

ISSN 1563-0358
Индекс 75881; 25881

ӘЛ-ФАРАБИ атындағы ҚАЗАҚ ҰЛТТЫҚ УНИВЕРСИТЕТІ

ҚазҰУ ХАБАРШЫСЫ

Экономика сериясы

КАЗАХСКИЙ НАЦИОНАЛЬНЫЙ УНИВЕРСИТЕТ имени АЛЬ-ФАРАБИ

ВЕСТНИК КазНУ

Серия экономическая

AL-FARABI KAZAKH NATIONAL UNIVERSITY

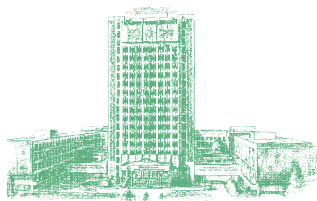
KazNU BULLETIN

Economics series

№4/2 (116)

Алматы
«Қазақ университеті»
2016

ХАБАРШЫ

ЭКОНОМИКА СЕРИЯСЫ №4/2 (116)

ISSN 1563-0358
Индекс 75881; 25881

25.11.1999 ж. Қазақстан Республикасының Мәдениет, ақпарат және қоғамдық келісім министрлігінде тіркелген

Күәлік №956-Ж.

Журнал жылына 6 рет жарыққа шығады

ЖАУАПТЫ ХАТШЫ

Когут О.Ю., аға оқытушы
(Қазақстан)

РЕДАКЦИЯ АЛҚАСЫ:

Ермекбаева Б.Ж., э.ғ.к., доцент – ғылыми редактор (Қазақстан)

Қазбекова Ж.Б., Ph.D доктор, доцент м.а. – ғылыми редактордың орынбасары (Қазақстан)

Қазбеков Б.К., э.ғ.д., профессор (Қазақстан)

Мұхтарова К.С., э.ғ.д., профессор (Қазақстан)

Мұхамедиев Б.М., э.ғ.д., профессор (Қазақстан)

Сағиева Р.К., э.ғ.д., профессор (Қазақстан)

Байдильдина А.М., э.ғ.д., профессор (Қазақстан)

Арзаева М.Ж., э.ғ.к., доцент (Қазақстан)

Садыханова Г.А., э.ғ.к., доцент (Қазақстан)

Бобров Л.К., т.ғ.д., профессор (Ресей)

Трифилова А., Ph.D докторы (Ұлыбритания)

КАЗАҚ
УНИВЕРСИТЕТІ
БАСПАҰЙЫ

Ғылыми басылымдар бөлімінің басшысы

Гүлмира Шаккозова

Телефон: +77017242911

E-mail: Gulmira.Shakkozova@kaznu.kz

Редакторлары:

Гүлмира Бекбердиева,

Агила Хасанқызы

Компьютерде беттеген:

Айгүл Алдашева

Жазылу мен таратуды үйлестіруші

Мөлдір Өміртайқызы

Телефон: +7(727)377-34-11

E-mail: Moldir.Omirtaikyzy@kaznu.kz

ИБ № 9993

Басуға 25.04.2015 жылы қол қойылды.

Пішімі 60x84 1/8. Көлемі 20,2 б.т. Офсетті қағаз. Сандық басылыс. Тапсырыс №3755. Таралымы 500 дана. Бағасы келісімді.

Әл-Фараби атындағы Қазақ ұлттық университетінің

«Қазақ университеті» баспа үйі.

050040, Алматы қаласы, әл-Фараби даңғылы, 71.

«Қазақ университеті» баспа үйінің баспаханасында басылды.

© Әл-Фараби атындағы ҚазҰУ, 2016

ЭКОНОМИКА СЕРИЯСЫ

СЕРИЯ ЭКОНОМИЧЕСКАЯ

ECONOMICS SERIES

Ли В.Д.

Модернизация финансового сектора и ее влияние на реализацию антикризисных мероприятий в Казахстане

Теория модернизации появилась в 50-х годах прошлого столетия в связи с необходимостью решения проблем мирового неравенства. Целевая составляющая этого теоретического направления определила фокусирование исследовательского интереса на проблематике развития, факторах и механизмах перехода к современному индустриальному обществу, положительной оценке самого процесса модернизации как прогрессивного и перспективного, существенно расширяющего потенциал человеческих возможностей. Модернизация представляет собой процесс унификации и постепенной конвергенции обществ в результате распространения по всему миру прогрессивных идей, технологий и институтов. Отличительной чертой процесса модернизации является его комплексный характер, породивший различные дисциплинарные подходы к его изучению. Модернизация Казахстана – это процесс конвергенции казахстанского общества с успешно развивающимися странами мира, учитывающий полиэтническую и многоконфессиональную специфику социума, интегрирующий комплексные преобразования в сфере политики, экономики, культуры, социальных стандартов и базирующийся на завершении первого этапа трансформационных реформ, связанных с построением основ государственности, демократии, гражданского общества, рыночной экономики и национального самосознания.

Ключевые слова: модернизация, финансовый сектор, антикризисные мероприятия, Казахстан.

Ли В.Д.

Қазақстанда қаржы секторының жаңғыруы және оның дағдарысқа қарсы іс-шараларды асыруға әсері

Жаңғырту теориясы өткен ғасырдың 50-ші жылдары әлемдік теңсіздіктегі проблемаларды шешу қажеттілігіне байланысты пайда болды. Осы теориялық бағыттың мақсатты құрамдас бөлігі механизмдердің даму факторларын зерттеу қызығушылықтары мен қазіргі заманғы индустриялық қоғамға оң баға берудегі жаңғырту үдерісінің прогрессивті және перспективті кеңейту әлеуетін адами мүмкіндіктер арқылы шоғырландыру мәселелерін анықтады. Жаңғырту біріздендіру және біртіндеп шоғырландыру үдерісі негізінде бүкіл әлем бойынша озық идеялар, технологиялар мен институттардың қоғамдарда тарату процесі болып табылады. Қазақстанды жаңғырту – бұл қазақстандық қоғамның табысты дамушы елдер арасындағы әлем ескеретін полиэтникалық және көпконфессионалды ерекшелігін социумның біріктіретін кешенді түрлендіру саласындағы саясат, экономика, мәдениет, әлеуметтік стандарттар мен негізделетін аяқталуының бірінші кезеңін трансформациялық реформалармен байланысты құрумен мемлекеттілік негіздерінің, демократия, азаматтық қоғам, нарықтық экономика мен ұлттық сана-сезімнің конвергенция үдерісі.

Түйін сөздер: жаңғырту, қаржылық сектор, дағдарысқа қарсы іс-шаралар, Қазақстан.

Lee V.D.

The modernization of the financial sector and its impact on the implementation of anti-crisis measures in Kazakhstan

Modernization theory appeared in the 50s of the last century due to the need to address global inequalities. The target component of this theoretical direction defined focus of research interest in the field of development, factors and mechanisms of the transition to a modern industrial society, the positive assessment of the modernization process as a progressive and long-term, significantly expanding the potential human capabilities. Modernization is a process of gradual harmonization and convergence of societies as a result of the spread worldwide progressive ideas, technologies and institutions. A distinctive feature of the modernization process is its comprehensive nature, gave birth to a variety of disciplinary approaches to its study. Kazakhstan's modernization – a process of convergence of Kazakhstan's society to successfully developing countries of the world, taking into account the multi-ethnic and multi-specificity of the society, integrating the complex transformations in the sphere of politics, economy, culture, social standards and based on the completion of the first phase of the transformational reforms related to the construction of the foundations of statehood, democracy, civil society, market economy and national identity.

Key words: modernization, financial sector, anti-crisis measures, Kazakhstan.

**МОДЕРНИЗАЦИЯ
ФИНАНСОВОГО
СЕКТОРА И ЕЕ
ВЛИЯНИЕ НА
РЕАЛИЗАЦИЮ
АНТИКРИЗИСНЫХ
МЕРОПРИЯТИЙ
В КАЗАХСТАНЕ**

Развитие финансового сектора страны зависит от определения его места и роли в экономике страны с учетом потребностей общества и государства. При этом в силу разных точек зрения целевые установки перед финансовым сектором каждого отдельного экономического агента не должны доминировать. В противном случае возникают условия для роста неэффективности системы и увеличения системных рисков.

Государство ожидает, что финансовый сектор будет способен предоставлять достаточный объем ресурсов по приемлемой цене для финансирования приоритетных отраслей экономики в рамках программ экономического развития.

Для потребителей (юридических и физических лиц) важным является удовлетворенность качеством, объемом, стоимостью и перечнем услуг, оказываемых финансовой системой, независимо от фаз экономического цикла.

Перед самими финансовыми организациями стоит цель увеличения текущей стоимости бизнеса, максимизации его прибыльности, прежде всего, за счет роста объема услуг от основной деятельности при управляемых рисках и структуре затрат.

Общей целью как для общества и государства, так и для финансовых организаций является формирование финансового сектора, максимально эффективно осуществляющего свою функцию финансового посредника.

Направления развития финансового сектора также должны учитывать изменения, происходящие в глобальном масштабе. На фоне усиления интеграционных процессов разрабатываются согласованные унифицированные подходы к регулированию национальных финансовых рынков (стандарты Базель III, Solvency II). Республика Казахстан и ее финансовый рынок не остаются в стороне от мировых тенденций. Происходит активное внедрение лучшей международной практики и стандартов регулирования.

Интеграция во Всемирную торговую организацию и Единое экономическое пространство, в свою очередь, создает предпосылки для дальнейшей либерализации рынка финансовых услуг. Последующее усиление конкуренции на финансовом рынке, с одной стороны, должно повлечь за собой повышение качества и расширение спектра предоставляемых услуг. С другой сторо-

ны, повысится степень уязвимости финансового сектора Республики Казахстан к внешним шокам, возрастут так называемые риски «заражения», что, при реализации неблагоприятного сценария развития, может привести к оттоку капитала и средств кредиторов и вкладчиков из банковской системы, кредитному сжатию.

В этих условиях финансовая система не должна создавать новые риски или увеличивать масштаб существующих рисков в экономике. Это требует выработки оптимального механизма регулирования, когда возможные последствия реализации рисков минимизированы, при этом требования не являются избыточными и не подавляют активность финансового сектора.

Развитие финансового сектора Республики Казахстан до 2030 года нацелена на создание конкурентоспособного финансового сектора и повышение его эффективности в перераспределении ресурсов в экономике на базе лучших международных стандартов, включая стандарты Организации экономического сотрудничества и развития.

Для решения поставленной цели необходимо реализация следующих задач:

1) снижение издержек общества и государства на поддержание устойчивости финансовой системы в случае возникновения потенциальных шоков;

2) повышение эффективности финансового сектора в условиях экономической интеграции и глобализации;

3) совершенствование инфраструктуры и создание оптимальных условий для качественного развития финансовой системы;

4) расширение ресурсов роста финансового сектора, в том числе за счет финансовых продуктов, отвечающих потребностям экономики;

5) поддержание сбалансированных экономических условий и снижение кредитных рисков в экономике.

Такое развитие предполагает несколько этапов. При этом успешная реализация мероприятий на каждом из них создаст основу для дальнейшего устойчивого развития финансовой системы до 2030 года и далее в условиях новых мировых тенденций.

До 2020 года основные усилия будут направлены на повышение устойчивости финансового сектора посредством решения существующих проблем и укрепление его конкурентоспособности, а также принятие соответствующих мер и создание фундамента для функционирования финансового рынка после 2020 года. На данном этапе ожидаются завершение переходного

периода после вступления Республики Казахстан в ВТО, а также переход на международные стандарты регулирования финансовой деятельности.

В период до 2025 года планируется завершить процесс гармонизации законодательств стран-участниц ЕЭП, определяющих развитие финансовых рынков стран. Основным итогом гармонизации станет создание наднационального органа по регулированию финансового рынка. В этой связи ожидается изменение роли и места национальных регуляторных органов.

В период после 2020 года перед финансовыми организациями встанут вызовы, связанные с ростом проникновения финансовых услуг, оказываемых глобальными и региональными лидерами на внутреннем рынке без коммерческого присутствия (через филиалы). Необходимо принимать во внимание развитие инфо-коммуникационных технологий, а также гибридных моделей (стратегические партнерства традиционных финансовых и технологических организаций), что изменит привычный уклад предоставления финансовых услуг. В этой связи отечественные финансовые организации должны быть способны выигрывать конкуренцию за потребителя с игроками, аппетит к риску и возможности которых несопоставимо выше в условиях нераспространения на них базовых пруденциальных нормативов и требований. В этих условиях рост конкурентоспособности невозможен только лишь за счет экстенсивного увеличения масштабов бизнеса. Он должен также базироваться на улучшении качества бизнес-стратегий и процессов, позволяющих быстро адаптировать новые тренды и технологии предоставления финансовых услуг потребителям.

Основные внутренние структурные проблемы и тенденции развития финансового сектора состоят в следующем.

Развитие финансовой системы Республики Казахстан носит неустойчивый характер и обуславливается наличием ряда ключевых проблем, многие из которых носят затяжной характер, что также подтверждается межстрановыми оценками ведущих международных организаций. Стагнация финансового рынка на протяжении последних лет вызвана как внутренними причинами, так и ограничениями со стороны реального сектора, в частности:

1) приоритеты кредитования банками отражают диспропорции в структуре экономического роста, базирующегося на потребительском спросе, а не на инвестициях;

2) ограниченный набор услуг, оказываемых крупным предприятиям, и неспособность банков аккумулировать самостоятельно существенный объем ресурсов, необходимых для финансирования масштабных инвестиционных проектов, определяют зависимость финансирования приоритетных направлений развития экономики, в том числе малого и среднего предпринимательства, во многом от ресурсов, выделяемых государством;

3) перекося в сторону розничного фондирования банковской системы при фактическом отсутствии рынка перераспределения ликвидности и неразвитости механизмов рефинансирования делает систему подверженной рискам «смены настроений» вкладчиков;

4) высокий объем неработающих займов снижает возможности банковского сектора гибко реагировать на изменения макроэкономической среды, ситуации на отдельных рынках;

5) несоответствие структуры активов и пассивов банковской системы по видам валют, поскольку кредиторы банков увеличивают предпочтения к иностранной валюте, а заемщики – к национальной валюте;

6) отсутствие внутренних точек роста других сегментов, в частности страхования, когда развитие обеспечивается благодаря обязательным видам страхования либо сопутствующему страхованию, как кросс-продажи при кредитовании банками, пенсионные аннуитеты за счет переводов пенсионных накоплений из накопительных пенсионных фондов в страховые организации;

7) системный риск, связанный с высокой убыточностью отдельных видов страхования в результате законодательного ограничения размера страховых тарифов и дерегулирования государственных функций с передачей их коммерческим страховым организациям без должного селективного отбора рисков;

8) низкий потенциал небанковских институциональных инвесторов на рынке частных инвестиций, когда возможности страховых организаций ограничены передачей существенного объема страховых премий перестраховщикам-нерезидентам Республики Казахстан, а в управлении пенсионными деньгами при создании Единого накопительного пенсионного фонда на первый план выходит вопрос обеспечения сохранности средств за счет снижения рисков инвестирования;

9) дефицит предложения и непривлекательность инструментов рынка ценных бумаг относительно депозитов банков и рынка недвижимости для розничных инвесторов;

10) как следствие, отсутствие альтернативности рынку банковских услуг со стороны рынка ценных бумаг;

11) ослаблению конкурентоспособности банковского сектора Республики Казахстан могут послужить появление и рост альтернативных (нетрадиционных) организаций, предоставляющих финансовые услуги, и изменение поведения потребителей в отношении того, где и как они приобретают финансовые услуги и продукты;

12) неконкурентоспособность Регионального финансового центра города Алматы (РФЦА) по сравнению с мировыми финансовыми центрами как следствие основных проблем рынка ценных бумаг страны, присущих на данном этапе его развития, а также проблем, носящих системный характер (инфраструктурные, экономические, инвестиционные, деловые, социальные, транспортные, экологические).

Основные принципы и общие подходы развития финансового сектора Республики Казахстан до 2030 года состоят следующем.

Основными приоритетами развития финансового сектора являются:

1) дальнейшее развитие и международная интеграция на принципах соответствия лучшим международным стандартам (в частности, стран ОЭСР);

2) консолидация банковского сектора, увеличение капитализации и рост его финансовых возможностей;

3) обусловленность государственной финансовой поддержки и интенсивности надзорного процесса масштабом рисков;

4) повышение устойчивости базы фондирования и эффективности управления системной ликвидностью за счет диверсификации фондирования по валютам, срокам, источникам (розничное, оптовое, капитал), постоянного участия Национального Банка Республики Казахстан на денежном рынке, стимулирования развития межбанковского рынка;

5) риск-ориентированность в регулировании и надзоре за субъектами финансового рынка;

6) формирование системы стимулов, нацеленной на гибкое внедрение новых продуктов, развитие технологий с достаточным уровнем безопасности и эффективное управление капиталом финансовых организаций, и регуляторной среды, которая позволяет не только решать текущие проблемы, но и обеспечивает условия для недопущения повторения негативных ситуаций;

7) активная роль государства в увеличении предложения финансовых инструментов на фондовом рынке в рамках «Народное IPO» и приватизации государственных активов;

8) расширение охвата населения и субъектов экономики финансовыми услугами и повышение финансовой грамотности потребителей финансовых услуг;

9) сочетание прагматичного регуляторного протекционизма на рынке ценных бумаг с либерализацией листинговых требований и процедур доступа;

10) расширение регуляторных возможностей для квалифицированных инвесторов по инвестиционным операциям и принятию рисков с повышением требований к их управлению и достаточности капитала;

11) ограничение прямого участия государства в финансовой системе через институты развития, не конкурирующие с частными финансовыми организациями;

12) повышение автономности и независимости институциональной структуры Национального Банка Республики Казахстан в части принятия решений по регулированию и надзору финансового рынка и финансовых организаций;

13) повышение рыночной дисциплины;

14) повышение инвестиционной привлекательности финансового рынка для вложений внутренних и внешних инвесторов в капитал;

15) сохранение финансовой системы с преимущественно отечественным капиталом.

По ключевым показателям развития финансового рынка планируется к

2020 году достичь следующих целевых ориентиров.

Активы банков составят не менее 80% от нефтегазового ВВП, ссудный портфель – не менее 60% от нефтегазового ВВП, что предполагает расширение их участия в финансировании экономики, особенно в государственных программах развития. Данные значения оцениваются как минимально необходимые для ограничения масштабной экспансии зарубежных банков на казахстанский рынок, сохранения отечественной финансовой системы и снижения потерь отечественных банков от полной либерализации доступа на нее иностранных финансовых институтов.

Однако риски того, что целевые ориентиры по банковскому сектору не будут достигнуты, связаны, прежде всего, с масштабными заимствованиями крупных отечественных предприятий, особенно с государственным участием, и институтов развития на внешних рынках. В результате отечественная банковская система

остается востребованной только для малого и среднего бизнеса и населения, потенциал которых не позволит существенно повысить активность банков без надувания «мыльного пузыря».

Объем страховых премий по рынку увеличится в 2-2,5 раза. Объем страховых премий будет увеличиваться за счет расширения охвата населения розничным добровольным страхованием, в том числе накопительным страхованием жизни. Рост страховых премий по обязательным видам страхования будет поддерживаться за счет повышения индекса потребительских цен и увеличения количества объектов страхования.

Капитализация рынка акций к ВВП увеличится в два раза при условии реализации Программы «Народное IPO» и проведения новых IPO корпоративными эмитентами.

Доля исламских банков составит 3-5% от объема активов банковской системы Республики Казахстан.

РФЦА войдет в группу десяти ведущих финансовых центров Азии.

Ключевые целевые показатели развития финансового рынка, которые планируются к 2020 году, предполагают рост глубины финансового посредничества, масштаба и качества оказываемых потребителям финансовых услуг до уровней, позволяющих обеспечить необходимый уровень конкуренции с иностранными игроками в условиях открытия границ на основных сегментах финансового сектора.

Установление конечных показателей развития финансовой системы до 2030 года будет базироваться на результатах предложенной финансовой модели. Поэтому установление соответствующих ориентиров должно базироваться на достижении результатов, планируемых к достижению в 2020 году.

Принятие и реализация задач Концепции развития финансового сектора Республики Казахстан до 2030 года создадут основу для качественного развития сегментов финансового рынка после 2020 года в условиях открытия «финансовых границ» после вступления Республики Казахстан в ВТО и создания общего финансового рынка на территории ЕЭП. Будет обеспечен доступ к финансовым услугам широкого круга потребителей. Будут обеспечены повышение их финансовой грамотности, защищенность интересов и сохранность сбережений участников финансового рынка.

Все это обеспечит дополнительные условия для вхождения Республики Казахстан в число 30-ти самых развитых стран мира.

Литература

- 1 Послание Президента Республики Казахстан Н.А. Назарбаева народу Казахстана «Нұрлы Жол – путь в будущее».
- 2 Концепция по вхождению Казахстана в число 30-ти самых развитых государств мира
- 3 Концепция развития финансового сектора Республики Казахстан до 2030 года
- 4 Интернет-ресурсы

References

- 1 Poslanie Prezidenta Respubliki Kazahstan N.A. Nazarbaeva narodu Kazahstana «Nұrly Zhol – put' v budushhee»
- 2 Konceptsiya po vhozheniju Kazahstana v chislo 30-ti samyh razvityh gosudarstv mira
- 3 Konceptsiya razvitiya finansovogo sektora Respubliki Kazahstan do 2030 goda
- 4 Internet-resursy

Казбеков Б.К.,
Биболатова А.Д.

Глобализация финансового сектора Республики Казахстан

В данной статье рассмотрено современное состояние превращения международной финансовой системы в глобальный информационно-финансовый комплекс, отличающийся жесткой конкуренцией. Проанализировано, что глобализация создает единый мировой финансовый рынок, влияние которого на развитие национальных экономик сопоставимо с воздействием государств. Сами же глобальные рынки капитала регулируются преимущественно на национальном уровне, что создает угрозу системного финансового кризиса, который затронет все страны. Именно поэтому главным образом в данной статье внимание акцентируется на всеобщей глобализации финансового рынка. Одной из важнейших тенденций современной мировой экономики стал быстрый экономический рост в развивающихся странах. Особое внимание в данной работе уделяется основным тенденциям развития банковского сектора Республики Казахстан на период до 2020 года и её связь с глобализацией. Выявлены положительные и отрицательные стороны всемирного глобализационного процесса.

Ключевые слова: глобализация, финансовый сектор, конкуренция, банковский сектор, финансовая система, финансовая стратегия.

Казбеков Б.К.,
Биболатова А.Д.

Қазақстан Республикасының қаржы секторының жаһандануы

Бұл мақалада қазіргі жағдайдағы халықаралық қаржы жүйесінің жаһандық ақпараттық-қаржы кешеніне айналуы көрсетілген. Жаһандану процесінің бірыңғай әлемдік қаржы нарығына әсерін оның ұлттық экономикалардың даму әсерімен салыстыруға болатыны талданылды. Сонымен қатар жаһандық капитал нарықтары ұлттық деңгейде реттеледі, ал бұл болса бүкіл әлемді қозғайтын жүйелі қаржы дағдарысына әкелуіне қауіп төндіріп отыр. Сондықтанда, ең бастысы, осы мақалада ерекше назар қаржы нарығының жаһандануына арналған. Дамушы елдердің жылдам экономикалық өсуі қазіргі заманғы әлемдік экономиканың маңызды бір тенденциясы болып табылады. Ерекше назар Қазақстан Республикасының банк секторының 2020 жылға дейін дамуына және оның жаһанданумен байланысына бөлінеді. Жаһандану процестерінің оң және теріс тараптары анықталды.

Түйін сөздер: Жаһандану, қаржы секторы, бәсекелестік, банк секторы, қаржы жүйесі, қаржылық стратегия.

Kazbekov B.K.,
Bibolatova A.D.

Globalization of the financial sector of the Republic of Kazakhstan

This article discusses the current state of the transformation of the international financial system in global awareness-financial complex, characterized by fierce competition. Analyzed globalization creates a single world financial market, whose influence on the development of national economies is comparable to the impact of other countries. Themselves as global capital markets are regulated primarily at the national level that poses a threat to system financial crisis that will affect all countries. This article focuses on the globalized financial market. One of the most important trends of the modern world economy has been the rapid economic growth in developing countries. Special attention in this work paid to the main tendencies of development of Bank sector of the Republic of Kazakhstan for the period till 2020 and its relationship with globalization. Identified positive and negative aspects of world globalization process.

Key words: Globalization, financial sector, competition, banking sector, financial system, financial strategy.

**ГЛОБАЛИЗАЦИЯ
ФИНАНСОВОГО
СЕКТОРА
РЕСПУБЛИКИ
КАЗАХСТАН**

Введение

За последнее 25-30 лет структура финансового бизнеса претерпела серьёзные изменения. Мировой финансовый рынок стал глобальным, границы государств перестали играть решающую роль для потоков капитала. Соответственно, перед мировым финансовым сообществом возникли новые задачи. Появилась потребность в упрощении процедур обращения финансового ресурса, инновации ускорили процесс совершения финансовых операций. Всё более возрастающую роль стали играть и международные кредиты, предоставляемые международными и региональными финансово-кредитными институтами.

Сегодня мы являемся свидетелями превращения международной финансовой системы в глобальный информационно-финансовый комплекс, отличающийся жесткой конкуренцией. Чтобы выстоять в этих условиях, казахстанским банкам необходимо ориентироваться на самые современные технологии и продукты.

Экспериментальная часть

Тенденции развития банковского сектора Республики Казахстан на период до 2020 года в значительной мере связывает перспективы развития банковской системы и повышение конкурентоспособности финансового сектора Казахстана в целом с совершенствованием способов ведения банковской деятельности на основе применения передовых информационных технологий.

Как показывает практика, именно широкое внедрение новых технологий обеспечивает кредитным организациям возможность существенно увеличить эффективность своей работы, расширить перечень своих услуг, повысить их качество и донести до максимально широкого круга потребителей [1].

Результаты и обсуждение

Рост взаимозависимости национальных экономик – объективная тенденция развития международных экономических отношений. Государства, устанавливающие высокие протекционистские барьеры внешнеэкономическому сотрудничеству, ухудшают эффективность экономики и обрекают ее на отставание по сравнению с развитыми странами.

Глобализация создает единый мировой финансовый рынок, влияние которого на развитие национальных экономик

сопоставимо с воздействием государств. Сами же глобальные рынки капитала регулируются преимущественно на национальном уровне, что создает угрозу системного финансового кризиса, который затронет все страны. Финансовые институты и информационно-коммуникационные технологии позволяют практически мгновенно перемещать капиталы из страны в страну. Мобильность международных капиталов создала угрозу потери независимости национальным финансовым системам.

Последние мировые события показывают, что в экономическом аспекте мировые глобализационные процессы ведут к росту взаимозависимости государств. Вследствие этого происходит их объединение в региональные экономические союзы с учреждением наднациональных управленческих структур. Самым наглядным подтверждением является создание и функционирование Евросоюза. Но оборотной стороной данных процессов можно считать следующий факт: чем больше экономически взаимозависимыми друг от друга становятся государства, тем больше они впадают в зависимость от мировой финансово-банковской системы, в ведении которой находятся крупнейшие транснациональные корпорации.

Большинство транснациональных корпораций (компаний) в своей организационной структуре имеют три основных блока:

- индустриально-промышленный;
- финансово-экономический;
- торгово-коммерческий.

Все три блока являются равноправными и несут полную ответственность за выполнение возложенных на них функций. Однако финансово-экономический блок относительно двух других отличается тем, что именно он обеспечивает нормальное функционирование всех структурных подразделений корпорации за счет осуществления финансово-кредитной деятельности в международных масштабах. А это предусматривает наличие в структуре транснациональной корпорации сети финансово-кредитных учреждений, в которую входят банки, страховые компании, инвестиционные фонды и другие финансовые организации, имеющие разветвленную систему филиалов и отделений по всему миру. Таким образом, происходит замыкание и слияние деятельности транснациональных корпораций с элементами мировой финансово-банковской системы.

На сегодняшний день ведущие транснациональные корпорации имеют бюджеты, пре-

вышающие бюджеты некоторых стран. Из 100 крупнейших экономик в мире 52 – транснациональные корпорации, остальные – государства [2]. Вместе с тем для транснациональных корпораций, обеспечивающих любые потребности современного мирового сообщества, не существует национальных или каких-либо других более важных интересов, кроме извлечения максимальной прибыли для своих владельцев.

По данным Конференции ООН по торговле и развитию (ЮНКТАД), в целом транснациональные компании контролируют 70-90% рынков товаров, услуг, технологий. Они являются главными экспортёрами капитала и контролируют 90% прямых зарубежных инвестиций. Годовые объемы продаж ведущих транснациональных компаний иногда сравнивают с показателями валового национального продукта отдельных стран [3].

При таких показателях вопросы глобальной экономики естественным образом становятся вопросами мировой политики. А это наводит на мысль, что за подавляющим большинством международных политических проблем и конфликтов стоят силы, которые используют их в первую очередь для реализации собственных финансово-экономических интересов.

Опора на самофинансирование, низкая капитализация банковской системы, недостаточное развитие рынка корпоративных облигаций не позволяли активно использовать национальные сбережения. В большей мере как государственные, так и частные сбережения уходили за рубеж, в том числе и в виде накопленных государственных резервов, а потом эти же средства путем выпуска евробондов и привлечения синдицированных банковских кредитов заимствовались для инвестирования в казахстанские компании.

Привлечение ресурсов для финансирования инвестиций может осуществляться как через банки с использованием кредитных механизмов, так и непосредственно на рынках капитала. Но казахстанская финансовая система не очень хорошо выполняет эти функции, особенно в случае сложных и крупных проектов, которые до сих пор реализовывались лишь с помощью государственных средств или средств госкомпаний.

Пакет антикризисных мер, принятых властями в оперативном порядке, предусматривает вливание в экономику огромных средств, однако его эффективность в ряде случаев не очевидна. Более того, размеры «антикризисного пакета», а также быстрое сокращение валютных резервов вызвали озабоченность на мировых финансовых

рынках, что ослабило положение Казахстана и казахстанских эмитентов на мировых площадках.

Как известно, наибольшие потери от кризиса несут страны, ставшие пленниками рыночных мифов, которые особенно активно реанимируют и навязывают обществу финансово-спекулятивный капитал – наиболее уродливая и асоциальная разновидность современного капитала. Историческими предшественниками биржевика являются ростовщик, фальшивомонетчик, меняла, спекулянт и т.п. Раньше эта деятельность осуществлялась индивидуальным или мелкогрупповым способом. С появлением технотронной инфраструктуры биржевых операций она осуществляется корпоративно и транснационально, организована в государственном и межгосударственном масштабе.

Финансово-спекулятивный капитал нашего времени – это не только деньги, финансовые учреждения, ценные бумаги, фондовые и товарные рынки. Это еще идеология и ее массовая пропаганда, направленная на идеализацию нетрудового обогащения, на его представление как «игрового».

Это же недопустимо, что при годовой сумме ВВП в 65-70 триллионов долларов, по опубликованному в СМИ данным, сумма денежных средств, вложенных в ценные бумаги, составляет 500 триллионов долларов США [4]. Иными словами, сумма ценных бумаг во много раз превышает объем денег, необходимых для удовлетворения платежного оборота реального производства. Конечно, определенная часть этих ценных бумаг отражает капитал, вложенный в реальное производство. К сожалению, такой статистики не существует. Но солидная доля стоимости указанных бумаг является результатом спекулятивных операций, т.е. представляет собой фиктивный капитал. Не случайно во время кризисных ситуаций стоимость ценных бумаг на фондовых биржах резко падает. Созданные спекулятивные пузыри лопаются, и обладатели ценных бумаг терпят убытки, а некоторые становятся банкротами. За примерами далеко ходить не надо. Достаточно сейчас посмотреть, как во всем мире падают фондовые индексы.

Возникает вопрос: кому такой дикий рынок нужен? Рынок ничем не обеспеченных бумажек и очень часто рынок финансовых пузырей. И по крупному счету он доступен только ловкачам и хапугам в ущерб всему человечеству. Из-за них мы приближаемся к глобальным финансовым катастрофам.

Выход из создавшегося положения, прежде всего надо вернуть фондовым биржам их первоначально определенные функции, т.е. мобилизация капиталовложений в реальное производство. Далее было бы целесообразно законодательно запретить поднимать рыночный курс ценных бумаг, при котором возникает фиктивным капитал, установив при этом строгий учет и отчетность по видам реализованных ценных бумаг и их продавцам. Акции должны продаваться и перепродаваться только по номинальной стоимости с увеличением на годовую стоимость дивидендов, а также комиссионные сборы и налоги. В спекулятивных операциях фондовых бирж значительное место занимают банки. На юбилейном Давосском форуме в своем выступлении президент Франции Н.Саркози заявил: «Если мы не изменим правила работы банков, оставим без изменения правила кредитования и бухгалтерского учета, то чего еще нам ждать от такого капитализма, как сегодня?». Незадолго до начала Давосского форума и президент США Барак Обама предложил законодательно запретить банкам заниматься спекуляциями и финансировать спекулятивные фонды. Однако до сих пор эти благие намерения остаются только на уровне разговоров [5].

Последствия глобальной турбулентности, значительно усилившейся во второй половине 2008 года, проявились более болезненно на состоянии отечественного финансового сектора и экономики страны в целом. Заметнее ослабление кредитной активности банков, снижение цен на основные статьи казахстанского экспорта и их влияние на динамику экономического роста, усиление внутренних рисков и существенное ограничение традиционных источников фондирования потребовали оперативных, скоординированных и более кардинальных стимулов в рамках экономической политики с целью сохранения доверия к финансовой системе и обеспечения финансовой стабильности в стране.

Вторая «волна» мирового финансового кризиса, вызванная банкротством крупнейших мировых финансовых институтов и спровоцировавшая усиление волатильности на фондовых, товарных рынках и углубление кризиса доверия на денежных рынках, оказала свое негативное влияние в той или иной степени на состоянии практически всех сегментов отечественного финансового сектора, ключевые показатели, развития которых продемонстрировали самые низкие темпы роста за последние годы, а в некоторых случаях даже снижение.

В Казахстане – в силу доминирующего положения банковского сектора в системе финансового посредничества основные риски, угрожающие финансовой устойчивости, приходятся на национальный банковский сектор.

Общепринятого определения системного банковского кризиса нет, но существует множество его характеристик.

В целом банковский кризис можно понимать, как стремительное и масштабное ухудшение качества деятельности множества банков под воздействием неблагоприятных факторов, проявляющихся в неспособности значительного числа банков выполнять свои объективно необходимые функции в экономике [6].

В международной практике кризис банковской системы может означать, наличие хотя бы одного из следующих обстоятельств:

- падение курса национальной валюты на 25-30% и более за несколько месяцев и такое же резкое сокращение валютных резервов. Золотовалютные резервы Национального Банка с начала ухудшения ситуации на финансовых рынках (август-октябрь 2007 г.) сократились примерно на 6 млрд. долларов США или на 25-26%;

- в значительном числе регионов страны мало или вообще отсутствуют банковские учреждения, в результате предприятия, организации и население в значительной мере или практически полностью лишены возможности получать банковские услуги;

- коммерческие банки недостаточно взаимодействуют с предприятиями и организациями реального сектора экономики, в ощутимой мере изолированы от них. В Республике Казахстан из-за дороговизны кредитных ставок абсолютно невыгодно осуществление инвестиций в производство;

- Национальный Банк Республики Казахстан плохо справляется со своими функциями и задачами, в частности как кредитор последней инстанции или как орган валютного контроля в Республике Казахстан. Это может означать, что Национальный Банк своими действиями или бездействием допускает такую ситуацию, когда основные принципы формирования и функционирования эффективной банковской системы начинают выполняться все хуже и все более некачественно;

- реальный сектор экономики в целом или значительные его части пребывают в кризисном состоянии. В республике кроме добывающей отрасли, и то за счет ценового фактора, весьма

затруднительно другие отрасли отнести в категорию динамично развивающихся секторов экономики (сельское хозяйство, перерабатывающая и энергетическая промышленность и др.);

- банки недостаточно или неэффективно взаимодействуют друг с другом. Так, межбанковские займы в структуре совокупных активов банковского сектора составляют всего 2,3% и имеют тенденцию к снижению;

- значительное число банков либо вовсе не в состоянии оказывать клиентуре базовые банковские услуги, прежде всего кредитные, либо не способны оказывать их на приемлемых для клиентов условиях и на надлежащем качественном уровне.

Исходя из перечисленных обстоятельств, можно утверждать, что элемент кризиса банковской системы вполне присутствовал, и форма проявления кризиса носила поверхностный, а не глубокий уровень.

Банковская система устояла «на ногах» благодаря мощи государства и принятым антикризисным мерам Правительства и Национального Банка, адекватным глубине кризиса.

Другой вопрос причины кризиса и «цена» преодоления их. Причины кризиса необходимо разделить на внешние и внутренние, имея в виду под первыми те причины, которые зарождаются и зреют во внешней для всех банков среде и от последних не зависят, а под вторыми – причины, которые возникают внутри банковской системы или банка, являются их собственными «продуктами» и вполне им подвластны.

На мой взгляд, наличие факторов кризиса первоначально заложено в модели развития банковской системы Республики Казахстан.

В принципе каждого из выше указанных факторов самого по себе достаточно, чтобы кризис системы стал реальностью. Однако обычно кризис характеризуется совокупным действием всех или многих из таких факторов.

В настоящее время внешние кредитные рынки восстанавливаются, чему подтверждение – динамика спредов между ставками на мировых финансовых рынках и базовыми ставками, которые достигли минимальных уровней с начала кризиса.

В структуре стран-кредиторов Казахстана существенную долю номинально занимают Нидерланды (37,3%), прежде всего за счет мягкой фискальной и регулятивной политики, в результате которой казахстанские эмитенты предпочитают проводить листинг евробондов на биржах данной страны, но основные обороты

проходят на биржах Лондона (LSE) и реальные бенефициары во многом не из Голландии.

Также нидерланды являются благоприятной оффшорной зоной для структурирования инвестиций, поэтому многие проекты в Казахстане финансируются через управляющие компании из этой страны. Так, \$ 28,5 из \$ 122,8 млрд. прямых иностранных инвестиций в Казахстан пришли через нидерланды.

США занимают существенную долю в структуре стран-кредиторов (10,6%), финансирование отсюда в основном направляется в виде прямых инвестиций в казахстанские проекты (\$ 12,5 млрд.), прежде всего в нефтегазовый сектор.

Великобритания (18,0%) и Китай (11,0%) также занимают существенные позиции, но в отличие от США финансовые потоки из этих стран направляются на чистое кредитование казахстанских заемщиков реального сектора.

Примечательным фактом является незначительная позиция России (2,3%) в структуре стран-кредиторов Казахстана, причем этот показатель абсолютно не сопоставим с уровнем взаимных торговых оборотов. В этом отношении Россия уступает даже таким странам, как Япония (4,1%).

Следует отметить, что, начиная с 2009 года позиции стран-кредиторов Казахстана изменились в пользу Китая, стран Ближнего Востока и международных финансовых организаций. Казахстан пока не реализовал крайний вариант привлечения финансирования – кредиты МВФ, благодаря чему кредитные рейтинги страны сохраняются на хорошем уровне.

В разрезе отраслей по уровню долговой нагрузки можно выделить финансовую деятельность (доля 10,7%) и деятельность по проведению геологической разведки и изысканий (39%), куда в основном и идут прямые иностранные инвестиции. Также сильные позиции имеет сектор строительства (34%).

Таким образом, в Казахстане за анализируемый период темпы роста внешнего долга значительно опережали темпы роста экономики. На принятие конкретных мер по обеспечению должного уровня экономической безопасности, Правительству и Национальному банку ставил задачу Президент РК, выступая 15 ноября 2006 г. на конгрессе финансистов. Однако, вместо принятия проведения взвешенной политики заимствований своевременного принятия необходимых мер для укрепления потенциала государства в области управления долгом, особенно банковский сектор дальше наращивали внешний долг [7].

Национальному Банку Республики Казахстан в соответствии с Законом РК «О валютном регулировании и валютном контроле» (ст. 32) еще несколько лет назад необходимо было вводить режим специального разрешения для стабильности финансовой системы и предотвращения угрозы экономической безопасности страны – Республики Казахстан. В частности, временно приостановить резидентам внешнее заимствование или ввести ограничение на выдачу кредитов резидентам в иностранной валюте.

Внешние займы, по сообщению органов надзора преимущественно являются краткосрочными, поэтому требуется их постоянное рефинансирование. По всей вероятности, большинство займов в иностранной валюте не хеджировались, и экономика республики подвергается значительному давлению валютных курсов.

А преодоление этого давления путем существенного повышения процентных ставок создаст проблемы уже для заемщиков в национальной валюте.

Средний срок внешних займов, на наш взгляд, должен превышать три года. Более того, даты выплат необходимо относительно равномерно распределять по времени и никак не концентрировать в каком-либо периоде. Это снижает вероятность того, что значительная часть долга не будет рефинансирована в «трудный» период, когда кредитный риск чрезвычайно высок.

В целом проблемы структуры внешних заимствований в республике привели к разработке концепции по управлению внешним долгом, как основы управления валютными резервами и внешними обязательствами страны.

Однако, несмотря на то, что концепция была одобрена в декабре 2006 года Президентом Республики Казахстан, органы валютного контроля реальных мер по снижению темпов роста внешнего заимствования не приняли.

Необходимо было ужесточить контроль не только за получением внешних займов, но и за их использованием, прежде всего, направляя их для инвестиций в целях возрождения национальной экономики.

Концепция должна была учитывать не только государственные и гарантированные государством внешние обязательства, но также несоответствие по валютам и срокам активов и обязательств частного сектора.

Совершенно очевидно, что при столь высокой зависимости финансового сектора, а также денежно-кредитной и бюджетной сфе-

ры от международных рынков и от валютных ресурсов любое колебание курса, равно как и любые действия на рынке, которые могли спровоцировать такие колебания, чреватые крайне отрицательными последствиями для финансового положения страны и для банковского и финансового сектора.

Основным сегментом отечественного финансового сектора, испытывающим существенное давление второй «волны» кризиса, разразившейся во второй половине 2008 года, продолжал оставаться банковский сектор. В частности, БВУ, финансировавшие свои стратегии бизнеса за счет внешних заимствований, вынуждены оперировать в более жестких условиях дефицита ликвидности и нарастания рисков рефинансирования и ликвидности, что отразилось на существенном замедлении темпов роста их активов, которое, в свою очередь, сказалось на снижении объемов кредитования населения и реального сектора. При этом заметно снизились объемы кредитования в секторах недвижимости и строительства, а также кредитования субъектов малого предпринимательства, поддерживавших свой бизнес в условиях стабильности в значительной степени за счет банковских ресурсов. Таким образом, текущий глобальный кризис усилил влияние структурных проблем банковской системы Казахстана на ее функционирование и развитие, заключающихся в высокой зависимости казахстанских банков от внешнего оптового финансирования и слабости депозитной базы для поддержания кредитной деятельности (доля внешних обязательств в совокупных обязательствах банковского сектора доходной – 44,9%, показатель отношения выданных кредитов к привлеченным депозитам составил почти 2 при оптимальных их значениях, равных 30% и 1,5, соответственно). Несмотря на реализацию Национальным Банком Республики Казахстан комплекса мер по ограничению рисков банковского сектора, практика управления рисками казахстанских банков показала несовершенство текущих стандартов в сложившихся условиях ввиду поддержания казахстанскими банками высокого уровня кредитов, выданных отраслям и сегментам, подверженным риску дестабилизации цен, трансграничного кредитования и высокого уровня долларизации кредитного портфеля.

Заключение. Потрясения на глобальных финансовых рынках и проявление их последст-

вий на состоянии отечественного финансового сектора нашли отражение в снижении международными рейтинговыми агентствами («Standard&Poors», «Fitch Ratings») кредитных рейтингов и прогнозов как в отношении суверенных обязательств страны, так и отдельных ее эмитентов. В частности, в апреле 2008 года международное рейтинговое агентство «Standard&Poors» пересмотрело прогноз по суверенным кредитным рейтингам Республики Казахстан со «Стабильного» на «Негативный» вследствие усиления рисков, связанных с материализацией условных обязательств, тогда как международное рейтинговое агентство «Fitch Ratings» в ноябре того же года понизило суверенные рейтинги ряда стран с развивающейся экономикой, в том числе и Казахстана с «BBB» до «BBB-» в связи с ослаблением способностей страны управлять кризисом внутренней банковской системы ввиду мирового финансового кризиса и падения цены на сырьевые товары.

Подобное стремительное развитие событий, свидетельствуя о существенном углублении мирового кризиса и его тяжелых проявлениях на состоянии внутренней экономики и финансового сектора, не могло остаться без внимания со стороны Правительства Республики Казахстан и финансовых регуляторов, требуя принятия дополнительных оперативных мер по устранению последствий и недопущению углубления кризисной ситуации в рамках экономической политики, о которых будет изложено ниже.

Таким образом, повышение эффективности финансовой системы Республики Казахстан неразрывно связано с ее системным регулированием. Целенаправленное регулирование финансовой системы, эффективность ее функционирования зависят от тех целей и задач, критериев, которые ставит и решает долгосрочная финансовая стратегия.

Полагаем, что современная финансовая стратегия должна отойти от постулатов либерально-монетаристской концепции, которая препятствует развитию страны, но все еще реализуется в финансовой системе Казахстана. Думается, пора начинать руководствоваться идеями активного государственного регулирования, повышения роли и развития функций современного государственного сектора, концентрации мощных государственных финансов ради обеспечения конкурентоспособности страны.

Литература

- 1 Кредитная экспансия и управление кредитом: Учеб. пособие для магистрантов / Под ред. О. И. Лаврушина. – М.: КноРус, 2013. – 264 с.
- 2 Соколинский В.М. Макроэкономическое регулирование: роль государства и корпорации. – М.: КноРус, 2010
- 3 Тамбовцев В. Финансовый кризис и перспективы глобального регулирования // Вопросы экономики. № 8, 2011 г.
- 4 Назаров В.К. О результатах экономического форума, «Большой двадцатки» в Каннах // Деловой Казахстан, № 45(292) 25 ноября 2011г.
- 5 Назаров В.К. О результатах экономического форума, «Большой двадцатки» в Каннах // Деловой Казахстан, № 45(292) 25 ноября 2011г.
- 6 Ниязбекова Ш. У., Космагамбетова С. Т. Мировые банковские кризисы – причины, факторы и последствия // Вестник финансового университета № 1, 2014. С. 110 – 120.
- 7 Назарбаев Н. Выступление на конгрессе финансистов РК, Астана // «Казахстанская правда» 15.21.2006 г.

References

- 1 Krednaya ekspansiya i upravlenie kreditom: Ucheb. posobie dlya magistrantov / Pod red. O.I. Lavrushina. – M.: KnoRus, 2013. – 264 s.
- 2 Sokolinskiy V.M. Makroekonomicheskoe regulirovanie: rol' gosudarstva i korporatsii. – M.: KnoRus, 2010
- 3 Tambovtsev V. Finansovyy krizis i perspektivy global'nogo regulirovaniya // Voprosy ekonomiki. № 8, 2011g.
- 4 Nazarov V.K. O rezul'tatakh ekonomicheskogo foruma, «Bol'shoy dvadtsatki» v Kannakh // Delovoy Kazakhstan, № 45(292) 25 noyabrya 2011g.
- 5 Nazarov V.K. O rezul'tatakh ekonomicheskogo foruma, «Bol'shoy dvadtsatki» v Kannakh // Delovoy Kazakhstan, № 45(292) 25 noyabrya 2011g.
- 6 Niyazbekova Sh. U., Kosmagambetova S.T. Mirovye bankovskie krizisy – prichiny, factory i posledstviya // Vestnik finansovogo universiteta № 1, 2014. S. 110-120.
- 7 Nazarbayev N. Vystupleniye na kongresse finansistov RK, Astana // «Kazakhstanskaya pravda» 15.21.2006g.

Аубакирова Ж.Я.,
Нурхаликов Ж.

**Қазақстан Республикасы
экономикасының дамуына
Кедендік Одақтың әсері**

Aubakirova Zh.Y.,
Nurkhalikov Zh.

**Effect of the Customs Union on
the development of economy of
the Republic of Kazakhstan**

Аубакирова Ж.Я.,
Нурхаликов Ж.

**Влияние Таможенного Союза
на развитие экономики
Республики Казахстан**

Мақалада қазіргі уақытта кеден қызметін Қазақстандағы сыртқы сауданы мемлекеттік реттеудің нақты жұмыс істейтін құралына айналдыру үшін күш-жігер жұмсалып жатыр, бұл жаңа басқару жүйесі бар қазіргі заманғы кеден қызметін құруды, бақылау және пайдаланылып жүрген дәстүрлі кеден рәсімдерін жетілдіру саласында жаңа стратегия әзірлеуді талап етеді. Бұл талаптардың негізгі мақсаты фискальдық саясат жүргізу, сыртқы сауданы реттеу және мемлекеттің экономикалық қауіпсіздігін қамтамасыз ету саласында кеден органдарының алдында тұрған міндеттерді шешудің мейлінше тиімді және ұтымды жолдарын іздеу болып табылады. Сыртқы экономикалық байланыстардың дамуына тиімді жәрдемдесудің қажеттілігі Қазақстандық кеденнің алдына кеден ісін дамытуға жаңа тәсілдерді әзірлеу міндетін қойды. Бірыңғай экономикалық кеңістік шекарасынан өтетін заттарды бақылау арқылы сыртқы саудаға кіру үшін ортақ мәдени және тарихи құндылықтары бар, даму деңгейі ұқсас елдер экономикаларының жоғары санын біріктіруден тұрады. Кедендік Одақтың құрамындағы мемлекеттер үшін тигізетін жағымды және жағымсыз әсерлері жан-жақты талдау мен саралауды қажет етеді.

Түйін сөздер: кедендік одақ, экспорт, импорт, ЖІӨ, салық.

This article discusses the functioning of Kazakhstan's foreign trade and make it the main means of state regulation, also this new management system requires to create a modern customs service and develop traditional customs regulations. The main purpose of these requirements, maintaining targeted fiscal policy, regulation of external trade and the economic security of the Republic in the sphere of the customs authority, to solve the basic problem and to find a more effective option development. Review of the functioning of Kazakhstan's economy in its first year of existence of the Customs Union shows that, along with the elimination of some trade barriers between joining the customs Union countries, difficulties arose because of the inconsistent tariff policy, the need to prepare new documents, etc. that negatively affects the activity of Kazakhstani companies. To address these constraints requires serious joint work of governmental bodies of all countries-participants of the CU with the obligatory account the views of relevant business communities.

Key words: customs Union, export, import, GDP, tax.

В данной статье рассматривается функционирование Казахстана в области внешней торговли как основного средства государственного регулирования. Эта новая управленческая система требует создания современной таможенной службы и развития традиционных таможенных правил. Основная цель этих требований – ведение целевой фискальной политики, регулирование внешней торговли и обеспечение экономического безопасности республики в сфере таможенного органа, решать основные задачи и найти более эффективный вариант развитие. Рассмотрение итогов функционирования экономики Казахстана в первый год существования Таможенного Союза показывает, что, наряду с устранением ряда барьеров в торговле между вступившими в ТС странами, появились трудности из-за несогласованности тарифной политики, необходимости подготовки новых документов и т.п., что отрицательно влияет на деятельность казахстанских компаний. Для устранения этих трудностей необходима серьезная совместная работа правительственных органов всех стран-участников ТС с обязательным учетом мнения соответствующих бизнес-сообществ.

Ключевые слова: Таможенный союз, экспорт, импорт, ВВП, налог.

**ҚАЗАҚСТАН
РЕСПУБЛИКАСЫ
ЭКОНОМИКАСЫНЫҢ
ДАМУЫНА КЕДЕНДІК
ОДАҚТЫҢ ӘСЕРІ**

Қазіргі таңда халықаралық экономика мен сауданың алатын орны ерекше. Көптеген мемлекеттер белгілі бір салада бірлесіп қызмет ету арқылы, сондай-ақ шекаралас мемлекеттердің бірлесіп даму барысында, өзара тиімді қатынастар құруы арқылы бағыттарын айқындауға өз септігін тигізіп келеді.

Бірыңғай экономикалық кеңістік шекарасынан өтетін заттарды бақылау арқылы сыртқы саудаға кіру үшін ортақ мәдени және тарихи құндылықтары бар, даму деңгейі ұқсас елдер экономикаларының жоғары санын біріктіруден тұрады. Қорыта келгенде, Бірыңғай экономикалық кеңістік және Кедендік Одақ – екі немесе бірнеше елдер арасындағы саудадағы кедендік баждарының жойылуы туралы келісімге әкелетін, экономика интеграциясын нығайтатын, еркін сауда аймағының бір формасы [1].

Қазіргі таңда Қазақстан, Ресей және Белорусияның 2010 жылдан бері қызмет етіп келе жатқан Кеден Одағы және Бірыңғай экономикалық кеңістігі экономикалық интеграция тұрғысынан тартымды, әрі тиімді болып саналады. Кеден Одағы халық саны 167 млн адамға жуық, ал жиынтық ЖІӨ 2 трлн доллардан астам және 900 млрд долларға жуық тауарайналымы бар елдерді біріктіреді. Одаққа қатысушы елдердің бірігуі тек қана сыртқы экономикалық әрекетті белсендірумен қоса, бірқатар жаңа біріккен инновациялық жобаларды жүзеге асыруға негізделеді. Кеден Одағы мен Бірыңғай экономикалық кеңістік ТМД бойынша басқа да серіктес мемлекеттер үшін тартымды саналады. Мысалы, Астана қаласында өткен ЕврАзЭС-2010 саммитінде Қырғызстан және Тәжікстан мемлекеттерінің Президенттері Кеден Одағына кіру мүмкіндіктерін зерттеп жатқанын айқындады [2].

Қазақстанның Бірыңғай экономикалық кеңістік және Кедендік одақ құрамына енуінде басты ескеретін факторлардың бірі – еліміздің сыртқы саудамен байланысы, экспортқа тәуелдігінде. Екіншіден, Қазақстан транзиттік жол торабында орналасқан мемлекет, бұл жол тораптары көрші мемлекеттермен еркін сауда байланысында ерекше рөл ойнайды. Бірыңғай экономикалық кеңістік пен Кедендік Одақ арқасында, халықаралық жүк тасымалдауы жеңілдеп, бизнес байланыстардың географиялық кеңеюі болжанады. Үшіншіден, Кеден Одағының арқасында елімізде кеден жұмысы

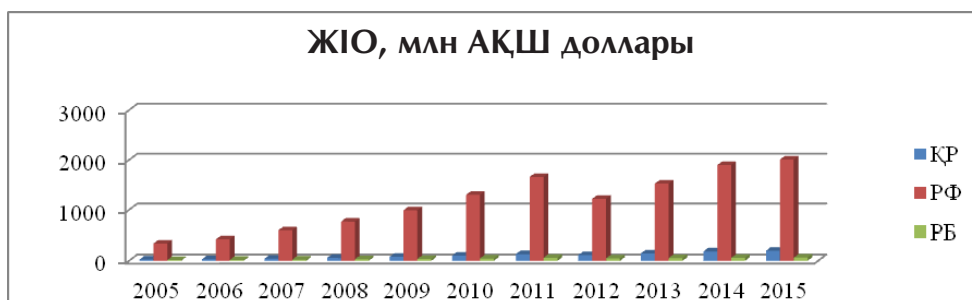
сапалы деңгейге артып, сондай-ақ құжат айналымы мен тексерістердің бірқатар жеңілдеу артықшылықтары да орын алады.

Кедендік Одақтың құрамындағы мемлекеттер үшін тигізетін жағымды және жағымсыз әсерлері жан-жақты талдау мен саралауды қажет етеді. Бұл мәселе бүгінгі күнге дейін қызу талқыланып келеді: әр қатысушы елде қолдайтындар да, қарсылық білдіріп жатқандар да жеткілікті болды. Соның ішінде «қолдайтын» топтар тұтынушы нарық сыйымдылығы артады, әлемдік нарыққа шығу, үш елдің біртұтас сауда саясатын өткізу мүмкіндігі, мемлекеттермен неғұрлым тығыз қарым-қатынас орнату, мемлекеттердің экономикалық әлеуетін ескере отырып, біріккен өндіріс орындарын ашу, сонымен бірге ортақ қауіпсіздік жүйесін қалыптастыру секілді айғақтарды ерекше айқындайды. Ал оларды теңестіруші қарсы топ: тұтыну тауарларына

бағаның өсуі, шет өндірістің автокөліктеріне әкелім баждарының жоғарылауы, халықтың өмір деңгейінің нашарлауы сияқты айғақтарды келтіруде [3].

Жалпы, Қазақстан Республикасы, Ресей Федерациясы және Беларусь Республикасы үшін Кеден Одағына кіргеннен кейінгі экономиканың ахуалы бірқатар жағымды динамикамен өсіп келеді. 2005-2015 жылдар аралығындағы Кеден Одағына қатысушы елдердің жалпы ішкі өнімнің өзгерісін қарасақ, он жыл ішінде Қазақстанның ЖІӨ 178 млн. АҚШ долларына, Ресейде – 1666 млн. долларға, Беларусь елінде – 49 млн. долларға артқан (1-сурет).

Үш елдің арасында он жыл бойы, ең көп ЖІӨ – 89% Ресейде байқалады, сәйкесінше бұл уақытта Қазақстанда ЖІӨ – 6-9% арасында өзгеріп отырды, ал Белорусьте ЖІӨ – 2,8-3,8%-ды құрады.

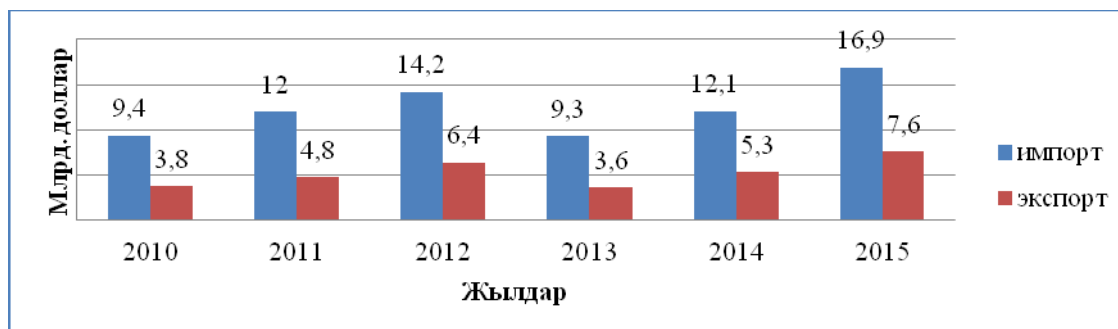

1-сурет – Қазақстан Республикасы, Ресей Федерациясы, Беларусь Республикасының 2005-2015 жылдар аралығындағы ЖІӨ динамикасы

Сонымен бірге Ресейдің экономикалық әсері Қазақстан мен Белорусьтің үстінде басым болады және кез келген Ресейдегі экономикалық ауытқулар Қазақстанның экономикасына кері әсерін тигізеді.

Соңғы алты жылдың статистикалық мәліметтерін салыстыра отырып, Қазақстанның экспорт

және импорт көлемінің бірталай өскені байқалады (2-сурет). Қазақстанда 2010 жылға қарағанда 2015 жылы экспорт көлемі 2,3 млрд долларға, ал импорт көлемі 4,8 млрд долларға өскені көрініп тұр. Яғни бәрінен бұрын Қазақстанның экспорт пен импорт көлемі Кеден одағына кіргеннен бастап айтарлықтай өскені көрінеді.

2-сурет – Қазақстанның Кеден Одағы мемлекеттерімен тауар айналымы

Кеден Одағы ҚР бюджетіне жалпы кедендік түсімнің бірқатар артуына (500 млрд. теңгеден астам) әсер етті. 2011 жылы импорттық баждан түскен табыстардың айтарлықтай өсуі байқалды. 2012 жылғы бюджетке түсімдердің көлемі 2011 жылмен салыстырғанда 90,5 млн долларға артты. Жалпы, бұл көрсеткіш 2013 жыл 2009-2010 жылдармен салыстырғанда (Кеден Одағы құрылғанға дейін) бірден 227%-ға артты.

Бірыңғай экономикалық кеңістікке енгеннен соң, көріп отырғанымыздай, Қазақстан бірқатар жағымды өсу динамикасын көрсетіп келеді. Алайда, интеграциялық ұйым болғандықтан, еліміздің ішкі нарықта болып жатқан жағдайы мен сыртқы нарықтың арасындағы жағдайлар өзара үйлесімді болған жағдайда ғана жоғары нәтижеге жете аламыз. Елімізде ескеріп өтуіміз керек бірқатар мәселелер кездеседі. Мәселен, банк несиелерінің жоғары мөлшерлемесі мен қол жетімсіздігі, портфельді инвесторларға сенімнің төмен дәрежеде болуы, ұлттық нарықтың тарлығы, кадрлардың жетіспеуі, тәуекелдерді басқарудың төмен деңгейі және т.б. Бұл мәселелер шетелдік еркін сауда байланысына әсерін тигізуі мүмкін және де Қазақстанның бәсекеге қабілеттілік деңгейін бәсеңдетіп, артқа тартуы ықтимал.

Сондай-ақ негізгі салықтардың төмен ставкасы және салықтарға төмен шығындарды да ескеріп өту қажет. Қазақстандық тауарлардың негізі экспортқа бағытталғанымен, еліміздің барлық кәсіпорындары халықаралық ИСО стандарттарына сәйкес экспорттық өнім шығара алмайтыны белгілі. Көптеген қазақстандық тауарлар: алкоголь өнімдері, ет-сүт өнімдері, тамақ және химия өндірісі – Ресей және Беларусь елдерінде аз ұсынылады, соның салдарынан Қазақстан Ресей нарығында тек қана 7% құрайды. Сонымен қатар, Қазақстандағы салықтық ахуалға аса мән беру қажет, себебі еліміз кәсіпкерлік үшін айтарлықтай жеңіл жағдай тудырған. Мысалы, ҚР қосылған құн салығы 12% құрайды, ал Ресейде ол – 18%, Беларусьта – 20%.

Салықтардың мәселесі бойынша Қазақстан Республикасы Үкіметі «Қазақстан-2050» стратегиясын іске асыру барысында, салықтық әкімшілікті ырықтандыру мен кедендік әкімшілікті жүйелендіру бойынша шаралар қабылдап, отандық шаруашылық жүргізуші субъектілерге салықтық есеп беруді төмендету және жеңілдету жолдарын бекітуде.

2010 жылы Қазақстан, Ресей, Беларусь мемлекеттерінде бірыңғай кедендік аумаққа тауарларды әкелудің тауарлық құрылымын ұтымды ету және мемлекеттерінің бірыңғай кедендік

аумағына тауарларды әкету мен әкелудің ұтымды арақатынасын ұстап тұру, кедендік одақты әлемдік экономикаға тиімді біріктіру үшін жағдайды қамтамасыз ету мақсатында бірыңғай кедендік тариф қолдану негізге алынды. Демек, кедендік баж салығына бірыңғай кедендік тарифпен бекітілген мөлшерлемелер қойылды. Бірыңғай кедендік тариф Ресей және Беларусь елдерінің тарифтеріне негізделіп жасалынды, нәтижесінде Қазақстан баж салығының мөлшерлемесін 45%-ға, Беларусь 18%-ға, Ресей 4%-ға арттырды. Мөлшерлемелердің артуы Қазақстан сыртқы экономикасына бірқатар өзгерістер әкелді. Баж салығы мөлшерлемесінің артуы үшінші елдердің (Қытай, Түркия) тауар үлесінің қысқаруын әкеліп, Ресей және Беларусь тауарлары үлесін арттыратыны анық. Нәтижесінде, бұл Қазақстан тауарларының бәсекеге қабілеттілігіне сөзсіз әсер етеді. Сондықтан экономикасы негізінен шикізатқа негізделген Қазақстан жағдайында, Одақ еліміздің ірі шикізат өндіруші компанияларына пайдалы болғанымен, шағын және орта бизнес субъектілері үшін бірқатар кедергілер әкелуі мүмкін еді.

Дегенмен, шағын және орта бизнес субъектілерінің белсенді қызметін дамыту бойынша мемлекет тарапынан бірқатар қолдау шаралары жүргізіліп келеді. Мәселен, 2014 жылы ҚР Президенті Н.Ә.Назарбаевтың «Кәсіпкерлік қызмет үшін жағдайды жақсарту жөніндегі түбегейлі шаралар туралы» жарлығы қабылданып, оны жүзеге асыру бойынша кәсіпкерлік үшін жағдайды одан әрі жақсарту бойынша шаралар мен ұсыныстар бекітілді [4].

Қазақстан Республикасы «Атамекен» одағы» ұлттық экономикалық палатасының Бірыңғай экономикалық кеңістіктің Қазақстан экономикасына әсер етуші факторлардың маңыздылық көрсеткішін шығарған болатын. Бұл көрсеткіштердің ішінде маңыздылық көрсеткіші басым – негізгі салықтардың төмен ставкасы (150), төлем қабілетті сұраныстың артуы (54), әкімшілік салықтарға төмен шығындар (40) және т.б. факторлар. Сонымен қатар, шикізаттық әлеует (130), нарықтың өсу динамикасы (42) және энергия сыйымды өндіріс құру (32) факторлары Бірыңғай экономикалық кеңістігінің әсер етуі салдарынан дамып, жетілу мүмкіндіктері болжанады. Сондай-ақ кеден жұмысы сапасының арту мүмкіндігі ерекше назарға алынуы тиіс, өйткені еркін экономикалық қатынастар арқасында, бұл байланыстарды түрлі экстремистік топтар үшін, көлеңкелі бизнес субъектілері өз пайдасы үшін пайдаланып қалғысы келетінін ескеру қажет.

Қоғамдастыққа мүше елдер басшыларының саяси ерік-жігерінің арқасында салыстырмалы түрде алғанда, тарихи қысқа мерзім ішінде елдеріміздің сауда-экономикалық және әлеуметтік-гуманитарлық өзара іс-қимыл деңгейін айтарлықтай жақсартуға қол жеткізіліп, өмірге, бірінші кезекте, құрамына Беларусь, Қазақстан және Ресей кіретін Кеден Одағының ауқымды жобалары енгізілді. Сөйтіп, Біртұтас экономикалық кеңістік қалыптастыру үдерісі жеделдеді. 2014 жылдың 1 қаңтарынан бастап Қазақстан, Ресей мен Беларусь арасындағы Бірыңғай экономикалық кеңістігінің құқықтық базасын қалыптастыру шеңберінде жасалған Мемлекеттік (муниципалдық) сатып алу туралы келісімге орай, мемлекеттік сатып алуды жүзеге асыру кезінде ұлттық режим енгізілді. Жалпы ұлттық режим 2014 жылдың 1 қаңтарынан енгізілді. Оның айтуынша, ұлттық режимде мемлекеттік сатып алуларға отандық өндірушілермен қатар шетелдік өндірушілердің қатысуы қарастырылады.

Бірыңғай экономикалық кеңістігінің Қазақстан үшін қазіргі ахуалы мен болашақтағы жағдайын нығайту, одаққа қатысушы мемлекеттер арасындағы интеграциялық процестердің тиімді әлеуетін қалыптастыру үшін, келесі ұсыныстар беріледі:

Бірыңғай экономикалық кеңістік және Еуразиялық экономикалық одақты дамыту келешегін жетілдіруді, жаһандық халықаралық институттардың қайта құрылуын, өңірлік және әлемдік дамуды ескере отырып, экономикалық интеграция проблемаларын шешуге жалпы амалдарды анықтау;

Қазастанның ішкі нарығындағы проблемаларды шешу бойынша шараларды жан-жақты ұйымдастыру, бұл өңірлік нарықтық интеграцияның шарты ретінде қарастырылуы қажет. Сондай-ақ мәселелерді шешуде Одақ бойынша нормалар, ережелер мен стандарттар ескерілуі қажет;

Қазақстандық тауарлардың транзиті үшін қазіргі таңда кездесетін баға кедергілерін алдынала, отандық экспорттаушы кәсіпорындар үшін кең мүмкіндіктер ашу;

Еліміздің бәсекеге қабілетті артықшылықтарын толық мөлшерде пайдалану, яғни табиғи ресурстардан өзге, транзиттік-коммуникациялық әлеуетті, әлемдік нарықта бәсе-

кеге қабілетті саналатын салаларды, Бірыңғай экономикалық кеңістігі ішінде сұранысқа ие салаларды дамыту.

Біздің аса айтарлықтай қиындықтарымыздың бірі Бірыңғай экономикалық кеңістігі елдерінің ішкі, бүгінгі мүдделері тепе-теңдігін және ұзақ мерзімді, перспективалы ұлттық міндеттерді сақтау қажеттігінен туындайды. Бірінші кезеңде кедергілерден қашып құтыла алмайтының айқын – өйткені, күрделі тетіктерді орнықтыру үдерістері жүреді. Бірақ олар дер кезінде анықталып, аластаудың тиісті шаралары жүзеге асырылады. Бүгінде бизнес-қоғамдастық та, халықтарымыз да Кеден одағынан нақты пайда көре бастаса, болашақта бұл үрдіс тек қарқын ала түспек.

Қорыта келгенде, Беларусь, Қазақстан және Ресей экономикалық интеграцияның үлгісі – тәуелсіз мемлекеттер арасында ерікті түрде құрылған Кедендік одақ құрамына топтасты. Бұл жаңа құрылымның басты артықшылығы – Кедендік одақ құрамына ену арқылы, Бірыңғай экономикалық кеңістік шеңберінде қазіргі жаһандану дәуіріндегі болжаусыз экономикалық дауылдарға бірлесе қарсы тұратын болады. Отандық тауар өндірушілер үшін өнім өткізу нарығы ондаған есе ұлғайып, ел экономикасының бәсекелестікке қабілеттілігі шыңдалмақ. Біздің пікірімізше, бұл одақтың тигізетін қауіп-қатерлері жеткілікті болса да, ол өзінің жағымсыз нәтижесін көрсететін еді, алайда статистикалық мәліметтер нәтижесі тек оң динамиканы көрсетіп тұр. Сондықтан зерттеу барысында қорытатын болсақ, Бірыңғай экономикалық кеңістігі және болашақтағы Еуразиялық экономикалық одақтың шеңберінде еліміз саяси артықшылықтар мен қатар экономикалық, техникалық нәтижелерге қол жеткізіп, ен бастысы Дүниежүзілік сауда ұйымының мүшесі және алдыңғы қатарлы Еуразия мемлекеттерінің бірі болады деген ойдамыз.

Елбасы Жолдауы жария етілді, оның басты бағыттары мен міндеттері айқындалды. «Нұрлы жол – жеңіске бастар жол» екенін әр кез серік етуіміз керек. Ел басымыз жүктеген тапсырмаларды орындау баршамыздың міндетіміз. Өйткені, халық болып жұмыла көтеретін жүгіміздің арқауы – осы Жолдау болмақ. Бұл еліміздің дамуындағы нақты істердің жүзеге асуына алып келетін бірден-бір жол екені анық.

Әдебиеттер

- 1 Лукьянович Н.В., Левченко Л.В. Таможенный союз и Единое экономическое пространство России, Беларуси и Казахстана: проблемы и перспективы развития /<http://strategy2050.kz/news/1481/>
- 2 ҚР Статистика агенттігінің мәліметтері <http://www.stat.gov.kz/faces/homePagepublicationsMonitoring>
- 3 Курбонов С.Р. Таможенный союз ЕврАзЭС – начало глубокой интеграции на постсоветском пространстве /N. In.Love, L. V. Levchenko, the Customs Union and the common economic space of Russia, Belarus and Kazakhstan: problems and prospects /<http://strategy2050.kz/news/1481/>
- 4 Kurbonov S. R. EurAsEC Customs Union is the beginning of deep integration in the post-Soviet space
- 5 The Agency of Statistics of the Republic of Kazakhstan
<http://www.stat.gov.kz/faces/homePagepublicationsMonitoring>

Ли В.Д.,
Акыжанов С.М.

**Состояние и проблемы
модернизации региональной
бюджетной политики
в Республике Казахстан**

В статье рассказываются проблемы и нынешнее состояние региональной и бюджетной политики в Республике Казахстан. Выдержки из Послания Президента Республики Казахстан, обзор секторов экономики, анализы дефицитов и методы, как нужно погасить проблемы интеграции региональной политики в наше молодое государство. Затронуты проблемы повседневного характера: неэффективные расходы государственного бюджета, морально устаревшие реформы, относящиеся к региональной политике. Отдельно рассмотрены методы сбалансированного бюджета, при котором доходы нефтяного сектора полностью направляются в Национальный фонд, источники Национального фонда, какой мониторинг будет разработан и плавно интегрирован, чтобы рассматривать детально расходы республиканского бюджета на текущие бюджетные программы. Представлена также система показателей оценки эффективности бюджетных расходов и определение её индикаторов, введение которых позволит отследить уровень эффективности использования бюджетных средств.

Ключевые слова: региональная политика, бюджеты, Национальный Фонд, модернизация Республики Казахстан, оценка результатов деятельности, сбалансированный бюджет, реформы, анализ дефицита.

Ли В.Д.,
Акыжанов С.М.

**Қазақстан Республикасының
бюджеттік аймақтық жетілдіру
саясатының жай-күйі мен
мәселелері**

Бұл тарауда Қазақстан Республикасындағы өңірлік және бюджеттік саясатының мәселелері және қазіргі жағдайы қарастырылады. Қазақстан Республикасы Президентінің Жолдауының ұстанымдары, экономика бөлімдерінің шолуы, тапшылықтар талдаулары және біздің жас мемлекетте өңірлік саясаттың шоғырлану мәселелерін қалай сөндіру қажеттігінің тәсілдері. Күнделікті сипаттағы мәселелер қозғалды: мемлекеттік бюджеттің тиімсіз шығындары, өңірлік саясатқа жататын моральды жағынан ескірген реформалар. Мұнай секторының табыстары толықтай Ұлттық қорға бағытталатын балансталған бюджеттің тәсілдері жеке қарастырылған, ұлттық қордың дереккөздері, ағымдағы бюджеттік бағдарламаларға республикалық бюджеттің шығындарын егжей-тегжейлі қарастыру үшін қандай мониторинг әзірленеді және бір қалыпты шоғырланады. Сонымен қатар, бюджеттік шығындардың тиімділігін бағалау көрсеткіштерінің жүйесі және оның индикаторларын анықтау, оларды жүргізу бюджеттік құралдарды тиімді қолдану деңгейін тексеруге мүмкіндік береді.

Түйін сөздер: өңірлік саясат, бюджеттер, Ұлттық қор, жетілдіру, Қазақстан Республикасы, тиімділікті бағалау, балансталған бюджет, реформалар, тапшылықтар талдауы.

Lee V.D.,
Akyzhanov S.M.

**State and problems of
modernization of regional
fiscal policy in the Republic of
Kazakhstan**

The article covers the problems and the current state of regional and fiscal policy in the Republic of Kazakhstan, also the extracts from message of the President of the Republic of Kazakhstan, the review of economic sectors, analyses of deficits and methods of how to settle the problem of integration of the regional policy in our young state.

The article also deals with the problems of everyday nature: inefficient spending of the state budget, outdated reforms related to regional policy.

The article covers methods of a balanced budget in which revenues from the petroleum sector is completely sent to the national Fund, the National Fund sources, what type of monitoring will be developed and seamlessly integrated in order to consider in detail the expenditures of the Republican budget for current budget program.

The system of indicators of estimation of efficiency of budget expenses and determination of its indicators, the introduction of which will allow you to track the level of efficiency of use of budgetary funds is also presented here.

Key words: regional policy, budgets, National Fund, modernization of the Republic of Kazakhstan, performance evaluation, balanced budget, reforms, deficiency analysis.

**СОСТОЯНИЕ
И ПРОБЛЕМЫ
МОДЕРНИЗАЦИИ
РЕГИОНАЛЬНОЙ
БЮДЖЕТНОЙ
ПОЛИТИКИ
В РЕСПУБЛИКЕ
КАЗАХСТАН**

В Республике Казахстан основные стратегические приоритеты государственной региональной политики, в том числе и бюджетной, формулируются в ежегодных посланиях Президента.

Положения, сформулированные в них, становятся основой для разработки бюджетных документов на очередной финансовый год. Развитие мировой экономики на современном этапе делают уязвимой экономику страны в целом. Как отмечает Президент Республики Казахстан Н.А. Назарбаев в своем Послании народу Казахстана «Казахстан в новой глобальной реальности: рост, реформы, развитие»: Поручаю Правительству провести полную ревизию всех бюджетных программ. В условиях кризиса важен каждый тенге. Неэффективные расходы или те расходы, которые могут быть покрыты за счёт частного сектора, должны исключаться из бюджета. Нужно пересмотреть расходы на программы регионального и индустриального развития [1].

Содержащаяся в послании система приоритетов и мер политики в сфере бюджетных расходов обладает следующими характерными особенностями:

1. Сформулированные приоритеты увязываются с главной стратегической политической целью – обеспечением быстрого и устойчивого экономического роста. Одни приоритетные направления считаются средством или инструментом достижения этой цели (агропромышленная, инновационная и инвестиционная политика); другие являются следствием достижения этой цели (социальные расходы).

2. Политические реформы (демократизация, реформа судебной системы, административная реформа) не связываются с увеличением ассигнований на эти цели, за исключением переподготовки кадров. Изменения в политике расходов, вызванные политическими реформами, сводятся к совершенствованию бюджетного процесса (разграничение ответственности между уровнями власти).

3. В качестве бюджетного приоритета выделяется поддержка сельского хозяйства, аграрных поселений и их жителей. Государственные расходы, осуществляемые в рамках промышленной политики, о которых идет речь в послании – поддержка

инноваций, экспорта, государственные инвестиции – планируется осуществлять в виде взносов в специальные финансовые институты. При этом практически не упоминаются прямые бюджетные субсидии или кредиты каким-либо отраслям или предприятиям. Это может означать, что правительство Казахстана ориентируется на постепенный переход в промышленной политике от прямой поддержки производителей к поддержке инфраструктуры и, прежде всего, финансовой.

4. Увеличение заработной платы работников бюджетной сферы рассматривается в значительной степени как составная часть социальной политики, а не как управление издержками производства бюджетных услуг.

Бюджетная система Республики Казахстан включает бюджеты различных уровней, основанные на экономических отношениях и соответствующих правовых нормах. В Республике Казахстан самостоятельно функционируют республиканский бюджет и местные бюджеты, в совокупности, составляющие государственный бюджет. Функционирование бюджетной системы основано на взаимосвязи бюджетов различных уровней и обеспечивается порядком их разработки, рассмотрения, утверждения, исполнения, контроля, а также отчетами об их исполнении республиканского и местного бюджетов [2].

Исходя из практики построения и ведения экономической и бюджетной политики в стране, фискальная политика на предстоящие три года будет строиться в соответствии с долгосрочными и среднесрочными программными документами государства.

Основными задачами в сфере совершенствования бюджетного законодательства и в целом бюджетной системы являются:

1) постепенный переход к достижению сбалансированного бюджета за счет нефтяных поступлений.

С целью реализации концепции Национального фонда вводятся новые понятия – «консолидированный бюджет»

Консолидированный бюджет состоит из республиканского бюджета, бюджета области, бюджетов города республиканского значения, столицы, поступлений от предприятий нефтяного сектора и переводов их в Национальный фонд.

Дефицит бюджета равен сумме поступлений в бюджет, кроме поступлений из Национального фонда, за вычетом расходов бюджета.

2) Ужесточение требований к разработке инвестиционных проектов (программ).

Инвестиционные проекты (программы) будут включены в перечень приоритетных бюджетных программ (подпрограмм) в случае, если они соответствуют мероприятиям принятых государственных, отраслевых и региональных программ и положений ежегодных посланий Главы государства. Обязательным условием включения в вышеназванный перечень будет наличие положительного заключения отраслевой экспертизы, соответствие их плану мероприятий утвержденных Программ, наличие технико-экономического обоснования с положительным заключением экономической экспертизы.

3) Соблюдения всеми участниками бюджетного процесса требований бюджетного законодательства.

Был разработан метод сбалансированного бюджета, при котором доходы нефтяного сектора полностью направляются в Национальный фонд, а доходная часть республиканского бюджета формируется только за счет нефтяного сектора (рисунок 1).

Основными источниками формирования Национального фонда являются:

- прямые налоги от нефтяного сектора (за исключением налогов, зачисляемых в местные бюджеты), к которым относятся корпоративный подоходный налог, налог на сверхприбыль, роялти, бонусы, доля по разделу продукции, рентный налог на экспортируемую сырую нефть, газовый конденсат. Прочие виды налогов, уплачиваемые нефтяным сектором в соответствии с налоговым законодательством Республики Казахстан, подлежат зачислению в соответствующие бюджеты. При этом к предприятиям нефтяного сектора относятся все юридические лица, занимающиеся добычей и (или) реализацией сырой нефти и газового конденсата;

- поступления от приватизации государственного имущества, находящегося в республиканской собственности и относящегося к горнодобывающей и обрабатывающей отраслям;

- поступления от продажи земельных участков сельскохозяйственного назначения;

- инвестиционные доходы от управления Национальным фондом;

- иные поступления и доходы, не запрещенные законодательством Республики Казахстан [4].

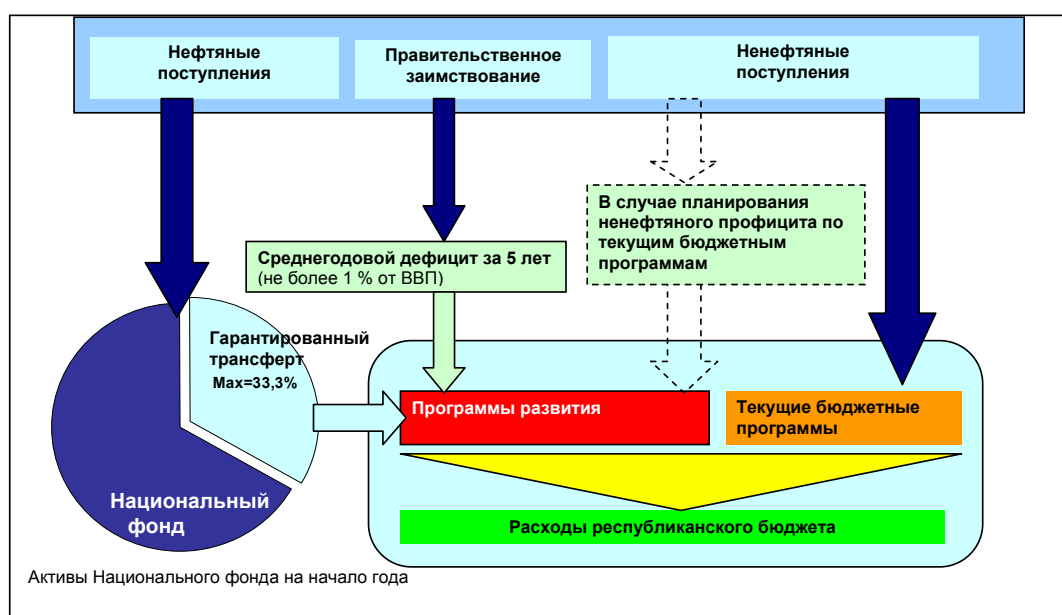

Рисунок 1 – Метод сбалансированного бюджета [3]

Расходы республиканского бюджета на текущие бюджетные программы финансируются за счет отчислений в республиканский бюджет от нефтяной части экономики, а финансирование расходов на бюджетные программы развития осуществляется за счет гарантированного трансферта из Национального фонда. При этом определенная доля расходной части бюджета может покрываться, в том числе за счет заимствования в рамках установленных ограничений [5].

Использование нефтяных поступлений в пределах гарантированного трансферта позволяет проводить взвешенную фискальную политику, так как виден «чистый» бюджетный эффект от либерализации налогового режима, который, как правило, искажен за счет сверхдоходов, поступающих от предприятий нефтяного сектора.

Для обеспечения качественного управления расходами бюджета и принятия управленческих решений по выделению бюджетных средств, на основе фактических или ожидаемых результатов их реализации, необходима система показателей, на базе которых будет осуществляться мониторинг и оценка исполнения бюджета по расходам. Под мониторингом понимается система наблюдения за расходованием бюджетных средств для своевременного выявления изменений, их оценки, предупреждения и устранения негативных последствий за определенный промежуток времени (за каждый квартал). Оценкой, по нашему мнению,

является единовременный процесс наблюдения, выполняемый главным распорядителем средств бюджета, с целью увеличения эффективности работы. Информация, полученная в ходе оценки, может использоваться для принятия мер по увеличению удовлетворения от работы, планированию трудовых ресурсов, производственному и профессиональному обучению, а также для установления уровня заработной платы. Если оценка это единовременный процесс наблюдения, то мониторинг является систематическим наблюдением за определенный промежуток времени.

В основе системы показателей оценки эффективности бюджетных расходов лежат следующие принципы:

- разделение показателей на четыре блока (финансовые, кадровые, социальные, специальные или производственные);

- включение как количественных, так и качественных показателей;

- взвешенная балльная оценка результатов.

Предлагаемая система показателей оценки эффективности бюджетных расходов представлена на рисунке 2.

Для определения эффективности оценки результата использования бюджетных средств необходимо введение следующих показателей:

Индикатор Ф1 – отклонение от плановых значений кассового исполнения областного бюджета по расходам за период в процентах;

Индикатор Ф2 – количество изменений, внесенных в бюджет области в течение периода;

Индикатор Ф3 – доля расходов областного бюджета на выполнение программных мероприятий в общей сумме расходов за период;

Индикатор Ф4 – доля расходов, размещаемых по результатам конкурсов в общей сумме расходов области;

Индикатор Ф5 – доля прочих текущих расходов в структуре расходов;

Индикатор Ф6 – доля просроченной краткосрочной задолженности по оплате труда;

Индикатор К1 – доля специалистов с высшим образованием в акимате;

Индикатор К2 – отклонение средней заработной платы сотрудников от средней по субъекту;

Индикатор К3 – доля специалистов отобранных по конкурсу;

Индикатор К4 – уровень текучести кадров;

Индикатор О1 – публикация отчетности в периодической печати;

Индикатор О2 – наличие официального Интернет-сайта акимата;

Индикаторы С – специальные, например С1 – темпы роста строительства новых автомобильных дорог; С2 – темпы роста работ по ремонту автомобильных дорог.

Рисунок 2 – Система показателей эффективности бюджетных расходов

Введение данных показателей позволит отследить уровень эффективности использования бюджетных средств [6].

Таким образом государственный бюджет, являясь основным финансовым планом государства, главным средством аккумуляции финансовых средств, дает политической власти реальную возможность осуществления властных полномочий, дает государству реальную экономическую и политическую власть.

В настоящее время экономика Казахстана испытывает негативное воздействие неблагоприятной ситуации на мировых финансовых

и товарных рынках. Эти факторы привносят значительные риски по нарушению макроэкономического баланса, поскольку усиливается опасность роста инфляции, происходят изменения валютного курса тенге к иностранным валютам, снижение конкурентоспособности несырьевых секторов экономики. В настоящее время гармонизация стратегического, экономического и бюджетного планирования осуществляется через государственные, отраслевые, региональные и бюджетные программы.

Таким образом, бюджетная система Казахстана направлена на усиление прозрачно-

ти бюджетного финансирования, выбор наиболее эффективных и результативных программ, повышение уровня исполнения бюджетных программ государственными учреждениями и развитие систем контроля за бюджетными средствами.

Модернизация бюджетной системы требует дальнейшего совершенствования системы государственного планирования, направленного на обеспечение устойчивого качественного экономического роста.

Литература

- 1 Послание Президента Республики Казахстан — Лидера нации Н.А. Назарбаева народу Казахстана «Казахстан в новой глобальной реальности: рост, реформы, развитие» // Астана, 30 ноября 2015 г.
- 2 Бюджетный кодекс Республики Казахстан от 04.12.2008 N 95-4.
- 3 Материалы семинара «Международный опыт в усилении местных органов управления». Астана, 2013.
- 4 Садыкова Р.Б. Политика регионального развития Казахстана // Вестник УМБ. 2(12) апрель-июнь, 2009.
- 5 «Казахстан: вопросы эффективной реализации новой модели региональной политики». Центр анализа общественных проблем (PPRC), Алматы: ЛЕМ, 2011.
- 6 По материалам стенограммы «Евразийское бюджетное пространство: вызов интеграции» – промежуточный отчет по проекту Автономной некоммерческой организации «Институт реформирования общественных финансов» по заказу Института Восток-Запад. – Алматы, 2012.

References

- 1 Message from the President of the Republic of Kazakhstan – Leader of the Nation N.A. Nazarbayev to people of Kazakhstan «Kazakhstan in the new global reality: growth, reform and development» // Astana, November 30, 2015
- 2 Budget Code of the Republic of Kazakhstan dated 04.12.2008 N 95-4.
- 3 Proceedings of the seminar «International experience in the strengthening of local government.» Astana, 2013.
- 4 Sadykov R.B. Policy of Regional Development of Kazakhstan // Herald of the SBA. 2 (12) April-June, 2009.
- 5 «Kazakhstan: problems of effective implementation of the new regional policy model.» Center for Public Policy Research (PPRC), Almaty: LEM 2011
- 6 Based on materials from the transcript «Eurasian fiscal space: the challenge of integration» – an interim report on the project of the Autonomous non-profit organization «Institute for Public Finance Reform» commissioned by the EastWest Institute, Almaty, 2012.

Сагиева Р.К.,
Муратова С.М.

**К вопросам развития
финансовых инструментов
охраны окружающей среды**

Сагиева Р.К.,
Муратова С.М.

**Қоршаған ортаны қорғауға
арналған қаржы құралдарын
дамыту мәселелері**

Sagieva R.K.,
Muratova S.M.

**For the development of financial
instruments for environmental
protection**

Проблема мусорных свалок становится сегодня одной из самых актуальных в мире. Ее решение настоятельно требует мобилизации усилий науки, делового мира и общественности каждой страны на оперативное решение задач рационализации использования ресурсов планеты и защиты ее экологии.

Темпы роста свалок в развитых странах мира опережают все делавшиеся ранее прогнозы: численность населения планеты ежегодно возрастает на 1,5-2%, а объем мусорных свалок мира – на 6% в год, т. е. увеличивается в 3-4 раза быстрее.

Проблема эффективного, экологически ориентированного подхода в управлении природными ресурсами во многом связана с экономическим аспектом. Особенно это актуально в рыночной экономике, которая предоставляет некоторую свободу действий. В этой связи речь может идти о формировании эффективного экономического механизма природопользования.

Необходимо также учитывать и тот факт, что зависимость между состоянием окружающей среды и темпами экономического роста является достаточно сложной.

Ключевые слова: «зеленая» экономика, ТБО, мусорные свалки, окружающая среда, переработка отходов.

Қоқыс үйінділері жөніндегі мәселе дүние жүзіндегі ең өзекті мәселелердің бірі болып келеді. Оны шешу үшін ғылымның, іскери әлемнің және әрбір елдегі жұртшылықтың планета ресурстарын тиімді пайдалану мен экологияны қорғау мәселелеріне жедел түрде шешім табу мақсатында жұмылдырылуы қажет.

Дамыған елдердің қоқыс үйінділерінің көбеюі қарқыны алдыңғы уақыттарда жасалған болжамдардан асып түседі: әлем бойынша халық санының өсімі жыл сайын 1,5-2%-ға көбейсе, ал қоқыс үйінділерінің көлемі – жылына 6%-ға артады, яғни халық санының өсімімен салыстырғанда 3-4 есе жылдам артуы байқалады.

Табиғи ресурстарды басқарудағы тиімді, экологияға бағытталған әдістерді қолдану мәселесі көбінесе экономикалық аспектіге тікелей байланысты. Әсіресе, бұл, әрекет еркіндігін білдіретін нарықтық экономикада тіптен өзекті болады. Осы тұрғыда, табиғатты пайдалану бойынша тиімді экономикалық механизмді құрастыру туралы сөз болады.

Сонымен қатар, қоршаған ортаның жағдайы мен экономикалық өсудің қарқыны арасындағы тәуелділіктің күрделі сипат алатындығын да ескеру қажет.

Түйін сөздер: «жасыл» экономика, ҚТҚ, қоқыс үйінділері, қоршаған орта, қалдықтарды қайта өңдеу.

The problem of landfills is becoming today one of the most important in the world. Her decision urgently requires mobilization of science, business and the public each country's rapid problem solving rational use of the planet's resources and the protection of its environment.

The rate of growth of landfills in developed countries are ahead of all predictions did before : the world population is increasing annually by 1.5-2%, and the volume of landfills of the world – at 6 % per year, ie increased by 3-4 times faster. . .

The problem of effective, environmentally – oriented approach in the management of natural resources is largely due to the economic aspect. This is especially true in a market economy, which provides some leeway In this context, we can talk about the formation of effective economic mechanism of nature.

It is also necessary to take into account the fact that the relationship between the environment and economic growth is rather complicated .

Key words: «green» economy, commodity waste, landfill, environment, waste management.

**К ВОПРОСАМ
РАЗВИТИЯ
ФИНАНСОВЫХ
ИНСТРУМЕНТОВ
ОХРАНЫ
ОКРУЖАЮЩЕЙ
СРЕДЫ**

Проблема эффективного, экологически ориентированного подхода в управлении природными ресурсами во многом связана с экономическим аспектом. Особенно это актуально в рыночной экономике, которая предоставляет некоторую свободу действий. В этой связи речь может идти о формировании эффективного экономического механизма природопользования.

Необходимо также учитывать и тот факт, что зависимость между состоянием окружающей среды и темпами экономического роста является достаточно сложной.

Например, поддержание высоких темпов экономического роста без проведения соответствующих природоохранных мероприятий приводит к деградации окружающей среды. С другой стороны, экономический ущерб, связанный с загрязнением окружающей среды и истощением природных ресурсов, означает фактически снижение темпов и уровня достигнутого национального дохода.

Механизм реализации экологической политики включает в себя три подхода:

- прямое регулирование, связанное с воздействием государства – нормативно-правовые, административно-контрольные меры, прямое регламентирование и т.д.;
- экономическое стимулирование, связанное с развитием рыночных механизмов;
- смешанные механизмы, сочетающие первые два подхода.

В мире в области охраны окружающей среды наиболее широко применяется прямое регулирование, базирующееся на законодательстве. Определенный опыт в этой сфере накоплен и в Казахстане. Опыт многих стран показал неэффективность жесткого централизованного планирования и управления экосбалансированным экономическим развитием. Значительные субсидии для природоэксплуатирующих отраслей, отсутствие цены или минимальная цена на природные ресурсы, приводящие к их сверхэксплуатации, общественная собственность на все и отсутствие должного контроля за охраной среды и использованием ресурсов и многое другое привели к формированию техногенного типа экономического развития, многим кризисным экономическим явлениям. Цены, образующиеся на «природных» рынках, часто не отражают истинной ценности

природных благ и услуг, не отражают реальные общественные издержки и выгоды использования экологических ресурсов. Таким образом, складывается неадекватная оценка дефицитности ресурсов, величин спроса и предложения, что дает заниженные стимулы для эффективного использования природных ресурсов и охраны окружающей среды.

Можно выделить следующие основные причины «провалов рынка» в экологической сфере:

- экстерналии (внешние эффекты);
- отсутствие объективной цены на природные блага и отсутствие их рынков;
- общественные блага;
- трансакционные издержки;
- права собственности;
- неопределенность информации и недальновидность.

В настоящее время применяются следующие виды инструментов в механизме экологического регулирования и стимулирования природопользования: экономическое и природно-ресурсное законодательство; экологический мониторинг; экологические стандарты и нормативы; лицензирование хозяйственной деятельности; экологические и ресурсные целевые программы и экологический аудит.

Следует отметить, что основным назначением экономических инструментов является не прямое задание значимых для отдельных предприятий или общества в целом целей и жесткий контроль за их соблюдением, а использование связанных с функционированием рынков стимулов для воздействия на экономические интересы и экономическое поведение субъектов хозяйствования в экологически оптимальном направлении.

Существуют три основных типа экономических механизмов природопользования: компенсирующий, стимулирующий и жесткий.

Компенсирующий механизм ставит самые общие ограничительные экологические рамки для экономического развития отраслей и секторов, практически не тормозя его. Данный тип экономического механизма направлен главным образом на компенсацию негативных экологических последствий и слабо влияет на темпы и масштабы развития. Стимулирующий механизм подразумевает максимальное использование рыночных инструментов и способствует увеличению производства на основе применения новых технологий, позволяет повысить эффективность использования и охраны природных ресурсов. Жесткий механизм предполагает применение

административных и рыночных инструментов. Использование жесткой правовой, налоговой, кредитной и штрафной политики подавляет развитие определенных отраслей и комплексов в области расширения их природного базиса, в целом способствуя экономике использования природных ресурсов.

Как показывает практика, мягкий и жесткий механизмы оказываются малоэффективными в сфере обращения с отходами потребления. Так, например, рекультивация полигонов (мягкий механизм) не решает в полной мере экологические проблемы территорий, на которых они находятся. Различные штрафные санкции, приносят никаких результатов. Попытка внедрить селективный сбор бытовых отходов путем «полицейских» инструментов также ни к чему хорошему не привела. Единственным действенным инструментом, в особенности в Казахстане, может стать стимулирующий механизм управления природопользованием. Хотя, конечно, и остальные два полностью отвергать не стоит, так как максимальный эффект в области охраны окружающей среды может быть достигнут только при умелом сочетании всех трех механизмов.

Механизм регулирования природопользования в Казахстане сейчас ближе к компенсационному варианту. В соответствии с действующими нормативно-правовыми документами экономической охраны окружающей среды Казахстана включает в себя как поощрительные меры (позитивная мотивация), так и инструменты принуждения (негативная мотивация). Часть экономических инструментов экологического управления, предусмотренных казахстанским законодательством, до сих пор не применяются или применяются в очень ограниченных масштабах (рис. 1).

Среди стимулирующих мер по поддержанию благоприятной экологической ситуации можно выделить: льготное налогообложение, ускоренную амортизацию, льготное кредитование, страхование, концессионные инструменты, специальное ценообразование на производство экологически чистой продукции, финансирование экологических программ и т.д. Рассмотрим более подробно некоторые стимулирующие направления.

Льготное налоговое обложение в области охраны окружающей среды. Экологические налоги, в различных формах, существуют во всех экономически развитых странах, включая страны Европейского союза. Впервые необходимость их применения на официальном уровне

была подтверждена в 1-й Программе действий ЕС по ООС (1973), где был обоснован принцип «загрязнитель платит». Активизация внимания к экологическим налогам и платежам в странах ЕС происходила со второй половины 80-х годов прошлого столетия в связи с повсеместно осуществляемым переходом в области ООС от

командно-административных к экономическим методам управления. Ориентация на платежи и налоги как важнейшие экономические инструменты усилилась в начале 90-х гг. в период охватившей развитые страны рецессии, которая сопровождалась обострением проблем занятости и ужесточением конкурентной борьбы [1].

Рисунок 1 – Элементы стимулирования природоохранной деятельности

Концептуальной основой экологизации налоговых систем послужила идея двойного выигрыша. Согласно этой идее, экономическое стимулирование ресурсосбережения и охраны окружающей среды посредством введения экологических налогов должно одновременно сопровождаться пропорциональным снижением налогового бремени, связанного с социальными выплатами, что потенциально позволяет стимулировать рост занятости и поддерживать конкурентоспособность национальных производителей.

Существенными признаками применяемых экологических налогов являются:

- включение затрат по ликвидации нанесенного окружающей природной среде ущерба в цену товара или услуги, которые послужили причиной этого ущерба;

- создание стимула для производителей и потребителей изменить свое поведение в области

производства и потребления с целью уменьшить загрязнение окружающей среды и повысить эффективность использования ресурсов;

- стимулирование экологических инноваций и модернизация процессов производства и оказания услуг, транспортировки продукции, методов ведения домашнего хозяйства и т.п. с целью как сокращения их негативного воздействия на окружающую среду, так и повышения конкурентоспособности национальных производителей на мировом рынке.

Для восстановления стимулирующей роли платежей необходимо разработать экономический механизм, обеспечивающий уменьшение налогооблагаемой прибыли на величину затрат, направляемых на финансирование капитальных вложений природоохранных и ресурсосберегающих технологий. Это, в частности, планируется сделать путем принятия закона

«О платежах за негативное воздействие на окружающую среду». Предполагается, что в нем для экологизации производства будут определены применяемые в развитых странах меры амортизационной политики по увеличению отчислений от основных фондов природоохранного и ресурсосберегающего назначения. В результате должны возрасти чистая прибыль предприятия, а, следовательно, и заинтересованность в экологической деятельности.

Ускоренная амортизация является также очень действенным стимулом внедрения природоохранных технологий. Предприятие, завышая амортизационные отчисления, тем самым сокращает размер прибыли, подлежащей налогообложению, в результате чего возрастает его чистая прибыль. Опыт использования ускоренной амортизации в природоохранных целях в ряде стран показал хороший эффект с точки зрения быстрого накопления капитала с целью обновления оборудования и минимизации экологического ущерба. В сфере обращения с отходами потребления механизм ускоренной амортизации основных фондов может быть применен, в основном, к предприятиям по утилизации отходов. Несмотря на то, что в нормативно-правовых документах прописана возможность использования механизма ускоренной амортизации, в Казахстане в сфере обращения с отходами потребления этот инструмент практически не используется.

Многие стимулирующие мероприятия по охране окружающей среды, основанные на финансовых льготах, имели распространение только в системе экологических фондов, где практиковались зачисления в счет погашения платежей за загрязнение окружающей среды средств, фактически использованных предприятиями на выполнение природоохранных мероприятий, предусмотренное порядком корректировки размером платежей.

Наиболее эффективными инструментами стимулирования природоохранной деятельности в целом и сферы обращения с отходами потребления, в частности, являются льготное кредитование, экологическое страхование и концессия. Рассмотрим каждый инструмент более подробно.

Страхование ответственности за загрязнение окружающей среды. Суть страхования ответственности состоит в том, что страховщик принимает на себя обязательство возместить ущерб, причиненный страхователем третьему лицу или группе лиц. Данная отрасль страхова-

ния является сравнительно молодой, ей чуть более 100 лет. Развитие страхования ответственности идет вместе с техническим прогрессом и подкрепляется различными законами и нормативными актами, так как затрагивает практически все сферы жизни. Эта отрасль страхования имеет большое значение как для страхователя, так и для пострадавшего. Если страхователь причинил кому-либо ущерб, то его оплачивает страховая компания, а не сам страхователь. Зачастую нанесенный ущерб может составлять значительную сумму и в случае отсутствия надлежащего страхования привести к ухудшению материального положения физического или юридического лица. С другой стороны, страхование гражданской ответственности увеличивает шансы потерпевшего, так как при наличии страхования у лица, нанесшего ущерб, потерпевший получит достаточно быстро возмещение от страховой компании [1].

Под экологическим страхованием следует понимать страхование гражданской ответственности владельцев потенциально опасных объектов по обязательствам, возникающим вследствие причинения вреда жизни, здоровью физических и юридических лиц в результате загрязнения окружающей среды. Российскими учеными экологическое страхование трактуется как разновидность страхования ответственности за аварийное загрязнение окружающей среды и связанную с этим необходимость компенсации вреда, нанесенного прежде всего имуществу и здоровью третьих лиц. Использование страхования в экологии главным образом связано с выполняемыми им функциями, к числу которых относятся: сберегательно-рисковая функция, предупредительная или превентивная функция, функция облегчения финансирования.

Сберегательно-рисковая функция заключается в том, что деньги, аккумулированные в страховом фонде посредством перераспределения, идут на погашение убытков, полученных в случае наступления страхового события.

Функция облегчения финансирования имеет несколько аспектов. Во-первых, страхователь при наступлении страхового случая получает средства, компенсирующие понесенный им ущерб на условиях, предусмотренных в договоре страхования. Во-вторых, страховые взносы предприятие может в определенной мере включать в издержки, т.е. в цену своих товаров и услуг. В-третьих, страхование имущества и ответственности является, как правило, необходимым условием для получения кредитов.

Предупредительная или превентивная функция страхования состоит в том, что при заключении договора страхования андеррайтер страховой организации проводит оценку риска и предлагает систему мер предупредительного характера, позволяющих контролировать уровень риска в объекте страхования.

В сфере охраны окружающей среды превентивная функция должна реализовываться как основная, так как в любом случае предотвращение загрязнения окружающей среды более предпочтительно, чем компенсация уже понесенного ущерба. Также данная функция является доминирующей и в связи с тем, что здесь проводится оценка рисков, и страховые компании заинтересованы в максимально объективной его оценке, а также, естественно, в снижении всех рисков, присущих проекту.

Наибольший интерес вызывает опыт экологического страхования, накопленный в зарубежных странах. В частности, в США специальные программы принимаются в целях предоставления страховых услуг в тех областях, где по каким-либо причинам трудно приобрести необходимое страховое покрытие. Такие программы не являются альтернативой традиционному страхованию. Скорее, они призваны решать проблемы «переходного периода», т.е. периода становления и развития соответствующего сектора рынка. Об этом свидетельствует опыт страхования подземных мощностей по хранению нефтепродуктов. Программы страхования более эффективны, если имеют дату окончания своего действия. Когда предельные сроки предъявления претензий не установлены, у фирм появляются стимулы отсрочить принятие мер по очистке, так как требования о возмещении затрат можно будет предъявить и позже. Кроме того, если в период действия программы произойдет новая утечка, то будет возможность покрыть и эти затраты за счет программы. Таким образом, сроки действия программы обуславливают временные границы для обнаружения и устранения имеющихся проблем и дают страховщикам четкий сигнал о наступлении времени резкого роста спроса на соответствующие страховые услуги.

Важным вопросом является распределение затрат и рисков между всеми сторонами, задействованными в программе. Это необходимо для того, чтобы каждая из сторон выигрывала от снижения затрат и проигрывала в случае перерасхода средств. В противном случае контроль над затратами окажется проблематичным, а нагрузка на налогоплательщиков – слишком большой. В

обеих рассмотренных выше программах использовалась франшиза (собственное удержание страхователя), но расходы сверх нее полностью покрывались за счет образованных фондов. Такое построение программы стимулировало принятие мер по предотвращению утечек, однако не способствовало какому-либо контролю над затратами на очистку. Если бы владельцы мощностей оплачивали хотя бы малую часть затрат по очистке сверх франшизы, они были бы заинтересованы в их снижении.

С переходом на рыночные условия хозяйствования потребность в экологическом страховании возникла и в Казахстане. На территории нашей страны, где расположены многочисленные объекты, представляющие серьезную экологическую опасность, экологическое страхование может стать эффективной системой финансирования мероприятий по защите окружающей среды.

Одним из путей возмещения вреда, причиненного природным объектам, является введение и развитие института платности природопользования. Его суть состоит в том, что предприятия и организации, деятельность которых в той или иной степени связана с использованием природных объектов, производят ежегодные платежи, направляемые соответствующими госорганами на компенсацию вреда и восстановление окружающей природной среды.

Однако институт платности природопользования рассчитан прежде всего на компенсацию вреда, причиненного окружающей природной среде промышленными и иными объектами при нормальных режимах эксплуатации. Значительно больший ущерб природной среде может быть причинен в результате аварий, стихийных бедствий, катастроф и других чрезвычайных ситуаций. Защиту от непредвиденных и чрезвычайных событий, в том числе и экологического риска, во всем мире берут на себя страховые компании.

Наибольшие проблемы, при осуществлении экологического страхования, связаны непосредственно с определением величины экологического риска. Из-за этого многие страховые компании отказываются от осуществления данного вида страхования, либо выставляют такие тарифы, по которым процесс страхования является невыгодным для страхователя. В этой связи, необходима такая система, которая удовлетворяла бы интересы как страхователей, так и страховщиков. ниже в статье будут подробно рассмотрены схемы, с привлечением страховых

инструментов, которые удовлетворяют этим требованиям.

Следует отметить, что очень мало уделяется внимания процессу перестрахования и сострахования, которые как раз и позволяют снизить риск страховщика и повысить эффективность страховых операций.

Хотелось бы подчеркнуть, что эффективность использования экологического страхования будет достигнута только тогда, когда будут задействованы все вышеперечисленные механизмы, а также будет достаточное законодательное подкрепление.

Еще одним эффективным инструментом стимулирования в области рационального природопользования является кредитно-финансовый механизм. Кредит есть движение ссудного капитала, т.е. денежного капитала, который отдается в ссуду на условиях возвратности за определенный процент.

Капитал физически, в виде средств производства, не может переливаться из одних отраслей в другие. Этот процесс осуществляется обычно в форме движения денежного капитала. В этой связи, кредит в рыночной экономике необходим прежде всего как эластичный механизм перелива капитала из одних отраслей в другие и уравнивания нормы прибыли.

В промышленно развитых странах затраты на предупреждение загрязнения окружающей среды составляют 6-8% от ВВП. В Казахстане этот показатель намного ниже, так, в Алматинской области на охрану окружающей среды расходуется значительно меньше 1% от валового регионального продукта.

Одним из действенных инструментов стимулирования природоохранной деятельности является концессия, которая представляет собой долгосрочную форму осуществления инвестиций, основанную на разрешении исключитель-

но государством эксплуатации возобновляемых и невозобновляемых природных ресурсов, а также осуществления иных видов хозяйственной деятельности на условиях долгосрочной аренды. По договору коммерческой концессии одна сторона (правообладатель) обязуется предоставить другой стороне (пользователю) за вознаграждение на срок или без указания срока право пользоваться в предпринимательской деятельности комплексом исключительных прав, принадлежащих правообладателю, в том числе правом на фирменное наименование или коммерческое обозначение, на охраняемую коммерческую информацию, а также на другие предусмотренные договором объекты исключительных прав.

Еще одним из эффективных инструментов стимулирования эффективного природопользования является залоговая система. Это хорошо знакомая всем система, когда, покупая какой-нибудь товар, мы оплачиваем также дополнительную стоимость, которая затем возвращается обратно. Это традиционная система возврата пустых бутылок, все более широко применяемый в различных странах возврат израсходованных электрических батареек, различного рода пластиковых контейнеров и пр. Несмотря на свою простоту, данный механизм позволяет снизить поступление отходов в окружающую среду, в том числе токсичных, сберечь многие виды ресурсов и существенно снизить затраты на обезвреживание и утилизацию отходов.

Подводя итог, можно сделать вывод о том, что в Казахстане на данный момент слабо задействованы эффективные стимулирующие рычаги природопользования, несмотря на законодательное подкрепление. Для выхода из существующего положения необходимо создание условий взаимной заинтересованности сторон на основе экономических принципов.

Литература

- 1 Бобылев С.Н. Экономика природопользования / С.Н. Бобылев, А.Ш. Ходжаев. М.: ИНФРА-М., 2013. 510 с.
- 2 Экология и экономика природопользования / В.Э. Гирусов, С.Н. Бобылев, А.Л. Новоселов, Н.В. Чепурных. М.: Изд-во полит. лит. «Единство», 2002. 519 с.
- 3 Никулина Н.Н. Страхование / Н.Н. Никулина. М.: ЮНИТИ-ДАНА, 2007. 511 с.
- 4 Абрамов Н. Ф., Архипов С. В., Карелин М. В., Жилинская А. Я. Отходы мегаполиса: Морфологический и фракционный состав // ТБО. Твердые бытовые отходы. 2009. № 9. – С. 42–45.
- 5 Waste Treatment and Disposal. Second edition/ by Paul T. Williams. – London: John Wiley&Sons, Ltd, 2005
- 6 Шубов Л.Я., Борисова О.Н. Утилизация ценных компонентов твердых бытовых отходов/Л.Я. Шубов., О.Н. Борисова// Экономика и управление предприятием ЖКХ. – 2013. № 8 (ч.1). – С. 58-61.
- 7 Тарасенко, Е.А. Формирование экономико-организационного механизма повышения эффективности качества услуг по селективному сбору твердых бытовых отходов в городах [Текст] : дис. ... канд. техн. 08.00.05 / Е.А. Тарасенко. – Санкт-Петербург, 2005. – 172 с.
- 8 Европейская практика обращения с отходами: проблемы, решения, перспективы. – СПб. 2005.

References

- 1 SN Bobylev Environmental Economics / SN Bobylev, AS Khodzhaev . M .: INFRA-M ., 2013. 510 p.
- 2 Ecology and environmental economics / VE Girusov, SN Bobylev, AL Novoselov, NV Chepurnykh. M .: Publishing house watered. Litas . «Unity», 2002. 519 p.
- 3 NN Nikulin Insurance / NN Nikulin. M .: UNITY -DANA, 2007. 511 p.
- 4 Abramov NF, Arkhipov SV, MV Karelin, Zhilinskaya AJ Waste megalopolis: fractional composition and morphological // MSW. Municipal solid waste. 2009. № 9. – S. 42-45.
- 5 Waste Treatment and Disposal. Second edition/ by Paul T. Williams. – London: John Wiley&Sons, Ltd, 2005
- 6 Shubov LY, Borisova ON Disposal of solid waste components / LJ . Shubov., ON Borisov // Economics and enterprise management utilities. – 2013. № 8 (Part 1). – S. 58-61.
- 7 Tarasenko, EA Formation of economic and organizational mechanism to improve the efficiency of service quality on the selective collection of municipal solid waste in urban areas [Text] : dis . ... Cand . tehn : 08.00.05 / EA Tarasenko. – St. Petersburg, 2005. – 172 p.
- 8 The European waste management practice: problems, solutions and prospects. – SPb . 2005.

Ермекова Ж.Ж.
**Анализ ДКП и выявление
проблем в экономике РК
в динамике лет**

Yermekova Zh. Zh.
**Analysis of MCP and
identification of problems in
Kazakhstan 's economy in the
years dynamics**

Ермекова Ж.Ж.
**Қазақстанның
экономикасындағы ақша несие
саясатын талдау және жыл
динамикасына байланысты
проблемаларды анықтау**

В обеспечении нормального функционирования любой современной экономической системы важная роль принадлежит государству. Государство на протяжении всей истории своего существования наряду с задачами поддержания порядка, законности, организации национальной обороны, выполняло определенные функции в сфере экономики. В современных условиях любое государство осуществляет регулирование национальной экономики с различной степенью государственного вмешательства в экономику.

Замедление роста казахстанской экономики в 2015 году во многом было обусловлено существенным сокращением внутреннего потребления на фоне ослабления курса национальной валюты. При этом, несмотря на ухудшение внешних условий, корректировка курса тенге поддержала экономический рост за счет увеличения чистого экспорта.

Ключевые слова: денежно-кредитная политика, валюта, корректировка курса, экономический рост.

The smooth functioning of any modern economic system, an important role belongs to the state. State throughout its history, along with the tasks of maintaining order, the rule of law, the organization of national defense, to perform certain functions in the economy. In modern conditions, any State shall regulate the national economy, with varying degrees of state intervention in the economy.

Slowing the growth of Kazakhstan's economy in 2015 was largely due to a significant reduction in domestic demand against the backdrop of the weakening of the national currency. At the same time, despite the deterioration in external conditions, the adjustment of the tenge exchange rate has supported economic growth due to the increase in net exports.

Key words: monetary policy, currency, course correction, economic growth.

Кез келген заманауи экономикалық жүйенің жұмыс істеуінің маңызды рөлі тікелей мемлекетке тиесілі. Мемлекет өзінің өмір сүру тарихы барысында ұлттық қорғанысты ұйымдастыру, тәртібін қамтамасыз ету, құқық үстемдігін жүргізу міндеттерінің қатарымен экономикадағы кейбір функцияларды орындау қажет. Қазіргі жағдайда әр мемлекет өзінің ұлттық экономикасын әр түрлі дәрежеде реттеп отыр.

2015 жылы Қазақстан экономикасының өсуінің баяулауы негізінен ұлттық валютаның әлсіреу аясында ішкі сұраныстың айтарлықтай қысқаруына байланысты болды. Сонымен қатар, сыртқы жағдайдың нашарлауына қарамастан, теңгенің айырбас бағамының түзетуі таза экспорттың артуына байланысты экономикалық өсуде мемлекет қолдау көрсетіп келеді.

Ақша-несие саясатының негізгі мақсаты толық жұмыспен қамту және баға тұрақтылығын сипаттау, экономикада өндірістің жалпы деңгейіне қол жеткізу. Жұмыспен қамту және бағаны тұрақтандыру мақсатында ақша массасының өзгеруі ақша-несие саясатының жиынтығы болып табылады. Ақша-несие саясаты арқылы мемлекет экономикалық дағдарысты жеңілдету, инфляцияны ауыздықтау, мемлекеттік экономиканың түрлі секторларына инвестицияларды ынталандыру үшін ұмтылады.

Түйін сөздер: ақша-несие саясаты, валюта, айырбас бағамын реттеу, экономикалық өсу.

АНАЛИЗ ДКП И ВЫЯВЛЕНИЕ ПРОБЛЕМ В ЭКОНОМИКЕ РК В ДИНАМИКЕ ЛЕТ

В экономически развитых странах существует достаточно большой опыт в области макроэкономического регулирования, однако копирование чужого опыта в данной области не всегда приводит к ожидаемым результатам, следовательно, при выборе методов и инструментов макроэкономического регулирования необходимо учитывать конкретные условия развития экономики.

Достижение целостности в экономическом регулировании немислимо без системного подхода и разработки конкретных рекомендаций по совершенствованию инструментов регулирования на основе исследования и обобщения мирового опыта.

На фоне значительных и длительных шоков, таких как падение цен на нефть и снижение экономической активности в России и Китае, темпы экономического роста в Казахстане резко замедлились по сравнению с 2014 годом. Также ужесточились финансовые условия, причем существенно сократилось кредитование частного сектора. Ожидается, что падение курса тенге по отношению к доллару примерно на 40 процентов с момента перехода на плавающий обменный курс 20 августа позволит уменьшить внешние дисбалансы, однако оно также способствует выходу темпов инфляции за границы целевого диапазона в 6-8 процентов и может неблагоприятно повлиять на финансовое положение частного сектора. Ожидается, что темп роста реального ВВП будет гораздо ниже экономического потенциала страны и составит 1,2 процента в этом году и 2,2 процента в 2016 году, с сохранением внешних рисков.

Несмотря на сложную экономическую обстановку, Национальный банк Казахстана (НБК) предпринял важные шаги по модернизации основ денежно-кредитной политики и монетарных операций. В частности, с принятием в августе этого года решения о переходе на плавающий обменный курс тенге и с введением в сентябре новой ключевой процентной ставки (базовой ставки), служащей новым «якорем» денежно-кредитной политики, был запущен процесс модернизации основы денежно-кредитной политики. Последующая минимизация валютных интервенций НБК, начиная с 5 ноября, позволила лучше адаптироваться к шокам и обеспечила курсообразование тенге в соответствии с фундаментальными факторами. Модер-

низация основы денежно-кредитной политики необходима, поскольку ранее существовавший режим фиксированного обменного курса оказался неустойчивым перед лицом постоянных внешних шоков. В данном контексте НБК необходимо как можно скорее, в зависимости от тенденций на валютном и денежном рынках, восстановить свой новый инструмент политики процентных ставок (его действие было временно приостановлено 6 ноября), поддерживаемый за счет операций открытого рынка и постоянных кредитных механизмов, и возобновить проведение регулярных совещаний по обсуждению ключевой процентной ставки. Систематическое информирование о намерениях, обсуждениях и решениях в области денежно-кредитной политики имеет важное значение для повышения прозрачности и предсказуемости денежно – кредитной политик и в отсутствие курсового «якоря». Более того, для успешного функционирования новой основы денежно-кредитной политики важнейшее значение имеет тесное взаимодействие с Министерством финансов по вопросам прогнозирования ликвидности и выпуска долга. Ввиду необходимости ослабить инфляционное давление и уменьшить спекулятивное давление на тенге, может понадобиться проводить денежно-кредитную политику с уклоном в сторону ужесточения в течение длительного периода. И, наконец, для усиления механизмов передачи воздействия денежно-кредитной политики и по-

вышения эффективности монетарных операций необходимо:

- прекращать действие соглашений о долгосрочных валютных свопах НБК по мере истечения их сроков (либо продлевать их только по действующим рыночным ставками)

- отменить ограничение максимальной величины ставок коммерческих банков по депозитам физических лиц, либо привязать его к базовой ставке наряду с внедрением срочных депозитов со стандартными условиями.

Уязвимость финансового сектора вследствие замедления экономического роста и недавнего падения курса тенге требует укрепления практик банковского надзора. В частности, несмотря на некоторые результаты, достигнутые в области внедрения инструментов оценки и принципов надзора на основе оценки рисков, необходимо продолжить работу, в том числе тщательно отслеживать возникновение системных рисков на основе регулярно проводимых в настоящее время стресс-тестов. Приветствуется успешное выполнение ряда рекомендаций Программы оценки финансового сектора 2014 года, таких как использование коэффициента необслуживаемых кредитов (НОК) в качестве оперативного индикатора раннего предупреждения, однако необходимо добиваться дальнейших результатов, в том числе усовершенствовать оценку платежеспособности финансовых учреждений, которым оказывается финансовая поддержка.

Назначение	Тип инструмента	Инструмент
Предоставление ликвидности	Операции постоянного доступа	Валютный своп на КФБ
		Обратное РЕПО на КФБ
	Операции открытого рынка	Аукцион НБРК по покупке ценных бумаг с обратной продажей
Изъятие ликвидности	Операции постоянного доступа	Депозиты НБРК

Коммерческие банки на определенный срок закладывают свои доллары в Нацбанке и берут на эту сумму тенге. По окончании срока действия контракта ликвидность поменяется местами: доллары уйдут в ВВУ, а тенге вернется в Нацбанк.

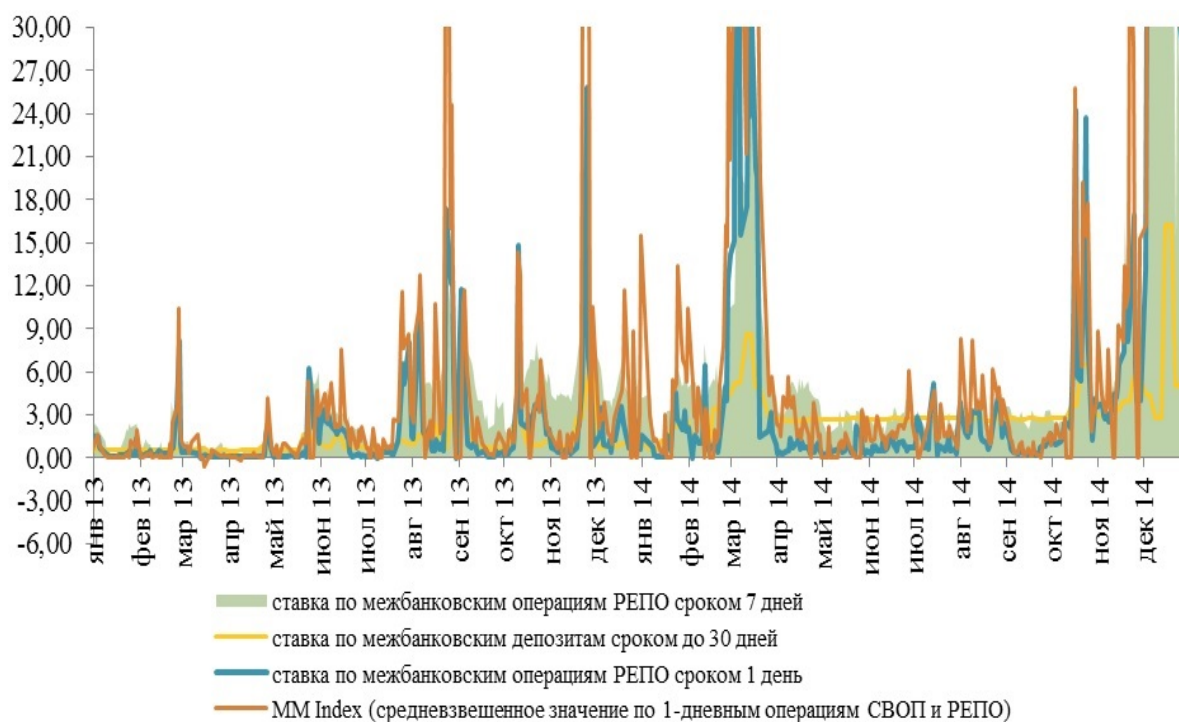
Иными словами, на данный момент у коммерческих банков нет тенге, и они вынуждены брать казахстанскую валюту только у Нацбанка и только под залог долларов.

Теоретически можно продать свои доллары на спот-рынке, взять тенге и использовать их. Но банки второго уровня этого не делают, так как риск для тенге существует даже в краткосрочной перспективе. Поэтому банки играют на валютном своп-рынке, расставаясь с долларами не на всегда, а на время, и контрагентом является Нацбанк, который берет на себя валютный риск.

Операция обратного РЕПО – это финансовая операция, состоящая из двух частей: в первой части

(открытие обратного РЕПО) Национальный Банк Казахстана (покупатель) покупает ценные бумаги у контрагента (продавца) с обязательством участников во второй части (закрытие обратного РЕПО):

Контрагента – выкупить данные или иные годные к замещению ценные бумаги, а Национального Банка Казахстана вернуть их обратно в обмен на деньги в срок, оговоренный сторонами.

Первоначально на аукционах по покупке ценных бумаг с обратной продажей предоставляются банкам ликвидность сроком на 2 недели, т.е. сроки будут совпадать со сроками выполнения банками минимальных резервных требований.

Объектом торга на аукционе по покупке ценных бумаг с обратной продажей является ставка доходности, минимальный уровень которой будет определяться НБРК. Также будет сформирован ломбардный список залогового обеспечения, в который будут включены высоколиквидные финансовые инструменты, в частности государственные ценные бумаги РК и другие ликвидные ценные бумаги.

В случае если проведение аукционов по покупке ценных бумаг с обратной продажей окажется эффективным механизмом предоставления ликвидности, то не исключается, что частота их проведения повысится, диапазон сроков расширится, и в их пользу НБРК откажется от дальнейшего проведения операций в секторе автоматического РЕПО.

Современная денежно-кредитная политика Казахстана, формировавшаяся в последние де-

сять лет под влиянием рекомендаций экспертов Международного валютного фонда – это по существу (с точки зрения используемых инструментов и методологии) копия образцов денежно-кредитного регулирования, применяемых в настоящее время в развитых странах Запада. Поскольку экономика Казахстана является переходной, то есть существенно отличается от экономики развитых стран мира, то следует предположить, что и эксперты МВФ, и внимающие им денежные власти страгы по сути (вне зависимости от того, осознают они это или нет) исходят из того, что современные западные теоретические основы денежно-кредитных форм воздействия на экономику и вытекающие из них практические рекомендации применимы к обществам, находящимся на разных уровнях развития. Однако подобный подход не является, на мой взгляд, правильным. Он искажает истинную картину развития денежно-кредитной сферы в самих западных странах.

Дело в том, что в основе данного мировоззрения лежит убеждение, повсеместно опровергаемое практикой исторического развития.

Оно состоит в следующем: значительные трансформации, которые были характерны для сферы денежно-кредитной политики прежде всего в Европе и Северной Америке на протяжении всего XX века и в предшествующие столетия, не являются результатом требований изменяющихся условий и обстоятельств, а выступают исключительно плодом движения мысли теоретиков и изобретателей все более совершенных, годящихся на все случаи жизни, денежно-кредитных приемов и методов воздействия. Действительно, только тот, кто придерживается такого взгляда, способен всерьез считать, что в условиях переходного периода от капитализма к социализму лучше всего подходит применение методологии и инструментария либеральной денежно-кредитной политики современного постиндустриального общества.

Исключительно негативное влияние оказало данное мировоззрение на состояние переходной экономики Казахстана, правящие круги которой послушно следовали установкам МВФ. Десятилетний переходный период совершенно недвусмысленно показал, насколько велики могут быть экономические потери, если методология и инструменты денежно-кредитной политики являются элементом чужеродным, неадекватным экономическим реалиям и требованиям развития национальной экономики. Провал следовал за провалом. В этих условиях вполне уместны были бы кардинальные изменения в подходах к денежно-кредитному регулированию. Однако меры, принимаемые правительством и Центральным банком, сводились к повторению стандартного набора рецептов, навязываемых МВФ, и совершенно не учитывали особенностей нашей экономики. Неудивительно, что за это время так и не удалось активизировать участие банков в инвестиционном процессе, решить проблему занятости, обеспечить приемлемый уровень жизни, повысить конкурентоспособность отечественной обрабатывающей промышленности.

Настойчивость, с которой денежные власти государства проводили в сущности разрушительный для экономики курс, вызывает удивление. В то же время это может быть частично объяснено двумя причинами. С одной стороны, чисто материальными эгоистическими интересами финансово-олигархических кланов, которые стояли за основными решениями в этой сфере экономической деятельности. С другой стороны, идеологической засоренностью и негибкостью властной элиты, взявшей на вооружение сов-

ременную, главным образом монетаристскую, технологию и инструменты воздействия на экономику вместо того, чтобы создать систему регулирования, адаптированную к казахстанским реалиям переходного периода.

На первый взгляд политика регулирования, основанная на подавлении инфляции с помощью высоких нормативов обязательных резервов, подвижных (в соответствии с изменениями масштабов инфляции) процентов по депозитам коммерческих банков в Центральном банке и по государственным облигациям, весьма логична. Она кажется довольно разумной и оперирует весьма простыми умозаключениями, которые сводятся к следующему. Если возросла инфляция, во-первых, следует увеличить нормативы обязательных резервов коммерческих банков, что снизит объемы кредитования в стране, а следовательно, и совокупный денежный спрос на товары и услуги реального сектора экономики. С одной стороны, это произойдет из-за мультипликативного сокращения предложения денег, а с другой – спроса на них, поскольку возрастет процент по кредитам и другим активам. Во-вторых, целесообразно сделать привлекательными инвестиции в государственные облигации за счет повышения их доходности и тем самым переориентировать часть платежеспособного спроса с товарной массы на эти финансовые инструменты. В-третьих, с этой же целью полезно увеличить проценты по депозитам коммерческих банков в Центральном банке.

Национальным Банком была проведена аналитическая работа по выбору адекватного режима денежно-кредитной политики с учетом особенностей финансового сектора и уровня развития экономики Казахстана. Наиболее приемлемым режимом является инфляционное таргетирование, особенностями и преимуществами которого являются четкая идентификация конечной цели и приоритетов денежно-кредитной политики наряду со «свободой действий» центрального банка при принятии решений. Внедрение инфляционного таргетирования в Казахстане будет осуществляться поэтапно. На подготовительном этапе будут проводиться работы по расширению системы инструментов денежно-кредитной политики и залогового обеспечения по операциям Национального Банка, построению системы анализа и прогнозирования на краткосрочный и среднесрочный периоды. Кроме того, будет построена система принятия решений, предполагающая полную независимость Национального Банка. В рамках

коммуникаций, стратегия будет направлена на повышение доверия к проводимой Национальным Банком денежно-кредитной политике, а также смещению приоритета экономических агентов с обменного курса на инфляцию.

На этапе внедрения инфляционного таргетирования Национальный Банк будет тестировать процентный канал для определения операционной цели. Коммуникационная стратегия будет направлена на формирование и управление

инфляционными ожиданиями экономических агентов. Таким образом, денежно-кредитная политика до 2020 года будет направлена на реализацию комплекса мер для перехода к режиму инфляционного таргетирования. Данный режим денежно-кредитной политики будет способствовать устойчивому экономическому росту и содействовать достижению стратегических целей страны по вступлению в тридцатку наиболее развитых стран мира.

Литература

- 1 Денежно-кредитная политика Республики Казахстан до 2020 года [Электронный ресурс] – т «24» апреля 2015 г. №67 с дополнениями от «17» июня 2015 г. № 122
- 2 Андрушин С., Кузнецова В. Денежно-кредитная политика Центральных банков в условиях глобального финансового кризиса // Вопросы экономики. – 2010. – № 6. – С.69-87.
- 3 Мырзалиев Б.С. Государственное регулирование // Экономика. 2007. – С. 16-22
- 4 Малкина М.Ю. Институты денежно-кредитного регулирования: противоречия функционирования и развития // Финансы и кредит.-2010.-№18.-С.2-11.
- 5 Анулова Г.Н.. Денежно-кредитное регулирование: опыт развивающихся стран.- М.
- 6 Шаяхметова К.О.. Денежно-кредитное регулирование. – Алматы
- 7 Сайт nationalbank.kz [Электронный ресурс]

References

- 1 Denezhno-kreditnaja politika Respubliki Kazahstan do 2020 goda [Jelektronnyj resurs] – t «24» aprelja 2015 g. No67 s dopolnenijami ot «17» ijunja 2015 g. No 122.
- 2 Andrjushin S., Kuznecova V. Denezhno-kreditnaja politika Central'nyh bankov v uslovijah global'nogo finansovogo krizisa // Voprosy jekonomiki. – 2010. – № 6. – S.69-87.
- 3 B. S. Myrzaliev. Gosudarstvennoe regulirovanie Jekonomiki //-2007. – С. 16-22.
- 4 Malkina M. Ju. Instituty denezhno-kreditnogo regulirovanija: protivorechija funkcionirovanija i razvitija // Finansy i kredit. – 2010. – №18. – S. 2-11.
- 5 Anulova, G.N. Denezhno-kreditnoe regulirovanie: opyt razvivajushhihsja stran. – М.
- 6 Shajahmetova K.O. Denezhno-kreditnoe regulirovanie. – Almaty
- 7 Sajt nationalbank.kz [Jelektronnyj resurs]

Өтепберген К.Е.
**«Нұрлы жол»:
тиімді инфрақұрылымның
бағыт-бағдары**

Мақалада инфрақұрылымды дамытудың 2015-2019 жылдарға арналған «Нұрлы жол» мемлекеттік бекітілген бағдарламасы қарастырылған. Бағдарламада елдің макроөңірлерін біріктіру және хаб қағидаты бойынша бірыңғай нарықты қалыптастыруға негізделген жаңа экономикалық саясатты іске асыруға бағытталған. Бағдарлама аясында қысқа және ұзақ мерзімге экономиканың өсуіне жағдай жасап, жұмыс орындарын сақтауды және жаңа жұмыс орындарын ашуды қамтамасыз ету, іскерлік белсенділікті, өнімділікті және елдің транзиттік әлеуетін арттыру көзделеді. «Нұрлы жол» бағдарламасын іске асыру 2020 жылға дейін бірқатар нәтижелерге қол жеткізуге мүмкіндік береді. «Нұрлы жол» бағдарламасы екі бөліктен тұрады. Бірінші блогы – инфрақұрылымды дамыту, ондағы жобалар 7 бағыт бойынша жүзеге асады. Мақалада осы 7 бағытта қарастырылған жобаларға толық тоқталып қорытынды жасалған. 2015 жылғы «Нұрлы жол» мемлекеттік бағдарламасындағы кешенді жоспардың екінші блогында дағдарысқа қарсы шаралар қарастырылған және осы екі блогқа бөлінген қаржылар, бағдарламаның мақсаты мен міндеттері нысаналы индикаторлары және оны іске асыру нәтижелерінің көрсеткіштері көрсетілген.

Түйін сөздер: «Нұрлы жол», индикатор, инфрақұрылым, технология, жол картасы.

Otepbergen K.E.
**«Nurly zhol»: The direction of the
efficient infrastructure**

This article describes the development of infrastructure under the program approved by the state policy «Nurly Zhol» 2015-2019. The main aspect of this policy is the integration of micro-regions in the country and the formation of a common market based on the new growth. Within the framework of short-term and long-term growth of the program ensured the preservation of jobs and creation of new jobs, increased business activity and performance of the regions is expected to increase the country's transit potential. Full implementation of the program «Nurly Zhol» is calculated until 2020. «Nurly Zhol» program consists of two parts. The first block of the country's infrastructure development, the project will be implemented in 7 areas. This article describes the primary outcome in all 7 areas. In 2015, the «Nurly Zhol» provides a comprehensive plan for the second block of anti-crisis measures. Within the framework of the goals and objectives of the program were analyzed main indicators and the results of implementation of indicators.

Key words: «Nurly zhol», indicator, infrastructure modernization, technology, road map.

Өтепберген К.Е.
**«Нұрлы жол»:
направление эффективной
инфраструктуры**

В данной статье описывается развитие инфраструктуры по программе, утвержденной государственной политики «Нұрлы жол» 2015-2019. Основным аспектом данной политикой является интеграция микрорегионов страны и формирование общего рынка, на основе которой лежит новый экономический рост. В рамках программы краткосрочного и долгосрочного экономического роста обеспечивается сохранение рабочих мест и создание новых рабочих мест, увеличение деловой активности и производительности регионов, предполагается повысить транзитный потенциал страны. Полная реализация программы «Нұрлы жол» рассчитывается до 2020 года. Программа «Нұрлы жол» состоит из двух частей. Первый блок – развитие инфраструктуры страны, данный проекта будет осуществляться в 7 направлениях. В статье описывается первичный результат по всем 7 направлениям. В 2015 году «Нұрлы жол» предусматривает комплексный план второго блока антикризисных мер. В рамках целей и задачи программы были проанализированы основные индикаторы и результаты.

Ключевые слова: «Нұрлы жол», индикатор, инфраструктура, модернизация, технология, дорожная карта.

**«НҰРЛЫ ЖОЛ»:
ТИІМДІ
ИНФРАҚҰРЫЛЫМНЫҢ
БАҒЫТ-БАҒДАРЫ**

Мемлекет басшысы Нұрсұлтан Назарбаевтың Жарлығымен жуырда инфрақұрылымды дамытудың 2015-2019 жылдарға арналған «Нұрлы жол» мемлекеттік бағдарламасы бекітілді. Бағдарлама елдің макроөңірлерін біріктіру және хаб қағидаты бойынша бірыңғай нарықты қалыптастыруға негізделген жаңа экономикалық саясатты іске асыруға бағытталған.

Бағдарлама аясында қысқа және ұзақ мерзімге экономиканың өсуіне жағдай жасап, жұмыс орындарын сақтауды және жаңа жұмыс орындарын ашуды қамтамасыз ету, іскерлік белсенділікті, өнімділікті және елдің транзиттік әлеуетін арттыру көзделеді. Дағдарыстың алдын алуға, қазақстандықтардың әлеуметтік ахуалын төмендетпеуге негізделген осындай тың бағыттар шеңберінде маңызды да ауқымды міндеттер айқындалған болатын. Атап айтқанда, бұлар «шұғыла» қағидаты бойынша тиімді көліктік-логистикалық инфрақұрылымды құру, индустриялық және туристік инфрақұрылымды дамыту, бірыңғай электр энергетикасы жүйесін дамыту шеңберінде энергетикалық инфрақұрылымды нығайту шараларын құрайды. Бағдарлама тұрғын үй-коммуналдық шаруашылық инфрақұрылымын жаңғырту, азаматтардың тұрғын үйге қол жетімділігін арттыру, сондай-ақ білім беру саласының инфрақұрылымын дамыту мәселелерін де жандандыра түспек. Сондай-ақ, ағымдағы экономикалық жағдайды ескере отырып, «Нұрлы жол» бағдарламасы өңдеу өнеркәсібі салаларының жекелеген секторларын, агроөнеркәсіп кешенін экспорттаушыларды қолдаудың дағдарысқа қарсы шараларын, ішкі нарықты қорғау және геологиялық барлауды жандандыру мәселелерін қамтып отыр. «Нұрлы жол» бағдарламасын іске асыру 2020 жылға дейін бірқатар нәтижелерге қол жеткізуге мүмкіндік береді. Сол уақытта 2014 жылмен салыстырғанда жалпы ішкі өнімнің өсімін 15,7 пайызға жеткізу көзделеді. Бастысы-395,5 мың жұмыс орнын ашуға мүмкіндік туады [1].

Ұлттық экономика министрлігі келтірген мәліметтер бойынша қазіргі уақытта «Нұрлы жол» бағдарламасын бюджеттік қамту толығымен шешімін тапқан. Бағдарламаны іске асыруға еліміздің Ұлттық қорынан 2015 жылы – 796 млрд. теңге, 2016 жылы – 379 млрд. теңге, ал 2017 жылы – 3 млрд. АҚШ доллары эквиваленті көлемінде қаражат бағыттау жоспарлануда.

Сондай-ақ, Халықаралық қаржы институттары есебінен индикативті бірлесіп қаржыландыру көлемі 9 млрд. АҚШ долларын құрайтын болады. Ұлттық компаниялар мен даму институттарының меншікті қаражаты есебінен «Нұрлы жол» шараларын қаржыландыру 240,9 млрд. теңге болады.

«Нұрлы жол» бағдарламасы екі бөліктен тұрады. Бірінші блогы – инфрақұрылымды дамыту, ондағы жобалар 7 бағыт бойынша жүзеге асады.

Бірінші бағытта – көліктік-логистика инфрақұрылымын дамыту мәселелері қарастырылады. Бұл ретте автожол саласындағы жобаларды іске асыруға Ұлттық қордан 301,3 млрд. теңге сомасында қаражат бөлінеді. Халықаралық қаржы институттарынан тартылатын қарыз есебінен 6,3 млрд. АҚШ долларымен қоса қаржыландыру қамтамасыз етіледі. Сөйтіп, 2015–2020 жылдары «Орталық-Оңтүстік», «Орталық-Шығыс», «Орталық-Батыс» секілді ірі автожол жобалары іске асырылып, республикалық маңызы бар басқа жолдарды реконструкциялау көзделген. Жобалардың инвестициялық фазасы кезеңінде 200 мыңға тарта жұмыс орны құрылатыны жоспарлануда. Теміржол саласы мен көліктік логистикаға келсек, ондай жобаларды іске асыруға ұлттық компаниялар қаражаты есебінен қоса қаржыландыру 19 млрд. теңгені құраса, Ұлттық қордан 75,3 млрд. теңге сомасында қаражат бөлінеді.

Екінші бағыт – индустриялық инфрақұрылымды дамыту бойынша 2015 жылы Ұлттық қордан 81 млрд. теңге бөлінеді. Соның ішінде «Ұлттық индустриялық мұнай-химиялық технопаркi» АЭА-да инфрақұрылым салуға – 68,5 млрд. теңге, «Қорғас – Шығыс қақпасы» АЭА инфрақұрылымын дамытуға – 12,5 млрд. теңге бөлінеді. «Қорғас – Шығыс қақпасы» АЭА инфрақұрылымын жүзеге асыру Қорғас арқылы тауар айналымының көлемін 8 есе арттыруға мүмкіндік бермек. Сарапшылар осы жобаның жолға қойылуы жүк тасымалын жылына 4 млн. тоннаға дейін ұлғайтатынын бағамдап отыр. Соның нәтижесінде 150 млрд. теңге жеке инвестициялар тартылып, 20 мыңға дейін жұмыс орны құрылады, делінуде.

Үшінші бағыт – энергетикалық инфрақұрылымды дамыту шаралары жүзеге асып, Шығыс Қазақстан мен Алматы өңірлерін электрмен жабдықтаудың мүмкіндіктерін арттыру және Солтүстік-Оңтүстік бағытына транзитті күшейту қарастырылады. Бұл мақсатта «Солтүстік-Шығыс-Оңтүстік 500 кВт транзитін салу» жобасы

іске асырылады. Жобаға «KEGOC» АҚ-ның 118,9 млрд. теңгені құрайтын меншікті қаражаты тартылмақшы. Мұндай нысанды қосу еліміздің солтүстігі мен оңтүстігі арасындағы электр беру желілері арқылы рұқсат етілетін электр қуатының ағынын 2100 МВт-қа (шамамен жылына 14 млрд. кВт/с) жеткізетін болады. Мұндай желі арқылы Қазақстанның оңтүстік облыстарына қазіргі деңгейден жылына 4 млрд. кВт/сағат артық тасымалдау үшін электр қуатының қосымша көлемін өндіруге мүмкіндік тумақ.

Төртінші бағыт – тұрғын үй-коммуналдық шаруашылығы, жылумен, сумен жабдықтау, су бұру желілерін жаңғырту үшін 2015-2016 жылдары Ұлттық қордан 150 млрд. теңге қаражат бөлінеді. Бұл ретте келесі жылдан бастап әр жыл сайын 100 млрд. теңгеден кем болмайтын қаражат қарастырылады. Сондай-ақ, халықаралық қаржы ұйымдарынан қарыз тарту да көзделеді. Бағдарлама бойынша коммуналдық желілерді жаңғырту жобаларының тиісті іске асырылуы 2020 жылға жылумен, сумен жабдықтау, су бұру желілерінің тозуын 65 пайыздан 53 пайызға төмендетуге және желілердегі шығындарды азайтуға мүмкіндік береді. Бұл өз кезегінде тұтынушыларға көрсетілетін қызметтер сапасының жақсаруына ықпал етпек.

Бесіншісі бағыт бойынша, тұрғын үй инфрақұрылымын нығайту және халықтың баспанаға қажеттілігін қамтамасыз ету мақсатында «Өңірлерді дамыту-2020» бағдарламасы шеңберінде, жалға берілетін тұрғын үй құрылысының көлемі ұлғайтылмақ. Тұрғын үй инфрақұрылымын қолдауға бөлінетін Ұлттық қор қаражаты есебінен 2015–2016 жылдары қаржыландырудың жалпы көлемі 150 млрд. теңгені құрайды. «Қазақстандық ипотекалық компаниясы» АҚ желісі арқылы кейіннен жалға беру үшін тұрғын үй нысандарын салуды немесе сатып алуды барлық көздерден жалпы қаржыландыру 250 млрд. теңгені құрайды. Нәтижесінде 2015–2019 жылдары 1,4 млн. шаршы метр жалға берілетін тұрғын үй салынады.

Алтыншы бағыт – білім беру саласындағы инфрақұрылымды дамыту бойынша Ұлттық қордан 66 млрд. теңге – 2015–2016 жылдарға тең бөлінеді. Қаражат мектептерді, балаларға арналған мектепке дейінгі мекемелерді салуға және жоғары оқу орындарында ғылыми зертханаларды құруға жұмсалады. Ұлттық қордың қаражаты есебінен апатты мектептердің орнына және үш ауысымда оқытуды жою үшін өңірлерде жалпы білім беретін жаңа мектептер салынып, пайдалануға беріледі. Жалпы, Ұлттық қордан

бөлек, республикалық бюджет пен жергілікті бюджеттердің қаражаты есебінен салынатын мектептер санын ескергенде, Қазақстанда 2018 жылға қарай апаттық және үш ауысымда оқытатын мектептер проблемасы толық шешімін табады.

Жетінші бағыт аясында кәсіпкерлікті дамытуды ынталандыру шаралары қолдау табады. Нақтырақ айтқанда, 2015 жылы өңдеу өнеркәсібіндегі шағын және орта бизнес пен ірі кәсіпкерлік субъектілеріне жеңілдікпен несие беруге Ұлттық қордан 100 млрд. теңге мөлшерінде қаражат бөлінеді. 2015–2017 жылдары шағын және орта бизнес субъектілерін қаржыландыру үшін халықаралық қаржы ұйымдарынан 155 млрд. теңге мөлшерінде кредиттік желілер тартылады. Ал шағын және орта бизнес пен ірі кәсіпкерлік субъектілеріне жеңілдікті кредит беру инвестициялық жобаларды іске асыруға, айналым қаражатын толықтыруға және бұрын берілген қарыздарды қайта қаржыландыруға бағытталады. Бағдарлама шеңберінде түпкілікті қарыз алушы үшін сыйақы мөлшерлемесі жылдық 6 пайыздан, кредиттеу мерзімі 10 жылдан аспайды. Ал кәсіпкерлік субъектілеріне мұндай жеңілдетілген кредит берудің нәтижесінде 4 мыңнан астам жаңа жұмыс орны құрылады, өндірілген өнімнің көлемі ағымдағы деңгейден 150 млрд. теңгеге ұлғаятын болады.

2015 жылғы дағдарысқа қарсы шаралар – «Нұрлы жол» мемлекеттік бағдарламасындағы кешенді жоспардың екінші блогын қамтиды.

Біріншіден, отандық машина жасауды дамыту. Олардың қатарында, автомобильдер, тікұшақтар және жолаушылар вагондарын жасау жобаларына 2015 жылы Ұлттық қордан 35 млрд. теңге бөлінеді. Соның ішінде автомобильдер жасау үшін 20 млрд. теңге, тікұшақтарды жасау үшін 10 млрд. теңге, жолаушылар вагондарын жасауға 5 млрд. теңге қарастырылған. Отандық автомобиль және тікұшақ өндірушілерді қолдау ішкі нарықта шетелдік өнімдердің импортын отандық өндіріс өнімдерімен алмастыруды қамтамасыз ететін болады. Жалпы, қабылданып жатқан мұндай шаралар әлеуетті ішкі және сыртқы тұтынушыларға тиімді қаржылық жағдайында отандық машина жасау өнімін алуға мүмкіндік береді.

Екіншіден, даму институттары арқылы экспортты қолдау шаралары үшін экспорттық кредиттеу жолымен 50 млрд. теңге мөлшерінде қаражат бөлінеді. Ұзақмерзімді жеңілдетілген қаржыландыруды ұсыну экспорттаушыларға әлеуетті сатып алушыларды ынталандыру жолы-

мен өнімді өткізуді қамтамасыз етуге мүмкіндік туғызады.

Үшіншіден, агроөнеркәсіп кешенін 2015 жылы қосымша қолдау үшін Ұлттық қор қаражатынан 20 млрд. теңге бағытталады. Соның ішінде, АӨК субъектілерін қаржылай сауықтыру бағыты шеңберінде кредиттер және лизингтік міндеттемелер бойынша пайыздық мөлшерлемені субсидиялауға – 0,7 млрд. теңге, ауыл шаруашылығын қолдауға арналған кредиттер (лизинг) бойынша сыйақы мөлшерлемесін өтеуге – 1,5 млрд. теңге, асыл тұқымды мал шаруашылығын дамытуға, мал шаруашылығының өнімділігі мен өнімінің сапасын арттыруға бағытталған АӨК-ті қаржылай қолдау қаражатының көлемі 11,5 млрд. теңгеге ұлғайтылатын болады.

Төртіншіден, басталған кредиттік тұрғын үй жобаларын іске асыру және үлестік салымдарды қорғау үшін 2015 жылы Ұлттық қордан 45 млрд. теңге қарастырылып отыр. Осының арқасында тұрғын үй құрылыс жинақтары жүйесі бойынша халыққа берілетін 240,6 мың шаршы метр кредиттік тұрғын үйдің құрылысы аяқталатын болады. Кепілдік беру тетігін енгізу тұрғын үй құрылысына қосымша инвестициялар тартуға мүмкіндік береді және азаматтардың үлескерлік құрылысқа қатысу тәуекелдерін айтарлықтай төмендетеді.

Бесіншіден, «Бизнестің жол картасы – 2020» жобалары үшін қажетті инфрақұрылымды жүргізу шараларына 10 млрд. теңге мөлшерінде Ұлттық қор қаражатымен қамтамасыз етіледі. Бағдарлама шеңберінде Ақтөбе, Қызылорда және Оңтүстік Қазақстан облыстарындағы индустриялық аймақтарға инфрақұрылымдар жүзеге асады. Кәсіпкерлік субъектілерінің неғұрлым ауқымды тобын қажетті инфрақұрылыммен қамтамасыз етуге мүмкіндік береді [2].

Алтыншыдан, өнім сапасы инфрақұрылымын дамыту мақсатында сынақ базасының жетіспеушілігі мәселесін шешу үшін Ұлттық қордан 5 млрд. теңге бөлінеді. Нәтижесінде жеңіл және химия өнеркәсібіндегі, металлургиядағы, өрт қауіпсіздігі мен азаматтық қорғаныс, сондай-ақ ветеринария саласындағы қолданыстағы сынақ зертханаларын кеңейту және жете жарақтандыру қамтамасыз етілмек. Өнім сапасының инфрақұрылымын дамыту қауіпсіздікті қамтамасыз етуге және икемді сауда саясатын жүргізу үшін отандық өнімнің бәсекеге қабілеттілігін арттыруға мүмкіндік бермек. Соның ішінде, Еуразиялық экономикалық одақ елдерінде өнім сапасына сәйкестікті растау қажет-

тігіне байланысты кәсіпкерлік субъектілерінің шығыстарын оңтайландыру көзделіп отыр.

Жетіншіден, перспективалы учаскелерді геологиялық зерттеу және пайдалы қазбалардың қорларын толықтыру мақсатында жер қойнауына барлау жасау үшін Ұлттық қордан 6 млрд. теңге бөлінеді. Нәтижесінде Қазақстандағы пайдалы қазбалар қорларының, оның ішінде түсті металдар мен алтын қорының болжамды көлемдері анықталады. Бағдарламаның мақсаты – Қазақстанның ұзақ мерзімді экономикалық

өсуін қамтамасыз ету мақсатында «шұғыла» қағидаты бойынша тиімді инфрақұрылым түзу негізінде елдің макроөңірлерін ықпалдастыру арқылы бірыңғай экономикалық нарық қалыптастыру, сондай-ақ сыртқы нарықтағы конъюнктураның нашарлауы жағдайларында экономиканың жекелеген секторларын қолдау бойынша дағдарысқа қарсы шараларды іске асыру.

Бұл мақсатқа қол жеткізу мынадай нысаналы индикаторлармен өлшенетін болады:

Нысаналы индикаторлар	өлшем бірлігі	2014 (бағалау)	2015	2016	2017	2018	2019
ЖІӨ-нің болжанатын өсімін қамтамасыз ету	алдыңғы жылға %-бен	104,3	101,5	102,2	103,3	103,6	104,1
«Нұрлы жол» мемлекеттік бағдарламасын іске асырудың ЖІӨ өсіміне әсері	пайыздық тармақтарда		1,83	0,87	1,18	0,18	0,65
Жұмыс орындарын құру, оның ішінде:	мың адам	10,4	97,2	95,0	83,0	59,9	60,1
тұрақты	мың адам	4,6	27,3	23,6	17,8	8,7	9,4
уақытша	мың адам	5,8	69,9	71,4	65,2	51,2	50,7
Базалық инфрақұрылым сапасы бойынша ДЭФ рейтингін жоғарылату	әлемдегі орын	62	61	60	59	58	57

Қойылған мақсатты шешу үшін мынадай міндеттерді шешу көзделеді: «Шұғыла» қағидаты бойынша тиімді көліктік-логистикалық

инфрақұрылым құру. Бұл міндетке қол жеткізу тікелей нәтижелердің мынадай көрсеткіштерімен өлшенетін болады:

Тікелей нәтижелер көрсеткіштері	Өлшем бірлігі	2014 (бағалау)	2015	2016	2017	2018	2019
Автожол жобаларын іске асыру нәтижесінде хаб-қалалар арасындағы жолда бір бағыттағы орташа уақыт	сағат	115	115	115	108	103	72
Боржақты – Ерсай учаскесі арқылы жүк тасымалдау	млн. тонна			2,4	2,7	3	3,6
Алматы-1 – Шу учаскесі бойынша тасымалдау қабілеті	жылына млн. тонна	25	25	25	80	80	80
Құрық портында жүкті ауыстырып тиеу	млн. тонна				2,7	3	3,6
Астана қаласы әуежайында жолаушыларды өткізу қабілеті	жылына млн. адам	3	3	3	7,6	7,6	7,6

Кәсіпкерлік субъектілерінің бәсекеге қабілеттілігін арттыру. Бұл міндетке қол жеткізу тікелей

нәтижелердің мынадай көрсеткіштерімен өлшенетін болады:

Тікелей нәтижелер көрсеткіштері	Өлшем бірлігі	2014 (бағалау)	2015	2016	2017	2018	2019
Бағдарлама шеңберінде қолдау алған кәсіпкерлік субъектілері өндірген өнім көлемі	млрд. теңге		224	313	344	350	351
Бағдарлама шеңберінде қолдау алған кәсіпкерлік субъектілері құрған жаңа жұмыс орындарының саны	бірлік		7 922	19 786	21 247	21 539	21 597

Қазіргі уақытта әлемдік рыноктарда энергия көздері мен металл бағаларының құлдырауы экономикалық тәуекелдерді күрт ұлғайтып жіберді. Барлық дерлік мемлекеттер елеулі геосаяси және экономикалық сын-қатерлерді бастан өткеруде. Осы орайда «Нұрлы жол» экономикалық саясаты Қазақстанның экономикалық тәуекелдерге тосқауыл қойып отыр. Ол инфрақұрылымдық дамудың мемлекеттік бағдарламасы аясында экономикалық ауытқушылыққа қарсы іс-қимыл шараларынан, индустрияландыру бағытының екінші бес жылдығын одан әрі жалғастырудан тұрады. Мәселен, «Нұрлы жол» жаңғырту жобаларына қаржы бөлінді.

«Нұрлы жол» аясында жылу, сумен жабдықтау және су беру жүйесін жаңғыртуға 450 млрд теңге бөлінді. Бұл қаржының 60 млрд теңгесі 2015 жылы, 90 млрд теңгесі 2016 жылы бөлінеді, ал 2017-2019 жылдары жыл сайын аталған салаға 100 млрд теңгеден бағытталатын болады. «Қазірде жергілікті әкімдіктер жалпы сомасы 269,4 млрд теңгені құрайтын 200 жоба ұсынып отыр. Алайда биылғы жылға аталған жобаларды жүзеге асыруға 60 млрд теңге бөлінгендіктен,

Қазақстанның барлық өңірінен 96 жоба іріктеп алынды».

Қорыта келгенде, 2050 стратегиясы ұлт алдына жаңа міндет жүктеді. Әлемдегі дамыған 30 мемлекет қатарына қосылу міндетін қойып отыр. Әлемдік экономиканың өзгеруіне жауап ретінде «Нұрлы жол» Жаңа экономикалық саясаты дайындалды. Оның басты мақсаты: жаңа жұмыс орындарын құру мен жаңа экономикалық өсім үшін іргетасты нығайтуда батыл да жедел іс-қимыл таныту болып табылады. Сондықтан да «Нұрлы жол» бағдарламасы рет-ретімен орындалуы қажет.

Еуразиялық интеграция институтының жобасы бойынша «Нұрлы жол» жаңа экономикалық саясатты іске асырудағы күтілетін әсер: Қысқа және ортамерзімді болашақта экономиканың өсуінің қозғаушы күші болады. Жолдарды салу кезінде жаңа 200 мың жаңа жұмыс орындары ашылады. Бұл тұрғындарды жұмыспен қамтамыз етуге және кірістердің өсуіне әсер етеді. Экономиканың басқа да салаларына мультипликативтік әсер пайда болады: цемент, металл, техника, битум және т.б. [3].

Әдебиеттер

- 1 ҚР Президенті Н. Назарбаевтың Қазақстан халқына Жолдауы «Нұрлы жол – болашаққа бастар жол» // 11.11.2014.
- 2 Исекешев Ә. Технологияға салынған инвестиция-өркендеуге салынған жол // Егемен Қазақстан. – 04.11.2015.
- 3 Ожидаемый эффект от реализации новой экономической политики «Нурлы жол» // Казахстанская правда. – 09.02.2016.

References

- 1 KR President N. Nazarbayev Kazakhstan halikna zholdau«Nurly zhol» // 11.11.2014.
- 2 Isekeshov A. Tehnologiya salingan investitsiya-orkendeuge salingan zhol // Ege men Kazakhstan. – 04.11.2015.
- 3 Ojidaemy effect ot realizacii novoy ekonomiceskoy politiki«Nurly zhol» // Kazakhstanskaya Pravda. – 09.02.2016.

Жангилова Р.Н.

**Проблемы и перспективы
развития инвестиционной
деятельности в Казахстане**

В условиях рыночных отношений управление инвестиционной деятельностью предприятий должно стать составным элементом развития темы, необходимость продолжения исследований по проблеме повышения эффективности инвестиций. Цель данной статьи – исследование экономики, так как оно определяет конкурентоспособность на внутренних и внешних рынках. Все это обуславливает актуальность выбранной роли инвестирования в развитии экономики Казахстана на современном этапе, а также ее проблемы и перспективы. В ней содержатся анализ инвестиционной деятельности в Казахстане, предложения по совершенствованию инвестиционного климата и улучшению инвестиционной привлекательности. В статье указаны причины и проблемы, препятствующие привлечению инвестиций в Республику Казахстан, а также возможности развития инвестиционного процесса.

Ключевые слова: инвестиционная деятельность, инвестиционная политика, основной капитал, инвестиционный климат, инвестиционная активность, инвестиционный рынок.

Жанғырова Р.Н.

**Қазақстанда инвестициялық
қызметтің даму мәселелері
мен болашағы**

Нарықтық қатынастардың жағдайында кәсіпорындардың инвестициялық басқару қызметі экономикалық дамуының бөлігі болуы тиіс, яғни ол отандық және шетелдік нарықтарда бәсекеге қабілеттілігін айқындайды. Осының бәрі, таңдаған тақырыптың өзектілігін, инвестициялар тиімділігін арттыру мәселесі бойынша зерттеулер жалғастыру үшін қажеттілігін тудырады. Осы мақаланың мақсаты – қазіргі кезеңде Қазақстан экономикасының дамуындағы инвестициялар рөлін, сондай-ақ оның проблемалары мен келешегін зерттеу. Онда Қазақстандағы инвестициялық қызметін талдау, инвестициялық ахуалды жетілдіру және инвестициялық тартымдылығын жақсарту бойынша ұсыныстар бар. Мақалада Қазақстан Республикасына инвестиция тартуға кедергі себептері мен проблемалары, сондай-ақ инвестициялық процесті дамыту үшін мүмкіндіктер келтірілген.

Түйін сөздер: инвестициялық қызмет, инвестициялық саясат, негізгі капитал, инвестициялық ахуал, инвестициялық белсенділік, инвестициялық нарық.

Zhangirova R.N.

**Problems and prospects of
development of investment
activity in Kazakhstan**

In conditions of market relations the investment management activities of enterprises should be part of the development of the economy, as it determines the competitiveness in domestic and foreign markets. All this causes the relevance of the chosen topic, the need for continuing research on the problem of increase of investment efficiency. The purpose of this article – study of the role of investment in the development of Kazakhstan's economy at the present stage, as well as its problems and prospects. It contains analysis of investment activity in Kazakhstan and proposals for improvement of the investment climate and improving the investment attractiveness. In the article given the reasons and problems that prevent attractiveness of investment into the Republic of Kazakhstan, as well as opportunities for the development of the investment process.

Key words: investment policy, capital assets, investment climate, investment activity, investment market.

**ПРОБЛЕМЫ И
ПЕРСПЕКТИВЫ
РАЗВИТИЯ ИНВЕСТИ-
ЦИОННОЙ ДЕЯТЕЛЬ-
НОСТИ В КАЗАХСТАНЕ**

Инвестиции играют существенную роль в функционировании и развитии экономики. Изменения в количественных соотношениях инвестиций оказывают воздействие на объем общественного производства и занятости, структурные сдвиги в экономике, развитие отраслей и сфер хозяйства.

Согласно Посланию Президента Республики Казахстан Н. Назарбаева народу Казахстана от 30 ноября 2015 года «Казахстан в новой глобальной реальности: рост, реформы, развитие», нам нужна новая инвестиционная политика. Во-первых, важно привлекать частные инвестиции с акцентом на транснациональные корпорации. Во-вторых, важно сформировать региональные драйверы экономического роста. В-третьих, сейчас следует активнее осваивать экспортные ниши на мировом и региональном рынках. В-четвертых, нам необходимо максимально развивать систему подготовки технических кадров. В-пятых, следует повысить инновационный потенциал казахстанской экономики [1].

Обеспечивая накопление фондов предприятий, производственного потенциала, инвестиции непосредственно влияют на текущие и перспективные результаты хозяйственной деятельности. При этом инвестирование должно осуществляться в эффективных формах, поскольку вложение средств в морально устаревшие средства производства, технологии не будет иметь положительного экономического эффекта. Увеличение масштабов инвестирования без достижения определенного уровня его эффективности не ведет к стабильному экономическому росту.

Государственная программа индустриально-инновационного развития Республики Казахстан на 2015–2019 годы является частью промышленной политики Казахстана и сфокусирована на развитии обрабатывающей промышленности с концентрацией усилий и ресурсов на ограниченном числе секторов, региональной специализации с применением кластерного подхода и эффективном отраслевом регулировании [2].

Основные показатели инвестиционной деятельности в Республике Казахстан за 2012 – 2014 годы приведены в таблице 1.

Таблица 1 – Динамика основных показателей инвестиционной деятельности в Республике Казахстан за 2012 – 2014 годы

Годы	Инвестиции в основной капитал, млн. тенге	Инвестиции в жилищное строительство, млн. тенге
2012	5 473 161	428 241
2013	6 072 687	497 861
2014	6 591 482	613 487

Из данных заметно, что идет ежегодное увеличение инвестиций как в основной капитал, так и в жилищное строительство. В 2014 году инвестиции в основной капитал составили 6591,5 млрд. тенге, что на 8,5% больше, чем за 2013 год. А в 2013 году они увеличились на 11% по сравнению с 2012 годом.

На жилищное строительство в 2013 году направлено 498 млрд. тенге, что составило 116,3% к 2012 году. В 2014 году инвестиции в жилищное строительство возросли на

23,2% от показателя прошлого года. Согласно статистическим данным, в 2014 году наибольшие объемы инвестиций по видам экономической деятельности были направлены в промышленность (53,2%), в большей степени в горнодобывающую, в транспорт и складирование (18,2%), в операции с недвижимым имуществом (10,0%).

Рассмотрим технологическую структуру инвестиций в основной капитал в 2012-2014 годы (таблица 2).

Таблица 2 – Технологическая структура инвестиций в основной капитал в процентах к общему объему

Годы	Инвестиции в основной капитал	в том числе		
		работы по строительству и капитальному ремонту зданий и сооружений	машины, оборудование, инструмент, инвентарь	прочие капитальные работы и затраты
2012	100	47	35,8	17,2
2013	100	51	34	15
2014	100	55,7	28,7	15,6

Таблица показывает, что за последние 3 года в технологической структуре инвестиций в основной капитал прослеживается тенденция уменьшения процентного соотношения машин, оборудования, инструмента, инвентаря, т.е. его активной части. В 2014 году в технологической структуре инвестиций в основной капитал 55,7% занимали работы по строительству и капитальному ремонту зданий и сооружений, 28,7% – машины, оборудование, инструмент, 15,6% – прочие затраты. Помимо прочего, наш инвестиционный подъем отличается тем, что финансируется он в основном за счет собственных средств предприятий. В 2014 году основными источниками вложения инвестиций в основной капитал являлись собственные средства предприятий (56,8%).

Из привлеченных средств 5,7% составили кредиты банков, 20,3% – бюджетные средства, 17,2% – другие заемные средства [3].

Недостаточный рост инвестиций в основной капитал объясняется, прежде всего, асимметрией капиталообразования в стране. Возможность реализации инвестиционного процесса является главным фактором экономического роста, действие которого требует следующих объективных предпосылок: достаточный уровень сбережений населения; развитый финансовый рынок, исключающий оседание сбережений у населения и переводящий их в инвестиционный процесс; высокая доходность от инвестиций, перекрывающая потери, связанные с высокими рисками, неизбежными при интенсивном эко-

номическом росте. Это предполагает выработку мер по созданию общих условий для экономического роста и специальных мер по формированию и стимулированию использования инвестиционного потенциала Казахстана [4].

Существует ряд ключевых проблем, оказывающих негативную роль при формировании инвестиционного климата.

1. Несоответствие объемов инвестиций потребностям экономики.

Очевидно, что при низких показателях совокупной доли инвестиций в ВВП в Республике Казахстан сложно обеспечить превышение ввода новых производственных мощностей над их выбытием и создать условия для функционирования расширенного воспроизводства.

2. Географические диспропорции инвестиционной активности.

Складывающиеся диспропорции по отраслям и сферам закрепляются диспропорциями на уровне экономического развития регионов из-за крайне неравномерного регионального распределения капиталовложений.

3. Значительная неравномерность отраслевой инвестиционной активности.

Несмотря на определенную положительную динамику притока инвестиций в экономику Казахстана, не происходит существенного изменения структуры инвестиций. В настоящее время наблюдается устойчивая неравномерность инвестиционной активности по отраслям и сферам национальной экономики.

4. Низкий уровень инвестиций в основной капитал.

Для оценки ситуации сложившейся в отношении инвестиций целесообразно из общего объема вложений в экономику страны выделить инвестиции в основной капитал. Этот показатель лучше всего отражает долгосрочные приоритеты и совокупное поведение отечественных инвесторов.

Для создания более активных условий для активизации инвестиционной деятельности в экономике страны, предстоит:

– стабилизировать финансовую систему;

– свести к приемлемому уровню инфляцию, так как в условиях неплатежей и неконтролируемого роста цен инвестиционная деятельность носит спекулятивный характер.

Интеграции Казахстана в глобальное технологическое пространство должна быть подчинена рациональная технологическая политика, базирующаяся на оптимальном сочетании собственных научно-технических ресурсов и внешних источников технологий.

Мобилизации и укреплению имеющегося научно-технологического потенциала в интересах индустриальной модернизации Казахстана в последние годы уделяется много внимания. В то же время внешние факторы технологического развития пока задействованы недостаточно. В связи с этим можно выделить ряд приоритетов технологической политики использования внешних источников технологий. Это – трансферт зарубежных технологий, приход в страну несырьевых ТНК, использование схемы «сырье в обмен на технологии», НИОКР-аутсорсинг [5].

Функционирование хозяйственного комплекса страны немыслимо без инвестиций, обеспечивающих непрерывность воспроизводства, разработку и реализацию производственных, инновационных и социальных программ и проектов, позволяющих увеличить объемы производства, повысить эффективность экономического развития государства. Все это требует создания на всех уровнях принципиально новых эффективных подходов к формированию и анализу инвестиционного рынка. Нужны новые подходы к созданию совместных предприятий, радикальные изменения профиля их деятельности, активизация вхождения в международные формы сотрудничества и развития.

Литература

- 1 Послание Президента Республики Казахстан Н.А. Назарбаева народу Казахстана «Казахстан в новой глобальной реальности: рост, реформы, развитие», 30 ноября 2015 года.
- 2 Государственная программа индустриально-инновационного развития Республики Казахстан на 2015–2019 годы, 1 августа 2014 года.
- 3 Брошюра «Казахстан в цифрах». – Астана: Комитет по статистике Министерства национальной экономики Республики Казахстан, 2015. – 33 с.
- 4 Дюсегалиева С.Б. Пути активизации инвестиционной деятельности Республики Казахстан // Экономика и статистика. – 2014. – №3. – С. 55-60.
- 5 Днишев Ф.М., Альжанова Ф.Г. Развитие инноваций и технологий в условиях глобализации: мировой опыт и Казахстан. – Алматы: Институт экономики КН МОН РК, 2013. – 62 с.

References

- 1 Address of the President of the Republic of Kazakhstan N.A. Nazarbayev to people of Kazakhstan «Kazakhstan in the new global reality: growth, reform, development», 30 November 2015.
- 2 The state program of industrial-innovative development of Kazakhstan for 2015-2019, August 1, 2014.
- 3 Brochure «Kazakhstan in figures.» – Astana: the Committee on Statistics of the Ministry of National Economy of the Republic of Kazakhstan, 2015. -33 p.
- 4 Dyusegalieva S.B. Ways of enhancing the investment activity of the Republic of Kazakhstan // Economics and Statistics. – 2014. – №3. – with 55-60.
- 5 Dnishev F.M., Alzhanova F.G. The development of innovation and technology in the context of globalization: international experience and Kazakhstan. – Almaty Institute of Economics KH MES, 2013. – 62 p.

Jumambaev S.K.,
Dosbolova D.M.

**Regional aspects of the
employment problem in
Kazakhstan**

High rates of economic growth in Kazakhstan little overshadowed by questions of employment and the functioning of the regional labor market. Regions in Kazakhstan are extremely diverse, each of them has its own peculiarities. The successful solution of the problem of Kazakhstan becoming one of the 30 most developed countries in the world largely depends on the contribution of each region in socio-economic development of the country. The current situation in the world economy and individual countries are updated by the searching opportunities of their potential realization. The objectives of the employment dynamics research in regional context becomes very urgent. It is particularly important to analyze and identify specific factors distinctive to each region. And on this basis it's essential to develop adequate measures to improve the level of employment measures. As the main source of labor market data we used the Statistics Committee's official data of the National Economy Ministry of the Republic of Kazakhstan.

Key words: Kazakhstan, regions, employment, influences on employment, self-employed, employment outlook.

Джумамбаев С.К.,
Досболова Д.М.

**Қазақстандағы жұмысбасты-
лықтың аймақ деңгейіндегі
мәселелері**

Қазақстанда жұмысбастылық мәселелері және аймақтық еңбек нарығы экономикалық өсудің жоғары қарқынының көлеңкесінде қалды. Қазақстан аймақтары сан қыйлы, әрбірінің сәйкесінше өз ерекшеліктері бар. Қазақстанның дамыған 30 елдің қатарына кіруіне ел аймақтарының әлеуметтік-экономикалық дамуының маңызы зор. Әлеуетті іске асыру мүмкіндіктерін іздеу қазіргі жағдайдағы әлемдік экономиканың және жеке мемлекеттердің өзекті мәселесі болып табылады. Қазақстандағы жұмысбастылық деңгей өзгерістерін аймақтық деңгейде зерттеу мәселелерінің өзектілігі арта түсуде. Нақты факторларды талдау және анықтау әрбір аймаққа ерекше маңызды болып табылады. Және соның негізінде жұмыспен қамту деңгейін жақсарту үшін тиісті шаралар әзірлеу қажет. Еңбек нарығындағы мәліметтердің негізгі көзі Қазақстан Республикасының ұлттық экономика Министрлігі статистика Комитеті болып табылады.

Түйін сөздер: Қазақстан, аймақ, жұмысбастылық, жұмысбастылыққа әсер ететін факторлар, өзін-өзі жұмыспен қамтығандар, жұмысбастылық болжамы.

Джумамбаев С.К.,
Досболова Д.М.

**Региональные аспекты
проблемы занятости
в Казахстане**

Высокие темпы экономического роста в Казахстане несколько отодвинули на второй план вопросы занятости и функционирования регионального рынка труда. Регионы в Казахстане чрезвычайно разнообразны, каждому из них присущи свои особенности. Успешное решение задачи вхождения Казахстана в число 30-ти самых развитых государств мира во многом зависит от вклада каждого региона в социально-экономическое развитие страны. Нынешняя ситуация в мировой экономике и отдельных странах актуализирует поиск возможностей реализации их потенциала. Задача исследования динамики занятости в Казахстане в региональном контексте становится весьма актуальной. Особенно важно проанализировать и выявить специфические факторы, характерные для каждого региона. И на их основе разработать адекватные меры по повышению уровня занятости. В качестве основного источника данных о рынке труда нами использованы официальные данные Комитета по статистике Министерства национальной экономики Республики Казахстан.

Ключевые слова: Казахстан, регионы, занятость, факторы влияния на занятость, самозанятые, прогноз занятости.

**REGIONAL ASPECTS
OF THE EMPLOYMENT
PROBLEM IN
KAZAKHSTAN****Introduction**

Globalization, technological advances, economic crises and demographic processes give rise to huge problems in the field of employment. Accelerating structural change in the direction of the development of high-tech industries and activities requires improving on the available workforce's utilization. Effective employment is appearing one of the main engines of economic growth. Employment is supposed to be the most important problem of socio-economic development of the EU, increase the level of working population's employment is one of its main objectives they set [1].

Kazakhstan has its own specific model of employment which has been formed during the 1990s. In the following years, the employment problem in Kazakhstan and its regions were considered as corresponding issues in the study of economic growth. Today we need a serious adjustment of the country's development concept with highlighting the social and labor issues. Under the influence of the threats continued and significant deterioration of the situation on the oil market there is a necessity in explicit employment analysis in each region to determine the impact of factors on it. The employment situation has an essential effect on the majority of the population, earning money for their work life.

Employment levels in the 2010-2014 period of crisis were stable and even grown, but are hiding behind them unstable, low-paying jobs with low-skill workers. Low-cost labor is featured by poor conditions in terms of pay, safety and health jobs. It slows down the modernization of outdated production.

Self-employment of the population in all regions of Kazakhstan widely spread including the most developed regions.

Kazakhstan model adaptation of the labor market to changing internal and external factors shows its efficacy at a certain stage of development. A major role was played by the state, which generously funded employment policy. Based on this experience, the government has developed a new strategy for employment – 2020 [2]. In addition, the program «Employment Road Map 2020» is implemented [3]. The active state participation in the development and implementation of employment programs reveals one of the peculiarities of Kazakhstan's model of labor market regulation.

The current crisis of the economy of oil producing countries, in-

cluding Kazakhstan, requires a more in-depth analysis of the labor market in order to adapt the current employment model to the new conditions. Decrease the price to the main export product – oil, can considerably impact on employment not only in the oil-producing regions, but also in the whole country. There is a need for a fresh look at the formulation of adequate employment policies, taking into account characteristics of each region. In this connection, we attempt to analyze employment in Kazakhstan in the regional dimension and give impetus to its further research and comprehension.

Main part

The response (behavior) of the employment in the regions to the change of GRP:

The demand for labor is derived from the demand for manufactured products. There are two main options: employment adapts quickly under the economic conditions and wages remains almost unchanged. Another option – GRP dynamics weakly affects employment, and influences on wage rates. Table 1 shows how an average annual growth of GRP (in current prices), employment levels and the average nominal wage in 2010-2014 altered.

Table 1 – The growth of gross regional product (GRP) in current prices, the level of employment and of average nominal wages (AW) in 2014 to 2010 *

	Growth of 2014 to 2010 in%			Average annual growth rate in%		
	GRP	Employment level	AW	GRP	Employment	AW
Republic of Kazakhstan	179,0	100,8	155,9	15,7	1,2	11,7
Akmola	179,9	101,0	156,6	15,8	0,6	11,9
Aktobe	159,9	100,4	152,4	12,4	2,0	11,1
Almaty	191,9	100,7	152,8	17,7	4,7	11,2
Atyrau	140,0	100,4	149,5	8,8	2,8	10,6
West Kazakhstan	182,3	100,6	135,1	16,2	0,1	7,8
Zhambyl	220,0	100,8	159,5	21,8	-1,0	12,4
Karaganda	155,3	100,6	162,0	11,6	-0,9	12,8
Kostanay	163,3	100,7	158,2	13,0	-0,9	12,2
Kyzylorda	153,4	101,0	149,8	11,3	1,0	10,6
Mangistau	153,5	101,5	167,0	11,3	4,9	13,7
South Kazakhstan	199,1	100,5	146,9	18,8	1,6	10,1
Pavlodar	169,8	100,8	157,5	14,1	0,3	12,0
North Kazakhstan	170,9	100,8	156,8	14,3	-3,2	11,9
East Kazakhstan	184,0	101,0	161,5	16,5	-0,7	12,7
Astana city	226,8	101,2	160,4	22,7	4,2	12,5
Almaty city	207,8	100,9	145,6	20,1	3,1	9,9

* Calculated on the basis of data [4].

The conclusion from the offered data can be summarized as follows: in all regions of Kazakhstan GRP growth (at current prices) has not led to a significant increase in the level of employment. Relatively significant positive reaction has been only in three regions – Almaty, Mangystau regions

and Astana, in other regions fairly weak employment response to growth of GRP was observed. However, in almost all regions the average nominal wage followed growth in GRP with some delay, and in Atyrau, Karaganda and Mangistau regions the average annual wage growth rate outpaced analogous

indicator of GRP. Thus, we see a version of the labor demand response concerning the demand for manufactured products. It is important to note that the price factor has played an essential role in the manifestation of this dependence.

In fact, comparison the levels of employment and production volume, free from the influence of price changes demonstrates more objective picture of the considered dependence (see. Table 2). As can

be seen from Table 2, in the industry of the country the average annual employment growth rate over the period advanced the average annual growth rate of the volume index of industrial production. In the regions, this ratio varies greatly from one to another: in seven regions can be seen ahead of the curve of average rates of output growth over the average employment growth rate, in the rest of the nine regions the opposite is true.

Table 2 – The average annual rate of employment growth and volume index production in industry and agriculture, as a percentage *

	Average annual growth rate in %			
	Employment in industry	The volume index of industrial production	Employment in agriculture	The volume index of gross agricultural output
	2010-2014 гг.	2010-2014 гг.	2010-2014 гг.	2010-2014 гг.
Republic of Kazakhstan	3,5	1,8	-8,5	4,1
Akmola	1,4	6,8	-1,3	8,8
Aktobe	7,2	3,6	-21,6	2,8
Almaty	5,4	4,2	-4,8	3,2
Atyrau	7,9	1,2	-11,0	4,7
West Kazakhstan	7,9	3,5	-8,8	2,5
Zhambyl	-6,4	10,2	-8,4	4,3
Karaganda	0,5	1,5	-15,3	5,1
Kostanay	1,2	0,8	-2,0	1,3
Kyzylorda	6,7	-0,3	-11,1	-1,6
Mangistau	13,4	0,3	-7,3	2,4
South Kazakhstan	11,4	3,8	-16,1	6,2
Pavlodar	1,5	0,4	-1,6	4,1
North Kazakhstan	0,6	4,5	-9,2	6,3
East Kazakhstan	2,8	8,4	-8,9	4,7
Astana city	6,4	7,9	43,2	-5,1
Almaty city	-2,8	6,1	-18,0	-25,7

* Calculated on the basis of data [4].

A significant difference in the extent of changes in employment rates following the change in output indicates the complex nature of the processes taking place in the regions. This requires studying them for the development of adequate employment regulation mechanism.

However, it should be emphasized that the overall economic dynamics still remains the primary determinant of the labor market. Curtailment of employment in the country as a whole have not been admitted mainly due to the dynamics of economic growth. In industry of the vast majority of

regions (except Almaty and Zhambyl region), both parameters – gross regional product and employment – were moving in the same direction.

Concerning the agriculture sector during the analyzed period, in all areas employment downsizing trend with an increase in the gross output of the industry is pronounced. However, it is always necessary to think out the strong influence of natural factors on the performance of the industry.

Other factors affecting employment in the regions

The sectoral structure of the region's economy and the dynamics of the employment. The dynamics of the GRP is not the only factor that determines the degree of the impact on employment in the regions. The appropriate response of the labor market cause other

factors too, among them the important place belongs to the sectoral structure of the region's economy.

The attractiveness of the service sector in the labor market is confirmed by the data in Table 3. During the 2010-2014, the share of service sector workers in total employment in the country increased by 7.4 percentage points. The share of employment in agriculture during this period decreased by 9.4 percentage points. The contribution of industry in employment has been minor: increased by only 1.1 percentage point.

In all regions, with the exception of the Mangistau region and Astana, sectoral emphasis in employment also continued to shift from manufacturing to services, but these structural changes occur at different rates.

Table 3 – Employed population by type of economical activity, percentage*

	Agriculture, forestry and fisheries		Industry		Construction		Services sector	
	2010	2014	2010	2014	2010	2014	2010	2014
Republic of Kazakhstan	28,3	18,9	11,7	12,8	7,0	8,0	53,0	60,4
Akmola	38,3	35,6	12,0	12,3	5,4	5,4	44,4	46,7
Aktobe	29,5	10,3	14,7	17,9	4,9	8,2	50,9	63,6
Almaty	46,7	31,9	6,6	6,8	6,4	7,3	40,3	54,1
Atyrau	8,0	4,5	11,6	14,1	19,7	14,2	60,7	67,2
West Kazakhstan	32,1	22,1	7,0	9,5	10,4	7,3	50,5	61,1
Zhambyl	34,1	24,9	7,7	6,1	5,6	8,3	52,6	60,7
Karaganda	16,8	9,0	25,2	26,7	4,6	6,1	53,4	58,2
Kostanay	38,7	37,0	11,5	12,6	3,3	3,8	46,5	46,6
Kyzylorda	17,2	10,3	10,2	12,7	11,7	10,4	60,9	66,6
Mangistau	2,2	1,4	25,6	34,9	12,3	5,9	59,9	57,8
South Kazakhstan	41,2	19,1	5,4	7,8	5,3	11,7	48,1	61,4
Pavlodar	23,7	22,0	22,0	23,2	6,4	6,5	47,8	48,3
North Kazakhstan	49,3	38,3	5,8	6,7	2,1	3,1	42,8	51,8
East Kazakhstan	30,1	21,4	14,0	16,1	5,7	5,4	50,2	57,1
Astana city	0,5	1,9	7,3	7,9	13,1	12,1	79,1	78,1
Almaty city	0,5	0,2	11,1	8,8	10,3	9,0	78,2	82,0

* compiled on the basis of source [4].

The proportion of the employed population in the services sector in Aktobe, Almaty, West

Kazakhstan and South Kazakhstan regions increased by more than 10%. Eight regions of

the country have high share in the structure of the service sector of the economy, higher than the average for Kazakhstan – 60%, have, three regions: Akmola, Kostanai and Pavlodar have the smallest proportion (less than 50%). The share of services sector in the formation GRP also increased with the growth of employment in the services sector, which is clearly demonstrated by the data in Table 4. Only

in three regions: West Kazakhstan, Zhambyl and East Kazakhstan regions, despite the pronounced growth trend of employees in the service sector, there has been a slight decrease in the contribution of this sector in the GRP growth.

It should be noted that the service sector is less than the industry, exposed to cyclical fluctuations in the economy.

Table 4 – GRP structure by sector as a percentage*

	Agriculture, forestry and fisheries		Industry		Construction		Services sector	
	2010	2014	2010	2014	2010	2014	2010	2014
Republic of Kazakhstan	4,5	4,4	32,9	27,7	7,7	6,0	54,9	61,9
Akmola	13,5	15,3	18,9	19,1	8,9	6,1	58,7	59,5
Aktobe	4,6	4,3	45,2	36,2	8,9	9,0	41,3	50,5
Almaty	15,3	15,1	20,8	21,1	12,7	9,7	51,2	54,1
Atyrau	0,6	1,3	60,2	58,0	11,6	6,0	27,6	34,7
West Kazakhstan	3,3	2,8	53,2	57,5	6,5	3,5	37	36,2
Zhambyl	9,8	10,8	17,6	18,5	9,2	10,0	63,4	60,7
Karaganda	2,9	3,3	48,9	40,7	4,0	6,3	44,2	49,7
Kostanay	16,5	11,6	29,3	24,6	4,8	5,6	49,4	58,2
Kyzylorda	3,9	2,7	52,5	43,6	7,2	8,5	36,4	45,2
Mangistau	0,2	0,4	59,6	52,1	8,3	6,2	31,9	41,3
South Kazakhstan	9,0	8,7	26,6	26,7	8,3	6,5	56,1	58,1
Pavlodar	4,5	4,0	42,1	35,5	4,8	5,1	48,6	55,4
North Kazakhstan	23,9	23,6	11,0	11,7	4,0	3,5	61,1	61,2
East Kazakhstan	8,1	8,7	29,3	29,9	5,6	5,1	57	56,3
Astana city	0,1	0,1	3,7	3,7	13,5	9,6	82,7	86,6
Almaty city	0,0	0,0	6,1	5,8	4,6	3,0	89,3	91,2

*source [4].

For Kazakhstan it is particularly important to analyze the impact of the dynamics of the mining industry and, above all, its oil and gas sector in the GRP and employment in regions such as Atyrau, Mangistau, West Kazakhstan, Kyzylorda and Aktobe regions.

During the crisis of 2008-2009 in Kazakhstan employment in the mining industry decreased slightly due to the rapid recovery of demand for energy and other raw materials and the inflated prices

on world markets. Recent changes in the world market of hydrocarbons, of course, will make their adjustments in the rate of GRP of individual regions' economy.

Self-employment in the regions. With the transition to a market economy, there was a division of the employed population to wage earners and self-employed. A particular feature of the labor market in Kazakhstan is a large proportion of self-employed. In 2014 the number of self-employed amounted to

2400400 persons or 28.2% of the total employed population. The main focus of the self-employed is concentrated in agriculture (47.7%), their share in total employment in this sector is 71.3%. The share of self-employed in the total number of employees is an important indicator of the level of individual regions' economic development. An excessively

high proportion of self-employed population demonstrates the archaic economy, its low level of technology, as well as the prevalence of informal forms of employment.

The data in Table 5 clearly identifies those areas of the country that dominated by the share of self-employed in total employment.

Table 5 – Dynamics of changes in the share of self-employed in the regions of Kazakhstan*

	The growth of employees, in %	The growth of the self-employed, in %	The share of self-employed in the number of employed population in%		Increase (+) Decrease (-)
	2014r.:2010r.	2014r.:2010r.	2010r.	2014r.	2014r. – 2010r.
Republic of Kazakhstan	112,9	88,7	33,3	28,2	-5,1
Akmola	108,5	93,7	42,2	38,7	-3,5
Aktobe	125,8	71,8	32,3	21,4	-10,9
Almaty	139,0	95,6	43,3	34,5	-8,9
Atyrau	113,3	100,9	13,3	12,0	-1,3
West Kazakhstan	103,6	95,5	39,8	37,9	-1,9
Zhambyl	103,9	89,0	52,0	48,1	-3,9
Karaganda	103,9	67,3	20,7	14,4	-6,2
Kostanay	110,1	78,2	43,2	35,1	-8,1
Kyzylorda	125,7	73,0	40,8	28,6	-12,2
Mangistau	123,0	105,0	9,7	8,4	-1,3
South Kazakhstan	110,5	102,2	47,1	45,1	-1,9
Pavlodar	105,2	88,1	24,3	21,2	-3,1
North Kazakhstan	102,1	65,9	40,1	30,1	-9,9
East Kazakhstan	100,4	90,8	33,4	31,2	-2,2
Astana city	122,1	68,8	8,1	4,7	-3,4
Almaty city	113,6	106,2	8,4	7,9	-0,5

* compiled on the basis of source [4]

The nine regions of the self-employed share exceeds the average value of this indicator for the whole country. The largest decline in the share of self-employed during the study period occurred in Kyzylorda, Aktobe and North-Kazakhstan regions.

The impact of demographic factors and migration on employment in the regions. The demographic factor significantly affects the employment in many regions, especially the southern regions of the country (see Table 6).

Table 6 – Natural growth of population and migration in the region

	Natural growth of population, to 1000 people			The balance of migration, people		
	2010*	2014*	2015**	2010*	2014*	2015**
Republic of Kazakhstan	13,57	15,56	15,20	15516	-12162	-13410
Akmola	5,05	7,33	7,00	-5 581	-4 352	2623
Aktobe	14,53	17,26	17,36	2 700	-492	-2095
Almaty	16,42	19,22	18,23	6 211	-5 116	-9642
Atyrau	20,62	22,43	21,96	192	726	188
West Kazakhstan	9,74	11,94	11,81	-1 447	-1 514	-554
Zhambyl	19,42	20,35	19,17	-8 436	-7 956	-8961
Karaganda	5,75	8,37	7,95	-2 380	-2 862	-4241
Kostanay	2,56	3,91	3,98	-4 046	-2 762	-1313
Kyzylorda	21,93	21,31	20,26	-3 742	-2 537	-3303
Mangistau	23,18	27,41	26,75	9 034	3 107	3381
South Kazakhstan	24,79	24,39	23,47	-6 926	-12 194	-13881
Pavlodar	5,38	7,45	7,19	-2 225	-2 631	-2630
North Kazakhstan	1,07	2,40	2,39	-4 067	-5 383	-3612
East Kazakhstan	4,54	6,72	6,07	-6 446	-8 068	-7700
Astana city	21,05	24,68	25,72	33 842	17 880	-2424
Almaty city	9,98	11,66	12,19	8 833	21 992	40754

*data of source [4].

**data of source [5].

Population change means a change in the number of consumers of goods and services in the domestic market, and ultimately – the demand for labor. The gap between the developed regions on life expectancy, decrease in birth rate and an increase in the mortality rate can be closely linked to the overall socio-economic situation of a region. Demographic processes have a certain influence, especially on the labor market of individual regions, they entail serious consequences in the medium and long term.

You can also see from the data in Table 6 that the migration processes were essential to stabilize employment in the regions. For example, the excess working population moved to regions which had a need in additional manpower.

Conclusion. Currently, most experts predicted a prolonged downturn in the economy. If low market conditions has longer period, the loss of jobs will be

greater. In 2008-2009 the recession was short-lived, and it did not adversely impact on the reduction in the number of employed people and did not violate the general trend to increase it.

Now slow and viscous crisis is expected, it is fairly characterized as a crisis of the old model of growth due to the huge oil rents [6]. In 2014-2015 there was already a decline in industrial production, and the Ministry of Energy of Kazakhstan has lowered its forecast for the level of production in 2016 to 77 million up to 74 million oil.

Obviously, objective picture of today's reality will manifest itself in a few years, now it is impossible to explain fully the behavior of employment during the crisis period. Now we can only conclude that the employment dynamics in the regions of Kazakhstan depends on many variables. We have considered only those which had the greatest impact on employment. The potent combination, mutual

complement and enhancement of processes can largely explain the seriousness of the problem of employment and the diversity of its manifestations at the national and regional level. But there is no doubt that the state of employment in the regions in the future will be determined by the growth of their economy and demographic changes. In this connection, it is advisable to carry out a serious

forecast for employment in each region, taking into account changes in the ratio of «economically active population / working-age population», linking the number of employed in the economy with GRP dynamics, pace of industrial-innovative development, the construction of a modern system of collectively-contractual regulation and other factors.

Литература

- 1 Europe 2020. A strategy for smart, sustainable and inclusive growth. // European Commission. [Access mode]: <http://ec.europa.eu/eu2020/pdf/COMPLET>.
- 2 Программа занятости – 2020 // [Access mode]: <http://www.government.kz/ru/programmy/2252-novaya-strategiya-zanyatosti-2020.html>.
- 3 Дорожная карта занятости – 2020 // [Access mode]: <http://dkz.mzsr.gov.kz/ru/node/8>.
- 4 Регионы Казахстана в 2014 году // Статистический ежегодник. — Астана, 2015.
- 5 Миграция населения Республики Казахстан за январь-декабрь 2015 года. // Статистический ежегодник. [Access mode]: <http://www.stat.gov.kz/>
- 6 Андреев Е. Люди перестают видеть перспективу. // Экономика. — 2016. — №40. [Access mode]: <http://www.novayagazeta.ru/economy/72643.html>.

References

- 1 Europe 2020. A strategy for smart, sustainable and inclusive growth. // European Commission. [Access mode]: <http://ec.europa.eu/eu2020/pdf/COMPLET>.
- 2 Programma zanyatosti – 2020 // [Access mode]: <http://www.government.kz/ru/programmy/2252-novaya-strategiya-zanyatosti-2020.html>.
- 3 Dorozhnaya karta zanyatosti – 2020 // [Access mode]: <http://dkz.mzsr.gov.kz/ru/node/8>.
- 4 Regionyi Kazahstana v 2014 godu // Statisticheskiy ezhegodnik. — Astana, 2015.
- 5 Migratsiya naseleniya Respubliki Kazahstan za yanvar-dekabr 2015 goda. // Statisticheskiy ezhegodnik. [Access mode]: <http://www.stat.gov.kz/>
- 6 Andreev E. Lyudi perestayut videt perspektivu. // Ekonomika. — 2016. — #40. [Access mode]: <http://www.novayagazeta.ru/economy/72643.html>.

Тумбай Ж.О.,
Мұратханұлы Ә.

**Зарубежный опыт
государственной поддержки
малого и среднего бизнеса**

В данной статье проанализирован зарубежный опыт государственной поддержки малого и среднего бизнеса. Для более расширенного изучения опыта государственной поддержки малого предпринимательства в промышленно развитых странах, рассмотрена система государственной поддержки в некоторых государствах Европы, Северной Америки. Из опыта государственной поддержки малого предпринимательства за рубежом можно сделать вывод о том, что предприятия малого и среднего бизнеса играют ключевую роль в экономическом развитии государства, при этом их доля в среднем составляет около 60% от общего числа предприятий. Основными методами поддержки являются: совершенствование налогового законодательства, создание специальных государственных структур, курирующих малое предпринимательство и специальных фондов по поддержке малого и среднего бизнеса, помощь в получении кредитов, создание благоприятных условий внешней среды и др.

Ключевые слова: государство, государственная поддержка, малый и средний бизнес, малое предпринимательство, государственная помощь.

Tumbay Zh.O.,
Muratkhanuly A.

**Foreign experience of the state
support of small and medium
business**

In this article foreign experience of the state support of small and medium business is analysed. For more expanded studying of experience of the state support of small business in industrialized countries, it is considered system of the state support in some states of Europe, North America. From experience of the state support of small business abroad it is possible to draw a conclusion that the enterprises of small and medium business play a key role in economic development of the state, at the same time their share averages about 60% of total number of the enterprises. The main methods of support are: improvement of the tax law, creation of the special government institutions supervising small business and special funds for support of small and medium business, the help in receiving the credits, creating favorable conditions of external environment, etc.

Key words: state, state support, small and medium business, small business, state help.

Тумбай Ж.О.,
Мұратханұлы Ә.

**Шағын және орта бизнесті
мемлекеттік қолдаудың шетел-
дік тәжірибесі**

Мақалада шағын және орта бизнесті мемлекеттік қолдаудың шетелдік тәжірибесі талданған. Өнеркәсіп саласындағы шағын кәсіпкерлікті мемлекеттік қолдаудың кеңейтілген тәжірибесін игеру үшін Еуропа, Солтүстік Америкадағы кейбір елдердегі мемлекеттік қолдау жүйесі қаралған. Шағын кәсіпкерлікті мемлекеттік қолдаудың шетелдік тәжірибесінен мемлекеттің экономикалық дамуында шағын және орта бизнес негізгі рөлге ие екенін айтуға болады, бұл ретте олардың үлесі кәсіпорынның жалпы санынан орташа алғанда 60% құрайды. Қолдаудың негізгі әдістері: салық салу заңын жетілдіру, жетекшілік ететін шағын кәсіпкерлік және арнайы қорлар бойынша шағын және орта бизнесті қолдайтын арнайы мемлекеттік құрылымдар құру, несие алуда көмек көрсету, сыртқы орта үшін қолайлы жағдайлар жасау және т.б.

Түйін сөздер: мемлекет, мемлекеттік қолдау, шағын және орта бизнес, шағын кәсіпкерлік, мемлекеттік көмек.

ЗАРУБЕЖНЫЙ ОПЫТ ГОСУДАРСТВЕННОЙ ПОДДЕРЖКИ МАЛОГО И СРЕДНЕГО БИЗНЕСА

Введение

В современной экономике промышленно развитых стран 55-60% внутреннего валового продукта (ВВП) приходится на долю малого и среднего бизнеса. Так в странах Западной Европы из 16,4 тысяч предприятий 99,9% представляют малые и средние предприятия частного сектора несельскохозяйственных отраслей. На долю малых и средних предприятий приходится около 50% общего объема продаж в промышленности, 67% – в сфере услуг, почти 90% – в строительстве и торговле [1].

Экспериментальная часть

Методологической основой исследования является диалектический метод познания. В процессе исследования использовались общенаучные методы (анализ, синтез, дедукция, классификация, системный подход).

Результаты и обсуждение

Доля малых и средних предприятий в 2001 г. в ВВП Великобритании, США, в Германии колеблется от 50% до 54%, в Японии 52-55%, Италии, Франции около 60%.

В мировой хозяйственной системе, по данным ООН, малые и средние предприятия являются работодателями почти для 50% трудового населения. В таких странах как Япония, Италия, Швейцария на малых предприятиях сосредоточена преобладающая часть рабочей силы и очень значительная – в США и ФРГ [2].

Количество малых предприятий, приходящихся на 1000 жителей во Франции, Германии, Великобритании, Японии колеблется от 35 до 50, в США чуть более 74.

Для более расширенного изучения опыта государственной поддержки малого предпринимательства в промышленно развитых странах, следует рассмотреть систему государственной поддержки в некоторых государствах Европы, Северной Америки.

Поддержка малого и среднего предпринимательства в США является одним из приоритетов экономической политики администрации и конгресса.

В 2001 г. малый и средний бизнес охватывал более чем 23 млн. американских компаний, производящих более половины ВВП страны и обеспечивающих работой 54% трудоспособного

населения страны, также являясь основным источником создания новых рабочих мест.

В США основным государственным органом поддержки малого предпринимательства является Администрация малого и среднего бизнеса, имеющая отделения во всех крупных городах США и широкую сеть консультационных, учебных, информационных пунктов для малого и среднего бизнеса. Эффективной формой помощи малому бизнесу является разработка и реализация специальных межведомственных программ информационной, финансовой и научно-технической поддержки малого и среднего бизнеса на уровне отдельных штатов и всего государства. Участвуют в таких программах правительственные органы, банки, торговые палаты, союзы предпринимателей.

Администрация малого и среднего бизнеса США (АМБ) (US Small Business Administration – SBA) – центральное ведомство, занимающееся решением комплекса вопросов малого и среднего бизнеса, координирует работу других государственных структур США, имеет более 100 отделений во всех штатах, около 1000 местных центров по оказанию помощи малому бизнесу, в частности, в чрезвычайных ситуациях, работает в АМБ более 3000 сотрудников [3].

АМБ реализует ряд программ развития и поддержки малого предпринимательства США: Основная помощь АМБ – предоставление гарантий под выделение различного рода займов банками для помощи начинающим компаниям, а также на достижение краткосрочных и долгосрочных целей созданным компаниям. Гарантии обычно выдаются по займам со сроком погашения 10-25 лет со ставкой не более чем 2,75% годовых.

АМБ также предоставляет гарантийные обязательства в строительных проектах с участием малого бизнеса. Строительство (с бюджетом не более 1,25 млн. долл.) должно осуществляться по заказу федерального правительства.

Осуществляет выдачу грантов фирмам на развитие, а также на проведение научно-технических исследований, осуществляемых, по заказу правительства США.

АМБ совместно с Министерством торговли США и ЭксИмБанком США оказывает содействие малому бизнесу в продвижении своих товаров и услуг за рубежом (юридические консультации, поиск партнеров за рубежом и т.п.).

Одной из функций АБМ является оказание помощи малым предприятиям в восстановительных работах после чрезвычайных ситуаций (при-

родных катастроф). Помощь предоставляется в форме – гарантий на выдачу займов на приобретение и восстановление движимого и недвижимого имущества компании и семей – сотрудников. Проведение этих мероприятий осуществляется посредством присутствия представителей АМБ в местах стихийных бедствий в течение 3-х дней после объявления чрезвычайного положения. Предоставления пострадавшим займов в течение 7-21 дней. Распределения займов в течение 3-х дней после получения соответствующих документов (заявок) от компаний и семей сотрудников.

В рамках АБМ существуют специальные программы для различных слоев общества: помощь пожилым лицам и ветеранам, женщинам, представителям коренного населения США, физически неполноценным лицам и больным и всем, заинтересованным в открытии своего собственного малого бизнеса (обучение, консультации, помощь в проведении закупок, и т.д.).

Также предоставляются консультационные услуги по вопросам получения с помощью АМБ различного рода займов, а также проведение другой разъяснительной работы.

В 2007 г. АМБ выдала гарантов 491 тыс. предприятий на сумму 40 млрд. долл. Совершила 3.456 инвестиций на сумму в 3,24 млрд. долл. в акционерный капитал малых компаний. Предоставила 30 тыс. займов на сумму 728 млн. долл. лицам, пострадавшим от стихийных бедствий. Бюджет АМБ в 2006 г. составил 403 млн. долл. [4].

В экономике Канады малые и средние предприятия играют ключевую роль, на их долю приходится 60% рабочих мест и около половины производства в частном секторе, поэтому здесь уделяют особое внимание всемерному содействию развитию этой формы предпринимательства. В Канаде насчитывается порядка 2,6 млн. малых и средних предприятий, к которым, согласно существующей классификации, относятся предприятия с количеством занятых до 100 человек и совокупным годовым доходом менее 5 млн. канадских долларов.

МСП пользуются преференциальными ставками налога на прибыль (как на федеральном, так и на провинциальном уровне), при этом в текущем бюджете предусмотрено дальнейшее снижение налогообложения малого и среднего бизнеса. МСП могут также предоставляться дополнительные налоговые льготы в случае, если они осуществляют капиталовложения в НИОКР. Общим принципом содействия МСП являются

также упрощенные формы финансовой отчетности. Программы государственной поддержки МСП диверсифицированы по направлениям деловой активности и регионам. Особое внимание уделяется поддержке МСП, действующих в сфере высоких технологий, а также предприятий, обеспечивающих занятость аборигенов, молодежи, женщин и трудоспособных пенсионеров.

В 2006 г. в Канаде действовало около 700 программ поддержки МСП, реализуемых по линии федерального и провинциальных правительств. В настоящее время в целях рационализации использования средств ведется работа по сокращению части дублирующих друг друга программ.

В работу по содействию МСП вовлечен широкий круг федеральных министерств и ведомств, координация деятельности которых возложена на Министерство промышленности Канады. Для облегчения доступа МСП к федеральным программам поддержки предпринимательства во всех канадских провинциях и территориях действуют созданные Министерством промышленности так называемые «Канадские центры деловых услуг» (Canada Business Service Centres), а также специализированные региональные центры экономического развития [5].

Государственная поддержка МСП осуществляется в рамках следующих основных направлений:

- обеспечение доступа к информации;
- льготному финансированию;
- оказание различного рода консалтинговых и иных услуг.

Правительство Канады уделяет большое внимание обеспечению открытого доступа МСП к информации, необходимой для успешного ведения бизнеса. Основной упор делается на формирование электронных баз данных в Интернете, концентрирующихся на постоянно обновляемом сайте Министерства промышленности Канады – «Стратегии» (Strategies). Сайт содержит сведения о нормативно-правовой базе ведения бизнеса в Канаде, правилах внутренней и международной торговли и инвестирования, информации о налогообложении, технических и экологических стандартах, сертификации продукции и лицензировании отдельных видов бизнеса, экономической статистике [5].

Финансирование деятельности МП осуществляется в соответствии с Законом о кредитовании малых предприятий, который предусматривает предоставление государством гарантий по кредитам частных банков для МСП.

Объемы такого кредитования могут покрывать до 90% затрат МСП на приобретение недвижимости и средств производства, необходимых для предпринимательской деятельности.

Значительное место в кредитовании МП отводится государственному Канадскому банку развития предпринимательства (КБРП), реализующему ряд целевых программ поддержки малого и среднего бизнеса.

В период с 2000-2007 гг. совокупный объем средств, предоставленных МСП в Канаде в рамках закона о кредитовании малых предприятий составил 10 млрд. кан. долл. В среднем за год на эти цели предоставлялось порядка 30 тыс. займов, средний размер одного займа около 70 тыс. кан. долл.

Государства Западной и Восточной Европы (Великобритания, Германия, Италия, Франция и Чехия).

В Великобритании проблемы малого и среднего бизнеса курирует главным образом весьма влиятельная Конфедерация британской промышленности. В структуре Конфедерации имеются специальные подразделения, которые занимаются лоббированием интересов малого бизнеса, вопросами стратегии его развития на национальном уровне. Из 250 тысяч членов Конфедерации 90% – предприятия малого и среднего бизнеса (в эту категорию входят предприятия с числом занятых до 500 человек).

Правительство Великобритании уделяет большое внимание развитию и поддержке малого предпринимательства (компании с числом занятых до 50 чел.), поскольку оно является основным источником создания новых рабочих мест и роста занятости населения, а также сокращения социальных обязательств бюджета. По данным 2007 г. из 3,7 млн. действующих здесь национальных компаний, к крупным относятся менее 7 тыс., к средним (с числом занятых до 250 чел.) – около 24 тыс. юридических лиц. Большинство британских фирм представляют собой малое предпринимательство, причем их доля в общей структуре бизнеса в последние семь лет неуклонно растет. В 2007 г. 98% вновь созданных компаний (помимо таких отраслей, как энергетика, газ и водоснабжение) относились к категории малого бизнеса.

Весь комплекс государственной поддержки малому предпринимательству осуществляется специально созданным единым правительственным органом Организацией по поддержке малого бизнеса (Small Business Service – СБС). По своей структуре и кругу ведения эта организация

практически идентична Администрации малого бизнеса США. СБС является самостоятельным агентством в составе Министерства торговли и промышленности. СБС осуществляет целый ряд программ и инициатив, призванных, в частности, содействовать освоению малым бизнесом новых технологий, получению доступа к финансированию, налаживанию взаимодействия между компаниями, популяризации передового опыта в различных сферах бизнеса. Одной из наиболее важных задач СБС является помощь малым предприятиям в исполнении необходимых регистрационных и иных бюрократических процедур.

СБС курирует и частично финансирует деятельность восьмидесяти так называемых «деловых звеньев» (business links), которые имеются во всех регионах Англии для предоставления малым и средним компаниям независимых консультаций по широкому спектру вопросов их деятельности. Консультанты этих служб оказывают помощь на всех стадиях развития бизнеса. В структуре каждого регионального «звена» работают специалисты области новых технологий (в т.ч. телекоммуникаций и информатики), экспорта, налогообложения, привлечения кредитов, дизайна, и т.п. Функции таких служб очень широки – от консультативной помощи предпринимателям и различных форм подготовки и переквалификации кадров до лоббирования интересов малого и среднего бизнеса в парламенте и проведения арбитражных судов [5].

Аналогичные органы в Шотландии носят название «деловых магазинов», (business shop) или центров деловой информации, в Уэльсе – «офисов деловых связей», а в Северной Ирландии – местных подразделений экономического развития. СБС имеет возможность оказывать содействие малым и средним компаниям, испытывающим сложности с получением банковского кредита.

Одна из главных задач СБС знакомить с опытом передовых компаний и ориентировать малый бизнес на освоение новых информационных технологий.

СБС широко привлекает научно-исследовательский потенциал британских университетов и колледжей, независимых организаций. Малому бизнесу предоставляется доступ к базам научных разработок вузов, а также возможность приглашать на двухлетнюю стажировку студентов старших курсов (специалисты-технологии, дизайнеры, юристы, управленческий персонал), которые совмещают работу в компании с про-

ведением исследований в соответствующей области [6].

В Германии по принятой Министерством экономики ФРГ классификации к малым предприятиям (МП) относятся фирмы с числом занятых до 499 человек (исключение могут составлять строительные фирмы с числом занятых до 2000 чел.) [7].

Государственная поддержка МП в ФРГ осуществляется по следующим основным направлениям [8]:

1. Создание благоприятных условий для образования новых предприятий и повышение доли самостоятельно занятых лиц (в настоящее время – около 9% всего занятого населения страны, в 2000 г. – 4,5%).

2. Допуск МП на новые рынки товаров и услуг. За последние семь лет для частных предпринимателей были открыты такие сферы хозяйственной деятельности, как оказание почтовых услуг, телекоммуникация, энергоснабжение, осуществление технических экспертиз и выдача экспертных заключений. Значительный потенциал для функционирования МП открывается в сфере информатизации, где за счет частной инициативы создается около 50000 рабочих мест в год. Государство содействует развитию этого перспективного направления экономики, создавая в стране сети консультационных центров для начинающих предпринимателей.

3. Повышение образовательного и профессионального уровня работников МСП, содействие НИОКР в рамках малых и средних фирм. Для повышения научного потенциала МП с 1997 г. действует комплексная программа федерального правительства, включающая меры по облегчению процедур передачи фирмам научных разработок, подготовке научных кадров, участию в финансировании собственных научных разработок МСП. На содействие НИОКР в рамках отраслевых научно-исследовательских объединений МСП, а также на приобретение фирмами исследовательских разработок государственных научных учреждений ежегодно затрачивается около 150 млн. евро.

4. Стимулирование экспортного потенциала МП.

Основной организацией государственного содействия МП является Специальный фонд европейской программы реконструкции (СФЕПР), созданный 1 февраля 1950г. на основании положений заключенного между США и ФРГ Соглашения об экономическом сотрудничестве от 15 декабря 1949г. Первоначальные

средства фонда в размере 6 млрд. немецких марок предназначались для так называемого возвратного кредитования германской экономики (сумма погашенных кредитов вместе с процентами вновь направлялась в хозяйственную сферу).

Важнейшими программами фонда являются:

- Программа содействия вновь создаваемым МП на основе долевого финансирования. С первой программой может комбинироваться программа 50-ти процентного (для старых федеральных земель) и 75-ти процентного (для новых федеральных земель) финансирования вновь создаваемых МП;

- Программа восстановления для частных производственных, ремесленных и торговых предприятий;

- Программа совершенствования региональной экономической инфраструктуры, аналогичная Программе восстановления;

- Программа профессиональной подготовки кадров для предприятий малого бизнеса;

- Программа экологии и энергоснабжения для предприятий малого предпринимательства;

- Инновационная программа по инвестированию в НИОКР (финансируется до 50% общих затрат, но не более 10 млн. евро) и внедрению научных разработок в производство.

В федеральном бюджете 2006 года на меры по содействию при создании новых малых фирм по линии федерального ведомства по труду выделялось 1,75 млрд. марок [8].

Во Франции годовой оборот средств малых и средних предприятий составляет 60% от годового оборота всех предприятий Франции. Больше половины МСП действуют в сфере торговли, услуг и строительства.

Структура поддержки малого предпринимательства Франции включает в себя [9]:

1. Политику, принятую на государственном уровне, в качестве составляющей французской экономической политики. Она осуществляется министерствами и государственными агентствами (или через их региональные представительства и подразделения).

2. Взаимодействие между федеральными и региональными властями осуществляется в рамках 5-летнего соглашения о плане действий между представителями федеральных и региональных структур. Это соглашение определяет региональную политику, включая вопросы бюджета, который пополняется 50% – из федерального бюджета и 50% из регионального.

3. Политику на местном уровне, финанси-

руемую из бюджета региональных и местных властей и осуществляемую агентствами и учреждениями, уполномоченными региональными и местными властями.

В целом, по оценке французских специалистов, многие вопросы, связанные с развитием малых и средних инновационных предприятий и созданием рынка венчурных капиталов, еще требуют более детальной проработки. Однако для их решения в стране уже фактически сложились необходимые экономические условия и создана соответствующая законодательная база.

В бюджете Франции на 2007г. на государственную поддержку малого предпринимательства было предусмотрено выделение 950 млн. франков, в 2008 г. 1 млрд. 50 млн. франков.

В соответствии с принятой Европейским Союзом классификацией в *Италии* к категории малых отнесены предприятия с числом занятых менее 50 человек, средних – до 250 человек. Указанные предприятия, объединенные в общее социально-экономическое понятие малых и средних предприятий, обладают в ряде случаев, предусмотренных законодательством, особым статусом, дающим право на получение финансовой помощи, а также льгот налогового и кредитного характера. Так, в 1999г. Правительством Италии всем предприятиям были выделены льготы на общую сумму 85 млн. долл. США, из которых малым 37 млн. долл. США (около 45%), средним 13,7 долл. США (около 16%) [10].

Роль малого предпринимательства в экономике Италии чрезвычайно велика: в начале 2000-х годов на их долю приходилось 99,7% общего числа промышленных предприятий, 74% занятых в экономике, 60% стоимости произведенной промышленной продукции, 40% общего объема экспорта.

В Италии действует достаточно разветвленная система содействия малому предпринимательству. Главный координатор этой деятельности – Министерство промышленности Италии, которое работает совместно с Итальянской конфедерацией промышленников – Конфиндустрия, объединяющей отраслевые и региональные Ассоциации и Федерации. Значительную помощь оказывают региональные Торговые палаты, формирующие консорциумы с привлечением местных банков и финансовых структур.

Определенную помощь оказывают также такие организации, как САЧЕ (страхование экспортных кредитов) и Сямест (содействие итальянским инвестициям за рубежом).

Правовая база оказания государственной поддержки субъектов малого и среднего бизнеса основывается на законе 317/91, который определяет механизм оказания организационной и финансовой поддержки МСП в освоении новых технологий. В соответствии с этим законом предоставление безвозвратных ссуд и льготного кредитования предприятий осуществляется по следующим направлениям:

- приобретение высокотехнологического оборудования (так называемые инновационные системы);
- приобретение новых технологий в виде ноу-хау, прикладных программ и документации, обеспечивающих повышение производительности труда;
- создание консорциумов с целью оказания содействия и предоставления услуг входящим в них предприятиям;
- создание инновационных предприятий;
- осуществление НИОКР.

Закон 44/86 (молодые предприниматели) предусматривает оказание поддержки при создании предприятия, в технико-экономическом обосновании которого должны приводиться конкретные расчеты по созданию новых рабочих мест и отражаться экономическая значимость создаваемого предприятия. Принимаются к финансированию проекты, в которых большинство пайщиков или акционеров состоит из лиц в возрасте от 18 до 29 лет, проживающие по месту создаваемого предприятия. Содействие осуществляется в форме предоставления безвозвратных ссуд. Под действие закона не подпадают проекты расширения, модернизации, реконверсии, реструктуризации существующих малых и средних предприятий.

Закон 488/92 предусматривает меры по поддержке инвестиционных проектов, касающихся создания новых предприятий, а также расширения, модернизации, реконверсии, перефилирования, территориального перемещения действующих предприятий малого предпринимательства.

Например, в Чехии государство оказывает поддержку малым и средним предприятиям путем развертывания различных программ гарантий и льготных кредитов при посредничестве Чешско-моравского Банка Гарантий и Развития, контрольный пакет акций которого принадлежит государству. Указанные программы предусматривают льготные условия получения кредитов или заключения лизинговых соглашений, стимулирование инвестиций, специальную

поддержку предприятий в отдельных регионах, а также финансовую помощь предприятиям, на которых работают инвалиды.

Как видно из опыта государственной поддержки малого предпринимательства за рубежом, предприятия малого и среднего бизнеса играют ключевую роль в экономическом развитии государства, при этом их доля в среднем составляет около 60% от общего числа предприятий. Основными методами поддержки являются: совершенствование налогового законодательства, создание специальных государственных структур, курирующих малое предпринимательство и специальных фондов по поддержке малого и среднего бизнеса, помощь в получении кредитов, создание благоприятных условий внешней среды и др.

Заключение Таким образом, в заключении следует отметить, что:

1) Основным государственным органом поддержки малого предпринимательства в США является Администрация малого и среднего бизнеса, имеющая отделения во всех крупных городах США и широкую сеть консультационных, учебных, информационных пунктов для малого и среднего бизнеса. Основная помощь предоставляется посредством разработки и реализации специальных межведомственных программ информационной, финансовой и научно-технической поддержки малого и среднего бизнеса на уровне отдельных штатов и всего государства, при участии правительственных органов, банков второго уровня, торговых палат, союзов предпринимателей.

Что касается Канады, то значительное количество государственных программ поддержки МСП приходится на оказание консалтинговых услуг по различным вопросам хозяйственной деятельности предприятия. В их числе консультации по вопросам создания и регистрации нового МСП, его налогообложению, составлению бизнес-планов, рекомендации по поиску источников финансирования, организации внешнеторговой деятельности и др. Данные услуги предоставляются как федеральными министерствами и ведомствами, так и Канадскими центрами деловых услуг и Центрами регионального развития.

2) В странах Западной и Восточной Европы малое и среднее предпринимательство является базовой отраслью народного хозяйства. Государственная поддержка малого и среднего предпринимательства осуществляется посредством:

ознакомления с опытом передовых компаний и ориентирования малый бизнес на освоение новых информационных технологий. При этом привлекается научно-исследовательский потенциал университетов и колледжей, независимых организаций;

создания благоприятных условий для образования новых предприятий и повышение доли самостоятельно занятых лиц;

допуска предприятий малого и среднего бизнеса на новые рынки товаров и услуг;

повышения образовательного и профессионального уровня работников МП, содействие НИОКР в рамках малых и средних фирм;

стимулирования экспортного потенциала МП;

развертывания различных программ гарантий и льготных кредитов и т.п.

Литература

- 1 Евенко Д.А. Мелкий бизнес в Западной Европе. – М.: Экономика, 1992. – С. 245-255.
- 2 Кантарбаева А.К., Шукеев У. Экономические регуляторы политики поддержки предпринимательства в Казахстане// Аль-пари, 2000. – №3. – С.55-59.
- 3 О развитии малого предпринимательства в Казахстане и зарубежных странах. – Алматы: КазГосИНТИ, 2006. – 72 с.
- 4 Иванова А.Е. Франчайзинг в Европе// Экономика. – М., 2005. – С.129-133.
- 5 Блинов А.О. Российские проблемы и зарубежный опыт// Мировая экономика и МО. – М., 2003. – №9. – 76 с.
- 6 Поболь В. Поддержка малого и среднего бизнеса в промышленно развитых странах// Вестник Ассоциации белорусских банков, 2005. – №40. – С.225-227.
- 7 Блюммер К. Система поддержки малого и среднего бизнеса в Германии // Проблемы теории и практики управления, 2002. – №2. – С. 25-29.
- 8 Папирян Г.А.Международные экономические отношения. Экономика туризма. – М.: Финансы и статистика, 2000. – 208 с.
- 9 Какими должны быть критерии отнесения предприятий к малому бизнесу // Бизнес для всех, 2004. – № 11 (436). – С. 117-125.
- 10 Проект TACIS N 9303. нидерланды, 1995. – Т. 2. – С.415-450.

References

- 1 Evenko D.A. Melkiy biznes v Zapadnoy Evrope. – М.: Ekonomika. 1992. – S. 245-255.
- 2 Kantarbayeva A.K., Shukeev U. Ekonomicheskiye regulatory politiki podderzhki predprinimatelstva v Kazakhstane // Al-pari. 2000. – №3. – S.55-59.
- 3 O razvitiy malogo predprinimatelstva v Kazakhstane i zarubezhnykh stranakh. – Almaty: KazGosINTI. 2006. – 72 s.
- 4 Ivanova A.E. Franchayzing v Evrope// Ekonomika. – М.. 2005. – S.129-133.
- 5 Blinov A.O. Rossiyskiye problemy i zarubezhnyy opyt// Mirovaya ekonomika i MO. – М.. 2003. – №9. – 76 s.
- 6 Pobol V. Podderzhka malogo i srednego biznesa v promyshlenno razvitykh stranakh // Vestnik Assotsiatsii belorusskikh bankov. 2005. – №40. – S.225-227.
- 7 Blyummer K. Sistema podderzhki malogo i srednego biznesa v Germanii // Problemy teorii i praktiki upravleniya. 2002. – №2. – S. 25-29.
- 8 Papiryani G.A.Mezhdunarodnyye ekonomicheskiye otnosheniya. Ekonomika turizma. – М.: Finansy i statistika. 2000. – 208 s.
- 9 Kakimi dolzhny byt kriterii otneseniya predpriyatiy k malomu biznesu // Biznes dlya vsekh. 2004. – № 11 (436). – S. 117-125.
- 10 Proyekt TACIS N 9303. Niderlandy. 1995. – Т. 2. – S.415-450.

Тумбай Ж.О.,
Ахметова А.Е.

Зарубежные теории регионального управления

В статье рассмотрены и систематизированы зарубежные теории регионального управления. В последние годы появился целый ряд научных работ по различным проблемам теории управления, в которых авторы по-разному раскрывают сущность понятия «управление» и его взаимосвязь с управляемой системой. В статье раскрыто их содержание, определены основные, в особенности пространственные факторы роста и развития, сильные и слабые стороны этих теорий с позиции их адекватности реалиям казахстанской действительности. Чтобы создать устойчиво растущую экономику, необходимо решать проблемы снижения межрегиональных различий, целенаправленно регулировать их экономическое развитие. Таким образом, на рост и многообразие региональных проблем значительное влияние оказывают такие процессы, как формирование нового геополитического и экономического пространства; экономический кризис; возникновение новых приграничных регионов со специфическими инфраструктурными, производственными, природно-климатическими проблемами и др.

Ключевые слова: региональное управление, регион, теория размещения промышленности, теория сравнительных преимуществ, теория размещения производства, теория стадий роста, неоклассическая теория, теория кумулятивных причинных связей.

Tumbay Zh.O.,
Akhmetova A.E.

Foreign theories of regional management

In the article are considered and systematized foreign theories of regional government. In recent years there was a number of scientific works on various problems of the theory of management in which authors differently open essence of concept «management» and its interrelation with the operated system. In article their content is disclosed, the main are defined, in particular spatial factors of growth and development, strong and weaknesses of these theories from a position of their adequacy to realities of the Kazakhstan reality. To create steadily growing economy, it is necessary to solve problems of decrease in interregional distinctions, to purposefully regulate their economic development. Thus, on growth and variety of regional problems considerable impact is exerted by such processes as formation of new geopolitical and economic space; economic crisis; emergence of new border regions with specific infrastructure, production, climatic problems, etc.

Key words: regional management, region, theory of placement of the industry, theory of comparative advantages, theory of placement of production, theory of stages of growth, neoclassical theory, theory of cumulative causal relationships.

Тумбай Ж.О.,
Ахметова А.Е.

Аймақтық басқарудың шетелдік теориясы

Мақалада аймақтық басқарудың шетелдік теориясы қарастырылған және жүйеленген. Соңғы жылдары «басқарудың» негізгі түсінігі мен оның басқару жүйесімен қарым-қатынасында басқару теориясының мәселелерін түрліше сипаттайтын авторлардың ғылыми жұмыстары пайда болды. Мақалада бұл теориялардың Қазақстан жағдайына енгізу мүмкіндігінде мазмұны, негізгі өсу мен даму факторлары, мықты және әлсіз жақтары анықталған. Тұрақты дамыған экономиканы қалыптастыру үшін аймақтар арасындағы алшақтықты төмендету және олардың экономикалық дамуын мақсатты түрде реттеп отыру қажет. Осылайша, аймақтық өсу мен түрлі мәселелерге мынадай процестер елеулі әсер етеді: жаңа экономикалық және геосаяси кеңістікті қалыптастыру; экономикалық дағдарыс; жаңа шекаралық ерекше инфрақұрылымдық, өндірістік, табиғи-климаттық проблемалары және т. б. аймақтардың пайда болуы.

Түйін сөздер: аймақтық басқару, аймақ, өнеркәсіп теориясын қалыптастыру, салыстырмалы артықшылықтар теориясы, өндіріс теориясын қалыптастыру, өсу сатылары теориясы, неоклассикалық теория, кумулятивті себепті-байланыстар теориясы.

ЗАРУБЕЖНЫЕ ТЕОРИИ РЕГИО- НАЛЬНОГО УПРАВЛЕНИЯ

Введение

Значительный вклад в разработку экономических проблем регионов внесли такие видные российские ученые, как Алампиев П., Алаев Э., Кистанов В., Пробст Е. и др. Значительное влияние на экономизацию региональной науки оказали труды ученых Института экономики и организации промышленного производства СО АН СССР. Среди них следует особо выделить Шнипера Р., который в своих работах обосновал воспроизводственный подход к управлению развитием регионов («Экономическая реформа и территориальное планирование», «Региональные предплановые исследования», «Экономические методы управления» и др.), Шнипер Р. обосновал идею необходимости расширения экономической самостоятельности регионов, которая оказалась востребованной сегодняшней практикой экономических преобразований. Таким образом, становление региональной науки как системы знаний о пространственной организации общественного хозяйства характеризует интернациональный вклад ученых в разработку проблем территорий, нацеленных на рост их самостоятельности и самодостаточности [1].

Экспериментальная часть

Среди зарубежных классиков региональной науки можно назвать немецких ученых Тюнена И., Вебера А., Кристаллера В., Леша Я.; шведов Мюрдаля Г., Хекшера Э., Олина Б.; американцев Алонсо У., Изарда У., Леонтьева В.; российских экономистов Баранского Н., Колосовского Н., Некрасова Н., Шнипера Р. и др.

Методологической основой исследования является диалектический метод познания. В процессе исследования использовались как общенаучные методы (анализ, синтез, дедукция, классификация, системный подход).

Результаты и обсуждение

В связи с поиском новых теоретических подходов к исследованию проблем управления экономикой все большее число зарубежных ученых обращают внимание на опыт тех стран, которые обеспечили более эффективный механизм управления национальным хозяйством, чем Европа и США. Естественно, их внимание привлекают Япония и Китай, где с сере-

дины XX столетия стала формироваться новая методология экономической науки, отличная от европейской.

Другими словами, если западная наука исходит из необходимости анализа современного мира и его экономики, то для восточной теории характерным является синтез, интеграция составляющих общество и его экономику процессов и явлений. Такой целостный, подход к экономическим проблемам позволяет преодолевать воздвигнутые общественным разделением труда международные, национальные, региональные и отраслевые барьеры их решения.

Рассмотрим некоторые базовые теоретические представления, лежащие в объяснении основных тенденций экономического развития регионов и городов.

Первое из них – теория пространственных преимуществ, или теория размещения. Согласно этой теории пространственные преимущества проявляются в любой экономической деятельности. Они заставляют те или иные виды производств располагаться во вполне определенных регионах. Так, алюминиевая промышленность тяготеет к источникам дешевой электроэнергии, металлургические заводы – к местам добычи железной руды и кокса, любые производства, сильно зависящие от сырья, располагаются, как правило, близко к источникам сырья. Некоторые производства, ориентированные на местные рынки и предполагающие значительные транспортные издержки, располагаются близко к рынкам сбыта. Каждый регион, каждый город обладает своими территориальными преимуществами, связанными либо с источниками сырья, либо с другими факторами производства (рабочая сила, земля, энергия), либо с близостью к рынкам сбыта. Данная теория в значительной степени объясняет сложившееся размещение производительных сил [2].

Другие традиционные представления, связанные не только с теорией, но и с практикой экономического развития, основываются на закономерностях агломерации, концентрации и комбинации производства. В крупных городах или городских агломерациях дополнительная экономия или дополнительный экономический эффект образуется в связи с тем, что вокруг успешно действующих производств формируется их окружение и благодаря объединенному использованию общих ресурсов (трудовых, энергетических, инфраструктурных) достигается дополнительная экономия. Высокая концентрация промышленности в крупных городах позво-

ляет получить дополнительную экономию, возникающую благодаря агломерационному эффекту (совокупные затраты всех производств в крупной агломерации меньше, чем сумма затрат каждого производства в случае их одиночного размещения вне пределов данной агломерации). В крупных центрах возникает дополнительный потенциал их развития благодаря тому, что некоторые виды высококвалифицированной деятельности возможны только в крупных центрах (музеи, крупные театры, медицинские центры и т.п.).

Весьма плодотворной концепцией, позволяющей эффективно анализировать проблемы экономического развития региона, является концепция основного и вспомогательного производства. В любом регионе можно выделить основную промышленность, т.е. ту, продукция которой в основном вывозится из региона, и вспомогательное производство, продукция которого потребляется преимущественно в пределах региона.

В качестве примера можно рассмотреть машиностроительный завод в качестве основного производства и всю обслуживающую его инфраструктуру – почту, детские сады, школы, поликлиники, банки, страховые учреждения, экспедиционные и транспортные службы, строительство – в качестве вспомогательного. Обычно при расширении основного производства увеличивается и вся обслуживающая его инфраструктура; возникает так называемый мультипликативный эффект: основное производство можно рассматривать как своеобразный ускоритель экономического роста.

Основное производство может быть не только ускорителем, но и тормозом развития, в частности в том случае, когда количество рабочих мест в основном производстве сокращается в процессе структурной перестройки. При достаточно быстрых структурных сдвигах, обусловленных научно-техническим прогрессом, главным фактором успешного развития региона становится не основное, а вспомогательное производство. Долгосрочное процветание региона зависит от того, насколько развита в нем инфраструктура и насколько она готова взять на себя нагрузку нового основного производства. Чем больше развита инфраструктура (вспомогательное производство), тем более гибкой является вся экономика региона, тем на более прочной основе базируется его экономическое развитие и процветание.

Таким образом, в условиях быстрой смены

основных производств главным фактором устойчивого экономического развития становится степень развитости всей городской инфраструктуры. Это дает основание по-новому взглянуть на роль так называемых вспомогательных производств, оценить их как первичный фактор экономического развития и залог его процветания в будущем [2].

Но при этом все-таки следует признать, что у истоков науки о регионе стояли классики экономической теории Смит А. и Рикардо Д., первый из которых обосновал концепцию абсолютных преимуществ, а второй на ее основе создал теорию сравнительных преимуществ. В соответствии с теорией абсолютных преимуществ каждый регион или территория должны специализироваться на производстве тех продуктов, которые они имеют возможность производить более эффективно, чем другие; и вывозить эти товары, одновременно ввозя те из них, которые они способны производить, но менее эффективно, чем другие [4].

Основные постулаты теории сравнительных преимуществ послужили отправной точкой в исследованиях двух шведских экономистов и создания ими теоремы (названной в честь ее авторов теоремой Хекшера-Олина), или теории, соотношения факторов производства. Данная теория обосновывает необходимость специализации регионов на производстве тех товаров, где используются избыточные, и потому более дешевые факторы производства.

В свою очередь немецкий ученый И. Тюнен выявил зависимость специализации предприятий от факторов пространства, которые влияют на издержки производства и размеры прибыли. Причем среди пространственных факторов, как утверждает В. Кристаллер, важную роль играет не объект размещения, а место, точка размещения. На этой основе он построил довольно четкую теорию центральных мест и периферии, выявив тем самым роль городов и агломерации в формировании территориальной структуры народного хозяйства.

Своеобразным апогеем немецкой школы регионалистов явилась теория размещения промышленности, выдвинутая в 1909г. Вебером А. По его мнению, на выбор места расположения предприятия наибольшее влияние оказывает взаимодействие трех факторов:

- транспортных издержек (основной фактор);
- издержек на рабочую силу;
- агломерации.

И хотя теория размещения Вебера А. была

построена на изолированной, абстрактной модели региона, все-таки она позволила ему сформулировать два важных принципа размещения промышленности на территории:

первый – на основе макроэкономического подхода можно построить методологическую схему выбора оптимального решения о размещении отдельных предприятий;

второй – минимизация издержек отдельного предприятия является главным критерием его размещения.

Правда, уже позднее западные экономисты пересмотрели обоснованность предложенных А. Вебером принципов размещения промышленных предприятий и предложили новые подходы. Так, американский ученый Алонсо У. считает, что роль микроэкономического подхода к обоснованию управленческого решения уступает место макроэкономическому обоснованию и что выбор местоположения предприятия в основном определяется внешними факторами, к которым он относит экономическую освоенность территорий. Полученная от использования этого фактора экономия может перекрыть экономию, получаемую за счет размещения предприятия ближе к источникам сырья и районам с избыточной, но малоквалифицированной рабочей силой [4].

Но теория размещения производства не была единственным направлением региональной науки, отцом которой вполне заслуженно считают ученого из США У. Изарда. Именно американцы У. Изард и В. Леонтьев расширили предмет региональной науки за счет включения в нее вопросов управления пространственной организацией экономики, планирования, прогнозирования, стратегического управления.

При анализе качества регионального развития полезно использовать концепцию теории стадий роста Д. Белла. Во всех странах и регионах экономическое развитие проходит три основных стадии: доиндустриальное, индустриальное и постиндустриальное. Доминирующими отраслями доиндустриального развития являются добывающие отрасли, сельское хозяйство, рыбная, лесная и горнодобывающая промышленность.

В индустриальной стадии преобладают перерабатывающие отрасли – машиностроение, легкая и пищевая промышленность. В постиндустриальной стадии основными отраслями, на которых базируется экономическое развитие, становится отрасли нематериального производства: наука, образование, торговля, финансы,

страхование, здравоохранение. Характерными чертами постиндустриального общества становятся относительное падение производства товаров и относительное увеличение производства услуг, рост наукоемкого производства, повышение уровня квалификации персонала, опережающая интернационализация производства.

Общие закономерности мирового экономического развития дают возможность качественно оценить предысторию и перспективу экономического развития того или иного города или региона. По доминирующей отраслевой принадлежности можно выделить города доиндустриальные, индустриальные и постиндустриальные. В городах и регионах, находящихся на разных стадиях развития, происходят разные

по своей сути процессы, и к ним применимы разные рецепты управления процессом экономического развития [2].

На стадии индустриального развития в городе или регионе действуют закономерности, определяемые ролью ведущих отраслей, «локомотивов индустрии», которые создают так называемый мультипликативный эффект и определяют весь ход развития города или региона в целом. Ведущая отрасль создает дополнительные рабочие места, вся остальная инфраструктура города как бы обслуживает основное производство. В этих условиях нередко формируются города с моноотраслевой структурой, когда одно или несколько предприятий одной отрасли определяют состояние экономики и социальной сферы всего города (см. табл. 2):

Таблица 1 – Факторы развития городов разных типов [2]

Индустриальное развитие	Постиндустриальное развитие
отрасль, создающая дополнительные рабочие места	инфраструктура
мультипликатор роста	диверсификация
развитие моноотраслевых городов	гибкость

На постиндустриальной стадии развития города или региона главным фактором, определяющим его благосостояние, становится уровень развития городской инфраструктуры. Насколько развиты дороги, связь, жилищный сектор, сфера услуг и индустрия развлечений, насколько доступны офисные помещения, насколько низок уровень преступности и обеспечен город квалифицированными кадрами – все это определяет потенциал развития постиндустриального города. Насколько вся инфраструктура города способна принять новые виды бизнеса и новых людей, насколько быстро и эффективно может вся городская инфраструктура приспособиться к новым условиям – все это определяет потенциал постиндустриального развития.

Переход передовых стран Европы и Азии к постиндустриальной стадии своего развития не мог не породить целый ряд новых региональных экономических школ и теорий. Причины их возникновения обусловлены потребностью регионов в обосновании своих управленческих решений на основе знания экономических процессов, приводящих к подъему одних и падению других регионов.

Так, теория обострения региональных диспропорций в ходе нормального развития рыночной экономики (середина 60-х гг.) объясняла различия в экономическом развитии территорий воздействием поведенческих факторов на деловую активность. Модель «центр – периферия» мотивировала слабое развитие районов их периферийным положением. Теория регионального развития и исторического анализа Полларда С. (1981) рассматривает влияние на уровень экономического развития комплекса взаимосвязанных факторов: экономико-физико-географических факторов прошлого (экономические объекты – порты, промышленные предприятия – размещались в устье рек); экономико-технологических (определяют величину издержек производства в различных ареалах); демографических (размеры и темпы прироста населения).

Неоклассическая теория объясняет экономическую дифференциацию территорий недостаточной мобильностью факторов производства. Для уравнивания пространственных различий необходимы свободная конкуренция, полная вовлеченность факторов производства, полная мобильность труда и капитала, адекватная

технология. На деле ни труд, ни капитал не являются полностью мобильными, рента не является гибкой, что приводит к дисбалансу доходов компании и граждан в разных регионах.

Напротив, теория кумулятивных причинных связей шведского экономиста Мюрдаля Г. исходит из того, что свободная игра рыночных сил невозможна. Например, рабочая сила будет перемещаться из менее развитых районов в более развитые, как и капитал. Таким образом, слаборазвитые районы становятся еще менее привлекательными и менее развитыми [1].

Связь специализации региона с уровнем его развития разрабатывает также теория экономической базы: чем больше специализация на продукции, пользующейся большим спросом, тем больше вывоз товаров и темпы роста в регионе.

В 70-е гг. в связи с разразившимся в Европе экономическим кризисом получила широкое распространение теория местного роста. Эта теория близка реалиям сегодняшней, также кризисной экономики РК: успех развития территории определяется ее способностью мобилизовать местные экономический потенциал и финансовые ресурсы, стимулировать предпринимательство на местном уровне, способностью региона адаптировать свое развитие к местным условиям. Ряд современных концепций связывают уровень развития регионов с их способностью реагировать на структурную перестройку экономики и научно-технический прогресс.

Так, теория создания благоприятной среды для нововведений ставит зависимость развития региона от его возможности заимствовать инновации и технологии и обеспечивать гибкое изменение структуры производства в сторону повышения доли эффективных отраслей.

Теория размещения указывает на то, что важность факторов территориального размещения производства меняется со временем. Здесь играют роль технический прогресс (самолет и грузовик приходят на смену кораблю и поезду); переход в обеспечении производства от менее квалифицированной рабочей силы к более квалифицированной; диверсификация как местных потребностей, так и факторов размещения производства.

Наконец, теория адаптированности к условиям постиндустриального общества выявляет зависимость между возможностями экономического развития территории и акцентами ее развития на приоритетах постиндустриального общества:

развитии общего и профессионального образования;

акценте на научно-исследовательские работы, передачу технологий, создание условий для инноваций и повышения качества продукции;

содействии развитию предпринимательства на местном уровне;

привлечении на ключевые посты высококвалифицированных специалистов;

улучшении состояния окружающей среды, развитии рекреационных отраслей, культурного окружения и подобной инфраструктуры;

развитии общедоступных транспортных и телекоммуникационных систем;

создании научных и технологических парков и предпринимательских зон;

развитии сферы услуг для внешнего потребителя (привлечет в регион высококвалифицированных специалистов и повысит конкурентоспособность местных фирм);

повышении роли региональных властей (они лучше знают местные специфические особенности, конкретные условия и обстоятельства) [1].

Государственное управление субъекта ограничено не только территориально, но и кругом полномочий. К собственным исключительным полномочиям субъекта относятся обычно те, которые остаются за вычетом исключительных полномочий федерации и совместных полномочий федерации и субъекта. Это так называемые остаточные полномочия. В субъектах федерации могут существовать отделы и управления центральных министерств и ведомств. Они осуществляют исключительные полномочия федерации и совместные полномочия федерации и субъектов в сфере исполнительной власти [3].

В административно-территориальных единицах субъектов федерации (тех, которые являются муниципальными образованиями) действует местное самоуправление. Субъекты же принимают законы о местном самоуправлении (федерация устанавливает только общие принципы). Местное самоуправление автономно. Многие вопросы в соответствии с конституцией и законами входят в его сферу. К тому же субъект может по своему желанию передать часть своих функций местному самоуправлению. Передавая определенные функции, субъект в соответствии с законом должен передавать материальные и финансовые средства, необходимые для выполнения этих функций, что иногда забывается в практике регионального управления. Функции

исполнительной власти осуществляет администрация субъекта. Это может быть единоличный губернатор, реже (в России, Югославии) – президент субъекта федерации. Губернатор или президент избираются гражданами субъекта (Россия, США) [4].

В субъектах федерации иногда существует свое правительство. В тех случаях, когда его назначает губернатор, глава правительства является «слабым» премьером и действует под руководством губернатора, а правительство решает в основном вопросы оперативного управления.

Отмечая существенный вклад в региональную науку зарубежных ученых, нельзя не отметить и российских ученых, которые внесли и вносят свою лепту в исследование проблем региональной экономики и управления.

При этом необходимо подчеркнуть, что в России региональная наука складывалась под сильным воздействием такого научного знания, как география, и потому во многом несет на себе его отпечаток. Это проявилось в увлечении такими региональными проблемами как районирование, отраслевая структура народного хозяйства, природные ресурсы и климат, эко-

логическая емкость территорий и т.д. Поэтому имена таких российских ученых, как Баранский Н., которого по праву считают основоположником экологической географии в СССР, а также Колосовский Н. – родоначальник теории территориально-производственных комплексов, имеют не меньший вес в региональной науке, чем имена их зарубежных коллег.

В экономической литературе весьма распространено мнение о том, что конкурентоспособность территории обусловлена ее географическим положением и наличием природных ресурсов. Представители подхода на базе ресурсной ориентации подчеркивают, что устойчивое конкурентное преимущество может быть завоевано лишь благодаря ресурсам. Главная аксиома в рамках ресурсного подхода гласит, что регионы отличаются друг от друга по своему ресурсному потенциалу и что этим можно объяснить различия в уровне их эффективности и прибыльности. Устойчивое конкурентное преимущество имеет место, если ресурс дает региону превосходство над другими регионами и является специфическим, но в то же время рационально эксплуатируется (см. табл. 2):

Таблица 2 – Основные характеристики и оценка ресурсов региона [5]

Характеристика ресурса	Оценка характеристики ресурса
Ценность ресурса	Выгода от использования возможностей ресурса
Преимущество перед конкурентами	«Свобода» от возможных конкурентов благодаря ресурсу
Специфичность ресурса	Неповторяемость в условиях региона
Возможность имитации ресурса	Нет такой возможности
Возможность замещения ресурса	Нет такой возможности
Эффективность и рациональность использования ресурса	Производительность ресурса Преимущества в издержках в результате использования ресурса

Другие региональные преимущества, в частности, наличие хозяйственных структур с высокой долей интеграционных связей, воспринимаются как производные конкурентоспособности регионального управления и бизнеса. По нашему мнению, такая трактовка региональных преимуществ носит поверхностный характер. Факт наличия у любой территории тех или иных преимуществ, предметное содержание которых может быть разнообразным, на наш взгляд, неоспоримо.

Оно не ограничивается выгодным расположением или наличием полезных ископаемых. Раскрывая эту проблему, М. Портер формулирует следующий вывод: «Национальное процветание не вырастает из природных ресурсов, имеющейся рабочей силы, процентных ставок или покупательной силы национальной валюты. Конкурентоспособность конкретной нации зависит от способности ее промышленности вводить новшества и модернизироваться» [6]. Кластеры, согласно концепции М. Портера, функционируют на географиче-

чески определенных территориях, представляя собой концентрацию взаимодействующих компаний, включающих в себя требовательных заказчиков и высокопрофессиональных поставщиков. Их взаимодействие осуществляется на основе острой конкуренции между компаниями отраслей экономики, ориентированных на усиление конкурентоспособности за счет расширения инновационности [7].

В становление региональной науки как системы знаний о пространственной организации общественного хозяйства характеризует интернациональный вклад ученых в разработку проблем территорий, нацеленных на рост их самостоятельности и самодостаточности. Рассмотрены некоторые базовые теоретические представления, лежащие в объяснении основных тенденций экономического развития регионов.

Заключение

В связи с поиском новых теоретических подходов к исследованию проблем управления экономикой все большее число зарубежных ученых обращают внимание на опыт тех стран, которые обеспечили эффективный механизм управления национальным хозяйством. Следует отметить, что если западная наука исходит из необходимости анализа современного мира и его экономики, то для восточной теории характерным является синтез, интеграция составляющих общество и его экономику процессов и явлений. Такой целостный, подход к экономическим проблемам позволяет преодолевать воздвигнутые общественным разделением труда международные, национальные, региональные и отраслевые барьеры их решения.

Литература

- 1 Гутман Г.В., Мироедов А.А. Регионоведение. – Владимир: РАГС, 2000 – С. 104-105.
- 2 Региональная экономика и управление / <http://www.vuzlib.net.beta3.html1.4055.4089>. – 47к, 2008. – С. 1-10.
- 3 Малин А.С. Региональное управление: Учебное пособие. – М.: Изд. дом ГУ ВШЭ, 2007. – 267 с.
- 4 Барзилов С., Чернышев А. Регион как политическое пространство // Свободная мысль. – 2006. – 13 с.
- 5 Казахстан на пути ускоренной экономической, социальной и политической модернизации: Послание Президента РК Н.А. Назарбаева народу Казахстана. – Астана, 2005. – 7 с.
- 6 Портер М. Международная конкуренция: Пер. с англ. / Под ред. В.Д. Щетинина. – М.: Международные отношения, 1993. – 25 с.
- 7 Соколенко С. Креативные кластеры в креативной индустрии // Промышленность Казахстана. – 2007. – № 4. – 21 с.

References

- 1 Gutman G.V., Miroyedov A.A. Regionovedeniye. – Vladimir: RAGS. 2000. – S. 104-105.
- 2 Regionalnaya ekonomika i upravleniye / <http://www.vuzlib.net.beta3.html1.4055.4089>. – 47k. 2008. – S. 1-10.
- 3 Malin A.S. Regionalnoye upravleniye: Uchebnoye posobiye. – M.: Izd. dom GU VShE. 2007. – 267 s.
- 4 Barzilov S. Chernyshev A. Region kak politicheskoye prostranstvo // Svobodnaya mysl. – 2006. – 13 s.
- 5 Kazakhstan na puti uskorennoy ekonomicheskoy. sotsialnoy i politicheskoy modernizatsii: Poslaniye Prezidenta RK N.A. Nazarbayeva narodu Kazakhstana. – Astana. 2005. – 7 s.
- 6 Porter M. Mezhdunarodnaya konkurentsia: Per. s angl. / Pod red. V.D. Shchetinina. – M.: Mezhdunarodnyye otnosheniya. 1993. – 25 s.
- 7 Sokolenko C. Kreativnyye klasteriy v kreativnoy industrii // Promyshlennost Kazakhstana. – 2007. – № 4. – 21 s.

Dauliyeva G.R.,
Kalmakova D.T.

The problems of the modern world monetary system

The global monetary system has evolved in several successive stages. Each of them is characterized first of all by a definite form of global reserve assets. These reserve assets provide the turnover of all world trade and are a universal means of payment, savings and measure of value. At different stages of the functioning of the world monetary system the role of money carried gold and national currencies of some developed countries of the West. These currencies were recognized as a standby, because monetary gold reserves of the world were nominated in them. Moreover, the value of international contracts is determined with the use of reserve currencies, Reserve currencies are the tool of currency interventions and the basis of monetary and exchange rate policies of many countries. [1] Modern monetary system is characterized by instability of the exchange rate of the main reserve currency – the US dollar.

Key words: world monetary system, Jamaican currency system, problems of reformation, instability of monetary system.

Даулиева Г.Р.,
Калмакова Д.Т.

Қазіргі әлемдік валюта- қаржылық жүйесінің мәселелері

Қазіргі әлемдік валюта-қаржылық жүйесі бірнеше сатыларды өтіп дамыған. Әр сатысы ең алдымен әлемдік резерв активтердің формасымен ерекшеленді. Бұл әлемдік резерв активтер бүкіл әлемдік сауда айналымын қамтамасыз еткен және де әлемдік төлем, сақтау құралы, құнның мөлшерлемесі болып табылған. Валюта жүйесінің әр түрлі даму сатыларда әлемдік ақша рөлін алтын мен бірнеше дамыған елдердің ұлттық валюталары атқарған. Осындай валюталар резервтік болып саналған өйткені олардың көмегімен бүкіл елдердің алтынвалюталық резервтер саналған. Резервтік валюталар валюталық интервенциялардың инструменті болып саналады және де барлық елдердің бағамдық және монетарлық саясатының негізі болып табылады.[1] Қазіргі әлемдік валюта жүйесі негізгі валютаның валюталық бағамының тұрақсыздығымен ерекшеленеді.

Түйін сөздер: әлемдік валюта жүйесі, Ямайка валюта жүйесі, реформалау мәселелері, валюта жүйесінің тұрақсыздылығы.

Даулиева Г.Р.,
Калмакова Д.Т.

Проблемы современной ми- ровой валютно-финансовой системы

Глобальная валютно-финансовая система развивалась в несколько последовательных этапов. Каждый из них характеризовался прежде всего формой резервных мировых активов, существовавшей на том или ином этапе. Эти резервные активы обеспечивали оборот всей мировой торговли и являлись всеобщим средством платежа, накопления и мерой стоимости. На разных стадиях функционирования валютной системы роль мировых денег выполняли золото, а также национальные валюты ряда развитых стран Запада. Такие валюты признавались в качестве резервных, т.к. именно в них номинировались золотовалютные резервы стран мира. Более того, с использованием резервных валют определяется стоимость международных контрактов, в них выражается основная масса мировых финансовых активов. Резервные валюты являются инструментом валютных интервенций и основой монетарной и курсовой политики многих стран [1]. Современная валютная система отличается нестабильностью валютного курса основной резервной валюты – доллара США.

Ключевые слова: мировая валютная система, Ямайка валютная система, проблемы реформирования, нестабильность валютной системы.

**THE PROBLEMS OF THE
MODERN WORLD
MONETARY SYSTEM****Introduction**

Efficiency, stability and specificity of functioning of the world monetary system is largely determined by the degree of compliance with the structure of the world economy. Also, the stability of the global monetary system depends on how objectively and clearly the world's money carry out their functions. Historical analysis of the global monetary system development has shown that a change in the structure of the world economy and the establishment of a new balance of power in the world causes the modification or complete replacement of old monetary mechanisms. [2]

Main body

Jamaican currency system has been subject to serious tests during the financial crisis, which revealed the inability of modern monetary system to ensure the stability of the global monetary relations. The basic principles of Jamaican currency system, which were fixed by the Jamaica agreement in 1976, expressed the interests of the leading developed countries, primarily the United States. The current economic situation, which assumes globalization, integration, multi-polar world, and as a consequence, the emergence of new currency-contenders for the role of global reserve assets, has put forward new requirements for the monetary system. [3] In this regard, the problems of world monetary system conversion became relevant. Moreover, these problems came out of academia and became the focus of attention of presidents and prime ministers of several countries and international economic forum «Group of 20», dedicated to the development of common efforts to overcome the global financial and economic crisis. [4]

In order to highlight the modern monetary system problems, scientists distinguish its features: [4]

1) The first and main feature of the Jamaican currency system is a fundamental change of the global currency standard. From 1976-1978 SDR currency unit was used as the foundation of the world monetary. It served as the prototype of a supranational world currency. The notional value of the SDR depends on the weighted average cost of the world's currencies in the SDR basket. Since the beginning of the use of the SDR and until now the composition of the SDR basket has been reduced from 16 to 4 currencies. [4]

However, the largest weight in the basket belongs to the US dollar (currently 41.73%). [5] This fact means that dollar still performs the role of world currency standard. But lately, it is appeared the tendency for increasing of currencies' number, which contend for the role of the world currencies. These include the euro with a share of 30.93% of SDR currency basket. [5] And on October 1, 2016, the SDR basket will include the Chinese yuan with a share of 10.92%. [5] Thus the global currency system is developing in the direction of forming the multi-currency standard, in which not only dollar but some other currencies are willing to perform the role of world currency.

2) The second feature of the Jamaican currency system lies in the fact that there was a legal renunciation of the use of gold as a global standard. But gold continued to remain the world's reserve asset and was a solely means of payment in cases where the application of the banknote was not possible due to various reasons. Thus it was formed the discrepancy in the roles, performed by gold: *de – jure* it has ceased to act as a global standard, *de – facto* – continued to be used as a global reserve asset and a special means of payment. [4]

3) The third and important feature – the transition from the regime of fixed exchange rates to floating exchange rate regime. [4]

4) The IMF continued to perform a role of the main institutions that regulate international monetary relations. However, there was a need to strengthen the IMF's role in ensuring the stability of the world monetary and financial relations. The IMF in common with the World Bank had to develop an early warning system for crises in the economy. [4]

Thus the Jamaican currency system has a number of features, which demonstrate a certain continuity with the Bretton Woods monetary system. In particular, dollar standard has actually preserved in the SDR, gold lost its legal status as a world standard, but in fact continues to be used as a global reserve asset and a special means of payment. Converters of the Breton-Woods monetary system assumed it had to be more flexible considering changes in the economy. It was assumed that the new monetary system will coordinate the instability of the balance of payments, will correct exchange rates, also will effectively manage the international monetary liquidity in view of its elements – the official gold and foreign exchange reserves of the country, their reserve position in the IMF, SDR account in the Central Bank. In a globalized economy and in a period of fundamental changes in its global structure, the basic principles of Jamaican currency system came

to a discrepancy with the new challenges faced by the modern monetary system. [4]

The current world monetary system is characterized by unstable exchange rate of the world currency -the US dollar [2] The instability of foreign exchange markets was a consequence of the global structural rearrangements in the global economy, which led to an increase of trade and investment imbalances [1] The uncontrolled emission of dollars in the Euro-dollar markets has led to the market overflowed with unsecured money supply. [2] In short, the key shortcoming of the current monetary system is the unreliability of the dollar as a global reserve asset.

All world currencies are national, except for the euro, which is a collective. The unlimited emission formed an unsecured money supply, which led to the instability of exchange rates of world currencies. Due to the right of unlimited emission countries – issuers, the United States and Europe, were able to finance their needs by issuing banknotes. Unlimited emission leads to currency depreciation, increase in sovereign debt and, as a consequence, it is impossible to use the currency as the world one. [6] There is a prerequisite for the reform of the global monetary system.

According to some economists, the transformation of the Jamaican currency system consists in a real transition to a multicurrency basis in international payments, international reserves and international loans. Further development of the world monetary system is expected to be accompanied by an increase of the involvement of countries in the global economy.

At various times, experts discussed various options for converting Jamaican currency system:

- 1) Resumption of the gold standard
- 2) Introduction of new universal equivalents, such as:
  - the basket of precious metals
  - quantum of energy (energy basket)
  - food basket
  - commodity basket

Nevertheless, the use of any kind of equivalent assumes its price correlation with this or that currency but in the current world market conditions it is impossible. In addition, the ever-growing needs of the economy, the conditions of extended reproduction imply a continuous increase of the money supply, and at the same time there will be a need for constant increase of equivalent supply, which in its turn will inevitably lead to its deficiency. [7] Meanwhile renewable equivalents, such as for example food basket have the disadvantage associated with shelf life. Therefore, search for options of an ade-

quate reform of the global monetary system should be implemented in an alternative way. [8]

In current monetary system there is a tendency to shift from monocurrency standard to multicurrency one. The current crisis in the global economy will accelerate this transition. It revealed the dual nature of the US dollar as the national currency and as a world currency. The dollar has ceased to function as a store of value, forming higher risk of investing (increased exchange rate fluctuations, market risk) compared with investing in commodity stocks. The process of correlation of the dollar exchange rate with other currencies' exchange rates is due to the US interests and doesn't fully take into account the interests of the global economy and world financial markets. It became clear that a single national currency can't cope with the function of a world currency in the conditions of economic globalization. [9]

The most appropriate solution is to form a multicurrency standard, the trend which has developed as a result of the transition from monocentrism to polycentrism. The transition to a multi-currency standard is to create three centers of power in the world: the US, Japan and EU, as well as the emergence of new major players on the world stage: China, India, Brazil, Russia. It is assumed that in the new world monetary system the dollar and the euro will retain the status of world currencies, it is also possible to save a high proportion of the pound sterling and the yen. However, it is impossible not to take into account the fact that in the world today there are more than 100 regional economic unions, using regional currencies in the calculations, or developing projects of their introduction. Many countries are seeking to shield themselves from the risks of the dollar exchange rate fluctuations and they try to build a multipolar currency world. [10]

One of the main directions of reforming the modern monetary system may be the formation of currency areas. To form currency areas, it is necessary to activate the process of regional integration with the subsequent use of the regional convertible currency. [9]

Many countries are discussing the problem of the introduction of regional currencies. The United States, Canada and Mexico are considering the introduction of collective currency «Amero.» A special feature of this project is the possible rejection of the dollar, which can cause dollar's depreciation. Moreover, the United Kingdom, Australia, New Zealand can also become an issuers of currency «Amero». Such currency, like all collective currencies will not be able to perform the reserve function adequately, because actually questions of its emission remain

under the US control. [6] The union of six Persian Gulf states decided to introduce a single currency «kalidzhi» or «Dinar of Gulf» from 2010. The provision of this currency will be a large amount of energy production and high volumes of international trade. But at the same time countries retain the right to use their national currencies.

Countries of Asia and the Pacific plan to introduce a single currency ACU, but exact terms of its introduction are not determined yet. Latin American countries are also working to create a regional currency. African countries such as South Africa, Namibia, Swaziland, Lesotho and Botswana are also discussing the introduction of a single reserve currency. The extension of the Australian dollar in New Zealand, Papua New Guinea led to increased interest in the introduction of a common currency for the listed countries. Thus, the global financial crisis has increased the importance of issues of regional monetary integration. [10]

Such currency unions may be perspective as the yuan or yen currency area (China, Japan, ASEAN and other countries of the Asia-Pacific region); currency area of Latin America on the basis of countries – participants of the MERCOSUR (Brazil, Argentina, Paraguay, Uruguay, Venezuela), currency area of «gold dinar» – the Arab countries of the Middle East and other Muslim countries (some 55 member countries of the Islamic Development Bank). The emergence and development of regional freely traded currencies can be the key to the stability of the global monetary system.

In addition, experts are considering seven options for reform of the global monetary system: the gold standard; single currency system based on the dollar; double-currency system based on the dollar and the euro; multicurrency system based on a large number of major reserve currencies; system, which implies the creation of a single world reserve currency, which acts as special drawing rights; system based on regional currencies and regional emission centers.

In modern conditions of the monetary system's development, the most likely option for a single reserve currency reform is the development of special drawing rights. The advantage of this system is that it is supported by China. The chairman of Bank of China Zhou Xiaochuan said that the Special Drawing Rights should replace the dollar as world reserve currency. [11]

This problem was highlighted in the report of the United Nations Conference on Trade and Development. It contained a strong statement about the need to review the role of the dollar as world reserve cur-

rency due to the fact that the modern monetary system is inefficient, inhibits the development of the economy. In the report it was proposed to form a new system governing the exchange rates and instructing central banks to make interventions in order to weaken or strengthen the national currency. [12]

According to the UN expert commission the world's reserve currency will contribute to the stability of the global monetary system and will mitigate the deflationary impact of large reserve accumulations, which are necessary for the preservation of stability in the crisis period. According to the Nobel laureate Joseph Stiglitz, a mechanism of assessment of a new currency is extremely simple and is based on the calculation of weighted average rates of world currencies. [9]

On this issue, one of the first proposals was made by the President of Kazakhstan Nursultan Nazarbayev in his article «The Fifth Way». The idea is to consolidate the efforts of nearby countries on the formation of a single supranational payment unit

of the new class. The result should be a transition from the old currency units, which evaluated the value of assets only approximately to fundamentally new currency units, aimed at a realistic assessment of the value of goods and services. [13]

Conclusion

Thus, the development direction of the global monetary system towards monetary regionalization expresses a tendency toward multipolarity, which is the result of monetary integration and macroeconomic interrelation. These transformations aimed at creating an effective, fair, rational and predictable currency system. [14]

From the above it can be concluded that the multi-currency system and multicurrency standard – are the real prospect of a future monetary system. Integration of currencies and their subsequent internationalization – a complicated and labor-intensive process that requires in-depth analysis and comprehensive coverage. But the changes taking place will not stop, and the new picture of the world is not far off.

References

- 1 Kondratov D.I. Aktual'nye podkhody k reformirovaniu mirovoi valiutnoi sistemy//*Ekonomicheskii zhurnal VShE*. – 2015. – Т. 19. – № 1. – С. 128–157.
- 2 Anishchenko A.V. Evoliutsiia mirovykh standartov deneg, i problema ustoichivosti mery stoimosti//*Biznes v zakone*. – 2014. – № 1. – С. 246-250
- 3 Krasavina L.N. Tendentsii i perspektivy reformy mirovoi valiutnoi sistemy//*Vek globalizatsii*. – 2011. – №1. – С.29-43
- 4 Krasavina L.N. Kontseptual'nye podkhody k reformirovaniu mirovoi valiutnoi sistemy//*Den'gi i kredit*. – 2010. – №5. – с.48-57
- 5 Press-reliz № 15/543 (R) 1 dekabria 2015 goda. Mezhdunarodnyi Valiutnyi Fond
- 6 Ishkhanov A.V. V poiskakh novogo mirovogo valiutnogo standarta//*Vestnik Volgograd. gos. univer-ta. Ser.3 Ekon. Ekol.* 2014. – №5. – с.118-127
- 7 Nathan, K. Lewis. *Gold: The Once and Future Money* / K. Lewis Nathan. – Hoboken, N. J.: John Wiley & Sons, Inc, 2007. – 466 p
- 8 Arkhipov A.Iu. Novyi mirovoi valiutnyi standart: poiski i perspektivy//*Voprosy regulirovaniia ekonomiki*. – 2013. – Tom 4. – №4. – с.73-84
- 9 Espaev S.S. «Mirovaia valiuta: Standarty, problemy i puti reformirovaniia»//[*Elektronnyi resurs*] <http://e-history.kz/ru/contents/view/1037> (21.02.2016)
- 10 Saprykina V.Iu. Finansovaia globalizatsiia i reformirovanie mirovoi valiutno-finansovoi sistemy// *Nauchnyi vestnik IuIM*. – 2014. – №1. – с.77-81
- 11 Espaev S.S. «Zazemlenie global'noi valiutnoi sistemy»//[*Elektronnyi resurs*] <http://www.kazpravda.kz/archives/view/27940/> (22.02.2016)
- 12 Doklad o trgovle i razvitii OON. 2009 g.
- 13 Nazarbaev N. «Piatyi put'. Istoki krizisa i puti ego lecheniia»//[*Elektronnyi resurs*] <http://www.zakon.kz/147878-statja-prezidenta-rk-pjatyjj-put.html>
- 14 Redina Iu.N. Valiutnaia regionalizatsiia v usloviakh transformatsii mirovoi valiutnoi sistemy//*Avtoreferat dissertatsii na soiskanie uchenoi stepeni kandidata ekonomicheskikh nauk. Sankt-Peterburg* 2015 g.

Литература

- 1 Кондратов Д.И. Актуальные подходы к реформированию мировой валютной системы//*Экономический журнал ВШЭ*. – 2015. – Т. 19. – № 1. – С. 128–157.
- 2 Анищенко А.В. Эволюция мировых стандартов денег, и проблема устойчивости меры стоимости//*Бизнес в законе*. – 2014. – № 1. – С. 246-250

- 3 Красавина Л.Н. Тенденции и перспективы реформы мировой валютной системы//Век глобализации. – 2011. – №1. – С.29-43
- 4 Красавина Л.Н. Концептуальные подходы к реформированию мировой валютной системы//Деньги и кредит. – 2010. – №5. – с.48-57
- 5 Пресс-релиз № 15/543 (R) 1 декабря 2015 года. Международный Валютный Фонд
- 6 Ишханов А.В. В поисках нового мирового валютного стандарта//Вестник Волгоград. гос. универ-та. Сер.3 Экон. Экол. 2014. – №5. – с.118-127
- 7 Nathan, K. Lewis. Gold: The Once and Future Money / K. Lewis Nathan. – Hoboken, N. J. : John Wiley & Sons, Inc, 2007. – 466 p
- 8 Архипов А.Ю. Новый мировой валютный стандарт: поиски и перспективы//Вопросы регулирования экономики. – 2013. – Том 4. – №4. – с.73-84
- 9 Еспаев С.С. «Мировая валюта: Стандарты, проблемы и пути реформирования»//[Электронный ресурс] <http://e-history.kz/ru/contents/view/1037> (21.02.2016)
- 10 Сапрыкина В.Ю. Финансовая глобализация и реформирование мировой валютно-финансовой системы// Научный вестник ЮИМ. – 2014. – №1. – с.77-81
- 11 Еспаев С.С. «Заземление глобальной валютной системы»//[Электронный ресурс] <http://www.kazpravda.kz/archives/view/27940/> (22.02.2016)
- 12 Доклад о торговле и развитии ООН. 2009 г.
- 13 Назарбаев Н. «Пятый путь. Истоки кризиса и пути его лечения»//[Электронный ресурс] <http://www.zakon.kz/147878-statja-prezidenta-rk-pjatyj-put.html>
- 14 Редина Ю.Н. Валютная регионализация в условиях трансформации мировой валютной системы//Автореферат диссертации на соискание ученой степени кандидата экономических наук. Санкт-Петербург 2015 г.

Zholamanova M.T.,
Sadykhanova D.A.
**Currency-financial integration of
EAEU countries**

Жоламанова М.Т.,
Садыханова Д.А.
**ЕАЭҚ мемлекеттерінің
қаржы-валюталық
интеграциясы**

Жоламанова М.Т.,
Садыханова Д.А.
**Валютно-финансовая
интеграция стран ЕАЭС**

The article considers the issues of currency-financial integration, which is necessary and appropriate step in development and strengthening EAEU under the world economic crisis. It is necessary to set unified rules of currency regulation and payment-account operations, coordinated monetary and tax policy. The opportunity to enact common currency in order to decrease expenses of trade operations and for economic stabilization EAEU countries, which will lead to decrease costs and mutual investments risks, stabilization of inflation and interest rate, when the borrowing cost will also decrease, which very important for small economies of EAEU. It should be noted that the integration processes in the EAEU develop in quite difficult conditions when global problems are aggravated in politics and economics, and politics increasingly affect the economy. In this situation, win only a powerful integration module.

Key words: integration, common currency, currency-financial relations, financial market, legislation, economical convergence; optimum currency area; harmonization criteria; monetary policy; EEU.

Берілген мақалада әлемдік экономикалық дағдарыс жағдайында ЕАЭҚ нығайту және одан әрі дамыту жолдарына қажетті болып табылатын қаржы-валюталық интеграция мәселелері қарастырылады. Ол үшін валюталық реттеу мен төлем-есептік операциялары саласында келісілген монетарлы және фискалдық саясаттың бірегей ережелерін құру қажет болып табылады. Сауда операцияларын жүргізуде шығындарды төмендету және ЕАЭҚ мемлекеттерінің экономикалық тұрақтылығын қамтамасыз ету қажет. Шығындарды төмендету мен өзара инвестициялық тәуекелдер мен олардың шығындарын төмендетуге, инфляцияны тұрақтандыру мен қарыздар бойынша пайыздық қойылымдардың төмендеуіне алып келеді, ал бұл, өз кезегінде ЕАЭҚ шағын мемлекеттердің экономикасы үшін өте пайдалы болып табылады.

Сонымен қатар, ЕАЭҚ интеграциялық үрдістер, саясат пен экономикадағы ғаламдық мәселелер қиындығы туындаған кезеңде, әсіресе, экономикаға саясаттың ықпалы күшеюі тұсында, бұл одақ күрделі кезеңдерден өтіп жатқанын да айта кету қажет. Мұндай жағдайда, тек мықты интеграциялық блок ғана ұта алады.

Түйін сөздер: интеграция, бірегей валюта, қаржы-несиелік қатынастар, қаржылық нарық, заңдылық, валюталық интеграция, экономикалық конвергенция, оптималды валюталық аймақтар, конвергенция критерийлері, монетарлық саясат, ЕАЭҚ.

В статье рассматриваются вопросы валютно-финансовой интеграции, которая является необходимым и закономерным шагом на пути развития и укрепления ЕАЭС в условиях мирового экономического кризиса. Необходимо формирование единых правил валютного регулирования и платежно-расчетных операций, скоординированной монетарной и фискальной политики, возможность введения единой валюты для снижения затрат при торговых операциях и для экономической стабильности стран ЕАЭС, что приведет к снижению издержек и рисков взаимных инвестиций, стабилизации инфляции и процентных ставок, понижению цены заимствования, что особенно важно для экономик малых стран ЕАЭС. Стоит отметить, что интеграционные процессы в ЕАЭС развиваются в достаточно непростых условиях, когда обостряются глобальные проблемы в политике и экономике, а политика все сильнее влияет на экономику. В данной ситуации выигрывает только мощный интеграционный блок.

Ключевые слова: интеграция, единая валюта, валютно-финансовые отношения, финансовый рынок, законодательство, валютная интеграция, экономическая конвергенция, оптимальные валютные зоны, критерии конвергенции, монетарная политика, ЕАЭС.

CURRENCY-FINANCIAL INTEGRATION OF EAEU COUNTRIES

Strong external shocks, including decrease of commodity prices and economic slowdown of main trade partners as Russia and China, weakened economic growth perspectives and deepened the existing problems of Kazakhstan's economy.

Under these conditions and under the situation of the world economic globalization countries with neighboring territories need to unite into its own territorial economic area for a better mutual cooperation.

In this case the creation of the Eurasian Economic Union is relevant, timely and necessary condition. In order to implement new mechanisms Belorussia, Kazakhstan and Russia accepted liabilities on creation common macroeconomic policy on three directions:

- the budget deficit of the public administration sector must not exceed 3 % of the country's GDP,
- the state debt should not exceed 50% of the GDP,
- inflation rate can exceed the rate of member-country with lower inflation rate only for 5% [1].

Realization of these criteria is necessary for the supply of macroeconomic sustainability, constant economic growth and the development of credit and financial system of EAEU countries.

The important point is the integration of financial markets, which is expected to create a competitive segment of the world financial market in the territory of EAEU said Timur Suleimenov, Member of the board (Minister) on economics and market, on IV Moscow international financial forum MOSINTERFIN-2014 on the September 9, 2014. Also he noticed that new realities make countries of Custom Union and Common Economic Area face new tasks under circumstances of economy development.

Also Timur Suleimenov mentioned in his speech that EAEU is the sixth largest economy in the world, which is almost USD 3 trillion. «As a result of process of integration USD 1 trillion is expected by 2030. More than 1000 banks belong to EAEU countries with total capital of USD 250 bln, assets of USD 2 trillion and almost USD 1 trillion total amount of stock market.» [2]

In this case Eurasian economic committee on the agreement of regulative authorities of three countries and other interested parties has begun to prepare a common strategy of financial markets development of the common economic area. It is expected that this

work will be finished in 2016 and will include all practical arrangements for development of common financial system of EAEU countries. «The strategy of financial markets development of Eurasian Economic Area members will allow to define orientations of integration processes development for the future and negotiate long-term policy of countries in the field of financial markets development, – emphasized Minister of economics and financial policy of EEA. [2]

According to the Treaty of EAEU member-countries of the Union conduct works on harmonization their legislation on financial markets regulation on the basis of international principles and standards or the best international experience which should not be less qualitative principles and standards than the formers that have been used in the country. It is necessary to align the legislation of the member-countries of the Union: the banking sector – the main principles of the Basel committee on banking supervision; the insurance sector – the main principle of insurance supervision of the International association of insurance supervision; the service sector of the securities market – International organization of securities committee, Organization of economic cooperation and development.

On the integration of financial markets the first steps were taken by ratification «Agreement of creation of conditions for the free capital movement in the financial markets» on 01.02.2012. [3] Within the framework of the Agreement the following measures have been envisaged aimed harmonization of the domestic legislation on financial services and banking, organization of information exchange on the issues of financial market regulation and development between Belorussia, Kazakhstan and Russia.

The agreement on the implementation of the activities in financial markets of EAEU country-members assumes harmonization of different aspects of financial regulation until 2022 and it is directed towards the creation of the common financial market. The realization of the given aims will be conducted in three stages, when each of them represents a new qualitative stage integration relations.

During the first stage it is supposed to establish common conceptual apparatus, legal forms of common financial market members and harmonization of the legislation on rights protection of financial services consumers.

During the second stage, until 2020 policy on harmonization of legislation on licensing and regulation of activities of common financial market members will be held.

In the third stage which lasts till 2023 the super-

vision and control will be organized in the financial market of EAEU. [5]

By 2025 the creation of a supranational authority on financial market supervision in Almaty, Kazakhstan, is planned. During the early stages of agreement preparation it was assumed to create Eurasian Central Bank similar to European Central Bank.

Also nowadays the discussions on creation a common payment system in EAEU is being held, which facilitates the financial independence of the international organization and each country, supply with the secure money transfer and facilitate the creation of common currency.

In this case the issue of common infrastructure creation for the payment information transfer is being envisaged. For this it is necessary to elaborate common standards and formats of financial messages, to follow the common rules for payment procedures. In addition the establishment of common clearing center, which provides settlements within EAEU in any currency of the member-countries. For the extension of national currencies use it is required systematic work on currency risk reduction, liquidity increase, also the decrease transaction costs in cash operations. Due to this mechanisms of financial support the trade between countries, stock trading in the integrated currency market and collaboration of payment system of EAEU countries. {6}

Nowadays EAEU countries do not only carry out preparatory work, but also achieve some certain results in integration processes in banking, insurance sector and securities market.

First of all member-countries of signed an Agreement on information interchange, including confidential information, in financial spheres in order to create conditions for free movement of capital. The document was elaborated to define the rules of information exchange and its use in order to deepen integrate processes in financial markets area, also provision of the confidential information exchange between authorities in order to protect the rights of the consumers of the financial market.

For the activation of the cooperation in the insurance sector quadripartite memorandum was signed between Advisory committee on financial markets of EEC, Association of insurers of Kazakhstan, Belorussian association of insurers and Russian union of insurers in December 2014. The counterparties set the task as an establishment of common insurance market of EAEU member-countries and strengthens the cooperation in the sector of information-analytical and organizational interaction among themselves.

Taking into consideration the difference between the obligatory insurance tariffs of third party liability (OSAGO) in member-countries, the establishment of an effective mechanism of acceptance OSAGO policies for the insurance companies of EEA is one of the foreground directions of today.

In the insurance sector counterparties work together on development of the mechanism of mutual OSAGO policies acceptance for EEA insurance companies and establishment a new insurance product of third party liability in EAEU member-countries, because third party liability is one of the most massive and demanded type insurance.

Common insurance product or a mechanism of mutual OSAGO policies acceptance allows the car owners of Eurasian economic union cross the borders of the countries by buying common policy of OSAGO, the common system expenses regulation and informational interaction of members will be provided.

With the help of national regulators a pilot project on providing a direct access for brokers, dealers of countries to stock trade of securities was initiated. For its realization an Agreement of mutual access (accreditation) for the brokers and dealers EAEU member-countries to national stock markets, agreed by national regulators and stock markets: Belorussian currency-stock exchange (BSCE), Kazakhstan Stock Exchange (KASE), Moscow stock markets MMBB-PTC (MOEX).

This project will allow to realize efforts on common financial market creation taking into account that this sector of financial integration is less sensitive in comparison to banking and insurance services sectors. [7]

Not unimportant meaning of the Eurasian integration has an issue of a common currency area establishment. There is still in the process the issues of the name of the new currency and the place where the central bank of EAEU will be situated. The choice of the currency name still falls on Altyn.

Altyn – a perfect name of the Eurasian currency: Turkic word (which means «gold»), that is the name of monetary unit sounding quite nicely as for Turkic people, as for Slavic people (the history of altyn started in the end of XIV century; its etymology, most likely, is connected with Tatar «altyn» – six, because altyn during the long time was equal to 6 money and after long ago its establishment to 3 money). [8]

Almaty – is the second high financial-banking

density city of the Eurasian economic union. Except tens of commercial banks, the National Bank of Kazakhstan is situated here. It has a significant personnel potential. Eurasian bank of Development has been situated in Almaty since 2006. The will of placing the financial mega-regulator justified with the spirit of equality of EAEU members and decentralization policy of management authorities.

Establishment of common currency is not goal in itself for our countries. The real goal is the sustainable economic development, achievement of long-term «dividends» from economic integration. [8]

Hence, currency-financial integration is justifying and regular step in the direction of development and consolidation of EAEU. The common rules establishment of currency control and settlement operations, coordinated monetary and fiscal policies provides lots of advantages for EAEU countries. Intensification of the trade is only one of them. The other big advantage is beneficial influence on common financial markets development and their total efficiency. As a rule common currency establishment decreases the trade operation costs and allows «to import» economic sustainability. Holding an agreed monetary and fiscal policies may lead to liquidate cross-country currency risks in EAEU and, accordingly, trade costs decrease. Mutual investments expenses and risks will decrease. By inflation and interest rate stabilization borrowing cost will also decrease, which is very important for small countries' economy of EAEU/

Integration is a multifarious process. On the one hand, the common currency area establishment in EAEU and other forms of monetary-fiscal integration promises a lot of benefits. Although there are some risks, which significantly vary depending on the country and pairs of countries. For some of them (for example, Kazakhstan and Russia) integration process is less problematic. Business cycles are synchronized here, productivity growth rates are getting close. By accepting the suitable political decision, there should not be any irresistible technical problems not because of similarity of external trade, but also the inflation rate is similar. [8]

The aim of the integration within the EAEU is a deep research, consultations and tight cooperation of all countries for the development of optimal strategy of currency-financial integration, which allows maximize interrelation of profit and loss.

References

- 1 Agreement on coordinated macroeconomic policy from 9.12.2010
- 2 The Minister for economy and financial policy of the EEC told about the stages creating common financial market of EES//, the Eurasian economic Commission, 10.09.2014. <http://www.eurasiancommission.org/ru/Pages/default.aspx>
- 3 The agreement on the establishment of conditions in the financial markets to ensure the free movement of capital from 09.12.2014 year // <http://adilet.zan.kz/rus/docs/Z1100000472>
- 4 The EEC discussed the harmonisation of legislation of member States in the EEU the financial sector // Eurasian economic Commission . G. 21.10.2015 <http://www.eurasiancommission.org/ru/Pages/default.aspx>
- 5 Agreement on the implementation of activities in the financial markets of the Eurasian Economic Union// <http://blog.as-tanaforum.org/ru/russian>
- 6 G-Global session: Sustainable development and «green economy» in the Republic Kazakhstan: status and prospects. Category: banks and financial institutions
- 7 Interview of the Minister for economy and financial policy ECE Timur Suleimenov LS magazine: «it's too early to talk about the creation of supranational controller – the EEC Minister»
- 8 Evgeny Vinokurov. Altyn instead of the ruble// «Russian Business-newspaper» №997 (18) from May 12 2015.

Ахметова З.Б.,
Аликбаева А.Б., Шуренов Н.Б.

Тауардың бәсекеге қабілеттілігін анықтау әдістерін талдау

Дүниежүзілік экономиканың жаһандану процесінің күннен-күнге күшейіп, әрбір өркениетті мемлекет осы саладағы өзіне лайықты орнын табу үшін жанталаса арпалысуда. Қазақстан экономикасының жылдық өсімі негізінен өңделмеген мұнай мен газ өнімдері және т.б. табиғи байлықтардың арқасында өсіп отыр. Қазақстан үшін сындарлы бәсекенің көкейкестілігін арттыру мәселесі жүзеге асырылуы кезек күттірмейтін басты шаралардың біріне айналған.

Осыған сәйкес Қазақстан Республикасының Президенті Н.Ә. Назарбаевтың елімізді маңызы зор, күрделі бәсекелестікке қабілетті, жан-жақты дамыған, дүниежүзінің өркениетті 30 елі қатарына қосылу аясында, ДСҰ-ға мүше болуда республикамыздағы кәсіпорындардың өндірген өнімдерінің бәсекелестік қабілеттігін арттыру жолдары бүгінгі күні өзекті мәселеге айналып отыр.

Түйін сөздер: тауардың бәсекеге қабілеттілігін анықтау әдістері, тауардың бәсекеге қабілеттілігінің көрсеткіштері, нормативтік параметр, техникалық параметр, экономикалық параметр.

Ahmetova Z.B.,
Alikbayeva A.B., Shurenov N.B.

Methods of analysis for determining the competitiveness of the product

The process of globalization of the world economy is growing every day, and every civilized society aspires to, to find its rightful place in this race fighting. The annual growth of Kazakhstan's economy occurs mainly due to crude oil and petroleum products and other natural resources. The issue of increasing the updated design for Kazakhstan became one of the most urgent measures to be undertaken in the future.

In accordance with this, the President of the Republic of Kazakhstan Nursultan Nazarbayev, considering our country with great potential, competitive, comprehensive development, as well as fully compliant with the complex developed in the framework of the 30 countries as a member of the WTO will lead to what will be increased ways to increase the competitiveness of products manufactured by companies in the country, as today it is an urgent issue.

Key words: methods of determining the competitiveness of products, the competitiveness indicators of products, regulatory parameters, technical parameters, economic option.

Ахметова З.Б.,
Аликбаева А.Б., Шуренов Н.Б.

Методы анализа для определения конкурентоспособности товара

Процесс глобализации мировой экономики растет с каждым днем, и каждое цивилизованное общество стремится к тому, чтобы найти свое достойное место в этой гонке боевых действий. Ежегодный рост экономики Казахстана возникает в основном за счет сырой нефти и нефтепродуктов и других природных ресурсов. Увеличение обновленного дизайна для Казахстана стало одной из неотложных мер, которые будут осуществляться в будущем.

В соответствии с этим Президент Республики Казахстан Н.А. Назарбаев считает нашу страну с огромным потенциалом, конкурентоспособной, всесторонне развитой, а так же полностью соответствующей цивилизованным 30 странам. Членство в ВТО приведет к тому, что будут увеличены пути повышения конкурентоспособности продукции, производимой компаниями в стране, так как на сегодняшний день это является насущной проблемой.

Ключевые слова: методы определения конкурентоспособности товара, показатели конкурентоспособности товара, нормативный параметр, технический параметр, экономический параметр.

**ТАУАРДЫҢ
БӘСЕКЕГЕ
ҚАБІЛЕТТІЛІГІН
АНЫҚТАУ ӘДІСТЕРІН
ТАЛДАУ**

Тауардың бәсекеге қабілеттілігін бағалау, бүгінгі күні өндіруші үшін де, тұтынушы үшін де маңызды. Өйткені, шығарылғын тауарлардың өткізу нарығындағы бәсекелес тауарлардан артықшылығын немесе кемшілігін анықтау, сол арқылы өндірістік стратегиясын белгілеу өндірушіге – сатып алатын тауардың осы тектес тауарлардан құндылығын айқындау, сол тауардың мейлінше тиімділігін бағалау – тұтынушыға қажет.

Тауардың бәсекеге қабілеттілігі оның құрамындағы заттармен, сапасымен, беріктігімен, адам өміріне қауіпсіздігімен және сол сияқты көптеген жағдайлармен бағаланады. Өндіруші өз тауарының бәсекеге қабілеттілігін бағалағанда тұтынушы тарапынан қойылатын талаптарды ескеруі қажет. Бәсекеге қабілетті тауарға белгілі қасиеттер тобы сай болады. Өндіруші тұтынушылар талабымен бірге өткізу нарығындағы бәсекенің үстемдігін де ескеруі шарт. Сол сияқты, өз тауарының сапасының белгіленген стандарттар мен нормаларға сәйкестігін бақылау керек.

Бүгінгі таңда тауардың бәсекеге қабілеттілігін бағалаудың көптеген әдістері мен оларды жүргізу жолдары қалыптасқан, негізгілері 1-суретте көрсетілген. Олардың бірқатары тауарды бәсекелес тауарлардың жалпы сипатымен салыстырып талдауға негізделсе, тағы бір тобы индустриалды әдіспен бағаланады.

Төмендегі 1-суретте көрсетілген әдістерге қысқаша тоқталып өтейік:

Салыстырмалы әдіс. Мұндай бағалаулардың негізі болып зерттелетін тауардың сапалық және құндылық көрсеткіштерін тұтынушы талаптарымен салыстыру саналады. Алайда, тұтынушының талаптары туралы мәлімет алудың біршама қиындығына орай, тауардың бәсекеге қабілеттілігін бағалау базалық тауармен салыстыру арқылы жүргізіледі. Бұл үшін нарыққа ұсынылған ұқсас тауарлардың ішінен өтімділігі жоғары, тұтынушылық қасиеттері сенім туғызатын және беделді өндірушінің тауары таңдап алынады. Осы үлгілі тауардың көрсеткіштеріне салыстырмалы тауар көрсеткіштерінің сәйкес келетіндігі немесе сәйкес келмейтіндігі оның бәсекеге қабілеттілігінің деңгейін анықтайды.

Эксперттік әдіс. Эксперттік әдісті қолданудың көптеген тиімділіктері бар. Ең алдымен, ол – тауарды бағалау кезінде оның негізгі сипаттамаларын анықтаудың әр алуандығы.

Екіншіден, тауардың қасиеттерін сипаттайтын бағалаушыларды қарапайым тұтынушылардан білікті маманға дейін тарту мүмкіндігі. Үшіншіден, тауардың бәсекеге қабілеттілігін бағалағанда эксперттерді таңдау мұқияттылықты қажет етеді. Өйткені, таңдалған әрбір эксперт алынатын соңғы нәтиженің сапасына белгілі бір деңгейде ықпал етіп отырады [1].

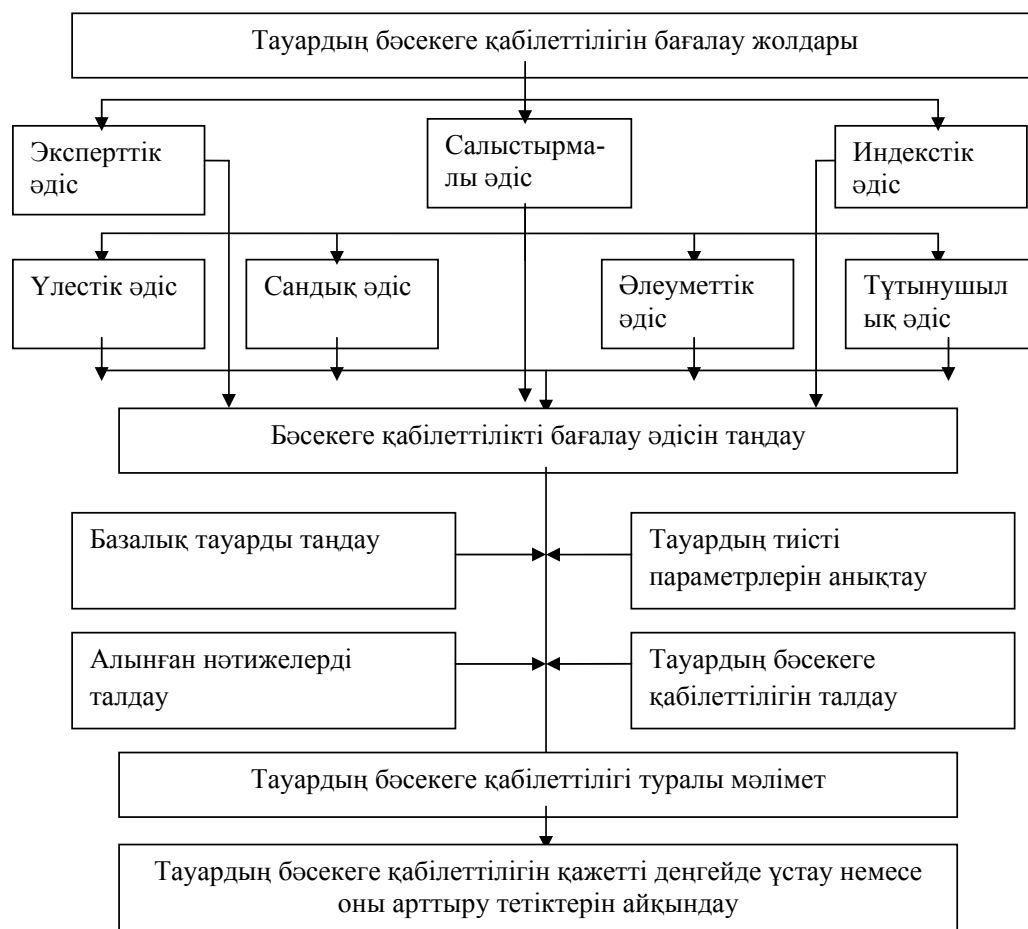
Эксперттік бағалау 3 кезеңде жүргізіледі.

Бірінші кезеңде тауардың параметрлері белгіленеді және олардың маңызы анықталады. Бұл

көрсеткіштердің маңыздылығын анықтау үшін сарапшыларға 1-ден 5-ке дейін, немесе 1-ден 10-ға дейінгі аралықта шкала ұсынылады. Көрсеткіштерді таңдау тұтынушы қызығушылығы арқылы түсіндіріледі.

Зерттеудің екінші кезеңінде тұтынушылардан пікір сұрау жүргізіледі.

Үшінші кезеңде сұраныс нәтижесі талданып, тауардың бәсекеге қабілеттілігі бағаланады. Әр параметр бойынша бәсекеге қабілеттілік коэффициенті есептеледі [2].

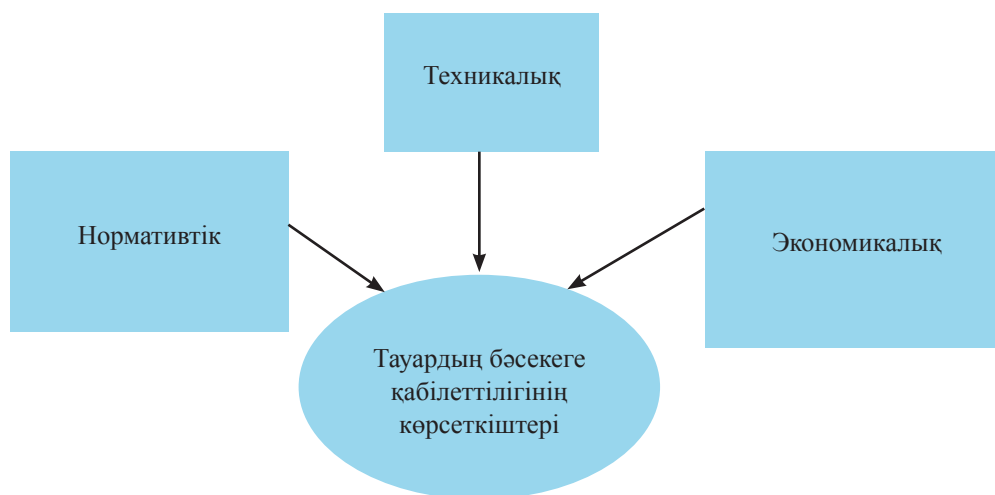
1-сурет – Тауардың бәсекеге қабілеттілігін бағалау схемасы [1]

Индекстік әдіс. Индекстік әдісті есептеуде оның сапасы мен бағасын бейнелейтін жекелей, топтық және интегралдық индекстерді қолданады. Көп жағдайда қолданылатын бұл индекстің ерекшелігі, жоғарыда аталған әдістер сияқты, бағаланатын тауардың әрбір көрсет-

кіштерін үлгілі тауар көрсеткіштерімен салыстырылуында. Тауардың бәсекеге қабілеттілігін бағалауда қолданылатын барлық көрсеткіштерді нормативті, техникалық, экономикалық деп үш топқа бөлінеді. Оны диаграмма түрінде ұсынайық (2-сурет):

2-суреттегі тауардың бәсекеге қабілеттілігінің көрсеткіштеріне тоқталып өтейік. Алғашында тауардың бәсекеге қабілеттілігінің нормативтік параметрлері анықталады. Бәрінен бұрын өнімнің патенттік тазалығы бағаланады. Содан кейін тауар параметрлерінің стандарттар мен талаптарға сәйкес келуі белгіленеді. Жоқ дегенде бір нормативтік көрсеткіш (экологиялық, қауіпсіздік, құқықтық, өзара алмастырушы, санитарлы-ветеринарлық) белгіленген талапқа сай келмесе, бәсекеге қабілеттілікті

бағалау үдерісі ары қарай жүргізілмейді. Бәсекеге қабілеттіліктің нормативті параметрлерін бағалау үшін 1 немесе 0-ге тең индекс енгізіледі. Тауар сапасы міндетті стандарттарға, нормативтерге және шарттарға сай келсе, индекс 1-ге, ал сай келмесе 0-ге тең болуы мүмкін. Егер нормативтік көрсеткіштердің біреуі 0-ге тең болса, онда жалпы көрсеткіш те 0-ге тең болады. Бұл тауардың бәсекеге қабілетсіздігін көрсетеді. Нормативтік көрсеткіштердің жиынтығын нормативтік параметр деп атаймыз.

2-сурет – Тауардың бәсекеге қабілеттілігінің көрсеткіштері [2]

Сондықтан, барлық нормативтік көрсеткіштердің негізінде нормативтік параметрді есептейміз. Оны есептеу төмендегі 1-формулада көрсетілген.

Нормативтік параметр (ЖНП) бойынша жалпы топтық көрсеткіш ЖНП әр көрсеткіштің (g_i) туындысын көрсетеді.

$$\text{ЖНП} = \frac{\sum_{i=1}^n g_i}{n}, \quad (1)$$

мұндағы: ЖНП – нормативтік көрсеткіштер бойынша жалпы индекс;

g_i – нормативтік параметрлер бойынша бірлік көрсеткіш;

i – бағаларды көрсететін нормативтік параметрлер саны;

n – нәтиже.

Нормативтік көрсеткіштер бойынша жалпы индексті есептегеннен кейін тауардың бәсекеге қабілеттілігінің келесі көрсеткіші-техникалық

параметрлер бойынша топтық көрсеткішті есептейміз. Оны есептеместен бұрын әрбір i параметрлер бойынша техникалық көрсеткішті есептейміз. Оны есептеу жолы төмендегі 2-формулада көрсетілген.

Тауардың техникалық сипаттамасын санды түрде техникалық параметр бірлігі шамасының (Te_i) сондай эталон параметр шамасына, олардың қуаттылығы, икемділігі, сыйымдылығы, өнімділігі, жанар-жағармай шығындары бойынша салыстыру арқылы көрсетуге болады.

$$Te_i = \frac{t_{Hi}}{t_{эi}} \times 100 \% \quad (2)$$

мұндағы: Te_i – i параметрлері бойынша техникалық көрсеткіш;

t_{Hi} – талданатын тауардың i параметрінің өлшемі;

$t_{эi}$ – жалпы тауардың i параметрінің мөлше-рі.

Әрбір i параметрлер бойынша техникалық көрсеткішті есептегеннен кейін техникалық параметрлер бойынша топтық көрсеткішті есептейміз. Оны есептеу төмендегі 3-формулада көрсетілген.

Техникалық параметр бойынша (JTP) топтық көрсеткішті белгілеу үшін әр параметрдің мәнділігі есебінен бірлік көрсеткішті (L_i) жинақтау қажет:

$$J_{TP} = \prod_{i=1}^n T e_i * L_i ; \quad (3)$$

мұндағы: J_{TP} – техникалық параметрлер бойынша топтық көрсеткіш;

$T e_i$ – i параметрі бойынша бірлік техникалық көрсеткіш;

L_i – жалпы параметрі бойынша коэффициент;

n – бәсекелестік бағаланатын техникалық параметрлер саны.

Нормативтік, техникалық параметрлер бойынша топтық көрсеткішті есептегеннен кейін параметрлердің 3-ші тобына экономикалық көрсеткіштер бойынша топтық көрсеткішті есептейміз. Оны есептеу төмендегі 4-формулада көрсетілген.

Топтық экономикалық көрсеткішті (JЭП) анықтау үшін талданып отырған тауар ($C_{пi}$) мен эталон немесе ұқсас-тауардың тұтыну бағасын салыстыру қажет.

$$J_{ЭП} = \frac{C_{пn}}{C_{пэ}} \quad (4)$$

мұндағы: $J_{ЭП}$ – экономикалық параметрлер бойынша топтық көрсеткіш;

$C_{пn}$ – тауарды тұтыну бағасы;

$C_{пэ}$ – талданатын тауардың тұтынатын бағасы.

Тауардың тұтыну бағасы нарықты сату бағасы мен барлық шығындар түрінде белгіленеді.

Нормативтік, техникалық және экономикалық параметрлер бойынша есептелген топтық көрсеткіштер (интегралдық) негізінде талданып жатқан тауардың кешенді көрсеткіші (K_k) немесе бәсекеге қабілеттілік көрсеткіші есептелінеді. Оны есептеу төмендегі 5-формулада көрсетілген.

$$K_k = J_{HP} * J_{TP} / J_{ЭП} \geq 1 \dots \dots \quad (5)$$

мұндағы: K_k – талданатын тауар бәсекелестігі коэффициенті;

J_{HP} – нормативті параметр бойынша топтық көрсеткіш;

J_{TP} – техникалық параметр бойынша топтық көрсеткіш;

$J_{ЭП}$ – экономикалық параметр бойынша көрсеткіш.

Есептелген коэффициент негізінде талданып отырған тауардың бәсекеге қабілеттілігі жөнінде шешім қабылданды. $K_k < 1$ болған жағдайда талданатын тауар эталонынан немесе ұқсас тауардан бәсекеге қабілеттілігі төмен болады, $K_k = 1$ болғанда талданатын тауар мен эталон тауар тең көрсеткішке ие болады, ал егер $K_k > 1$ болғанда талданып отырған тауардың бәсекеге қабілеттілігі ұқсас тауардан жоғары болады. $K_k > 1$ болғанда осы тауарды өндіру және нарыққа шығару жөнінде шешім қабылданады, ал $K_k < 1$ болса, онда бәсекеге қабілеттіліктің қажетті деңгейіне жету мақсатында техникалық және экономикалық параметрлерді көтеру үшін тиісті іс – шаралар жасау керек. Мұндай бағалау тауарды жасау кезеңінде бәсекелес тауарға қарағанда көп жағдайда тұтынушыны қанағаттандыратын сапа, сервис, өндіріс шығындары және баға сипаттамаларын анықтауға мүмкіндік береді. Алайда, бұл әдісті кең көлемде жүргізуге тұтынушылардан қажетті мәліметтерді алудың қымбаттылығы (маркетингтік шараларға) әсет етуі мүмкін [2].

Интегралдық көрсеткішті есептегеннен кейін тауардың бәсекеге қабілеттілігі туралы тұжырым шығады. Егер де тауар бәсекеге қабілетсіз болатын болса, онда бәсекеге қабілеттілікті арттыру және шығындарды оңтайландыру жөніндегі шараларды талдап, оны жүзеге асыруымыз керек. Сонда ғана, тауарымыз бәсекеге қабілетті бола алады.

Тұтынушылық әдіс. Бұл әдіс өнімді өндіру барысында оның технологиялық дайындалу ерекшеліктерін, оның сапалық деңгейін және оны өткізу кезеңінде тұтынушыларға жағымдылығы мен тиімділігін анықтау арқылы жүргізіледі. Соңғы кездері, кәсіпорынды дамыту мен оның тиімділігін арттыруда елеулі нәтиже беріп жүрген маркетингтік ізденістер тауардың бәсекеге қабілеттілігін бағалауда да жан-жақты мәліметтер алуға қолайлы болып саналады. Дұрыс ұйымдастырылған және міндеттері белгіленген маркетингтік зерттеулер тауардың сұранысын арттыру шараларының нәтижелілігін қамтамасыз етіп отырады [3].

Үлестік әдіс. Бұл әдіс тауардың оның тұтыну нарығындағы алатын үлесі арқылы бағалауына негізделген. Осы әдіс арқылы тауардың

нарықтағы бәсекелестердің тауарымен салыстырғандағы әлсіз және ұтымды жақтарын анықтауға, сонымен қатар нарықтағы үлестері арқылы тез немесе баяу дамып бара жатқан бәсекелестерін айқындауға да мүмкіндік туады [4].

Алайда, бұл әдіспен тек ашық әрі жетілген нарықта ғана дұрыс ақпарат алуға болады. Себебі, әрбір мемлекет өзінің ішкі нарығын импорттан шектеу, отандық өндірушілерін қолдау саясатын жүргізіп отыруы мүмкін. Бұл жағдайда, сыртқы бәсекелестердің жетістіктері мен кемшіліктерін жүйелі түрде бақылау мүмкін емес.

Сандық әдіс. Бұл әдісті Ресейлік ғалым Р.А.Фатхудинов ұсынған. Бұл әдіс (тауардың қызмет ету мүмкіндіктері, тауар шығару көлемі, ресурстарды ұтымды жұмсау, шығынды азайту) көбінесе машина жасау өнеркәсібінің өнімдерін бағалауға қолайлы болып саналады. Ол үшін тауардың тиімділігі мен бәсекелестері туралы сапалы ақпарат қажет. Алайда, мұндай мәліметтерді жинаудың қиын екенін ескерсек, бұл әдіспен тауарды бағалаудың өзі күрделене түседі [5].

Әлеуметтік әдіс. Бұл әдістің ерекшелігі – мәліметтерді тұтынушылардан сұрау жүргізу арқылы аламыз. Бұл әдіс анкеталық сауал бойынша өтімі көп өнімді анықтау нәтижесінде тиісті шараларды қабылдауға жағдай жасайды. Көптеген әдістердің ішінде бұл әдіс ең қарапайым және шығыны төмен болып есептеледі. Негізінен, тауардың бәсекеге қабілеттілігі белгілі бір уақыт аралығында өзгеріп отыратынын ескерсек, онда аталған әдіспен оның деңгейін жиі-жиі бағалауға болады [6].

Жоғарыда келтірілген әдістердің әрбірі нақты өндіріс пен оның өнімдерін бағалау үшін

дайындалған. Бұл әдістердің қайсысы болмасын, алынған мәліметтерді сараптауға, тиісті қорытындалар шығаруға және сол арқылы тауардың бәсекеге қабілеттілігін қажетті деңгейде ұстау немесе оны арттыру тетіктерін айқындау шараларын дайындауға негіз болады.

Жоғарыда аталған әдістерді талдай келе мынандай қорытындылар жасауға болады:

Тауардың бәсекеге қабілеттілігін анықтау әдістері көп. Тауардың бәсекеге қабілеттілігін анықтау әдістерінен әр сала өнімдерін бірдей тиімділікпен анықтайтын әмбебап үлгісін жасау өте қиын. Себебі, әр сала өнімдерінің өзіндік дайындалу ерекшеліктері бар, соған сәйкес олардың құндылықтары да өзгешеленеді.

Кез келген тауардың бәсекеге қабілеттілігін әділ бағалаушы-тұтынушы екенін ескерсек, тауардың сапалық және тартымдылық қасиеттерінің деңгейін де тұтынушылар таразысына салған жөн. Тұтынушы талғамы кәсіпорын тауарының жетістіктері мен кемшіліктерін айқындап, сол нәтижелер бойынша нақты міндеттер белгілеуге мүмкіндік жасайды.

Эксперттік әдісті қолданудың көптеген тиімділіктері бар. Ең алдымен, ол – тауарды бағалау кезінде оның негізгі сипаттамаларын анықтаудың әр алуандығы. Екіншіден, тауардың қасиеттерін сипаттайтын бағалаушыларды қарапайым тұтынушылардан білікті маманға дейін тарту мүмкіндігі. Үшіншіден, тауардың бәсекеге қабілеттілігін бағалағанда эксперттерді таңдау мұқияттылықты қажет етеді. Өйткені, таңдалған әрбір эксперт алынатын соңғы нәтиженің сапасына белгілі бір деңгейде ықпал етіп отырады

Әдебиеттер

- 1 Әмірбекұлы Е. Өнімнің бәсекеге қабілеттілігі. – Алматы. Экономика, 2009. – 120 б.
- 2 Есімжанова С.Р. Маркетинг.оқу құралы. – 3-басылым. – Алматы. ЭКО, 2009. – 212-220 б.
- 3 Шкардун В.Д., Стерхова С.А. Комплексный метод оценки конкурентоспособности нового товара // Маркетинг и маркетинговые исследования в России. – 2001. – Т.1. – №4. –15-25 б.
- 4 Юрашев В. Количественные показатели контроля конкурентоспособности торговой марки // Маркетинг. – 2002. – №6. – 55-58 б.
- 5 Фатхудинов Р.А. Конкурентоспособность: экономика, стратегия, управление. – Москва. ИНФРА-М, 2000. – 312 б.
- 6 Чкалова О. Оценка конкурентной среды торговых предприятий // Маркетинг. – 2002. – №4. – 35-43 б.

References

- 1 Amirbekuly E. Onimnin basekege kabilettiligi. – Almaty. Ekonomika, 2009. – 120 b.
- 2 Esimzhanova C.R. Marketing.oku kuraly. – 3-basylym. – Almaty. EKO, 2009. – 212-220 b.
- 3 Shkardun V.D., Sterkhova S.A. Kompleksnyy metod otsenki konkurensposobnosti novogo tovara // Marketing i marketingovye issledovaniya v Rossii. – 2001. – T.1. – №4. –15-25 b.
- 4 Yurashev V. Kolichestvennye pokazateli kontrolya konkurensposobnosti torgovoi marki // Marketing. – 2002. – №6. – 55-58 b.
- 5 Fatkhutdinov R.A. Konkurentspobnost: ekonomika, strategiya, upravlenie. – Moskva. INFRA-M, 2000. – 312 b.
- 6 Chkalova O. Otsenka konkurentnoi sredy torgovykh predpriyatiy // Marketing. – 2002. – №4. – 35-43 b.

Ермекбаева Б.Ж.,
Мұхаділ Ж.Е.

**Салық ауыртпалығының
әлемдік модельдерінің
ерекшеліктері**

Жұмыста әлемдік тәжірибеде салық ауыртпалығының деңгейіне байланысты бөлінетін төрт негізгі модельдер қарастырылған: англосаксондық, континентальдық, латынамерикандық және аралас. Әр мемлекет өзінің географиялық және экономикалық ерекшеліктеріне қарай өзіне ыңғайлы болып табылатын модельді пайдаланады. 2015 жылы әлемде салық ауыртпалығының орташа деңгейі 33-34% көрсеткішті берген. Әр модельдегі тура және жанама салықтардың ерекшеліктері талданған. Бұл көрсеткіштерге қарай әр мемлекет өзінің салық жүйесін қалыптастыруға тырысады. Әлемде идеалды салық жүйесі жоқ екенін және де салық жүйесі тек өзінің алдына қойған мақсаттарын қанағаттандыруға ұмтылатындығын ескерген жөн. Мемлекеттердегі туындаған мәселелерге байланысты жүзеге асыратын фискалды саясаттары да әр түрлі болып келеді, сонымен қатар өздерінің көздеген мақсаттарын жеткілікті деңгейде орындай алады.

Түйін сөздер: салық ауыртпалығы, салық жүйесі, салық ауыртпалығының модельдері, тура салықтар, жанама салықтар.

Ermekbayeva B.Zh.,
Mukhadil Zh.E.

**Features of world models
of tax burden**

The paper considers four main models of tax burden which are now used on world practice: Anglo-Saxon, continental, Latin American and mixed. Each model is used by the different countries of the world on the geographical and economic features. In 2015 the average level of tax burden has shown 33-34% worldwide. Features of direct and indirect taxes of each model are analyzed. Proceeding from these indicators, each country forms their tax system. It is important to note that there is no ideal tax system, and it is possible to talk only about how this or that of them approaches satisfaction of the requirements facing it. Owing to different problems, the approaches to the organization of fiscal policy operating in the different countries not only very differ among themselves, but also rather conditionally realize the principles underlain in them.

Key words: tax burden, tax system, models of tax burden, direct taxes, indirect taxes.

Ермекбаева Б.Ж.,
Мухадил Ж.Е.

**Особенности мировых
моделей налоговой нагрузки**

В работе рассмотрены четыре основные модели налоговой нагрузки, которые сейчас используются в мировой практике: англосаксонская, континентальная, латиноамериканская и смешанная. Каждую модель используют разные страны мира по своей географической и экономической особенности. В 2015 году средний уровень налоговой нагрузки по всему миру показал 33-34%. Проанализированы особенности прямых и косвенных налогов каждой модели. Исходя из этих показателей, каждая страна формирует свою налоговую систему. Важно отметить, что идеальной налоговой системы нет, и можно вести речь лишь о том, как та или иная из них приближается к удовлетворению стоящих перед ней требований. В силу различного рода проблем действующие в разных странах подходы к организации фискальной политики не только весьма разнятся между собой, но и достаточно условно реализуют заложенные в них принципы.

Ключевые слова: налоговая нагрузка, налоговая система, модели налоговой нагрузки, прямые налоги, косвенные налоги.

**САЛЫҚ
АУЫРТПАЛЫҒЫНЫҢ
ӘЛЕМДІК
МОДЕЛЬДЕРІНІҢ
ЕРЕКШЕЛІКТЕРІ**

Кіріспе.

Әр мемлекеттің өзіне тән салық жүйесі болғандықтан, басқа мемлекеттермен салыстырғанда бір-бірінен ерекшеленіп тұрады. Елдің экономикалық дамуында салық салу жүйесінің тигізер әсері үлкен. Салықтар мемлекеттік реттеудің басты құралдарының бірі екені баршаға мәлім. Қаржылық қатынастардың ішіндегі негізгі реттеу құралы – салықтардың реттеу қызметі қазіргі жаһандану заманында және инновациялық даму кезеңінде үлкен маңызға ие.

Салық жүйесінің маңызды макроэкономикалық көрсеткіштерінің бірі болып экономикаға түсетін салық ауыртпалығы табылады. Салық ауыртпалығы дегеніміз – қоғам өміріндегі салықтардың рөлін сипаттайтын көрсеткіш және ол барлық салықтық түсімдердің жалпы ішкі өнімге қатынасы арқылы анықталады. Әлемдік тәжірибеде салық төлеушіге келетін салық ауыртпалығының тиімді деңгейі оның табысының 30-40%-нан аспауы тиіс деп қарастырылады. Салық төлеушілерге шектен тыс түскен салық ауыртпалығы оның қаржылық жағдайын нашарлатып, стратегиялық мақсаттарын жүзеге асыруға кедергі келтіріп, кей жағдайда көлеңкелі экономикаға итермелеуі мүмкін. Ал салық ауыртпалығы салық төлеушіге аз түскен жағдайда, яғни 20%-дан аз болатын болса, онда мемлекеттік бюджеттің кіріс бөлігі азайып, мемлекет өзінің функциясын жүзеге асыруына тосқауыл болады. Сонымен қатар бюджеттің салықтық түсімдері арқылы іске асырылатын әлеуметтік бағдарламаларға да өз әсерін тигізіп, мемлекеттің халықты әлеуметтік қамтамасыз ету деңгейі төмендейді. [1]

Эксперименттік бөлігі.

Қазіргі уақытта әлемдік экономикада салық ауыртпалығының деңгейіне байланысты ерекшеленетін салық жүйесінің төрт моделін бөліп қарастыруға болады: англосаксондық, континентальдық, латынамерикандық және аралас. Әр модельде ортақ белгілеріне қарай бірнеше мемлекеттер топтастырылған [2].

Англосаксондық модель: салық ауыртпалығы азаматтарға түседі

Салық жүйесінің бұл моделі тура салық салуға бағытталған, ал салық ауыртпалығының негізгі бөлігі жеке тұлғаларға түседі. Мемлекеттік бюджет табысының басты көзін табысқа

салынатын салық құрайды. Табысқа салынатын салықтың әр мемлекеттегі бюджеттің кіріс бөлігінде алатын үлесін төменнен көруге болады:

- 64% – Ұлыбританияда.
- 60% – Австралияда;
- 44% – АҚШ-та;
- 40% – Канадада;

Бұл модельге мүше мемлекеттердің бірі Ұлыбритания. Ұлыбританияның салық жүйесіне елеулі өзгерістер 1973 жылы реформа нәтижесінде енгізілген болатын. Дәлірек айтатын болсақ, елдегі салық ауыртпалығының деңгейін төмендету мақсатында жеке табыс салығы 27-ден 20%-ға дейін төмендеп, халық табысын көпсатыға бөлу мен оларға қолданылатын прогрессивті ставка (бұрын 20, 24 және 40% көлемінде табысқа салық салынған) жойылып, ерлі-зайыптылар табысына жеке салық салына бастады. Салықтық түсімдер мемлекеттік бюджеттің 90%-н қамтамасыз етеді, ал табыс салығы мемлекеттік бюджеттің 64% бөлігіне дейін алады.

Англосаксондық модельге жататын елдерде табыс табатын халықтың бәрі жеке табыс салығын төлейді. Заңға сәйкес салық төлеушілер резиденттер мен бейрезиденттер болып бөлінеді. Резиденттердің табысы оны алу көзіне байланыссыз салық салуға жатады. Бейрезиденттер тек ел аумағында тапқан табысынан салық төлейді. Ал корпоративтік табыс салығы заңмен көзделген шегерімдер алынған соң қалған табыстан алынады. Елдегі корпоративтік табыс салығы ставкасы 33% құрайды, ал шағын бизнес кәсіпорындары үшін 24%. Кәсіпкерлер әр тоқсан сайын декларация толтырады.

Қосылған құн салығының үш ставкасы бар: 0, 8 және 17,5%. Нөлдік ставка 17 түрлі топтағы тауарларға қолданылады: азық-түлік тауарлары, канализация мен сумен жабдықтау, зағиптарға арналған жәрдемақылар мен кітаптар, жанармай мен жылыту жүйелері, көлік құралдары, халықаралық қызметтер, киім мен аяқ киім, қайырымдылық шаралары. Ал 8%-дық ставка коммуналдық қызмет көрсетуді қамтамасыз ету мен 17,5% басқа тауарлар мен қызмет түрлерінің барлығына қолданылады. [3]

Бұл елдерде 2015 жылы барлық салық төлеушілер категориялары бойынша салық ауыртпалығының орташа көлемі 30,5% құрады.

Континентальдық модель: жанама салықтардың басымдығы

Салық салудың континентальды жүйесіне жататын елдерде әлеуметтік сақтандыруға аударымдардың үлесі жоғары екенін атап өту керек. Тура салықтарға қарағанда жанама салықтар

саны басымырақ. Бюджетті қаржыландыруда алғаш Францияда енгізілген қосылған құн салығы басым рөл алады. Мұнда қосылған құн салығынан түскен түсім бюджет кірісінің 50%-дан аса бөлігін құрайды. нидерланды, Австрия, Бельгияда да осындай жағдай орын алу үстінде.

Континентальдық модельдің ерекшеліктерінің бірі – әлеуметтік сақтандыруға аударымның жоғары болуы, олар салыққа тән белгілерге ие болғандықтан, кей елдерде оны салықтық төлемдер қатарына жатқызады. Сонымен қатар мемлекеттің халыққа әлеуметтік көмек көрсету деңгейі жоғары екендігін ескерген дұрыс.

Тура салықтар бюджет кірісінің маңызды бөлігін құрағанымен, олардың үлесі жанама салықтарға қарағанда біршама төмен. Мысалы, Германияда әлеуметтік аударымдар барлық бюджет кірісінің 45%-дан аса бөлігіне ие және бұл көрсеткіш 1988 жылдан бері өзгермеген. Ал тауарлар мен қызметтерге жанама салықтар үлесі 22% құрайды. Мұндай үлестер нидерланды, Франция, Австрия, Бельгия мен басқа да мемлекеттерде көрініс тапқан.

Ал Францияда жанама салықтар бюджеттің 60%-н құрайды. Қосылған құн салықтың бір бөлігі орталық бюджетке, қалған бөлігі жергілікті бюджетке құйылады. Салық базасы болып сатып алушы тауарды жеткізушіге төлеуге тиісті сома алынады. Қосылған құн салығының төрт ставкасы бар: нормалды, қысқартылған, аралық және жоғарылатылған. Қосылған құн салығы ай сайын декларация тапсырғанда төленеді. [4]

Бұл елдердегі 2015 жылғы салық ауыртпалығы деңгейі 42,2% мөлшерін көрсеткен (бұл көрсеткіш скандинавия елдерінің ірі әлеуметтік бағдарламаларды жүзеге асыру үшін жинайтын салықтары әсерінен жоғары болып келеді).

Латынамерикандық модель: инфляция жағдайында тепе-теңдікке ұмтылу

Латынамерикандық модельге кіретін елдерде үш деңгейлі салық бар: ұлттық салықтар, жергілікті салықтар және департамент деңгейіндегі салықтар. Жалпы мемлекеттік (ұлттық) салықтарға негізгілері қосылған құн салығы, жеке тұлғалар табысына салынатын салық, компания пайдасына салынатын салық, мұнай-газ саласына салынатын тура салықтар мен кеден баждары болып келетін 11 түрлі салық жатады. Жергілікті салықтарға екі салық кіреді – жылжымайтын мүлік пен көлік құралдарына салынатын салық.

Қосылған құн салықтың базалық ставкасы 13%. Қосылған құн салығы қаржы және сақтандыру саласы, шетел туристеріне қонақ

үй қызметі және басқа біраз қызмет түрлеріне салынбайды. Компания пайдасына салынатын салықтың базалық ставкасы – 25%. Жалпы мемлекеттік жанама салыққа тұтынуға салынатын салық кіреді, ол темекі, табак өнімдері, автомобиль, мотоцикл, қайық, катер мен яхта, бутылкадағы барлық сусындар (минералды су, алкоголь сусындары, пиводан басқа) сатылымы мен ипортына салынады.

Латынамерикандық модельге жататын елдер елеулі инфляция үдерісімен ерекшеленеді, сондықтан үкімет инфляциядан мемлекеттік кірістерді қорғау үшін тура және жанама салықтар арақатынасын әрдайым реттеп отыруға тырысады. Ең бірінші кезекте жоғары инфляция деңгейіне бейімделгіш бюджетке түсетін жанама салықтар реттеледі, ал тура салықтар болса мемлекетті нақты қадамдар жасау арқылы өз қызметін атқаруға итермелейді. Мысалы, соңғы жылдары жанама салықтар бюджеттік түсімнің Чилиде 46%, Перуде 42% және Боливияда 49% бөлігін құраған. [5]

Латынамерикандық модельге жататын елдердегі орташа салық ауыртпалығы 2015 жылы 29,3% көрсеткішті берген.

Аралас модель: бюджет кірістерін манипуляциялау

Аралас модель алғашқы үш модельдің қосынды гибриді болып табылады. Бұл модельді қолданатын елдер бюджеттің кіріс бөлігінің құрылымын өзгерту арқылы салықтың жеке түрі мен топтарына бюджеттің тәуелділігін төмендетуге ұмтылады. Аталмыш модель бюджеттің кіріс бөлігінің құрылымын жиі әртарапандыратын, салықтық және салықтық емес көздерді белсенді түрде манипуляциялайтын және ауыртпалықты бір салық төлеушіден басқа салық төлеушіге арттырып қоятын елдерге тән. Мұндай елдер қатарына АҚШ, Аргентина, Италия және Ресейді жатқызуға болады.

Бұл мемлекеттердегі салық ауыртпалығы 2015 жылы орташа деңгейде 33,8% құраған.

Ресейдің шоғарландырылған бюджетінде тура салықтар 42%, оның ішінде 14%-ы жеке тұлғалар табысынан алынатын салық, жанама салықтар 42% (қосылған құн салығы – 30%, акциз – 12%) құрайды. [6]

Нәтижелері мен талқылаулар.

Жоғарыда келтірілген модельдерге қарап, салық ауыртпалығы континентальдық модельге жататын елдерде, әсіресе скандинавия елдерінде, жоғары екендігі туралы қорытынды жасауға болады. Ал жалпы әлем бойынша салық ауыртпалығының деңгейін 33-34% көрсеткішке ие болып келеді.

Салық жүйелерінде экономикаға түсетін салық ауыртпалығы көрсеткішін анықтаған кезде, мұндай талдау жасағанда ескерілетін негізгі екі жағдайды қарастырған жөн.

Біріншіден, салықтық түсімнің көп бөлігі сыртқы сауда бағасының конъюктурасына тікелей байланысты болып келетін елдер үшін, сол конъюктураның өзгерісіне негізделген салықтық түсімдерді бөліп қарастыру дұрыс болады. Осыған байланысты салық ауыртпалығының конъюктуралық және құрылымдық құраушыларын ажыра білу керек.

Салықтық түсімдердің конъюктуралық компоненті елден экспортталатын тауарлар сатылымға түсетін әлемдік нарық конъюктурасының тербелісіне ғана негізделген. Ал салық ауыртпалығының құрылымдық компоненті, өз кезегінде, сыртқы экономикалық конъюктуралада орташа есеппен бірнеше жыл ішінде қалыптасатын ауыртпалық және экономиканың нақты секторына түсетін салық ауыртпалығы деңгейін сипаттайды.

Екіншіден, мемлекеттегі бюджет жүйесінің салықтық түсімдері мен оның басқа көрсеткіштермен (өнім өткізуден түскен ақша, қосылған құн, жалпы ішкі өнім көлемі) арақатынасы салық ауыртпалығын сипаттайтын жалғыз көрсеткіштер болып табылмайды. Басқа шетел мемлекеттерінде, сонымен қатар, салық салудан босатуларды да есепке алады. [7]

Қорытынды.

Қорытындылай келе, идеалды салық жүйесінің жоқ екендігін және әр салық жүйесі алдына қойған мақсаттар мен талаптарды қанағаттандыруға тырысатындығын ұмытпаған жөн. Әр мемлекет өз мүддесін көздей отырып, өзіне тән ерекшеліктерге қарай мемлекет пен халыққа пайдасын алып келетін салық жүйесін таңдауға ұмтылады.

Әдебиеттер

- 1 Шальнева М.С. Налоговая нагрузка: способы ее определения и возможности оптимизации // Международный бухгалтерский учет. – 2011. – №44. – 52-59 б.
- 2 Александров И.М. Налоги и налогообложение. – М: Дашков и Ко, 2010. – 107 б.
- 3 Князева В.Г., Черника Д.Г. Налоговые системы зарубежных стран. – М: Закон и право, 2012. – 221 б.

- 4 Князева В.Г., Черника Д.Г. Налоговые системы зарубежных стран. – М: Закон и право, 2012. – 223 б.
- 5 Косолапов А.И. Налоги и налогообложение. – М: Дашков и Ко, 2008. – 156 б.
- 6 Князева В.Г., Черника Д.Г. Налоговые системы зарубежных стран. – М: Закон и право, 2012. – 212 б.
- 7 Ромасева Д.В. Сравнение налоговой нагрузки в России с развитыми странами Европы и США. VII Международная студенческая электронная научная конференция – «Студенческий научный форум» – 2015. // электронный ресурс: <http://www.scienceforum.ru/2015/> (дата обращения к ресурсу: 28.04.2016 г.)

References

- 1 Shalneva M.S. Nalogovaya nagruzka: sposoby ee opredeleniya i vozmozhnosti optimizacii // Mezhdunarodnyi bukhgalterskiy uchët. – 2011. – №44. – 52-59 b.
- 2 Aleksandrov I.M. Nalogi i nalogooblozhenie. – М: Dashkov i Ko, 2010. – 107 b.
- 3 Knyazeva V.G., Chernika D.G. Nalogovye sistemy zarubezhnykh stran. – М: Zakon i pravo, 2012. – 221 b.
- 4 Knyazeva V.G., Chernika D.G. Nalogovye sistemy zarubezhnykh stran. – М: Zakon i pravo, 2012. – 223 b.
- 5 Kosolapov A.I. Nalogi i nalogooblozhenie. М: Dashkov i Ko, 2008. – 156 b.
- 6 Knyazeva V.G., Chernika D.G. Nalogovye sistemy zarubezhnykh stran. – М: Zakon i pravo, 2012. – 212 b.
- 7 Romaseva D.V. Sravnenie nalogovoy nagruzki v Rossii s razvitymi stranami Evropy i SShA. VII Mezhdunarodnaya studentcheskaya elektronnaya nauchnaya konferenciya – «Studentcheskiy nauchnyi forum» – 2015. // elektronnyi resurs: <http://www.scienceforum.ru/2015/> (data obrashcheniya k resursu: 28.04.2016 g.)

Akhmetova Z.B.,
Belkozhaqyzy M.,
Yagudina M.A.

**The current state of the market
of fitness services in the Republic
of Kazakhstan and the city of
Almaty**

The extensive growth in demand for fitness services in Kazakhstan, due to the promotion of healthy lifestyles, physical beauty, now an incentive to enhance the marketing activities of enterprises sports services. The study has the following objectives: to analyze the market of fitness services in the Republic of Kazakhstan and Almaty city; to study consumer preferences in the field of fitness services. The following methods were used for the task: collecting secondary data, SWOT-analysis. Also, the collection and processing of statistical data, publications, reports of foreign and domestic research and consulting companies, information-analytical portals. This paper presents an analysis of the main indicators of the Kazakhstan market of fitness services, namely supply and demand for fitness services (market size, growth rate, key players, market segmentation, etc.), as well as the current state of the market in the city of Almaty.

Key words: fitness services, market analysis, segmentation.

Ахметова З.Б.,
Белғожақызы М.,
Ягудина М.А.

**ҚР және Алматы қаласындағы
фитнес-қызметтер нарығының
қазіргі жағдайы**

Қазақстандағы салауатты өмір салтын, физикалық әсемдікті дәріптеуге негізделген фитнес-қызметтерге экстенсивті сұраныстың өсуі қазіргі таңда спорттық қызметтерді ұсынатын кәсіпорындардың маркетингтік қызметін активизациялайтын ынталандырушы болып табылады. Зерттеу кезінде келесідей міндеттер қойылды: ҚР және Алматы қаласы бойынша фитнес-қызметі нарығын болжамдау; фитнес-қызмет саласында тұтынушы талғамын анықтау. Қойылған міндеттерді шешу үшін келесідей әдістер қолданылды: екінші ретті ақпараттарды жинау, SWOT-талдау. Сонымен қатар, шетелдік, отандық консалтингтік және зерттеуші компанияларының есептері, ақпараттық-талдау порталдары, публикациялар, статистикалық мәліметтерді өңдеу және жинау жүзеге асырылды. Бұл жұмыста Қазақстан нарығындағы фитнес-қызметінің негізгі көрсеткіштері, соның ішінде, фитнес-қызметінің сұранысы мен ұсынысын, сонымен қатар, осы нарықтың Алматы қаласындағы қазіргі жағдайы ұсынылған.

Түйін сөздер: фитнес-қызметтер, нарықты талдау, сегменттеу.

Ахметова З.Б.,
Белғожақызы М.,
Ягудина М.А.

**Современное состояние рынка
фитнес-услуг в РК и в городе
Алматы**

Экстенсивный рост спроса на фитнес-услуги в Казахстане, обусловленный популяризацией здорового образа жизни, физической красоты, в настоящее время является стимулом для активизации маркетинговой деятельности предприятий спортивных услуг. В рамках исследования поставлены следующие задачи: проанализировать рынок фитнес-услуг в РК и в городе Алматы; изучить потребительские предпочтения в сфере фитнес-услуг. Для решения поставленных задач применялись следующие методы: сбор вторичной информации, SWOT-анализ. Также осуществлялся сбор и обработка статистических данных, публикаций, отчеты зарубежных и отечественных исследовательских и консалтинговых компаний, информационно-аналитические порталы. В данной работе представлен анализ основных показателей казахстанского рынка фитнес-услуг, а именно предложения и спроса фитнес-услуг (емкость рынка, темп роста, основные игроки, сегментирование рынка и т.д.), а также современного состояния данного рынка в городе Алматы.

Ключевые слова: фитнес-услуги, анализ рынка, сегментирование.

**THE CURRENT STATE
OF THE MARKET OF
FITNESS SERVICES IN
THE REPUBLIC OF
KAZAKHSTAN AND THE
CITY OF ALMATY**

Physical culture and sport in modern society are the most important factor of maintaining and strengthening the health of the people, improving their culture, way of communication, leisure activities, an alternative to bad habits and addictions. However, physical education and sport intensively impact on economic life of the state and society: the quality of the workforce, on the structure of consumption and demand, consumer behavior, on foreign economic relations, and other indicators of the economic system and society in general.

Kazakhstan market of fitness services began its formation nearly 10 years ago, it is still very promising. Interest in this type of service is evident not only among young people, but also business people who want to be in shape and lead a healthy lifestyle. All this is due to the further prospects of development of the market of fitness services in Kazakhstan. This is indicated by the rapid growth of sports services.

Kazakhstan is ahead of leading fitness world powers according to the dynamics of growth in the number of fitness centers. Fitness industry in Kazakhstan is gaining strength by bringing different resources, in particular through the organization and holding of exhibition and festival projects, including, for example, Kazakhstan and Central Asia Bodybuilding and Fitness Championship and Strongman Cup.

Despite seeing an increase, a very small number of people (4%) is engaged in fitness in our country is still. If we compare the number of people engaged in the United States, Kazakhstan is considerably inferior to the percentage of the leaders not only Americans, but also less advanced in this matter to Europeans. These factors clearly demonstrate that the reserve in the Kazakhstan fitness market is very large. It is, certainly be noted that the domestic market of fitness services is concentrated in Almaty and Astana, while in the regions niche of fitness services is in its infancy. The most interesting remain the city, where infrastructure is well developed and has all the prerequisites for intensive development, and in all possible market segments. The business development of fitness clubs network mainly occurs due to intense regional expansion. Among the largest cities of Kazakhstan Shymkent, Ust-Kamenogorsk, Aktau, Atyrau and other major cities can be identified by turnover retail fitness services [1].

As a result of the deteriorating economic situation in the country at the end of 2008 there was a decline in incomes and rise in unemployment, which has led to a decrease in the share of Kazakh people, attending fitness clubs in 2009, to 0.81%. But 2010 was marked by the return to training of some corporate and private clients, as a result of which the market grew by 14.3% (Fig. 1). The greatest positive impact

on the market of fitness services has a level of income and, accordingly, the standard of living of the population. Considering these factors, as well as the promotion of healthy lifestyles, we can say that today the fitness industry in the Republic of Kazakhstan is in the growth stage. So, since 2011 the fitness industry in Kazakhstan is steadily growing on average by 20-30% per year, opening new clubs, new brands are coming.

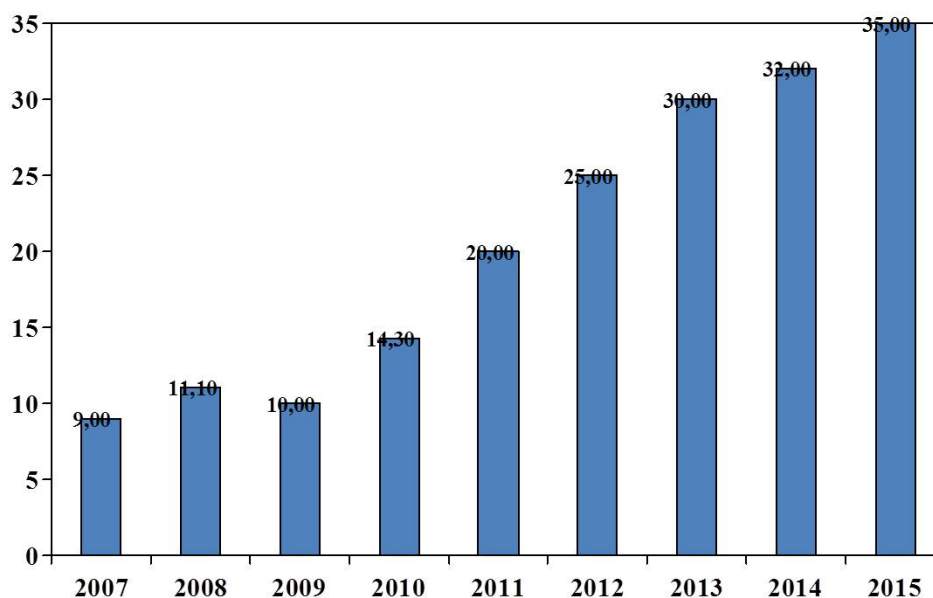

Fig. 1 – Dynamics of fitness services to Kazakhstan market for 2007-2015.

The volume of the Kazakhstan market of fitness services is about 1.5% of the world market and more than \$500 million. Even in 2005 this figure was at the level of \$100-150 mln., By 2015 it had increased almost three times [2]. It is expected that in the coming years, this market will grow at the expense of network players and fitness penetration in the regions. However, it is worth mentioning the main problems that hinder the penetration of fitness services in the regions. This lack of suitable for fitness centers (clubs) space and high rental rates. Among other barriers – a high threshold to enter the market, long-term payback fitness facilities, the lack of qualified personnel.

Today in the domestic market, there are about 3,500 sports and fitness centers. Astana now operates more than 200 institutions that provide fitness services, 30% of which fall to the share of network brands. [2] Astana market fitness services

is under active development and forms the core of all Kazakhstan trend: the emergence of first premium clubs and slower development of the niche of medium and economy class. The high concentration of clubs in the capital, forcing major players to explore new regions, to think through the strategy of development of the middle segment, and competition in the big cities – to think of new strategies club card sales. Also, the best prospects are clubs providing opportunities for family fitness, the new group and individual programs, exclusive design and equipment that meets international standards.

At present the market of fitness services in Kazakhstan are represented as network centers, and single-not network. As a rule, health clubs (centers) are located in the following objects: shopping centers, business centers, hotels, sports complexes, separate buildings. Speaking about the market trends

of fitness, of course, is to touch such a thing as the development of private, non-networked clubs. Their market share is 65% of the total number of fitness clubs (centers).

About a third of the Kazakhstan market of fitness services represented by network clubs. Large companies are now in the field: network «WorldClass», a network of «Fitnation», «Fidelity» network. It is also worth noting that the trend of formation of international

networks in Kazakhstan was not developed, and now the share of foreign companies in the health club segment (center) is 2% [3].

Staffing Astana market makes big players explore new areas, and competition in the big cities – to use different marketing tools to retain their positions. In this regard, as a comparison reference for further research will be considered marketing activities provided fitness clubs (Table. 1).

Table 1 – The basic types of network fitness clubs (centers) in Kazakhstan and their share in the total market

Type of network	Description of network	Representatives	Share in total volume of Kazakhstan fitness market
International	The company operates in several markets, with the turnover of the network formed by a number of countries	«World Class», «Reebok»,	2%
Republican	Companies operating in several cities in Kazakhstan	«Fidelity», «Fitnation», «BeTurbo»	71%
Regional (local)	Companies operating on the market of one or more areas (cities)	Depending on the region	27%

Despite the fact that most analysts predict that the future of fitness development will depend entirely on the big players, such a thing as small clubs exist, and it requires their evaluation. The undoubted advantage of these clubs is their proximity to either the place of work or to the place of residence customers, as these fitness centers are designed for residents of a particular neighborhood or even a quarter, and do not pretend to do more. This club can be located in any remote area or from the center of the suburb, where the price of rent is much lower. These clubs are often in small rooms, not very adapted for the gym originally, but due to the efforts made by the owners, and often themselves

instructors, rather comfortable and easy to use, although, of course, do not have a close and that the equipment that is in the premium rooms-class. But this is offset by the high professionalism and the instructor is very careful attitude to the client. Another undoubted advantage of the small fitness clubs is their relative cheapness, and therefore accessibility. As mentioned above, these clubs can afford to work where rents are significantly lower, which can not afford a fitness club premium. Also reflected in the price of the minimum requirement of such clubs in the instructors, they are often bypassed by two experts, one of which is the master (tab. 2).

Table 2 – Segmentation of prices for a class and saturation segments

Price segment	The cost of training a year, KZT	Market saturation, %
Premium segment (VIP)	300 000 – 800 000	28
The middle segment	90 000 – 200 000	12
Available segment (bottom)	90 000	60

The demand for fitness services has increased significantly in the last five years, when the culture of

consumption has changed, it has become fashionable to lead a healthy lifestyle, look good. If we talk about

market saturation, the major and emerging cities, these figures vary significantly. This is mainly due to the financial security of citizens. At the same time fully meet the demand for premium health clubs in the capital. This is due to the fact that Kazakhstan's fitness industry is developing in many ways similar to the English market, which also started with the upper segment, a very expensive club cards (about 40-45% of the network is developing brands in the premium class, since the greatest demand for healthy life is seen in the business of people aged 21-35 years who are ready to pay 500 thousand KZT per year for the comfort and professionalism of the staff).

In Kazakhstan, the cost of services in the VIP sector exceeds 60 000 KZT per month, or the cost of a club card exceeds 700 000 KZT in year. VIP-segment is already filled with more than 70-90%, however, the VIP-customer services rather unstable and disloyal. Two of these factors explains the high level of competition in the VIP-sector and not a very big potential for growth. The fierce competition in this segment is already pushing clubs to use various marketing moves, whether it is a unique exercise program or class at the exclusive equipment. Segment clubs for the middle class is quite clear, but it is becoming more attractive to investors from the premium in terms of business expansion and improve its profitability. Expanding business borders, fitness operators enter middle-segment in order to obtain a new target audience. To date, the road sector accounts for about three-quarters of the market of fitness services in terms of value. This is explained by this fact that initially all players in the fitness market rushed to get to the road segment, as it is for the sector in the early 1990s formed potential customers, able and willing to pay for their health and beauty. To this day, companies in this segment remain faithful to their expensive and demanding customers.

In the second of fitness services segment of the market prices fluctuate in the range of 15-20 thousand KZT per month, or 180-240 thousand KZT a year. The degree of saturation of the sector is equal to 50-60%. Elasticity and wherein the segment capacity is rather high. This segment focuses primarily on the emerging middle class. Of course, the annual income of the middle class has grown in recent years, and more people began to able to visit the clubs at these prices, but still the number of people receiving 60-100 thousand KZT, is very high in our country, and it is unlikely they are ready to pay for the club card from 15 to 30% of their annual income. It is in this sector of the market and is the

main battle for the final consumer, as the average price niche provides the greatest opportunities for business expansion.

In the lower segment of the cost of services is limited by a corridor 5-8 thousand KZT per month. However, in the bottom sector there is no culture of fitness and sports. Available (lower) segment served by the former Soviet sports and wellness centers and sports complexes. Such complexes specialize in only one form of physical training (by shaping or gyms training) and can take a very limited number of clients. Usually they work on the principle of one-time or subscription payment system, without a club membership. Such institutions, it is clear where affordable than fitness centers, but the service does not count here. Therefore, the capacity is 60%.

Thus, in the general market structure sports clubs services occupy approximately 40% and service road (28%) and the average (12%) segments. The remaining 60% of the market accounted for affordable (lower) segment, which is served by the former Soviet sports and wellness centers and sports complexes. [2]

Analyzing the demand for fitness services, it is worth mentioning the phenomenon of cyclical (seasonal). This fact means that at different times of the year the number of clients varies considerably: peak periods occur in autumn, winter and spring seasons in particular, and in the summer there is a significant outflow of consumer fitness services.

To compensate for the reduced demand for fitness services in the summer, when many potential and actual consumers go on vacation and travel, fitness clubs used sales tactics annual subscriptions. Paying upfront or in installments subscriptions, consumers thereby reduce the cost of commercial risks manufacturers of fitness services, raise the profitability and stability of their work.

Next, we consider the current state of the market of fitness services in the city of Almaty.

Market capacity of fitness services in Almaty is approximately 5 billion KZT. Fitness industry in this city is growing rapidly, with the market players to penetrate the network, creating competition for regional clubs.

For today in the city of Almaty, operates 125 fitness center, the largest of them «Fitnation», «Fidelity», «Banzai», «World Class», «Rakhat Fitness», «Dolphin», «Be Turbo», «Fitness Blitz», «Luxor Wellness Club», «TITAN GYM», «Adrenaline». However, the market town of fitness services is still far from saturation. The demand is satisfied only 60-70%. The lack of tough competition allows local operators to set prices

without regard to the cost of services rival clubs, but an acute shortage of qualified trainers holding back market development. The main problems hindering the development of the fitness industry in Almaty is still the financial component as well as unawareness of the potential clients of fitness of utility and all sports for the human body, laziness, a variety of entertainment and other places away from home, are still more attractive to people.

In Almaty the market of fitness services has formed a group of leaders, consisting of five players, which account for about 30% of the total turnover of the local fitness industry. Among them are: «Fidelity», «Fitness Blitz» and «World Class». The group includes leaders of major centers (the area up to 2000 sq. m.) that can provide the customer the widest possible range of services.

The remaining 70% of the market – it is smaller clubs, also owned mid-market and economy class places. Despite the increase in the number of major players, such customer's deficit sports clubs do not suffer: still great number of people who prefer modest and relatively cheap rooms.

Analysis of the current system of pricing and

discounts in this segment of the market of services of Almaty has shown that, in the first place, now the prices in many fitness clubs considerably overestimated; Secondly, many ordinary health clubs do not provide a sufficient number of services, do not have the proper equipment level, and the rooms themselves such clubs are not the best, but the price for their services is essential.

Thus, of the following the following main tendencies of development of fitness services in Kazakhstan in recent years due to the increased level of income dynamics of development of the fitness industry has been positive; demand for fitness services has increased significantly over the past few years, when to change the culture of consumption; given the interest in fitness in the elderly, sports clubs pay much attention to the development of specialized training programs for people aged. Also worth noting is that in Almaty at the moment there are all conditions for the further development of the fitness industry, evidenced by the high level of equipment of the clubs, a rich range of services. All this leads to good prospects for development of the market of fitness services in the region.

References

- 1 expert.ru
- 2 stat.gov.kz
- 3 zakon.kz

Литература

- 1 expert.ru
- 2 stat.gov.kz
- 3 zakon.kz

Akhmetova Z.B.,
Alikbaeva A.B.,
Zhaksygulova K.O.

**Overview of promising
manufacturers in the oil and
gas sector of the Republic of
Kazakhstan**

Ахметова З.Б.,
Аликбаева А.Б.,
Жақсығұлова Қ.О.

**Қазақстан Республикасының
мұнай-газ секторына қажетті
құрылғыларды жасап
шығаратын мүмкіндігі жоғары
өндірушілерге шолу**

Ахметова З.Б.,
Аликбаева А.Б.,
Жақсығұлова Қ.О.

**Обзор перспективных
производителей оборудования
в нефтегазовом секторе
недропользования Республики
Казахстан**

The oil and gas sector of Kazakhstan at this stage is a key factor of development and has a major role in the socially and economically formation of regions. Due to the increasing importance of this sector will be relevant to consider the scope of the accompanying segment of oil and gas equipment, which is closely related to such processes as the production, processing and transportation of oil and gas. Currently in the domestic market of industrial equipment for the oil and gas operating large industrial facilities for the production of a wide range of oil and gas equipment, but there is a problem of low competitiveness with imported counterparts as a result of a lower quality, inadequate technological characteristics and the lack of marketing in these enterprises. In this regard, this paper provides an overview of the major domestic manufacturers and presents the prospects for the development of their activities.

Key words: oil and gas, oil and gas equipment market, industrial marketing, import and export of equipment.

Қазақстанның мұнай-газ секторы елдің қазіргі даму деңгейінде негізгі фактор болып табылады және аймақтардың әлеуметтік-экономикалық дамуына әсер етеді. Бұл сфераның маңыздылығының артуына байланысты сфераға сәйкес мұнай және газ өндіру, өңдеу және транспорттау процестерімен тығыз байланыста болатын мұнай-газ құралдарының сегментін қарастыру өзекті болып табылады. Қазіргі таңда мұнай және газ сферасы үшін өндірістік құралдардың отандық нарығында мұнай-газ құрылғыларының кең спектрін жасау бойынша ірі өндірістік объектілер жұмыс жасайды, бірақ сапасының төмендігіне, технологиялық сипаттамаларының болмауына және сол кәсіпорындарда маркетингтің жоқ болуына байланысты импортталатын баламалы құрылғылармен салыстырғанда төмен бәсекелестік мәселесі бар. Осыған орай бұл жұмыста негізгі отандық өндірушілерге шолу жасалынып, олардың қызметінің даму болашағының мүмкіндіктері көрсетілген.

Түйін сөздер: мұнай-газ саласы, мұнай-газ құрылғылар нарығы, өндірістік маркетинг, құрылғылар импорты мен экспорты.

Нефтегазовый сектор Казахстана на данном этапе развития страны является ключевым фактором развития и оказывает большую роль на социально-экономическое становление регионов. В связи с возрастающей важностью данной сферы будет актуальным рассмотреть сопутствующую сферу, сегмент нефтегазового оборудования, который находится в тесной связи с такими процессами, как добыча, переработка и транспортировка нефти и газа. В настоящий момент на отечественном рынке промышленного оборудования для сферы нефти и газа функционируют крупные промышленные объекты по изготовлению нефтегазового оборудования широкого спектра, но существуют определенные проблемы, связанные с низкой конкурентоспособностью с импортируемыми аналогами вследствие более низкого качества, недостаточных технологических характеристик и отсутствия маркетинга на данных предприятиях. В связи с этим в данной работе представлен обзор основных отечественных производителей и перспективы для развития их деятельности.

Ключевые слова: нефтегазовая отрасль, рынок нефтегазового оборудования, промышленный маркетинг, импорт и экспорт оборудования.

OVERVIEW OF PROMISING MANUFACTURERS IN THE OIL AND GAS SECTOR OF THE REPUBLIC OF KAZAKHSTAN

At this stage of development oil and gas industry plays a decisive role in the economic structure of the Republic of Kazakhstan. Revenues from oil and gas companies make up the bulk of the state budget. Oil and gas complex has a decisive impact on the socio-economic development of the country and its individual regions, in fact is a donor for the whole economy of the state, it contributes to the development of other sectors of the economy. With work related to oil and gas companies implementation of the most important social programs across the region and the entire state. Significant hydrocarbon reserves, favorable geographical position of the state, a further increase in oil and gas production indicate that in the future oil and gas complex will occupy a leading position in the economy of the Republic of Kazakhstan, and its development are associated certain hopes for further socio-economic development. The Development Strategy of Kazakhstan until 2030 as the long-term priorities identified energy resources, efficient use of which by the rapid increase in production and export of oil and gas in order to generate revenue will contribute to sustainable economic growth and improving the lives of Kazakhstan citizens.

As the President of the Republic of Kazakhstan N.A. Nazarbayev noticed that oil has become not just an important sector of the domestic industry, but also a symbol of independent statehood, the hope for a better future. Undoubtedly, the role and importance of hydrocarbon resources in the republic's great, if only because the development that are the basis of export potential and, therefore, the main source of export revenues of the state. Not surprisingly, the modern Kazakhstan became a state, where the interests of many countries. The main reason for this is the presence of huge reserves of hydrocarbons. In a globalized economy, the large multinational oil companies that are interested in increasing the volume of their business, are increasingly penetrate into the priority areas of the national economy. This shows that the modern commodity markets (in particular this oil and oil products market), turned into a global international space cooperation with all the ensuing consequences.

Significant investment demand potential opportunities in connection with the development of offshore fields of the Caspian Sea. According to estimates of local and foreign experts, the total cost of capital will amount to about 160 billion. Dollars, of

which 10 billion. Dollars should be invested in the initial stage of exploration and evaluation of deposits. The obvious is the need for the joint integrated development and use of communications systems and components of industrial and social infrastructure. Already, a number of enterprises of mechanical engineering and mining industry produced some items of equipment and materials for oil and gas companies. Further expansion of the product range will depend on the availability of financial resources, licenses and certificates.

Intensive development of mineral ores, metals, oil and gas in Kazakhstan promoted active development of heavy, oil and gas, mining and metallurgical engineering, as well as enhance the competitiveness

of products in these segments. So, being productive work to improve the design, introduce new production processes, corresponding to high international standards, increasing the range of Kazakh products, receiving international recognition.

Today in Kazakhstan there are more than 30 promising, domestic enterprises producing equipment for oil and gas country tubular goods; Reinforcing steel products: valves, valves, cranes; capacitive equipment: separators, tanks, furnaces heating oil; pumps; cables; chemical reagents; electrical equipment; drilling equipment.

The following Chart 1 is a brief overview of the companies according to the Ministry of Energy of the Republic of Kazakhstan.

Table 1 – The list of the main producers of oil and gas equipment in Kazakhstan

	Name of company	Type of goods	The share of local content, %
\Piping products	«KSP Steel» LLP	Casing, tubing and oil pipes with diameter up to 13.5 / 8 «(346.1 mm)	95-97
	«ArcelorMittal Tubular Products Aktau» JSC	Pipe diameter 480-1420 mm	94-97
	«Plastic pipes plant» LLP	Pipes, tubing and fittings in diameters from 63 mm to 500 mm	60
	«Aktyubinskii non-metal pipes plant» JSC	Pipes with a diameter of 300-2600 mm	60
	«Petropavlovskii pipes plant» LLP	Seamless pipes with large diameter	60-70
Reinforcing steel products: valves, cranes	«Kazneftegazmash» JSC	Christmas tree, preventers, valves, cranes	60-80
	«Ust'-Kamenogorskiy valve plant» JSC	Christmas tree, preventers, valves, cranes	60-80
	«KZTA» LLP	Taps, valves	60-80
Vessel equipment: separators, tanks, oil heating furnace	«Belkamit» JSC	Separators, reservoirs, tanks	60-80
	«Sewon-Vertex Heavy Industry» JSC	Separators, reservoirs, tanks	60-80
	«Zapadno-Kazakhstanskaya engineering company» JSC	Separators, storage tanks, oil heating furnace	60-80
	«Kaskor-Mashzavod» JSC	Separators, storage tanks, oil heating furnace	60-80
	«Atyrauneftemash» LLP	Separators, storage tanks, oil heating furnace	60-80

Continued Table 1

Pumps	«Prikaspiyskiy machine-building complex» LLP	ESP pumps, drive pumps	60-80
	«Aktauskaya oil company» LLP	ESP pumps, submersible pumps, power-driven pumps	60-80
	«Georgiyevskiy pump equipment plant » LLP	Centrifugal pumps	60-80
	«Munaimash» JSC	Rod pump, deep-well pumps	50-60
	«Kudu Industries Kazakhstan» LLP	Screw pumps	60-80
	«Novomet-Kazakhstan» LLP	ESP pumps, submersible pumps, power-driven pumps	60-80
Drilling equipment	«Petropavlovskiy heavy machine plant» JSC	Mobile drilling rig, cementing installation of equipment for repair of wells	40-60
	«Zhigermunai» LLP	Drill bits, large drilling rigs	80
Electrical equipment	«Kentauskiy transformer plant» JSC	Transformers, circuit breakers, distribution boards	80
	«Camont» JSC	Transformers, circuit breakers, distribution boards	80
	«Ust'-Kamenogorskiy condenser plant » JSC	Capacitors	80
	«Machinery Service Ltd.» LLP	Diesel generators, power plants	60-70

The current situation in the market of oil and gas equipment in Kazakhstan shows that the bulk of the current domestic demand for it, it is satisfied by imports, meanwhile, as the industry itself is characterized by domestic manufacturers producing a wide range of industrial equipment for mining, processing and storage of oil and gas. This situation stems from the fact that approximately 80% of Kazakhstan's oil and gas are produced by international companies-Chevron Texaco, Exxon Mobil, British Petroleum, AGIP, NCOC, and TCO. Almost all large companies are trying to bring the equipment to Kazakhstan from abroad, as more confidence in the quality of the world's leading oil and gas production supplies, and in some cases, preference is given to the countries of production equipment, where the companies originate. The main countries-importers of oil and gas equipment in Kazakhstan are Italy, France, China, India, Russia, and USA. Insufficient experience of enterprises, low technological and qualitative characteristics of the

equipment produced by Kazakhstan's plants have a significant impact on the low demand of domestic products.

According to the experts themselves, and machine builders, the main problem of domestic producers – a lack of working capital and the high cost of production during the development of new products, hence a losing position in tenders held by oil-producing organizations. Today, the oil and gas sector of the republic the policy define the main oil companies, of which only nine companies form 75 per cent of orders for goods and services. However, so far, the tender procedures are on the special regulations and domestic oil and gas engineering companies are «overboard» multibillion-dollar projects. According to the law on public procurement, the company in tenders should give preference to those who offer a lower price, and it is usually lower than that of foreign producers. A major obstacle was the order of payment of taxes and duties on imports of raw materials and semi-finished products. For

example, in the North-Caspian project Kazakhstani enterprises as opposed to foreign do not have to pay customs duties and VAT exemptions.

Most of Kazakhstan's enterprises are now in a difficult financial situation and their equipment lags behind modern requirements. However, the proximity to the main areas of oil production, the availability of production facilities and personnel, which does not require lengthy training, making them attractive in terms of joint ventures. Foreign investors should look more closely at the possibility of establishing joint ventures and service companies based on the Kazakhstan enterprises. The President of Kazakhstan Nursultan Nazarbayev emphasized that the policy of support of Kazakhstani producers is an important element of the modernization of the economy, as participating in major projects, domestic suppliers embracing new technology. In order to support domestic suppliers of oil and gas production, the Government has adopted the Kazakhstan content development program, which guarantees our manufacturers long-term orders, and those, in turn, will need to expand the range of products, not forgetting to raise the quality and reduce the cost. As a successful example of cooperation and support of the domestic oil and gas engineering in the «KazMunayGas» lead work with LLP «KazTurboRemont» (gas turbine equipment) and JSC «West Kazakhstan Engineering Company» (furnace oil heating and heat exchangers). EP participated in the co-financing of these plants by issuing guarantees for \$ 13 million, and to ensure their long-term orders for 2 billion tenge in 2012 and 4 billion tenge in 2014. With this question resolved in Kazakhstan repairing gas turbines and gas compressor units, which had previously been repaired abroad (either in Russia or in Europe). According to representatives of the Ministry of Energy, the Kazakhstan content of the program is now being developed mining companies may include such measures in support of local producers as long-term contracts, promoting their certification prior advances expenses to mobilize equipment and personnel contractors, technology transfer and so on.

Thanks to the active support of the state domestic enterprises have great potential to increase the proportion of presence in the oil and gas sector for different product categories. We are talking about the results of the study of production of the Customs Union and the analysis of TRU purchased large oil and gas projects. It turned out that quite a large number of headings can be recommended for production in Kazakhstan. For example, the pumps, the average annual procurement of more than \$ 5.8 million. At

this moment, we have used pumps manufacturers such as John Crane, Flowserve, Worthington-Batignolles, Sunndyne, Sulzer, Weir, Bornemann Pumps. However, as the potential vendors it can act LLP «AZTM», LLP «Caspian machinery complex» and JSC «Munaymash». Needs major subsoil users in tanks and reservoirs, the average annual volume of purchases on which comes to \$ 12 million, is now covers products Enersul Limited Partnership. Meanwhile, their production is quite ready to JSC «Imstalkon», JSC «Belkamit», JSC «Sewon-Vertex Heavy Industry» and LLC «SPF Montazhspetsstroy». Also in Kazakhstan can be carried out in full stop valves – valves, cranes, latches (size of the market – about \$ 1.9 million). Currently, these products are suppliers Cameron, Emerson Process Management AG, Worley Parsons, Lazaro Ituarte. As local suppliers of these products, according to EP reports can be considered of «PMZ», LLP «Kazarmaprom» and JSC «Ust-Kamenogorskii Valve Plant». As can be seen from the above examples, the domestic oil and gas sector may well go completely to use many categories of equipment manufactured within the country. While the leaders among those providing real support for the domestic machine builders is the national company «KazMunayGas». Thus, according to the department of development of oil and gas engineering, JSC NC «KazMunayGas», the total product group procurement companies of JSC» National Company «KazMunayGas» (KMG) was worth more than 36 billion tenge for 2014 (approximately \$ 240 million).

At the same time, the overall positive dynamics of growth in production volumes of oil and gas equipment in Kazakhstan is still premature to talk about the complete domination of the domestic engineering industry products in the purchases of NC and other subsoil users. Currently, a significant share of KMG buys equipment from domestic manufacturers, such as sucker rod pumps, tubing, furnace-heating oil and many others. However, certain types of equipment is still imported by virtue of the previously listed reasons.

According to many experts, Kazakhstan in the industry has the opportunity in the next 10 years to increase to 60-70% of the production of oil and gas equipment, but it is necessary to improve the quality of products, improve the technological parameters, and especially pay attention to the marketing system in domestic enterprises. Here you can list many reasons that potential customers may turn to the Kazakhstani producer: no extra cost and risk during transport, there is no need of customs

payments, a high percentage of local content, good quality stuff, the ability to attract Russian specialists for installation and service work. Well-established marketing system at the industrial enterprises play a key role in enhancing the competitiveness and efficiency of the enterprise. Industrial marketing will allow the management to make the most effective management decisions regarding prices, assortment, promotion methods, and promotes the production

of competitive products, taking into account the interests and needs of customers. In modern conditions marketing becomes the foundation for long-term and operational planning of production and commercial activities of industrial enterprises, preparation of export production programs, the organization of scientific and technical, technological, investment and production and sales of the enterprise team.

References

- 1 Satybaldy S.S Promychnyyi marketing. – Almaty: Bilim, 2004, 144 s.
- 2 www.stat.gov.kz
- 3 www.energo.gov.kz

Литература

- 1 Сатыбалды С.С. Промышленный маркетинг. – Алматы: Білім, 2004, с. 144.
- 2 www.stat.gov.kz
- 3 www.energo.gov.kz

Какижанова Т.И.
**Қазақстан Республикасының
валюта нарығының
проблемаларын талдау**

Қазақстандық экономиканың нарықтық трансформациясы барысында нарықтың ажырамас элементтері болып табылатын көптеген экономикалық құрылымдар қалыптасты. Валюта нарығы осындай элементтердің бір болып табылады. Қазақстан Республикасының валюта нарығы – ел экономикасының дамуын айқындайтын қаржылық сегменттің осы күнге дейін толық қалыптасып бітпеген құрамдас бөлігі. Ол Қазақстан Республикасы тәуелсіздік алған күннен бастап қызмет етіп келеді және ұлттық валюта «теңгенің» айналымға енгізілу сәтінен бастап қарқынды даму үстінде. Қазақстан Республикасының валюта нарығының дамуы ел ішіндегі және халықаралық экономикалық байланыстар аясындағы экономикалық қатынастардың ұзақ мерзімді даму перспективаларын айқындайтын негізгі факторлардың бірі болып табылады. Сондықтан, валюта нарығының даму динамикасын айқындау мен оның кемшіліктерін табу және оларды шешу жолдарын іздеу еліміздің тұрақты экономикалық өсу жолындағы жетістіктерін арттыру мен қол жеткізе алатын мүмкіндіктерін анықтауда ерекше маңызға ие болып отыр. Аталған жағдайды ескере отырып, Қазақстан Республикасының валюталық нарығының даму ағымы мен оның спецификалық ерекшеліктеріне, даму жолындағы проблемаларына талдау жасау мақсаты қойылды.

Түйін сөздер: Қазақстан Республикасының валюта нарығы, айырбас бағамы, деривативтер, девальвация.

Kakizhanova T.I.
**Analysis of the foreign exchange
market issues in the Republic of
Kazakhstan**

Many types of structures emerged during the period of transformation of Kazakhstan's economy into a market economy, which later became the integral part of market economy. One such element is the foreign exchange market. Foreign Exchange Market of the Republic of Kazakhstan is one of the main segments of the financial market, which determines the short-term and long-term economic development. Its formation began since independence and its development continues to this day. The state of the foreign exchange market is one of the main factors determining the long-term development prospects of domestic and international economic relations of the Republic of Kazakhstan. Therefore, determination of development dynamics and identification of issues related to foreign exchange market and finding solutions for them can help to ensure a stable economic growth. To sum up, the article aims to analyze the current state of the foreign exchange market of the Republic of Kazakhstan, describe the specific features of the market and identify the problems its development process.

Key words: Foreign Exchange Market of the Republic of Kazakhstan, the exchange rate derivatives, the devaluation.

Какижанова Т.И.
**Анализ проблем валютного
рынка Республики Казахстан**

В период трансформации экономики Казахстана в рыночную экономику образовалось множество структур, являющихся неотъемлемой составляющей рыночной экономики. Одним из таких элементов является валютный рынок – один из главных сегментов финансового рынка страны, определяющий краткосрочное и долгосрочное развитие экономики, формирование которого началось с момента обретения независимости и развитие которого продолжается по нынешний день. В связи с тем, что состояние валютного рынка является одним из главных факторов, определяющих долгосрочные перспективы развития внутренних и международных экономических отношений Республики Казахстан, определение динамики развития, а также выявление проблем валютного рынка и поиск их решения могут приумножить достижения на пути обеспечения стабильного экономического роста. С учетом вышеизложенного, статья ставит перед собой цель проанализировать текущее состояние валютного рынка Республики Казахстан, охарактеризовать специфические особенности рынка и определить проблемы на пути его развития.

Ключевые слова: валютный рынок Республики Казахстан, валютный курс, деривативы, девальвация.

**ҚАЗАҚСТАН
РЕСПУБЛИКАСЫНЫҢ
ВАЛЮТА НАРЫҒЫНЫҢ
ПРОБЛЕМАЛАРЫН
ТАЛДАУ**

Әлемде орын алған экономикалық, саяси, технологиялық және мәдени интеграцияның күшеюі жағдайында ұлттық валюта нарығының тиімді қызмет атқаруы елдің тұрақты дамуын қамтамасыз ететін шарттардың біріне айналып отыр. Қазақстан Республикасының валюта нарығы ел экономикасын шетелдік тауарлар мен қызметтер, капитал нарықтарымен байланыстырып қана қоймай, макроэкономикалық реттеудің құралы ретінде де пайдаланылады. Қазақстандық валюта нарығын әлемдік стандарттарға сәйкестендіру бағытында ҚР-дың Ұлттық Банкі мен Үкіметінің, басқа да қаржы ұйымдары өз әрекеттерін жасауда. Алайда, сыртқы сауда және қаржылық операциялар санының күннен күнге артуымен қатар, отандық валюта нарығының бірқатар шешімін табуы талап ететін мәселелері көп.

ҚР валюта нарығының ең басты мәселелерінің бірі ел экономикасының долларға тәуелділігінің жоғарылығы болып табылады. 1990-ыншы жылдары өтпелі экономикасы бар елдерде шетел валютасын иеленуге қойылған тыйым талаптары жойылып, айналымға ұлттық валюта бірліктері енгізіле бастады. Аталған жағдайдың салдарларының бірі ретінде экономиканың жартылай долларизациясын қарастыруға болады. ҚР-да долларизацияның жоғары деңгейлері 1995 жылы теңгенің айырбас бағамының қатты төмендеуі, 2002 жылы 3 қазақстандық банктің банкроттыққа ұшырауынан кейін банк жүйесіне деген сенімнің азаюы, 1999, 2009 және 2014 жылдары орын алған девальвациялардың кезінде байқалған болатын.

Девальвация валюта бірлігін артық бағалау фактісі орын алған кезде іске асырылады. Теңгенің артық бағалануының фактісі орын алғандығын немесе оның жоқтығын анықтау үшін нақты тиімді валюта бағамының еліміздің негізгі тауар серіктестерінің валюталарының динамикасына қатысты өзгеруін қарастыру керек. Теңгенің асыра бағалану дәрежесін есептеу барысында қолданылатын бағамның эталоны ретінде 1999 жылдың 4-тоқсанындағы артық бағалануға ұшырамаған нақты тиімді валюта бағамы алынды. Талдаудың нәтижелері 1-кестеде көрсетілген.

1-кесте – Нақты тиімді айырбас бағамының асыра бағалану дәрежесі бойынша есептеулері

		ТМД мен алыс шетел мемлекеттерінің тобына қатысты	ТМД мемлекеттерінің тобына қатысты	Алыс шетел мемлекеттерінің тобына қатысты	ТМД мен алыс шетел мемлекеттерінің тобына қатысты	ТМД мемлекеттерінің тобына қатысты	Алыс шетел мемлекеттерінің тобына қатысты
		дек.00=100	дек. 00=100	дек.00=100	Q4, 99=100	Q4, 99=100	Q4, 99=100
1998	Q1	108,8	93,9	142,5	115,7	90,1	163,9
	Q2	109,3	95,2	141,3	116,2	91,3	162,5
	Q3	117,0	111,8	135,3	124,4	107,3	155,6
	Q4	131,5	146,4	121,5	139,8	140,5	139,8
1999	Q1	133,9	152,2	120,5	142,4	146,0	138,5
	Q2	103,8	116,2	95,0	110,4	111,5	109,2
	Q3	95,7	105,1	89,4	101,8	100,8	102,9
	Q4	94,0	104,2	86,9	100,0	100,0	100,0
2013	Q1	112,5	81,9	130,6	119,7	78,6	150,2
	Q2	113,7	84,0	131,5	120,9	80,6	151,3
	Q3	113,3	85,2	130,3	120,5	81,8	149,9
	Q4	111,3	84,0	127,8	118,4	89,4	136,0

Кестеден көрініп отырғандай, нақты тиімді айырбас бағамы 2013 жылдың 4-тоқсанында ТМД мен алыс шетел мемлекеттерінің тобына қатысты 18,4%-ға асыра бағаланған, ТМД мемлекеттерінің тобына қатысты 10,6%-ға жете бағаланбаған, алыс шетел мемлекеттерінің тобына 36%-ға асыра бағаланған. Осыдан қазақстандық тауарларды бәсекеге қабілетті деңгейге келтіру үшін теңгенің 20%-дық девальвациясының керек екендігі шығады. Іске асырылған девальвацияларға дейін теңгенің асыра бағалану фактілері байқалған (бұл нақты тиімді валюта бағамының өте жоғары шамаға ие болуынан көрінеді). Бұл орайда 2014 жылдың ақпан айындағы девальвацияның орындылығы туралы қорытынды шығаруға болады.

2014 жылдың 11 ақпанында орын алған девальвация халықтың отандық валютаға деген сенімін әлсіретті. Ұлттық валютаға деген халықтың сенімінің болмауы Қазақстанның валюта нарығының негізгі проблемаларының біріне айналды. Бұл жағдай экономиканы долларсыздандыруды орындау барысында қиындық туғызады, себебі долларсыздандыру әрекетінің өзегін елдің отандық валюта мен Ұлттық Банктің жүргізетін саясатына сенімі құрайды [2].

2015 жылы Қазақстанда, Ұлттық Банк шенеуніктері теңгенің еркін құбылмалы бағамға кө-

шуі деп атаған, келесі девальвация толқыны болды. Мұнайдың бағасы өскенде біздің валютаны Қазақстан Ұлттық банкі бекіткен аралықта ұстап тұру мүмкін емес болды. 19 тамызда доллардың теңгеге айырбас бағамы 195-198 теңгені құрады, 20 тамызда 255 теңгеге жетті.

Қазақстандық валюта нарығында орын алған келесі мәселе қазіргі заманғы отандық валюта нарығының либерализациялануының салдарынан көрініс табады. Валюталық нарықта орындалатын операциялардың 90%-нан астамы ұйымдастырылмаған, биржадан тыс және банкаралық валюта нарықтарында іске асырылады. Биржадан тыс нарықтың қарқынды дамуы тәртіптің толық сақталмауы, ашықтықтың және толық ақпараттың болмауы жағдайында жүріп жатыр. Биржадан тыс валюта нарықтарына тән артықшылықтар биржалық инфрақұрылымның жеткілікті дәрежеде дамымауына алып келіп отыр. Биржалық инфрақұрылымның дамымауы қолданылатын қаржылық инструменттердің шектеулілігі мен қатысушылар санының көп болмауымен түсіндіріледі.

Отандық валюта нарығындағы қаржылық инструменттердің аздығы валюта нарығының даму қарқынын бәсеңдетеді. Дамыған елдерде мерзімдік валюта нарығы қаржы нары-

ғының ажырамас бөлігі болып табылады. Олар мерзімдік келісім-шарттарды тәуекелден сақтанудың тәсілі ғана емес, қосымша пайда табу көзі ретінде де қабылданады. Қазақстанда ол өте жас сала болғандықтан, қазіргі таңда қалыптасу сатысында орналасқан. Қаржылық құралдардың аздығы хеджирлеу операцияларының дамымағандығына, соның салдарынан валюталық тәуекелдерден сақтану мүмкіндігінің болмауына алып келіп отыр.

2010 жылы Қазақстан қор биржасы АҚШ долларының теңгеге қатысты фьючерстері және биржаның өзінің акцияларының индекстеріне қатысты фьючерстер бойынша сауда-саттық операцияларының өткізілу мүмкіндігінің бар екендігі туралы жариялаған болатын. Бұл шара инвесторлардың инвестиция салу көздерінің кеңейе түсуін қамтамасыз етуді мақсат еткен. Алайда, қазақстандық инвесторлар қазірдің өзінде биржада пайда болған мүмкіндіктерді толықтай пайдаланбайды. Оны биржадағы АҚШ долларының теңгеге қатысты фьючерстік келісім-шарттарының көлемінің 2011 жылы 20 млн. долларға, ал 2013 жылы 20,2 млн. долларға тең болып, уақыт өте келе айтарлықтай өзгеріске ұшырамағандығынан көруге болады. 2014 жылдың қаңтарында жасалған валюталық фьючерстер бойынша келісім-шарттар 6,9 млн-ды құрады.

АҚШ долларына қатысты теңге фьючерстері бойынша келісім-шарттардың биржалық нұсқаларының дамымауы олардың биржалық емес сегменттегі айтарлықтай дамуынан болып отыр. Оған қоса, теңгенің көп жағдайда тұрақтылықты көрсететін бағамы қатысушылардың спекулятивтік қызығушылығының төмендімен түсіндіріледі.

Аталған жағдайдың қалыптасуына бірқатар себептер әсер етті. Олардың бірі Қазақстан Республикасындағы мерзімдік валюта нарығын реттейтін нормативтік-құқықтық базаның еліміздегі валюта нарығының дамудың бастапқы деңгейінде орналасқандығын ескермеуінен көрініс табады: нарықты реттеуге бағытталған заңнамалық актілер белсенді даму сатысындағы спот және мерзімдік нарықтарға арналғандықтан, жаңадан қалыптасып келе жатқан қазақстандық мерзімдік валюта нарығын басқару мен дамыту жолында олардың нәтижелері мардымсыз. Нарықтың қатысушыларына қойылатын талаптардың қаталдығы салаға кіру мүмкіндігін қиындатып, тек ірі ойыншылардың ғана әрекет етуін қамтамасыз етеді. Жарғылық капиталға қойылатын талаптардың қаталдығы көптеген брокерлік компаниялардың биржалық нарықтан

кетуіне себеп болды. Институционалдық инвесторларды бақылау шараларының қаталдығы брокерлерлік компаниялардың азайып, олардың бөлшек түрде (жеке-дара) қызмет етуді тиімдірек көруіне алып келді. Қазақстан Қор Биржасының мерзімдік нарығының риск-менеджмент жүйесі қатысушылардан маржалық төлемдер түріндегі орындауды талап ететіндіктен, қатысушылар мерзімдік нарықта орындалатын келісім-шарттарды кепілдікті төлеу міндеттемесі бар келісім-шарттар ретінде қабылдайды. Бұл жағдай да олардың биржалық нарықта қызмет атқаруын шектейді. Қатысушылардың шектеулі саны деривативтердің биржалық сегменттегі өтімділігінің аз болуының себептерінің бірі болып табылады.

Екіншіден, техникалық мүмкіндіктердің шектеулілігі деривативтер нарығының жеткіліксіз дамуына алып келеді. Аталған техникалық проблемалардың бірі – маркет-мейкерлер институтының жоқтығы. Маркет-мейкер деп қандай да бір атаудағы қаржы құралдар бойынша баға белгілеулерді үнемі жариялап, қолдауға міндеттеме алған және осы мәртебеден туындайтын барлық қызметтерді атқаратын, Биржа тарапынан қандай да бір атаудағы қаржы құралының маркет-мейкері ретінде мойындалған, биржа мүшесін атайды [3]. Нарықта жағымсыз жағдай қалыптасқанда нарық қатысушылары деривативтерді басқару ісін маркет-мейкерлерге тапсырады, ал олар өз кезегінде сату және сатып алу котировкаларын белгілеу арқылы нарықтағы өтімділікті қамтамасыз етеді. Осындай әрекеттерді орындау барысында маркет-мейкерлер тәуекелге барғандықтан, ол өз шешімдері бойынша туындаған тәуекелдерді хеджирлеу мүмкіндігіне ие болуы керек. Отандық нарықта маркет-мейкерлер хеджирлеу нұсқаларын өздері іздеу керек. Ондай нұсқалардың аз болғандығынан және ешбір брокердің өзін тығырыққа тірегісі келмегендігінен, маркет-мейкерлердің саны өте аз. Қор нарығында спот-нарықтың құралдарын хеджирлеу мақсатында қолдана алмау фьючерстермен операцияларды орындау кезінде пайда болатын тәуекелдерді күшейте түседі.

Үшіншіден, мерзімдік келісім-шарттар нарығының конъюнктурасы бәсекелестіктің төмен көрсеткішіне ие. Нарыққа қатысуға кедергілер көп болғандықтан, көптеген субъектілер ондай мүмкіндікке ие бола алмай отыр. Осындай қатысушылардың бірі – экспорттаушы компаниялар. Қазақстандағы шетел валютасының негізгі көзінің экспорттаушылардың табыстарынан құралатындығы белгілі. Олар өзде-

рінің валюталық табысын ұлттық валютаға айырбастау үшін банктерге жүгінеді. Банктер, өз кезегінде, экспорттаушылардың валютасын арзан бағаға сатып алып, нарықта жоғары бағаға сатады. Осылайша, фьючерстік валюталық нарықтағы бәсекелестікті арттыру мүмдігіне ие экспорттаушылар түріндегі қатысушылар нарықтан шеттетіліп отыр.

Қазақстанның валюта нарығының ірі ойыншылары – екінші деңгейлі банктер. Олардың қызметі барысында кезігетін проблемалары валюта нарығының даму деңгейіне тікелей әсер етеді. Қазақстандық екінші деңгейлі банктер тәуекелдерді басқару жүйесінің жетілдірілмегендігі, рентабелділіктің біршама төмен көрсеткіштері, кредиттік портфельдің сапасының төмендігі, мерзімі өтіп кеткен кредиттердің үлкен көлемінің болуы сияқты өзекті мәселелерге кезігіп отыр. Банк секторында орын алған жағдай валюталық нарықтың даму деңгейіне әсерін тигізбей қоймайды.

Қазақстандық мерзімдік валюта нарығында интернет-трейдингтің нашар дамуы, мерзімдік және қор нарықтарының жаппай сипат алу деңгейінің өте төмен болуы сияқты проблемалар да орын алған.

Халықтың қаржылық сауаттылық деңгейінің төмендігі де нарықтың негізгі проблемаларының біріне айналып отыр. Қаржы нарығының брокерлер сияқты ойыншыларын дайындау мен оларды оқыту әрекеттері де жолға қойылмаған. Сонымен

қатар, қазіргі таңда инвесторлар деривативтер нарығының құралдарымен жете таныс емес, сондықтан олардың артықшылықтарын толық көлемде пайдалана алмай отыр.

Айырбас бағамы ішкі және сыртқы макроэкономикалық факторлардың негізінде қалыптасатыны белгілі. Сонымен қатар Ұлттық Банк теңгенің айырбас бағамының нарықтық деңгейінің қалыптасуына араласпайды, бірақ елдің қаржылық жүйесінің тұрақтылығын қамтамасыз ету мақсатында ішкі валюталық интервенция жүргізу жолымен валюталық нарыққа қатысуы мүмкін. Теңгенің айырбас бағамының волатильділігінің өсуіне байланысты Қазақстан Республикасының Ұлттық Банкі 2015 жылдың 16 қыркүйегінде, көлемі 144 миллион АҚШ долларын құрайтын, валюталық интервенция жүргізу туралы шешім қабылдады.

Жоғарыда аталып өткен мәселелерді шешу Қазақстанның валюта нарығында орын алған қиындықтарды жою мен отандық валюталық нарықтың прогрессивті дамуын қамтамасыз етеді. Қазақстан Республикасының валюта нарығы – елдің экономикалық даму перспективаларын айқындайтын қаржылық нарықтың негізгі сегменттерінің бірі. Ол әлемдік экономикалық қатынастардың қарқынды дамуы мен жаһандану үдерістерінің үздіксіздігі жағдайында елдің тұрақты экономикалық өсу мүмкіндіктерін айқындап қана қоймай, мемлекетіміздің даму траекториясын да анықтайды.

Әдебиеттер

- 1 Нурсейт Н.А. Быть или не быть девальвации национальной валюты в Казахстане // Экономика: стратегия и практика. 2013. – №4(28). – 75 б.
- 2 Худайбергенов О. Девальвация. Другая версия // «Kursiv.kz» интернет-журналының сайты. – <http://www.kursiv.kz/news/details/vlast/Devalvatciya-Drugaya-versiya-Olzhaz-Hudajbergenov/>
- 3 «Маркет-мейкерлер туралы» «Қазақстан қор биржасы» АҚ-ның Қағидасы. Алматы, 2012.

References

- 1 Nurseit N. Byt ili ne byt devalvatsii natsionalnoi valiuty v Kazakhstane // Economicf: strategia I practica. 2013. – №4(28). – p.75.
- 2 Khudaibergenov O. Devalvatsia. Drugaia versia // «Kursiv.kz» internet-zhurnalynyn saity <http://www.kursiv.kz/news/details/vlast/Devalvatciya-Drugaya-versiya-Olzhaz-Hudajbergenov/>
- 3 «Market-meikerler turaly» Kazakhstan kor birzhasy AK-nyn kagidasy Almaty, 2012.

Нургазина А.М.
**Выпуск акций как стратегия
финансирования**

Одной из форм привлечения корпоративного финансирования является выпуск акций, который позволяет получить дополнительные средства в производственную, техническую и инновационную сферы для дальнейшего развития. Компания размещает акции с целью привлечения инвесторов и получения дополнительного капитала.

Выход компаний на публичные рынки капитала и привлечение на них финансовых ресурсов на долгосрочной основе является неотъемлемой частью привлечения инвестиций частной и государственной структурами во многих странах мира, как развитых, так и развивающихся.

Эмиссия и дальнейший листинг акций на фондовой бирже имеет ряд преимуществ и недостатков, которые необходимо учитывать при принятии решения о фондировании посредством акционерного капитала. Публичное размещение акций широко распространено на зарубежных рынках, но только некоторые казахстанские компании осуществляют финансирование своей деятельности либо своих проектов посредством продажи акций на фондовом рынке.

Ключевые слова: акции, листинг, инвестор, эмитент, рынок ценных бумаг, инвестиции, IPO.

Nurgazina A.M.
**Shares issue as a strategy of
financing**

It is agreed that issue of the shares by the company is one of the popular ways to attract financing for the company's further development including production, high-tech and innovation spheres. The main purpose of the shares' issue is to receive additional capital and attract investors.

Receiving of financing on the public capital markets seeking for long-term investments is extensively used by private and state institutions in developed and developing countries all over the world and equity capital is one of these instruments.

There some advantages and disadvantages that should be analyzed before going public and becoming an issuer. It is widely spread to make IPO by issuing shares on foreign markets, however not so many local companies issue shares to finance their activity or different projects. Large and mid-size companies have such kind of opportunities. There are some valuable advantages to receive money issuing securities. Whereas the shares' issue is connected with risks that any listed company should manage.

Key words: shares, listing, investor, issuer, securities market, investments, IPO.

Нұрғазина Ә.М.
**Акциялар шығару ретінде
қаржыландыру стратегиясы**

Акциялар шығару корпоративті қаржыландырудың нысандарының бірі болып табылады. Әрбір компанияның қызмет процесінде өндірісті немесе техникалық және инновациялық жаңғыртуды үшін қосалқы инвестициялар керек. Осы мақсатында компаниялар акцияларын шығарады.

Дамыған немесе дамушы мемлекеттерде жеке және мемлекеттік ұйымдары акциялар нарығынан ұзақ мерзімді капиталын тартады. Олар көпшілік сатылымды өткізу кезінде инвесторларға акцияларын сатады.

Акциялар шығару компанияларға әр түрлі артықшылықтарын береді. Бірақ отандық компаниялардың арасында қызмет істеуге немесе жобаларды жасау үшін қор нарық арқылы инвестиция тартылатын сандары көп емес. Осында үлкен және орта бизнестің субъектілері көбінесе қаржыландырылады. Қор биржасы арқылы келетін инвестициялар тәуекелдермен байланысты.

Түйін сөздер: акциялар, листинг, инвестор, эмитент, бағалы қағаздар нарығы, инвестициялар, IPO.

ВЫПУСК АКЦИЙ КАК СТРАТЕГИЯ ФИНАНСИРОВАНИЯ

В процессе деятельности практически каждой активно развивающейся компании наступает момент, когда для дальнейшего развития необходимы дополнительные средства в производственную, техническую и инновационную сферы. Выход компаний на публичные рынки капитала (рынки ценных бумаг) и привлечение на них финансовых ресурсов на долгосрочной основе является неотъемлемой частью привлечения инвестиций частной и государственной структурами во многих странах мира как развитых, так и развивающихся.

В настоящее время наиболее известными инструментами для привлечения финансовых средств на казахстанском рынке является использование банковского кредита и привлечение стратегического инвестора. Но лишь не многие отечественные компании обращаются к фондовому рынку с целью привлечения инвестиций посредством выпуска акций.

Возможности фондовых рынков заключаются не только в привлечении капитала, но и в стратегических шагах для роста внутреннего потенциала. В большинстве случаев выход компании на фондовый рынок свидетельствует о новом витке ее развития. Размещая ценные бумаги на бирже, компания имеет возможность показать бизнес-сообществу, что компания достигла необходимого уровня роста, у нее есть амбициозные перспективы и стратегические планы на будущее. Она тем самым становится более открытой для своих клиентов и партнеров, и, в тоже время, более привлекательной для инвесторов.

Вместе с тем существует определенная процедура размещения ценных бумаг на фондовой бирже. Данная процедура, включающая в себя все этапы выпуска и размещения ценных бумаг в виде акций и/или облигаций компании, определяется как эмиссия. Юридическое лицо, которое в соответствии с законодательством Республики Казахстан осуществляет выпуск в обращение ценных бумаг является эмитентом.

Остановимся более подробно на выпуске акций, представляющих собой ценные бумаги, выпускаемые акционерными обществами, будь то коммерческие банки, компании, предприятия разных форм собственности (частная, государственная, смешанная).

Приобретая акции какой-либо компании – инвестор отчасти становится собственником соразмерно доли имеющихся акций и право на получение части чистой прибыли по итогам года – тоже соразмерно доли имеющихся акций. Акции являются долевыми финансовыми инструментами, работа с которыми сопряжена с различными рисками.

Акции выпускаются только как именные эмиссионные ценные бумаги. Лицо – собственник акции является акционером акционерного общества, выпустившего данную акцию. Номинальная стоимость акции – цена, по которой акции размещаются среди учредителей (оплачиваются единственным учредителем), единая для всех простых и привилегированных акций и определяемая в учредительном договоре (решении единственного учредителя) акционерного общества. Цена размещения определяется при размещении акций на первичном рынке ценных бумаг. В дальнейшем акции обращаются по рыночной стоимости, которая складывается под влияние спроса и предложения на вторичном рынке.

Доход акционера по принадлежащим ему акциям, выплачиваемый акционерным обществом, является дивидендом.

В период размещения количество привилегированных акций общества не должно превышать двадцать пять процентов от общего количества его размещенных акций – см. рисунок 1.

Рисунок 1 – Структура выпуска акций

Акции могут быть простыми (обыкновенными) и привилегированными – см. таблицу 1.

Таблица 1 – Виды акций

Виды акций:	
<i>Простая акция</i>	<i>Привилегированная акция</i>
- это ценная бумага, удостоверяющая право владельца на долю собственности акционерного общества при его ликвидации. Такая акция дает право ее владельцу на получение части прибыли общества в виде дивиденда и на участие в управлении обществом.	– это ценная бумага, дающая право ее владельцу на получение дивиденда в качестве фиксированного процента, право на долю собственности при ликвидации общества и не дающая права голоса на участие в управлении обществом.

Таким образом, владение акциями дает определенные права акционерам:

- Право получать прибыль в виде дивидендов;
- Иметь право голоса на общих собраниях акционеров-собственников простых акций, на которых решаются вопросы управления предприятия, стратегии его развития, использования и распределения дохода и прибыли. По привилегированным акциям такое право отсутствует за исключением случаев определенных законодательством, напр., банкротство, слияние, поглощение и др.

Выделяют также следующие категории акций:

- голосующие акции, в том числе размещенные простые акции, а также привилегированные акции, право голоса по которым предоставлено акционерам в случаях, предусмотренных законодательством. В число голосующих акций не входят выкупленные обществом акции, а также акции, находящиеся в номинальном держании и принадлежащие собственнику, сведения о котором отсутствуют в системе учета ЦД;
- объявленные акции, выпуск которых зарегистрирован уполномоченным органом;

– размещенные акции, оплаченные учредителями и инвесторами на первичном рынке ценных бумаг;

- одна «золотая акция», не участвующая в формировании уставного капитала и получении дивидендов. Владелец «золотой акции» обладает правом вето на решения общего собрания акционеров, совета директоров и исполнительного органа по вопросам, определенным уставом общества. Право наложения вето, удостоверенное «золотой акцией», передаче не подлежит. Уставом компании, имеющей статус публичной компании (например, если ее акции находятся в категории списка фондовой биржи), налагается запрет «золотой акции».

Каковы же основные плюсы и минусы выпуска акций?

Плюсы:

1. К плюсам выпуска акций можно отнести возможность привлечения финансовых средств без принятия обязательства об их возврате – привлеченные инвестиции вливаются в компанию.

2. Размещение ценных бумаг на фондовом рынке и их дальнейшее обращение позволяет определить рыночную стоимость акций – т.е. рыночную стоимость компании.

3. Обращение ценных бумаг на организованном рынке повышают имидж эмитента, демонстрируя его надежность и стабильность.

4. Решение компании о выходе на биржу, принимается не только для получения средств, но и для определения рыночной стоимости компании. В лице рынка существует возможность получить четкий индикатор эффективности деятельности.

Минусы:

1. В качестве минусов можно отметить частичную утерю прав на управление той долей компании (от объема объявленных акций), которая находится в свободном обращении на рынке (так называемый free-float). Однако общепринято, что количество размещаемых акций всегда меньше объявленных. Таким образом, контрольные или мажоритарные пакеты акций могут находиться в руках собственников-учредителей.

2. При выпуске привилегированных акций, компания несет обязательства по выплате фиксированного уровня дивидендов вне зависимости от величины прибыли. Размер дивидендов по привилегированным акциям обычно не ниже размера дивидендов по простым акциям, в случае их начисления.

3. Любые новости о проблемах в развитии компании, негативных тенденциях в развитии

сектора, в котором осуществляет деятельность компания, могут негативно сказаться на рыночной стоимости акций. В свою очередь положительная информация благоприятно сказывается на настроении инвесторов и, соответственно, повышают рыночную стоимость акционерного капитала.

Принятие решения о выходе на фондовый рынок всегда очень важное и ответственное как для существующих собственников, так и будущих акционеров. Если компанией принято решение о выпуске акций и включении их в список фондовой биржи, то необходимым являются:

- ознакомление с правилами и требованиями листинга;

- расчет с примерными расходами, связанными с размещением ценных бумаг на фондовом рынке;

- выбор финансового консультанта (для нефинансовых организаций);

- осуществление государственной регистрации ценных бумаг путем подготовки и сдачи необходимых документов в уполномоченный орган (в т.ч. проспект эмиссии, договор с регистраторской компанией, уставные документы, квитанция об оплате государственной пошлины и пр.).

- выбор аудиторской компании для проведения финансового анализа;

- подготовка необходимого пакета документов совместно с консультантом и другие.

Данный перечень не является исчерпывающим и требует дополнительных уточнений с финансовым консультантом и уполномоченным органом. В случае если компания функционирует в форме ТОО, то для размещения акций ей необходимо провести перерегистрацию в АО.

Недостатком выпуска акций является и длительность процедур эмиссии и листинга ценных бумаг на фондовой бирже, которые могут занять от 6 мес. до 3-х и более лет, в зависимости от готовности компании к выходу на фондовый рынок.

Готовность компании подразумевает внедрение принципов корпоративного управления, правильного ведения финансовой отчетности (в частности МСФО или ГААП), соблюдения норм законодательства при осуществлении текущей деятельности.

К основным принципам привлечения инвестиций через фондовый рынок относятся следующие:

- возможность привлечения капитала для развития. Дополнительный приток капитала способствует возможности дальнейшего развития;

- привлечение инвестиций через фондовый рынок является доступным для средних и крупных компаний с соответствующим размером собственного капитала. Если компания отвечает критериям листинга и продемонстрирует инвесторам эффективность ведения своего бизнеса, эмиссия будет успешной;

- статус компании, котирующейся на бирже, имеет маркетинговую ценность. Членство в кругу компаний, внесенных в списки фондовой биржи – это возможность также увеличить популярность компании. Это особенно важно для компаний, которые ранее по разным причинам практически не имели возможность представить в СМИ свои достижения;

- считается, что компании, котирующиеся

на бирже, более эффективны и добиваются лучших результатов. Уже сама подготовка к эмиссии заставляет основательно пересмотреть и упорядочить дела компании, например, заново определить стратегию, изменить организационную структуру и внедрить принципы корпоративного управления и т.п. Эмитент становится более открытым для инвесторов, клиентов и партнеров.

- широкая инвесторская база, которая включает розничных и институциональных инвесторов. Нужно также учитывать, что для инвестирования в ценные бумаги у институциональных инвесторов существуют определенные ограничения к уровню приемлемого риска.

Информация о классификации инвесторов представлена на рисунке 2.

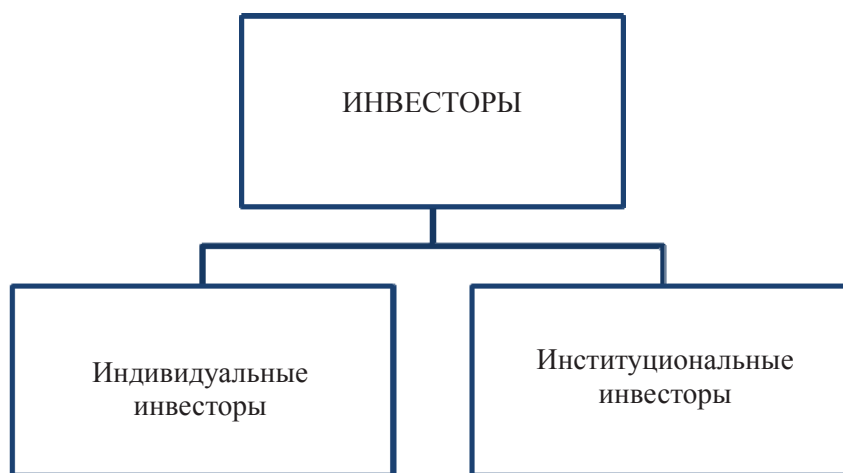

Рисунок 2 – Группы инвесторов

Институциональные инвесторы привлекают средства от экономических субъектов. К таким инвесторам относятся инвестиционные и пенсионные фонды, страховые компании и банковские учреждения. Формирование инвестиционных портфелей этих субъектов осуществляется с использованием услуг профессиональных участников, обладающих лицензиями на осуществление деятельности по управлению инвестиционным портфелем или по управлению пенсионными активами, за исключением случаев, установленных законодательством Республики Казахстан.

Индивидуальные инвесторы осуществляют

инвестиции в эмиссионные ценные бумаги и иные финансовые инструменты с использованием услуг профессиональных участников рынка ценных бумаг, обладающих лицензиями на осуществление брокерской и дилерской деятельности или деятельности по управлению инвестиционным портфелем.

Фактически привлечение широкого круга инвесторов является ключевой целью размещения акций в рамках привлечения финансирования.

В то же время на фондовом рынке существует дефицит надежных эмитентов, как и компаний желающих размещать акции. Показатели биржевого рынка за 2015 год представлены в таблице 2.

Таблица 2 – Показатели биржевого рынка за 2015 год

Сектор биржевого рынка	Объем, млрд. тенге	Объем, млн. долл.	Средне-дневное количество сделок	Средне-дневной объем сделок, млн. долл.	Средний объем одной сделки, млн. долл.
Иностранные валюты	66 202,3	312 812,5	227	1 276,8	5,6
Акции	899,6	4 737,4	176	19,3	0,1
Корпоративные долговые ЦБ	1 228,5	5 612,7	7	22,9	3,1
Казахстанские ГЦБ	427,7	2 256,6	0**	9,2	42,6
Операции репо	23 213,5	104 204,3	155	425,3	2,7
Деривативы	–	–	–	–	–
ЦБ инвестиционных фондов	0,1	0,5	1	<0,1	<0,1
Итого	91 971,8	429 623,9	542	1 753,6	3,1
По данным типовой презентации KASE на 01 января 2016 года					

Данные таблицы свидетельствуют о низком уровне доли рынка акций в общем объеме биржевого рынка – всего около 1 % по итогам 2015 года.

Для активации интереса таких субъектов к продаже акций на фондовом рынке отдельные биржи предлагают консультационную помощь и льготы при проведении IPO. Кроме того, на различных площадках существует возможность кросс-листинга, позволяющая акциям компаний обращаться одновременно на двух и более

биржевых площадках – отечественной и зарубежной.

Таким образом, выпуск акций является одним из распространенных инструментов финансирования. Однако на казахстанском рынке отсутствует интерес у компаний и инвесторов к данному сектору биржевого рынка. Вместе с тем, рынок акций обладает определенными преимуществами при финансировании деятельности компаний в долгосрочной перспективе.

Литература

- 1 Закон «О рынке ценных бумаг».
- 2 Закон «Об акционерных обществах».
- 3 www.kase.kz.
- 4 www.edu.kase.kz

References

- 1 Law of the Republic of Kazakhstan «On the securities market».
- 2 Law of the Republic of Kazakhstan «On joint stock companies».
- 3 www.kase.kz.
- 4 www.edu.kase.kz

Нургазина А.М.,
Гапбаров Р.А.

**Аспекты и проблемы рынка
ценных бумаг Республики
Казахстан**

В статье рассматриваются некоторые аспекты рынка ценных бумаг Казахстана, которые повлияли на развитие данного рынка на протяжении периода его становления. Предпринимаемые в свое время решения для развития фондового рынка страны привели к новым проблемам развития данного рынка на сегодняшний день. В связи с чем правительство Республики ежегодно предпринимает ряд шагов по развитию данного сектора экономики в виде программ развития, нормативно правовых актов. Развитие рынка ценных бумаг жизненно необходимо для экономики страны, так как именно через данный рынок осуществляются инвестиционные процессы. На развитие рынка ценных бумаг влияют многочисленные факторы объективного и субъективного характера. В итоге страдает инвестиционная составляющая процесса развития отечественной экономики. Низок охват населения рынком ценных бумаг. В статье отмечены некоторые проблемы, сдерживающие развитие рынка ценных бумаг, и предлагаются направления его оживления.

Ключевые слова: ценные бумаги, фондовый рынок, развитие, инвестиции, финансовые инструменты, эмитенты.

Nurgazina A.M.,
Gapbarov R.A.

**Aspects and problems of the
securities market of the Republic
of Kazakhstan**

This article discusses some aspects of the securities market of Kazakhstan, which influenced the development of this market during the period of its formation. Solutions for the development of the stock market in the country, which have been taken in due time, have led to new problems of development of this market, which are relevant nowadays. In this connection the Government of the Republic is taking on an annual basis a number of steps for the development of this sector of the economy in the form of development programs, regulatory legal acts. The development of securities market is vitally important for the national economy, because all the investment processes are carried out precisely through this market. Numerous factors of objective and subjective nature influence the development of the securities market. As a result, the investment component of the development process of the national economy suffers. The coverage of the population by the securities market is very low. The article highlights some problems, which hinder the development of the securities market, as well as proposed directions of its recovery.

Key words: securities, stock market, development, investments, financial instruments, issuers.

Нургазина А.М.,
Гапбаров Р.А.

**Қазақстан Республикасындағы
құнды қағаздар нарығындағы
аспектілер мен проблемалар**

Мақалада құнды қағаз нарығының қалыптасуы кезеңінде оның дамуына ықпал еткен, Қазақстандағы құнды қағаздар нарығының кейбір аспектілері қарастырылады. Елдің қор нарығының дамуын шешу үшін өз уақытында жасалған шешімдер бүгінде осы нарығының дамуының жаңа проблемаларына алып келді. Осыған орай, жыл сайын Республика үкіметі экономиканың осы секторының дамуы жағынан, даму бағдарламалары, нормативтік-құқықтық актілер түрінде бірқатар қадамдар жасауда. Құнды қағаздар нарығын дамыту ел экономикасы үшін аса қажет, өйткені дәл осы нарық арқылы инвестициялық жобалар іске асырылады. Құнды қағаздар нарығының дамуына объективтік және субъективтік сипаттағы көптеген факторлар ықпал етеді. Нәтижесінде отандық экономика дамуының инвестициялық құраушысы зардап шегеді. Халықты құнды қағаздар нарығымен қамту деңгейі төмен. Мақалада құнды қағаздар нарығының дамуын тежейтін кейбір проблемалар мен оны жандандырудың ұсынылған бағыттары қарастырылған.

Түйін сөздер: құнды қағаздар, қор нарқы, даму, инвестициялар, қаржылық құралдар, эмитенттер.

**АСПЕКТЫ И
ПРОБЛЕМЫ РЫНКА
ЦЕННЫХ БУМАГ
РЕСПУБЛИКИ
КАЗАХСТАН**

Перед Казахстаном стоит задача по ускоренному повороту экономики страны к дальнейшему прогрессивному, устойчивому развитию. На это в очередной раз обратил свое внимание Президент страны Н.Назарбаева в послании народу Казахстана: «только диверсифицированная экономика может эффективно противостоять последствиям глобального кризиса. Поэтому мы реализуем программу индустриализации. Нам нужна новая инвестиционная политика» [1, с.2]. Акцент делается на достижение высоких экономических показателей, сопоставимых с развитыми странами мира. Это еще и путь к достижению устойчивого развития общества, повышению качества жизни казахстанцев, предусматривающего широкую доступность населения к благам цивилизации, повышению образовательного уровня, улучшению здравоохранения, развитию культуры и т.п.

Важную роль в ускорении развития экономики страны играет рынок ценных бумаг. Ценные бумаги занимают важное место среди инструментов финансового рынка. Их эмитентами являются правительства, органы местной власти, а также корпорации, акционерные общества и другие учреждения и организации, наделенные такими правами.

Финансовая составляющая казахстанской экономики в условиях рынка остается важнейшей проблемой сегодняшнего дня и обозримого будущего. Очевидно, что развитие рынка ценных бумаг Казахстана является важнейшей составляющей эффективного инвестиционного процесса.

Развитый внутренний финансовый рынок мог бы с одной стороны, иметь возможность в большей степени мобилизовывать внутренние и внешние инвестиционные ресурсы, а с другой стороны, существенно облегчить задачу интеграции в мировой финансовый рынок как канал для инвестирования иностранного капитала в казахстанскую экономику через размещение отечественных, казахстанских ценных бумаг.

В условиях разразившегося нынешнего мирового финансового кризиса, появилась проблема привлечения капиталов на казахстанский финансовый рынок. Возникли проблемы с реализацией многих перспективных проектов отечественной экономики.

Несмотря на то, что обстоятельство на сегодняшний день складываются именно так, все же можно констатировать, что

рынок ценных бумаг Казахстана функционирует. Этот факт прослеживается в увеличивающихся объемах торговли на фондовом рынке страны, росте количества эмиссий ценных бумаг, успешном размещении ценных бумаг на мировых финансовых площадках.

В основе функциональности рынка ценных бумаг Казахстана лежит адекватно формируемый менеджмент предприятий и организаций.

Изучение зарубежного опыта функционирования рынков ценных бумаг, показывает нам, что мы не имеем пока еще многих предпосылок и необходимых компонентов для его окончательного, завершеного создания рынка. Организация крупномасштабного рынка для обращающихся ценных бумаг, очевидно, является сложным и длительным процессом. Массовому обращению акций должно предшествовать массовое создание акционерных предприятий, которому в наших условиях должно предшествовать разгосударствление и приватизация предприятий, активизация торговли ценными бумагами всех слоев населения.

Проблемы рынка ценных бумаг и его развития в условиях рыночной экономики – очень актуальная тема на сегодняшний день. Это объясняется как историей, так и нынешним положением страны в целом. Основной трудностью рынка ценных бумаг для Казахстана является то, что до приобретения государственного суверенитета, здесь никогда не было рыночного понимания и применения ценных бумаг, нет многовековых традиций в их распространении как средства мобилизации финансовых ресурсов.

Существует множество нерешенных вопросов в области оборота ценных бумаг, что в конечном итоге, опосредовано, не отвечает реальным запросам фондового рынка Казахстана. Имеются также проблемы в части эффективности формирования портфелей ценных бумаг, низкого уровня их анализа.

Формирование портфеля ценных бумаг и других инвестиционных инструментов – сложная задача. Для этого необходимо учесть все возможные составляющие элементы, связанные с ценными бумагами, которые можно получить из различных информационных источников – внешних и внутренних. Это позволит провести максимально обстоятельный и полный анализ состояния рынка ценных бумаг, потенциал предприятия и на основе этого приступить к формированию портфеля ценных бумаг.

Существует прямая зависимость – чем выше качество проведенного анализа ценных бумаг,

тем появляется больше возможностей для проведения агрессивной стратегии при формировании и управлении портфелем ценных бумаг, предупреждая и преодолевая финансовые риски. Это в свою очередь позволит исследуемому предприятию получать более высокие доходы от операций с ценными бумагами.

Эффективное и оптимальное управление портфелем ценных бумаг может осуществляться лишь в условиях стабильности и взвешенности принимаемых решений. Такое положение можно добиться посредством введения Стандартов управления в части ценных бумаг и точному следованию их положениям.

О необходимости развития фондового рынка в Казахстане говорится уже не один год [2, стр.27-30]. При этом до сих пор он не стал реальным фактором экономического роста. В этой связи на решение данной проблемы направляются значительные усилия правительства и бизнеса.

Действительно от деятельности профессиональных участников рынка ценных бумаг во многом зависит успешное развитие фондового рынка страны, основное предназначение которого в ускорении экономического роста Казахстана, структурной перестройки экономики за счет быстрого и эффективного перетекания инвестиций в прогрессивные, наукоемкие, с высокой добавленной стоимостью отрасли экономики.

Тенденции развития казахстанского фондового рынка, в целом, положительные, но несмотря на высокий интерес инвесторов, инструментов на рынке по-прежнему мало.

В течение существования организованного фондового рынка Казахстана в сфере обращения ценных бумаг имели место некоторые недочеты, поспешные решения и нерешительность в действиях участников рынка. Это и понятно – издержки роста почти всегда имеют место в новом деле, тем более таком специфическом и сложном для понимания. Были допущены просчеты в организации вексельных бумаг, в выпуске первых корпоративных ценных бумаг. Такое начало сильно повредило, доверие инвесторов на долгое время было утеряно. Однако в результате предпринятых мер удалось переломить не благоприятные тенденции в развитии рынка ценных бумаг, и вернуть доверие населения и инвесторов к покупке ценных бумаг.

Биржа стала основным базовым элементом организованного финансового рынка страны. Суммарный объем сделок на казахстанской фондовой бирже в 2015 году составил огромную

сумму, эквивалентную 429,6 млрд. долларов США[3]. Ее техническая и технологическая основа позволяет проводить любые торговые операции с ценными бумагами, биржа приобрела универсальный характер. Но успешное функционирование фондовой биржи Казахстана не могла бы состояться без активного участия коммерческих банков.

Как разработчик информационной деятельности, биржа стала активным производителем аналитической и финансовой информации, что в свою очередь помогает ускорить процесс окончательного развития рыночных отношений в Казахстане.

Таким образом, биржа стала основным базовым элементом организованного финансового рынка страны. Ее техническая и технологическая основа позволяет проводить любые торговые операции с ценными бумагами, биржа приобрела универсальный характер.

Финансовые фирмы Казахстана, во все большей мере сталкиваются с усиливающейся конкуренцией на рынке и вынуждены адаптироваться к развивающимся условиям рыночной экономики, используя в своей работе экономические подходы и методы руководства.

Важным моментом является диверсификация бизнеса, как источника формирования мощной финансовой базы. При этом надежным методом улучшения финансового состояния предприятий является рассредоточение активов по различным видам деятельности.

Развивающаяся рыночная экономика Казахстана требует комплексного решения вопросов организации предпринимательской деятельности. Это относится в полной мере к проблемам адаптации менеджмента участников хозяйственной деятельности к реалиям новой организации экономических отношений.

Для этого проводится анализ ситуации на фондовом рынке страны, проводится мониторинг инвестиционных инструментов обращающихся на финансовом рынке страны. Используются внешние и внутренние информационные источники. Информационная база для внешнего анализа состояния рынка ценных бумаг достаточно прозрачна и доступна для проведения анализа.

Внутренняя информационная база формируется непосредственно на предприятии, что усиливает необходимость повышения ее качества. Проведенный анализ портфеля ценных бумаг ряда компаний выявил имеющиеся недостатки в работе с ценными бумагами,

к которым необходимо отнести низкую оборачиваемость ценных бумаг, случаи неадекватного выбора инвестиционных инструментов, излишнюю консервативность при формировании портфеля ценных бумаг.

Очевидно, что в основе формирования инвестиционных портфелей должны быть безопасность и доходность инвестиций, при стабильном росте и высоком уровне ликвидности.

Однако поскольку не существует инвестиционных ценностей, обладающих всеми перечисленными свойствами, объективно требуется определенный компромисс. В связи с чем, основной целью формирования портфеля является достижение наиболее оптимального сочетания между риском и доходом для инвестора. Именно стремление к соответствующему набору инвестиционных инструментов позволит уменьшить риск потерь инвестора до минимума и получив при этом максимальный инвестиционный свой доход.

Проверенным способом уменьшения риска потерь является диверсификация портфеля или инвестирование средств в проекты и ценные бумаги с различными уровнями надежности и доходности. Риск снижается, когда вкладываемые средства распределяются между множеством разных видов вложений. Диверсификация уменьшает риск за счет того, что возможные невысокие доходы по одному элементу портфеля будут компенсироваться высокими доходами по-другому. Минимизация риска достигается за счет включения в портфель множества различных элементов, не связанных тесно между собой.

Эту работу нельзя осуществить спонтанно. Необходима тщательная проработка. Внедрение Стандарта управления портфелем ценных бумаг позволит шаг за шагом формировать наиболее оптимальный инвестиционный портфель, способный приносить максимальную доходность при минимизации финансовых рисков.

Экономика может эффективно развиваться только в условиях конкуренции – это доказано историей. Отсутствие конкуренции в социалистической экономике в конечном итоге привело к краху советской экономики и, в конце концов, к развалу СССР – это доказательство важности конкурентной среды для прогресса экономики, а вместе с ним и социального развития общества.

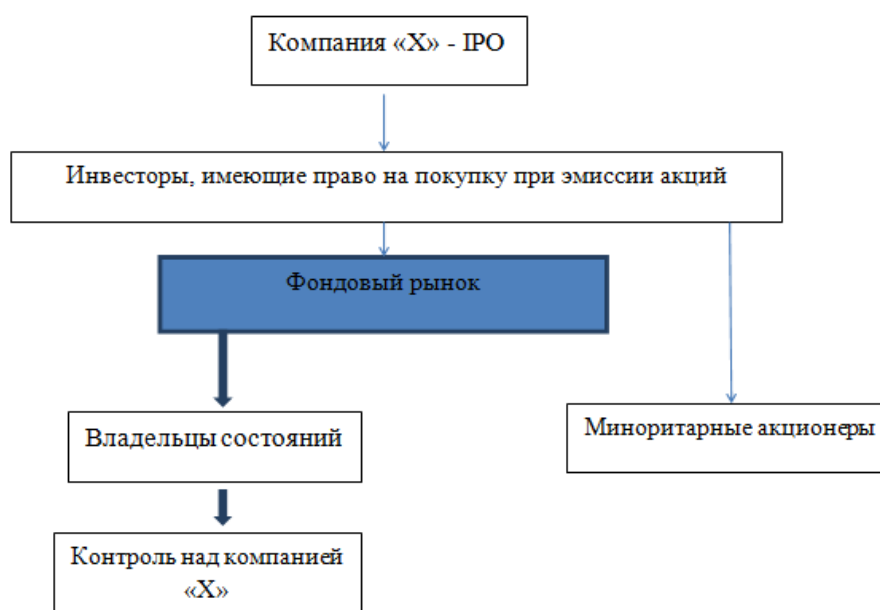
Условием конкурентной среды является рыночная экономика, основанная на частной собственности на средства производства. Чем боль-

ше субъектов частной собственности на средства производства, тем может быть выше уровень конкуренции. Очевидно, что чем меньше субъектов частной собственности тем, меньше конкурентная среда, а при возникновении монополии, говорить о конкуренции, невозможно.

Итоги по программе массовой приватизации в Казахстане немного разошлись с ожиданиями, и собственность в итоге перешла ограниченному количеству инвесторов. При этом к данному кругу инвесторов перешли наиболее доходные и ликвидные виды собственности. В такой ситуации вряд ли стоит надеяться на то, что кто-то из ны-

нешних хозяев, станет отказываться хотя бы от части своей собственности и выйдет на рынок с эмитированными ценными бумагами [4].

В этой связи, проведенное в Казахстане в начале 2010-х годов IPO малой доли собственности ряда ликвидных компаний в стране привело к некоторому росту миноритарных акционеров, которые со всей очевидностью в скором времени расстанутся со своими акциями, которые могут перейти к 10-ти процентной группе, владеющих основными национальными богатствами страны. Схематически эту трансформация представлена в схеме (рисунок 1).

Рисунок 1 – Схема перехода акций по IPO

Примечание: составлено автором

В создавшихся условиях ситуацию можно решить следующим этапом приватизации общественной собственности, которая пока остается общественной. Только в этом случае можно создать средний класс, а вместе с этим и развивать фондовый рынок, который дал бы возможность пенсионным активам прирастать в размерах, способных обеспечить решение вопроса обеспечения будущих пенсионеров накопительной пенсионной системы.

Президент страны, выступая на расширенном заседании правительства РК, после проведенной в стране девальвации тенге 2014 года, справедливо указывал чиновникам на необхо-

димость проведения работы по привлечению в страну инвестиции и новых передовых технологий: «По всем вопросам инвестиционного климата нам необходимо ввести четкие, прозрачные и предсказуемые правила игры. Чего хотят инвесторы. Их интересует ряд базовых факторов: стабильность контрактов и законодательства, стабильность в обществе, инфраструктура, энергоресурсы, транспорт, рабочая сила, удобный визовый режим. Всё это у нас есть, но не работает совершенно и если работает, то не в пользу инвесторов».[5]

Для дальнейшего развития рынка ценных бумаг Казахстан нуждается в инвестициях,

но еще в большей степени в инновационных технологиях, с тем, чтобы поднять конкурентоспособность казахстанской экономики и улучшить жизнь казахстанцев. В этой связи

мы полагаем, что адекватное развитие рынка ценных бумаг было бы способом эффективного привлечения инвестиций в экономику Казахстана.

Литература

- 1 Послание Президента Республики Казахстан Н.Назарбаева народу Казахстана. 30 ноября 2015 г. Казахстан в новой глобальной реальности: рост, реформы, развитие. <http://www.akorda.kz>
- 2 Калдияров Д.А., Калдияров С.Д. Состояние фондового рынка Казахстана // Вестник КазНУ, 2010, № 3, стр. 27-30
- 3 В 2015 году объем торгов на KASE вырос в 2 раза и составил 92,0 трлн тенге (\$429,6 млрд), Официальный сайт Казахстанской фондовой биржи. <http://www.kase.kz/news>
- 4 Кому принадлежит Казахстан и его недра <http://www.yvision.kz>
- 5 Назарбаев Н. Выступление на расширенном заседании правительства РК от 14 февраля 2014 г. <http://www.akorda.kz>

References

- 1 Poslanie Prezidenta Respubliki Kazahstan N.Nazarbaeva narodu Kazahstana. 30 noyabrya 2015 g. Kazahstan v novoi globalnoi realnosti: rost, reformy, razvitie. <http://www.akorda.kz>
- 2 Kaldiyarov D.A., Kaldiyarov S.D. Sostoyanie fondovogo rynka Kazahstana // Vestnik KazNU, 2010, № 3, str. 27-30
- 3 V 2015 godu ob'em torgov na KASE vyros v 2 raza I sostavil 92,0 trl tenge (\$429,6 mlrd), Ofitsalniy saitKazahstanskoi fondovoi birji. <http://www.kase.kz/news>
- 4 Komu prinadlejit Kazahstan i ego nedra. <http://www.yvision.kz>
- 5 Nazarbaev N. Vystuplenie na rasshirennom zasedanii pravitelstva R.K. ot 14 fevralya 2014g. <http://www.akorda.kz>

Казбекова Ж.Б.,
Цзинин У

Проблемы привлечения и использования заемных ресурсов предприятий в Казахстане

В данной статье рассмотрена актуальность управления заёмными ресурсами предприятий. Раскрыта важность рационального финансирования посредством заёмных источников для предприятий, даны положительные стороны использования заёмного капитала. Выявлены проблемы привлечения (ограниченность возможных заёмных ресурсов; необходимость залога; ограниченность отечественных инвестиций; сложности в использовании иностранных инвестиций; повышение процентных ставок) и использования заёмных ресурсов предприятий в Казахстане (генерация финансовых рисков; меньшая норма прибыли; зависимость от колебаний конъюнктуры финансового рынка; возможность кредиторов контролировать отдельные принимаемые решения; несоответствие проекта). Произведен анализ проблем из практики казахстанских предприятий. Рассмотрены причины их появления и последствия. Исходя из анализа проблем, даны некоторые актуальные предложения для предприятий, банков.

Ключевые слова: проблемы, привлечение, использование, заёмные ресурсы предприятия.

Kazbekova Zh.B.,
Czinin U

Problems of bringing in and the use of borrowed funds of enterprises in Kazakhstan

In this article, relevance of reasonable management of borrowed funds of enterprises is considered. It shows the importance of sustainable funding through borrowed funds for enterprises, given the positive aspects of the use of borrowed capital. Solved the problem by attracting (disabilities of borrowed resources, the need of collateral, limited domestic investment; difficulties in the use of foreign investment, an increase in interest rates), and by the use of borrowed resources companies in Kazakhstan (the generation of financial risk, lower rate of return; dependence on market fluctuations financial markets, the ability of creditors to monitor individual decisions; project mismatch). Produced concrete analysis of every problem by combining Kazakh practical situation. We consider their reasons and consequences. Based on these issues, given some actual proposals from the three sides of the enterprises, banks and the state, based on the real situation in Kazakhstan.

Key words: problems; bringing in; utilization; borrowed funds of enterprises; In Kazakhstan.

Казбекова Ж.Б.,
Цзинин У

Мәселелерді тарту және Қазақстанда заем ресурстарының кәсіпорындарын пайдалану мен тарту

Берілген мақалада қарыз кәсіпорындардың ресурстарын басқару өзектілігі қарастырылған. Кәсіпорындар үшін қарыз көздері рационалдық арқылы қаржыландыру маңызды екендігі, қарыз капиталын пайдаланудың оң тараптары келтірілген.

Қазақстандағы заем ресурстарын пайдалануда кәсіпорындардың (қаржылық тәуекелдер генерациясы; пайда нормасының төмендігі; қаржы нарығы жағдайында құбылмалылығына тәуелді; кредиторлардың жеке шешім қабылдау мүмкіндігі; жобаның сай келмеуі) бірқатар мәселелері ашылды (қарыз ресурстарының мүмкіндігінің шектелуі; кепілдің қажеттілігі; отандық инвестициялардың шектелуі; шетел инвестицияларын пайдалану күрделілігі; пайыздық ставкалардың жоғарылауы).

Қазақстандық кәсіпорындардың тәжірибесінен талдау келтірілген. Олардың пайда болуы мен салдарының себептері қарастырылған. Осы мәселелерді талдау негізінде компаниялар мен банктер үшін кейбір үздік ұсыныстар берілген.

Түйін сөздер: мәселе, тарту, пайдалану, кәсіпорынның қарыз ресурстары.

ПРОБЛЕМЫ ПРИВЛЕЧЕНИЯ И ИСПОЛЬЗОВАНИЯ ЗАЕМНЫХ РЕСУРСОВ ПРЕДПРИЯТИЙ В КАЗАХСТАНЕ

Введение. Ресурсное обеспечение предприятия является необходимым условием его развития. Источники формирования финансовых ресурсов предприятий включают собственные средства и заемные средства. Многие корпорации финансируют свою деятельность за счет заемных средств. Прежде всего, заемные средства необходимы для финансирования текущих потребностей корпорации, когда темпы роста собственных источников отстают от темпов роста предприятия, для модернизации производства, освоения новых видов продукции, расширения своей доли на рынке, приобретения другого бизнеса и т.д. Инфляция и недостаток собственных оборотных средств вынуждают большинство корпораций привлекать заемные средства для финансирования оборотного капитала.

Положительные стороны использования заемного капитала:

1. Достаточно широкие возможности привлечения, особенно при высоком кредитном рейтинге фирмы, наличии залога или гарантии поручителя.
2. Обеспечение роста финансового потенциала предприятия при необходимости существенного расширения его активов и возрастания темпов роста объема его хозяйственной деятельности.
3. Более низкая стоимость в сравнении с собственным капиталом за счет обеспечения эффекта «налогового щита» (изъятия затрат по его обслуживанию из налогооблагаемой базы при уплате налога на прибыль).
4. Способность генерировать прирост финансовой рентабельности (коэффициента рентабельности собственного капитала).[1]

Поэтому эффективность привлечения и использования заемных ресурсов для развития предприятия является важным вопросом. Но в Казахстане сейчас существуют следующие проблемы использования и привлечения заемного капитала предприятия (таблица 1).

Таблица 1 – Проблемы привлечения и использования заемных ресурсов

№	Проблемы привлечения	Проблемы использования
1	Ограниченность возможных заемных ресурсов	Генерация финансовых рисков
2	Необходимость залога	Меньшая норма прибыли
3	Ограниченность отечественных инвестиций	Зависимость от колебаний конъюнктуры финансового рынка
4	Сложности в использовании иностранных инвестиций	Возможность кредиторов контролировать отдельные принимаемые решения
5	Повышение процентных ставок	Несоответствие проекта

* таблица (1) составлена автором на основе теоретических данных[2]-[16]

Рассмотрим каждую из этих проблем более детально.

1. Проблемы привлечения заемных ресурсов предприятий

1) Ограниченность возможных заемных ресурсов.

В Казахстане из-за удобства и себестоимости, предприятиям привычнее использовать традиционные источники заемного финансирования (ссуды банков; средства от продажи облигаций и других ценных бумаг; кредиторская задолженность), поэтому они не уделяют достаточно внимания нетрадиционным методам (лизинг,

факторинг, синдицированные банковские кредиты, франчайзинг, форфейтинг и так далее).

Совокупный портфель казахстанских лизинговых компаний по состоянию на конец 2014 года вырос на 15% и достиг 215,7 млрд. тенге (таблица2)[2]. В то же время существенно снизился лизинговый портфель банков — примерно на 40%. Тенденция к снижению банковских лизинговых операций сохраняется уже несколько лет. Этот инструмент и раньше не был слишком популярен в банковской среде, и в данный момент, становится все менее востребованным. (Рисунок 1.) [3]

Таблица 2 – Основные параметры рынка лизинга Казахстана

Показатели	2011	2012	2013	2014
Объем текущего лизингового портфеля, млн тенге	142 076	167 009	187 416	215 699
Темпы прироста, %		17,5	12,2	15,1
Объем нового бизнеса лизинговых компаний, млн тенге	47 257	64 540	71 781	84 996
Темпы прироста, %		36,6	11,2	18,4
Количество сделок лизинговых компаний, шт.	1 594	2 326	2 624	3 372
Темпы прироста, %		45,9	12,8	28,5
Объем полученных лизинговых (в т.ч. арендных) платежей за год, млн тенге	29 092	34 372	38 518	37 153
Темпы прироста, %		18,2	12,1	-3,5
ВВП, млрд тенге	27 572	30 347,0	35 275	38 712

Источник: «Эксперт РА Казахстан» по результатам анкетирования ЛК, Комитет по статистике МНЭ РК [2]

Факторингом в Казахстане активно занимаются только НФА (Национальная факторинговая ассоциация, включающая в себя шесть членов, среди которых Альфа банк, другие члены из независимых факторинговых компаний

Казахстана). Кроме этого, тормозящим моментом является несовершенство правовой базы, почти полное отсутствие отработанной методики совершения факторинговых операций, нехватка справочной и научной литературы. По

таким же причинам, в сравнении с развитыми странами, и небольшой масштаб рынка покупателей и поставщиков, развита сфера банковских услуг, которая вытесняет такие нетрадиционные методы, как факторинг, в отличие от рынка России, где факторинг является развитой отраслью [4]. При этом, совокупные активы факторинговых компаний еще слишком малы по отношению к банковским. В 2013 году совокупные активы

факторинговых компаний были не более 0,02% от активов банков, и сегодня картина по-прежнему недостаточная, чтобы говорить о доле рынка факторинга, «отобранной» у банковского кредитования. Если банковские кредиты в РК по состоянию на 1 февраля 2014 года составили почти 13,367 трлн. тенге, то ссудный портфель факторинговых компаний – всего 4,329 млрд. тенге (0,032%) [5].

Рисунок 1 – Лизинговый портфель банков на 2008 – 2015 годы

Источник: Нацбанк Республики Казахстан[3]

В ситуации с франчайзингом, статистические данные показывают, что на его рынке работают около 250 сетей, из них казахстанских франшиз не более 15%, а оценивается он в 2-2,5 млрд. долларов и занимает малую долю в объеме рынка. Сегодня во всем мире франчайзинг активно используется в 70 различных отраслях хозяйства. В странах с развитой экономикой этот вид бизнеса в сфере услуг и розничной торговли применяют 50%, а в производственной сфере – порядка 15% коммерческих субъектов. В Казахстане используют франчайзинг не более 4% представителей МСБ, несмотря на то, что этот вид бизнеса предприятия имеет большой потенциал для развития [5]. Основная причина этого явления заключается в том что крутые франчайзеры в европейских странах еще мало знают о Казахстане, в первую очередь им интересен рынок России, Украины. Кроме этой причины, еще существуют трудности по кредитам, налоги, дефицит необходимых помещений, недостаток квалифицированных кадров, которые преследуют любого предпринимателя.

Кроме того, в качестве главных традиционных способов финансирования, существуют

коммерческие банковские кредиты, проблема которых, состоит в том, что выдачу кредитов заемщикам коммерческими банками ограничивают экономические нормативы, устанавливаемые для них Национальным банком. В соответствии со статьей 32 Закона «О Национальном Банке» Республики Казахстан Национальный банк устанавливает следующие экономические нормативы для банков:

- минимальный размер уставного фонда;
- минимальный размер резервного фонда;
- предельное соотношение между размерами собственных средств банка и суммой его обязательств (активов и пассивов);
- показатели ликвидности балансов;
- размер обязательных резервов, размещенных в Национальном банке;
- максимальный размер риска на одного заемщика;
- максимальный размер риска для учредителей, акционеров банка, а также юридических лиц, в уставном капитале которых участвует банк;
- ограничения на объемы привлечения кредитов из-за границы;

– предельный размер кредитов, получаемых из централизованных источников Национального банка [3].

Эти нормативы призваны обеспечить банкам необходимую финансовую устойчивость и ликвидность для выполнения обязательств перед кредиторами и вкладчиками, однако в то же время они существенно сокращают объем возможных заемных ресурсов.

2) Необходимость залога.

Сложность процедуры привлечения (особенно в больших размерах), заключается в том, что предоставление кредитных средств зависит от решения других хозяйствующих субъектов (кредиторов), требует в ряде случаев соответствующих сторонних гарантий или залога (при этом гарантии страховых компаний, банков или других хозяйствующих субъектов предоставляются на платной основе).

Но когда кредит берется под залог имущества, то клиенту придется пройти некоторые процедуры, такие как страхование объекта залога и оценка его рыночной стоимости. Оплачивает это все кредитор-получатель со своих собственных средств, что, согласитесь, является серьезным минусом. Также нужно иметь в виду, что оценочная стоимость залога всегда ниже его реальной рыночной цены, а кредит выдается на сумму не более 70-80% от реальной стоимости залогового имущества, поэтому если требуется большая сумма денег, то, соответственно, и объект залога должен быть дорогостоящим [6].

3) Ограниченность отечественных инвестиций.

Частные инвестиции работают на любом этапе развития рынка, в кризисной ситуации в том числе. Сейчас есть только один нюанс: если раньше компания могла получить приличные заемные деньги за небольшую долю (10% акций), то теперь же для обеспечения того же объема ресурсов понадобится от 25% до 50% акций и больше, при этом инвестор может стать совладельцем бизнеса, что является большим минусом для компании [7].

Сейчас в Казахстане сложилась ситуа-

ция, при которой, с одной стороны, существует острая необходимость в прямом инвестировании предприятия, а с другой – острый дефицит отечественных источников финансирования. В таких условиях невозможно привлечь заемные средства, тем более в крупных размерах. Тогда источником инвестирования могут выступать и выступают зарубежные компании, банки и другие финансовые институты, результатом чего становится вывоз части прибыли за границу.

4) Сложности в использовании иностранных инвестиций.

Ориентация на значительный приток иностранных инвестиций порождает следующие проблемы:

- иностранный капитал не стремится в реальный сектор экономики и вложения имеют, как правило, краткосрочный характер;
- возрастающая зависимость от иностранного капитала предполагает постоянный и значительный отток валютных средств (в форме вывозимой прибыли);
- иностранные инвесторы определяют направления вложения капитала, руководствуясь собственными интересами и выгодой, — во многих случаях это неэквивалентный вывоз из Казахстана невозобновляемых природных ресурсов [7].

Вместе с тем, зарубежный инвестор не всегда стремится создать новые производственные мощности, преследуя только положительные и, так сказать, благородные цели. Важно проявлять осмотрительность и различать тех инвесторов, которые стремятся к реализации своих невидимых целей. Всегда существуют некоторые примеры скрытых мотивов, исходя из которых, инвестор будет стремиться утвердиться на местном рынке и о которых должно быть хорошо известно местным органам власти.

5) Повышение процентных ставок. Высокие процентные ставки по кредитам коммерческих банков – одна из главных причин быстрого роста потребительских цен в Казахстане, так как процентные ставки прямо влияют на рост цен, проценты от кредитов добавляются к цене товара.

Таблица 3 – Новые кредиты для бизнеса от банков Казахстана с октября 2015 по январь 2016 г.

№	Банк	Название кредита	Сумма	Срок	Ставка	ГЭСВ (годовая эффективная ставка вознаграждения)
1	КАЗКОМ	Бизнес оборот, бизнес-инвестиции (KZT)	до 150 000 000 тенге	до 5 лет	от 17%	от 20,9%
2	Народный банк Казахстана	«Халык Предприниматель» (KZT)	до 1 500 000 тенге	до 10 лет	от 7%	от 12,5%
3	Банк Центр Кредит	Заем «Center Contract» (KZT)	от 80% краткосрочной дебиторской задолженности	до 1 года	от 18%	от 20,2%
4	Цеснабанк	«Цесна – Контракт» (KZT)		в соответствии с условиями контракта	от 10%	от 14,6%
5	АТФБанк	Бизнес-Стандарт (KZT)	до 70% от рыночной стоимости недвижимого имущества	до 5 лет	индивидуально	
6	Fortebank	Кредит для бизнеса (KZT)	до 600 000 000 тенге (возможность оформления в долларах США)	до 10 лет	от 6%	от 6,3%
7	Bank RBK	Кредит для малого и среднего бизнеса (KZT)	до 300 000 000 KZT	от 6 месяцев до 5 лет	от 14,5%	от 15,45%
8	Евразийский Банк	Евразийский срочный (KZT)	до 3 000 000 тенге	до 6 месяцев	по индивидуальным условиям	
9	Нурбанк	МСБ Бизнес (KZT)	до 1 000 000 000 тенге	до 7 лет	от 14%	от 17,6%
10	Альфа Банк	Альфа Бизнес-Стандарт (KZT)	до 60 000 000 тенге	до 7 лет	от 14,2%	от 16,38%

Источник: Информационный портал prodengi.kz [8]

Таблица 4 – Кредитные ставки в Китае в 2015 году

	Ставки по краткосрочным кредитованиям потребления	Ставки по кредитованиям предприятий			
	на 1 год	на 6 месяцев включительно	на 1 год	от 1 до 3 лет включительно	от 3 до 5 лет включительно
Центральный банк	6	5.6	6	6.15	6.55
Коммерческие банки	7.8	7.28	7.8	7.38	7.86

Источник: Сайт Национального банка Китая [9]

Из двух таблиц, посредством сравнения процентных ставок по кредитам в Казахстане и Китае, видно, что в Китае взять кредит для бизнеса гораздо выгоднее, чем в Казахстане. Ставки по кредитованию предприятий в Китае почти в 2 раза ниже, чем предлагают казахстанские банки.

2. Проблемы использования заемных ресурсов предприятий

1) Генерация финансовых рисков.

Недостатком привлечения заемного капитала является дополнительный риск у владельца собственного капитала. Акционеры при наличии заемного капитала получают сверх коммерческого риска финансовый риск. Теперь общий риск акционера складывается из двух видов риска: коммерческого и финансового. Уровень этих рисков возрастает пропорционально росту удельного веса использования заемного капитала. Результатом этого является требование дополнительной компенсации за повышенный риск. Таким образом, заемный капитал привлекателен своей относительной дешевизной, но его привлечение ограничено ростом риска владельцев собственного капитала [10].

2) Меньшая норма прибыли.

Активы, сформированные за счет заемного капитала, генерируют меньшую (при прочих равных условиях) норму прибыли, которая снижается на сумму выплачиваемого ссудного процента во всех его формах (процента за банковский кредит; лизинговой ставки; купонного процента по облигациям; вексельного процента за товарный кредит и т.п.) [11].

3) Зависимость от колебаний конъюнктуры финансового рынка.

Высокая зависимость стоимости заемного капитала от колебаний конъюнктуры финансового рынка. В ряде случаев при снижении средней ставки ссудного процента на рынке использование ранее полученных кредитов (особенно на долгосрочной основе) становится предприятию невыгодным в связи с наличием более дешевых альтернативных источников кредитных ресурсов [12].

4) Возможность кредиторов контролировать отдельные принимаемые решения.

Еще одной проблемой для менеджеров компании при значительной доле заемного капитала становится приобретение кредиторами возможности контролировать отдельные принимаемые решения. В ряде случаев в договоре банковской ссуды присутствует требование обязательной доли рефинансирования чистой

прибыли или образования фонда погашения, что может не соответствовать интересам менеджеров. Часто предоставление займов строится на условиях залога или гарантий. Если в качестве залога выступают акции компаний, то при неблагоприятных условиях контроль над компанией может перейти к кредиторам. Необходимость возвращать займы при невозможности привлечь новые означает для них фактически лишение поступления денег [10].

5) Несоответствие проекта.

Под риском проекта стороны понимают потенциальную, численно измеримую возможность неблагоприятных ситуаций и связанных с ними последствий в виде ущерба, убытков, неблагоприятного изменения основных управляемых параметров проекта в связи с неопределенностью, то есть со случайными изменениями условий экономической деятельности, неблагоприятными, в том числе форс-мажорными, обстоятельствами, а также в связи с возможностью получения непредсказуемого результата в зависимости от принятого действия (бездействия), вследствие чего проект может не принести ожидаемой прибыли.

Риск несоответствия проекта может возникнуть вследствие:

- нецелевого расходования средств, предназначенных для инвестирования в данный проект или для создания финансовых резервов, необходимых для реализации проекта;

- финансовой неустойчивости фирмы, реализующей проект (недостаточного обеспечения собственными оборотными средствами, недостаточного покрытия краткосрочной задолженности оборотом, отсутствия достаточных активов для имущественного обеспечения кредитов и т. п.);

- недобросовестности, неплатежеспособности, юридической недееспособности других участников проекта (например, строительных организаций, поставщиков сырья или потребителей продукции), их ликвидации или банкротства [11].

Для преодоления рассмотренных выше проблем, в Казахстане предприятия должны расширить источники заёмных ресурсов, не только через традиционные источники, но и посредством нетрадиционных методов (лизинг, факторинг, франчайзинг и так далее).

Лизинговая операция выгодна всем участвующим: одна сторона получает кредит, который выплачивает поэтапно, и нужное оборудование; другая сторона – гарантию возврата

кредита, так как объект лизинга является собственностью лизингодателя или банка, финансирующего лизинговую операцию, до поступления последнего платежа. Также следует стимулировать банки предоставлять кредиты лизинговым компаниям, которые заключают длительные договоры. Кроме этого, необходимо рассмотреть возможность снижения таможенных пошлин и налогов по товарам, ввозимым на территорию РК и являющимися объектами международного финансового лизинга. Учитывая зарубежный опыт, можно предположить, что в дальнейшем развитие лизинга должна произойти секьюритизация лизинговых обязательств, эмиссия ценных бумаг на базе договоров лизинга, организация долевого финансирования со стороны поставщиков, а также лизинговые операции. Представляется целесообразным использование договорных механизмов распределения рисков между несколькими банками, страховых принципов обеспечения обязательств сторон [13].

Факторинг постепенно будет все больше наращивать свои обороты и играть все более весомую роль в экономике Казахстана особенно для экспортеров. Впрочем, факторинговые операции выгодны прежде всего самим банкам. Факторинг является и одним из наиболее перспективных видов банковских услуг. Это рискованный, но высокоприбыльный бизнес, эффективное орудие финансового маркетинга, одна из форм интегрирования банковских операций, которые наиболее приспособлены к современным процессам развития экономики. Факторинг позволяет более мобильно управлять финансовыми потоками, банки расширяют круг своих операций, постоянных клиентов, получают за проводимые факторинговые операции материальное вознаграждение (проценты по кредиту и плату за обслуживание)[14].

Государство должно принимать различные меры, направленные на активизацию деятельности банков по использованию нетрадиционных рынков финансирования и кредитованию реального сектора экономики, включая малый бизнес и сельское хозяйство.

Для повышения качества банковских услуг банкам необходимо решить внутренние проблемы, связанные с организацией их деятельности (процедуры и функции, организация информационных потоков, повышение качества учета и отчетности), с управлением (обеспечение ликвидности, анализ комиссий) и с подготовкой квалифицированных кадров[15].

Кроме этого, необходимо совершенствовать систему банковского кредитования. При развитии нетрадиционных рынков финансирования, поощрять и стимулировать предприятия использовать нетрадиционные источники. При укреплении экономических и торговых сотрудничеств с другими странами, создать налоговые инвестиционные и операционные льготы для привлечения иностранных прямых или косвенных инвестиций[15].

Одновременно, предприятиям необходимо повышать эффективность использования заемных средств за счет интенсификации производства и улучшения организации материально-технического снабжения с целью сокращения продолжительности производственного цикла. Кроме того, для предварительного прогноза финансовых рисков, необходимо совершенствовать мониторинговую систему и создавать систему управления рисками на предприятиях[16].

Заключение

В Казахстане, существуют следующие проблемы привлечения заемного капитала для предприятий: ограниченность возможных заемных ресурсов; необходимость залога; ограниченность отечественных инвестиций; сложности в использовании иностранных инвестиций; повышение процентных ставок. Одновременно, существуют следующие проблемы использования заемного капитала для предприятий: генерация финансовых рисков; меньшая норма прибыли; зависимость от колебаний конъюнктуры финансового рынка; возможность кредиторов контролировать отдельные принимаемые решения; несоответствие проекта.

Для преодоления рассмотренных выше проблем, в Казахстане предприятия должны расширить источники заемных ресурсов, не только через традиционные источники, но и посредством нетрадиционных методов (лизинг, факторинг, франчайзинг и так далее). Государство должно принимать различные меры, направленные на активизацию деятельности банков по использованию нетрадиционных рынков финансирования и кредитованию реального сектора экономики, включая малый бизнес и сельское хозяйство. Для повышения качества банковских услуг банкам необходимо решить внутренние проблемы, связанные с организацией их деятельности, с управлением и с подготовкой квалифицированных кадров. Кроме этого, необходимо совершенствовать систему банковского кредитования. При развитии нетрадиционных рынков финансирования, поощрять и стимули-

ровать предприятия использовать нетрадиционные источники. При укреплении экономических и торговых союзов с другими странами, создать налоговые инвестиционные и операционные льготы для привлечения иностранных прямых или косвенных инвестиций. Одновременно, предприятиям необходимо повышать эффективность использования заемных средств

за счет интенсификации производства и улучшения организации материально-технического снабжения с целью сокращения продолжительности производственного цикла. Кроме того, для предварительного прогноза финансовых рисков, необходимо совершенствовать мониторинговую систему и создавать систему управления рисками на предприятиях.

Литература

- 1 Ковалёв В. В. Управление финансами: Учебное пособие. – М.: ФБК-ПРЕСС, 2008. – 160 с.
- 2 «Эксперт РА Казахстан» по результатам анкетирования ЛК, Комитет по статистике МНЭ РК [Электрон. ресурс]. – <http://raexpert.kz/> (дата обращения: 04.02.2016).
- 3 Сайт Национального банка Казахстана: [Электрон. ресурс]. – <http://www.nationalbank.kz/> (дата обращения: 09.02.2016).
- 4 Покаместов И.Е. Механизмы организации факторингового бизнеса. // Банковское кредитование. – 2007.
- 5 Министерство национальной экономики Республики Казахстан комитет по статистике [Электрон. ресурс]. – <http://stat.gov.kz/> (дата обращения: 05.02.2016).
- 6 Махимов К.А. Проблемы банковского кредитования реального сектора экономики // Банки Казахстана. – 2008. – № 4. – с. 24-27.
- 7 Сергеев И.В., И.И. Веретенникова. Организация и финансирование инвестиций, Москва, 2009 год.
- 8 Информационный портал prodengi.kz: [Электрон. ресурс]. – <http://prodengi.kz/cat/loans/msb/> (дата обращения: 10.02.2016).
- 9 Сайт Национального банка Китая [Электрон. ресурс]. – <http://www.pbc.gov.cn/> (дата обращения: 10.02.2016).
- 10 Балабанов И.Т. Основы финансового менеджмента: Учеб. пособие. -3-е изд., перераб. и доп. – М.: Финансы и статистика, 2008. – 528 с.
- 11 Бриггем Ю., Гапенски Л. Финансовый менеджмент: Полный курс. Т. 1 / Пер. с англ. под ред. В.В. Ковалева. – СПб.: Экономическая школа, 2007 г. – 497 с.
- 12 Бриггем Ю.Ф. Энциклопедия финансового менеджмента. – М.: РАГС – Экономика, 2008. – 823 с.
- 13 Шабашев В.А. Лизинг: основы теории и практики. М.: КноРус, 2007. 190 с.
- 14 Харитоненко Л.А. Финансовый лизинг и факторинг. Белгород: БелГУ, 2007. 40 с.
- 15 Боровкова В.А., Мурашова С.В. Финансы и кредит СПб: Бизнес-Пресс, 2008. – 608с.
- 16 Чуев И. Н. Экономика предприятий: Учебник / И. Н. Чуев, Л. Н. Чуева. – М.: ИТК «Дашков и Ко», 2008. – 416 с.

References

- 1 Kovaljov V. V. Upravlenie finansami: Uchebnoe posobie. – M.: FBK-PRESS, 2008. - 160 s.
- 2 «Jekspert RA Kazahstan» po rezul'tatam anketirovanija LK, Komitet po statistike MNJe RK [Jelektron. resurs].- <http://raexpert.kz/> (data obrashhenija: 04.02.2016).
- 3 Sajt Nacional'nogo banka Kazahstana: [Jelektron. resurs]. – <http://www.nationalbank.kz/> (data obrashhenija: 09.02.2016).
- 4 Pokamestov I.E. Mehanizmy organizacii faktoringovogo biznesa. // Bankovskoe kreditovanie. – 2007.
- 5 Ministerstvo nacional'noj jekonomiki Respubliki Kazahstan komitet po statistike [Jelektron. resurs]. – <http://stat.gov.kz/> (data obrashhenija: 05.02.2016).
- 6 Mahimov K.A. Problemy bankovskogo kreditovanija real'nogo sektora jekonomiki // Banki Kazahstana. – 2008. – № 4. – s. 24-27.
- 7 Sergeev I.V., I.I. Veretennikova. Organizacija i finansirovanie investicij, Moskva, 2009 god.
- 8 Informacionnyj portal prodengi.kz: [Jelektron. resurs]. – <http://prodengi.kz/cat/loans/msb/> (data obrashhenija: 10.02.2016).
- 9 Sajt Nacional'nogo banka Kitaja [Jelektron. resurs]. – <http://www.pbc.gov.cn/> (data obrashhenija: 10.02.2016).
- 10 Balabanov I.T. Osnovy finansovogo menedzhmenta: Ucheb. posobie. -3-e izd., pererab. i dop. – M.: Finansy i statistika, 2008. – 528 s.
- 11 Brigham Ju., Gapenski L. Finansovyj menedzhment: Polnyj kurs. T. 1 / Per. s angl. pod red. V.V. Kovaleva. – SPb.: Jekonomicheskaja shkola, 2007 g. – 497 s.
- 12 Brigham Ju.F. Jenciklopedija finansovogo menedzhmenta. – M.: RAGS – Jekonomika, 2008. – 823 s.
- 13 Shabashev V.A. Lizing: osnovy teorii i praktiki. M.: KnoRus, 2007. 190 s.
- 14 Haritonenko L.A. Finansovyj lizing i faktoring. Belgorod: BelGU, 2007. 40 s.
- 15 Borovkova V.A. Murashova S.V. Finansy i kredit SpB: Biznes-Press, 2008. – 608s.
- 16 Chuev I. N. Jekonomika predpriyatij: Uchebnik / I. N. Chuev, L. N. Chueva. – M.: ИТК «Dashkov i Ko», 2008. – 416 s.

Бейсенбаев Ж.Т.,
Табеев Т.П.

Агроөнеркәсіп кешенінің экономикалық дамытудың маңыздылығы тұрақтылықты қамтамасыз ету

Мақалада жаһандану жағдайында агроөнеркәсіптік кешенің дамытудың экономикалық ролі қарастырылған. Оның ішінде агроөнеркәсіптік кешенің дамуының отандық тәжірибелеріне және АӨК проблемаларына көңіл бөлінген. Аграрлық өндіріс қоғамдық капиталдың ұдайы өндірісінің жалпы жүйесі және осы жүйенің даму заңдарына сәйкес дамиды. Аграрлық өндіріс, көбінесе тұтыну заттарын өндіретін саладан өндіріс құралдарын өндіретін салаға айналады. Сондықтан, бұл тек өндіріс саласы ғана емес, сонымен қатар тұрғындардың көп бөлігінің тіршілік ету ортасы. Агроөнеркәсіп бірлестіктерінің дамуы, бір жағынан өнеркәсіп-сауда фирмаларының ауыл шаруашылығы өндірісіне енуімен, екінші жағынан, ірі фермерлік капиталдың агроөнеркәсіп кешенінің ауыл шаруашылығы емес салаларына кірігуімен негізделеді. Ал ауыл шаруашылығы өндірісінің деңгейі тікелей мемлекеттің азық-түлік қауіпсіздігі жағдайына әсер етеді. Жаһандану жағдайында азық-түлік қауіпсіздігі әлемдік мәселеге айналып отырғандықтан, бұл тақырыптың өзектілігі жоғары екендігі айқын.

Түйін сөздер: Агроөнеркәсіптік кешен, әлемдік агро-азық-түлік нарығы, диверсификация, агроөнеркәсіптік интеграция, азық-түлік қауіпсіздігі.

Beisenbev J.T.,
Tabeev T.P.

Importance of providing of economic stability with development of agroindustrial complex for translation

The article deals with the economic role of agro-industrial complex in the context of globalization. Special attention is paid to national and international experience in the development of agro-industrial complex. Agro-industrial complex is the main area of high potential of the economy in the country, and has great possibilities. Now, about 43, 0 percent of the people are about one third of the economically active population.

Agribusiness is a common production system total capital and develops according to the law of the system. In many cases, the agribusiness changes of consumer goods production to the manufacturing sector of economic resources. Thus, it is not only the production. It is also the environment of the population. And the level of agricultural production has a direct impact on the state of food security in the country. Now, food safety has become a global aspect in the context of globalization, therefore, subject of the article is very relevant.

Key words: Agriculture, the international not food market, diversity, agro-industrial integration, a food security.

Бейсенбаев Ж.Т.,
Табеев Т.П.

Важность обеспечения экономической стабильности с развитием агропромышленного комплекса

Агропромышленный комплекс (АПК) — крупнейший межотраслевой комплекс, объединяющий несколько отраслей экономики, направленных на производство и переработку сельскохозяйственного сырья и получения из него продукции, доводимой до конечного потребителя. В статье рассмотрены экономическая роль развития агропромышленного комплекса в условиях глобализации. Особо уделяется внимание отечественному опыту развития агропромышленного комплекса и проблемы развития АПК Казахстана.

Развитие и становление рыночной экономики в наших странах уже давно поставило во главу деятельности практически любого предприятия удовлетворение нужд и потребностей покупателей. Все фирмы, не осознавшие вовремя приоритетность этой постановки, не смогли удержаться в современной конкурентной среде. В связи с этим в настоящей статье раскрываются особенности агропромышленной интеграции ЕАЭС. Также в работе рассматриваются опыт зарубежных стран по изучению и использованию на практике принципов и методов экономического развития, даны рекомендации по разработке стратегий агропромышленной интеграции ЕАЭС.

Ключевые слова: агропромышленный комплекс, международный агропродовольственный рынок, диверсификация, агропромышленная интеграция, продовольственная безопасность.

**АГРОӨНЕРКӘСІП
КЕШЕНІН
ЭКОНОМИКАЛЫҚ
ДАМУДЫҢ
МАҢЫЗДЫЛЫҒЫ
ТҰРАҚТЫЛЫҚТЫ
ҚАМТАМАСЫЗ ЕТУ**

Экономикада әрбір жүйе мен құрылымның атқаратын негізгі мақсаты мен міндеттері бар. Олардың әрбірі жалпы экономиканың тиімділігін арттыру үшін, жаһандық ортада бәсекеге қабілеттілігін қалыптастыру үшін, халықтың игілігі үшін қызмет етуі заңды.

Агроөнеркәсіптік кешені халық шаруашылығының ауыл шаруашылығы өнімдерін өндірумен, сақтаумен, қайта өңдеумен, және тұтынушыға жеткізумен айналысатын салалар жиынтығы. Агроөнеркәсіптік кешен құрылымы үш негізгі салаларды біріктіреді. Бірінші салаға трактор және ауыл шаруашылығы машиналарын жасау, минералдық тыңайтқыштар және өсімдік пен малды қорғаудың химиялық құралдары, ауылдық құрылыс, өндірістік мал азығын өндіру және микробиология, сондай-ақ, суландыру құрылысы сияқты қорды қажет ететін салалар кешені кіреді. Екінші саланы ауыл шаруашылық өндірісінің салалары – егін шаруашылығы, мал шаруашылығы және ауыл шаруашылық мал азығын өндіру секілді салалар кешені құрайды. Үшінші сала ауыл шаруашылығы шикізаттарын дайындау, тасымалдау, сақтау және өңдеу мен өткізуді қамтамасыз ететін салалар мен өндірістің жиынтығы болып табылады.

Ауыл шаруашылығы шикізаттарынан азық-түлік және басқа да тауарлар өндірісінің жаңа жүйесі бойынша біріншілік өнім өндіру тек аграрлық өндіріс қызметіне жатады. Ал, осы өнімнің аз бөлігі ғана тұтынушыға таза түрінде жетеді де көп бөлігі техникалық өңдеуден өтеді. Ауыл шаруашылығы өндірісі оңашаланған өзін-өзі ұдайы өндіретін жүйеден жаңа ұдайы өндірістік жүйенің буынына айналады. Сонымен, жаңа қоғамдық еңбек бөлінісінің арқасында, аграрлық өндіріс қоғамдық капиталдың ұдайы өндірісінің жалпы жүйесіне кіреді және ол осы жүйенің даму заңдарына сәйкес дамиды болады. Бұған қоса, аграрлық өндіріс, көбінесе тұтыну заттарын өндіретін саладан, өндіріс құралдарын өндіретін салаға айналады [1]. Алайда, АӨК – бұл тек өндіріс қана емес, сонымен қатар тұрғындардың көп бөлігінің тіршілік ету ортасы. Ауыл шаруашылығы өндірісінің деңгейі тікелей мемлекеттің азық-түлік қауіпсіздігі жағдайына әсер етеді. Ауыл шаруашылығы өндірістік күшінің дамуының ең төменгі сатысында тұрған – статикалық саласы, оған өзгермелі экономикалық және

технологиялық жағдайлар баяуырақ әсер етеді. Сондықтан аграрлық сектор дәстүрлі түрде халық шаруашылығының басқа салаларының ішінде ерекше орын алады.

Зерттеуші ғалымдардың бір тобы АӨК-ді жалпы ауыл шаруашылығы экономикасының құрылымында қарастырса, енді бірі керісінше ауыл шаруашылығын агроөнеркәсіптік кешеннің құрылымында қарастыру керек деген пікірді алға тартады. Әрине, қалай алып қарасақ та бұл екі сала бір-бірімен өте тығыз байланысты, әрі бір-бірінің толықтырушы құрамды бөлігі іспетті көрінеді.

Агроөнеркәсіп кешенінің өндірістік және экономикалық мүмкіндігі аса жоғары. Ауыл шаруашылығы тауар өндірушілерінің пайдалануында барлығы 197,3 млн.га. жер, оның ішінде 35,5 млн.га егістік бар. Халық шаруашылығында еңбек ететін халықтың 35%-ы агроөнеркәсіп кешенінде. Ауыл шаруашылығы саласының басқа материалдық өндіріс саласынан негізгі айырмашылығы – жер – басты өндіріс құралы, еңбек заты, еңбек құралы болып табылады. Ауыл шаруашылығына жарамды жер көлемі өте шектеулі, олар табиғи және экономикалық құнарлылығы бойынша бөлінеді. Өнімді жерлердің құндылық сипаты олардың бонитеті нәтижесінде белгілі болады. Жер құнарлылығының кейінгі маңызды көрсеткішіне жердің орналасу аумағы жатады.

Елімізде 2008 жылы «Агроөнеркәсіптік кешенді және ауылдық аумақтарды дамытуды мемлекеттік реттеу туралы» заң қабылданып, оны қаржыландыру мәселесі шешілді. Осының нәтижесінде салаға инвестициялар келе бастады, банктердің де аграрлық салаға көзқарасы өзгерді. Мұның айғағы, соңғы жылдары ауыл шаруашылығындағы ЖІӨ көлемі үнемі өсу үстінде. Ауыл шаруашылығының жалпы өнімінің 70%-дан астамы халық шаруашылығында (саланың шаруашылық субъектілері 49%) және шаруа қожалықтарында (22,8%) өндіріледі. Ірі ауыл шаруашылығы кәсіпорындары жалпы өнімнің тек 28 % өндіреді, бұл негізінен астық. Шын мәнінде барлық мал басы жеке аулаларда өсіріледі. Мал басы құрамының барлық түрлері бойынша өсім байқалады, оның ішінде 1990 жыл деңгейімен салыстырғанда толық қалпына келтірілген және 10 %-ға көбейген түйе өсіру шаруашылығы. Ірі қара малы, қой мен ешкі, құс, шошқа басы орташа алғанда 90 жылдардың көрсеткіштерінен 40-60% құрайды, жылқы басы 2015 жылы бұрынғы деңгейден 90 %-ға өсті. Оның ішінде соғымдыққа ет бұдан екі есе өндіріледі.

Агроөнеркәсіптік өндірісті дамытуда мүмкіншіліктерді кеңейту, агроөнеркәсіптік кешені құрылымын қалыптастыруға бағытталған ауқымды мемлекеттік инвестициялау, соның ішінде шетелдік инвесторларды ынталандыру бүгінгі күннің талабы.

Елімізде аграрлық ғылым жүйесі де агроөнеркәсіп кешені дамыту мақсатында жаңадан реформаланғаны белгілі. Аграрлық салаға қызмет етіп жатқан барлық ғылыми-зерттеу институттары негізінде «Қазагроинновация» АҚ құрылды. Негізгі қызметі – аграрлық саладағы ғылыми ұйымдардың қызметін үйлестіре отырып, аграрлық саланы дамытудың стратегиялық бағыттарын, ғылыми жаңалықтарды коммерциализациялау, ғылыми идеяларды трансферттеу және бүгінгі күнге бейімдеу болып табылады.

Соңғы жылдардағы Қазақстанның АӨК дамуы оң нәтижелерді көрсетті, алайда сыртқы қауіптердің күшеюіне, ішкі тәуекелдердің сақталуына, әлемдік агро-азық-түлік нарығының дамуына қарай мемлекеттік қолдау шараларын оңтайландыру, аграрлық өндірісте интеграция мен кооперация үдерістерін ынталандыру, оны табиғи-климаттық және әлеуметтік-экономикалық факторларға сәйкес диверсификациялау қажет.

Ауыл шаруашылығы құрамы санының өзгергенін атап өткен жөн: мемлекеттік емес кәсіпорындар саны 5 мың бірлік деңгейінде тұрақтанды, шаруа қожалықтары шамамен –175 мың бірлікке жуық, халық шаруашылығы – 2,4 млн. бірлікке жуық мөлшерді құрайды. Соңғы үш жылда, яғни 2009 жылдан бастап 2015 жылға дейінгі аралықта, ауыл шаруашылығы кәсіпорындары мен шаруа қожалықтары өнім өндіру мен мал басы өнімділігі индексінің ең күшті қарқынын көрсетті. Оның ішінде шаруа қожалықтары мен жеке шаруалар көкөніс өнімін өндіруде ең күшті қарқын көрсетті. Бұл өндірілетін өнімге, қайта өңдеу инфрақұрылымының даму деңгейіне, өнім шығаруға және өндіріс құралдарының болуына байланысты агротехникалық және технологиялық талаптарды есепке ала отырып, барлық шаруашылықтандыру түрлеріне кешенді негізде дамыту қажеттілігін растайды. Жалпы алғанда ауылшаруашылығы кәсіпорындары нарық белгілеріне тез әрекет етеді және азық – түлік балансын болжау жүйесі болғанда АӨК мемлекеттік қолдау жүйесін оңтайландыруға және қаржыландыру тиімділігін арттыруға, инвестицияларды тартуды қамтамасыз етуге, азық-түлік және жеңіл өнеркәсіп үшін тұрақты шикізат базасын қалыптастыруға болады.

Дамыған елдерде АӨК құрылымы фермерлік шаруашылықтардан, ұсақ, орта және ірі кооперативтерден, акционерлік агроөнеркәсіптік бірлестіктерден тұрады. Кооперативтер (ең алдымен ірі) және акционерлік қоғамдар белгілі мемлекеттік қолдау кезінде прогрессивтік технологияларды, ауыл шаруашылығы машиналары мен жабдықтарды, асыл тұқымды және тұқымдық шаруашылықты дамытуда бас тапсырыс берушілер мен инвесторлар ретінде қатысады, олар АӨК инфрақұрылымының негізі болады, онсыз фермерлік қожалықтар мен ұсақ, орта және ірі кооперативтер мүлдем әрекет ете алмас еді [2].

Қазіргі заманғы ауыл шаруашылығын қалыптастыруда ең негізгі факторлар – шаруашылықтың құрылымы мен оның әрекетін ұйымдастыру болып табылады. Тәжірибе көрсеткендей, кешенді, тиімді жұмыс жасайтын инфрақұрылымды құру мен оның қызмет етуі шаруашылықты машиналар мен жабдықтарды сатып алу, оларға қызмет көрсету мен жөндеуді жүзеге асырудан, көп еңбекті қажет ететін операцияларды орындаудан, қымбат және ауыр техниканы күтіп ұстаудан, өнімді шығаруды жүзеге асырудан босатады. Сервистік қызметтер инфрақұрылымын дамыту шаруашылықтың әлдеқайда тиімді және пайдалы құрылымын қалыптастыруға жағдай жасайды.

Әлемде экономикалық қауіптер күшейген жағдайда азық-түлік қауіпсіздігін және оның дербестігін тұрақты қамтамасыз етуде еліміздің агроөнеркәсіптік кешенін дамыту саласында саясатты жоспарлау және оны іске асыру сапасы болып табылады. Қазақстан үшін азық-түлік тауарлары, машиналары мен жабдықтарының маңызды үлесін имараттауға тәуелділік түрінде ауыл шаруашылығы және қайта өңдейтін өнеркәсіп үшін азық-түлік қауіпсіздігін нығайту негізі – отандық АӨК мен оның базалық салаларының тиімді қызмет етуін арттыру болып табылады. Елімізде АӨК дамыту мақсаты – оның барлық салалары мен секторларын тұрақты түрде дамыту. Оның ішінде ауыл шаруашылығын тұрақты дамыту материалдық, еңбек, жер және қаржы ресурстарын тиімді қайта өндіруден, технологиялық жетілдіруді жүзеге асырудан, қоршаған ортаның бүтіндігін қамтамасыз етуден тұрады, бұл ауыл шаруашылығы өнімдеріне қажеттіліктерді қанағаттандыруға және азық-түлік қауіпсіздігіне септігін тигізеді.

АӨК мен ТЭК технологиялық, экономикалық және ұйымдастырушылық байланыстарының күшеюі өндіріс көлемінің қысқаруы неме-

се энергоресурстардың қымбаттауы кезінде агроөнеркәсіп кешеніндегі дағдарыстың тереңдей түсуіне әкеп соғады. Соңғы он жылда мұнай және мұнай өнімдеріне бағалардың өсуі ауыл шаруашылығы өнімдерін өндіру шығындарына әкелді, ал 2015 жылдан бастап тіптен инфляциялық спиральды одан сайын шиыршықтай түсті. Бидайға әлемдік бағаның екі есеге өсуі – мұндай тәуелділіктің тікелей дәлелі.

XX ғасырда әлемнің барлық дамыған елдерінде азық-түлік өндірісінің дамуы белсенді механикаландырумен және химикаландырумен, яғни энергосыйымдылықпен анықталады. Оның ішінде энергияны тұтыну тікелей түрде – электр, мұнай өнімдерін және газды қолдану арқылы және жанама түрде өндіруде энергияның көп көлемін қажет ететін химиялық тыңайтқыштар мен пестицидтерді қолдану арқылы көрінді. Әлемдік ауыл шаруашығында энерготасымалдағыштарға бағаның өсуіне қарай энергоүнемдеу технологияларына біртіндеп көшу, топырақты кешенді техникалық және химиялық өңдеу құралдарын енгізу, мал мен құстарды өсіруге ауысты.

Мұнай өнімдеріне бағалардың қазіргі өсуі ауыл шаруашылығы өндірісіндегі кезекті технологиялық жылжуды тудыратыны сөзсіз. Ең алдымен, ол өсімдіктердің генетикалық-модифициланған түрлерін, энерго үнемдеу техникасы мен технологияларын кең түрде енгізумен байланысты болады, бұл өнім бірлігі есебімен алғанда энергия тұтыну мөлшерінің бұдан да қысқаруына мүмкіндік береді. Жалпы алғанда АӨК инновациялық дамыту селекциялық-генетикалық шығарылымдарды, өндіріс технологияларын, ауыл шаруашылығы кәсіпорындарды және тұрақты дамыту принциптерін ұйымдастыруға және оларды басқаруға байланысты.

Қазіргі таңда ауыл шаруашылығы техникасының қамтамасыздығы – АӨК тұрақты дамыту мен оның бәсекеге қабілеттілігін арттыру концепциясын іске асырудың негізгі мәселесі. Сондықтан ауыл шаруашылығының машина құрау және қарқынды машина технологияларын қолдану салаларында ғылыми-зерттеу және жобалық жұмыстардың деңгейінен АӨК басқа мәселелері шешілер еді. Ол үшін жергілікті жермен айналысу, мал өсіру жағдайларына сәйкес келетін техниканы ойластыру, аграрлық өндірісте энергия көздерін пайдаланудың интеграцияланған технологияларын пайдалану қажет [3].

АӨК инфрақұрылымын дамыту қазіргі заманғы нано-, биотехнологиялардың жетістік-

тері негізінде жалпы және арнайы пайдалануға арналған экологиялық қауіпсіз, бәсекеге қабілетті азық-түлік өнімдерін өндіру кезінде ауыл шаруашылығы шикізатын сақтау және оларды қайта өңдеудің технологиялық жүйесін құруға байланысты.

АӨК экономикалық дамыту мәселелерін шешу

– мемлекеттік бюджет есебінен қаржыландыру деңгейіне байланысты, ол бәсекеге қабілетті ауыл шаруашылығын арттырудың және азық-түлік қауіпсіздігін қамтамасыз етудің маңызды және басым бағыттарын шоғырландыру негізінде стратегиялық жоспарлау принциптеріне байланысты жүзеге асырылуы тиіс.

Әдебиеттер

- 1 Тұраров Д.Р. Агроөнеркәсіп кешенін дамытудағы шаруашылық инфрақұрылымының ролі // ҚазЭУ хабаршысы. Экономика сериясы. – 2010. – №2. – 265-269 бб.
- 2 Бейсенбаев Ж.Т. Қазақстанда агробизнестің қалыптасуы мен дамуы // экономика ғылымдарының кандидаты ғылыми дәрежесін алу үшін дайындалған диссертацияның авторефераты, Алматы, 2009. – 29 б.
- 3 Рахимжанова А. Состояние и проблемы развития АПК Казахстана // Аналитик, 2011. – №3. – С.79-82

References

- 1 Turarov D.R. Agroonerkasip keshenin damytudagy sharuashylyk infrakurylymynyn roli // KazEU habarshysy. Ekonomika seriyasy. – 2010. – №2. – 265-269 bb.
- 2 Beisenbaev Zh.T. Kazahstanda agrobiznestin kalyptasuy men damuy // ekonomika gylymdarynyn kandidaty gylymi darezhesin alu ushin daiyndalghan dissertatsiyanyn avtoreferaty, Almaty, 2009. – 29 b.
- 3 Rahimzhanov A. Sostoyanie i problemy razvitiya APK Kazahstana // Analitik, 2011. – №3. – S.79-82

Рахматуллаева Д.Ж.

Оценка и анализ динамики показателей качества жизни населения в регионах Казахстана

Главными приоритетами государственной политики нашей республики, в соответствии с установками Президента страны, были и остаются развитие человеческого капитала и повышение качества жизни населения. Реализуемые в этих целях стратегические программы развития направлены, прежде всего, на сохранение занятости и повышение уровня доходов, социальную защиту наиболее уязвимых категорий населения.

В статье представлен качественный и количественный анализ показателей качества жизни населения в регионах Казахстана на основе шести важнейших социально-экономических индикаторов за период 2002-2013 гг. Важно отметить, что для оценки и анализа были использованы те показатели, которые позволяют оценить социально-экономический уровень развития регионов с позиции изменения занятости, состояния экологии, уровня образованности и уровня здоровья населения, межрегиональной бедности и дифференциации потребления.

Ключевые слова: регионы, показатель качества жизни населения, социально-экономическое развитие, анализ.

Rakhmatullayeva D.Zh.

Assessment and analysis of the dynamics of indicators of the quality of life of the population in the regions of Kazakhstan

The main priorities of the state policy of our country, according to the President of the country, has been and remains the development of human capital and improving the quality of life of the population. Implemented for this purpose strategic development programs are aimed primarily at preserving employment and increased income, social protection of the most vulnerable categories of the population.

The article presents a qualitative and quantitative analysis of quality of life of the population in the regions of Kazakhstan on the basis of six major socio-economic indicators for the period 2002-2013 gg. It is important to note that for the evaluation and analysis were used those indicators that allow to evaluate the socio-economic level of development of the regions from the perspective of employment change, environmental status, level of education and the level of public health, poverty and inter-regional differentiation of consumption.

Key words: regions, indicator of quality of life of the population, the socio-economic level, analysis.

Рахматуллаева Д.Ж.

Қазақстан аумақтарында халықтың өмір сүру сапасының көрсеткіштерінің динамикасын бағалау және талдау

Республикамыздың мемлекеттік саясатының басты приоритеттері ретінде, еліміздің Президенттің белгілеген бағдарлары бойынша, адами капиталды дамыту мен халықтың тұрмыс деңгейін арттыру болып табылады. Осы мақсаттарға жету үшін жүзеге асырылатын стратегиялық даму бағдарламалары, ең алдымен, жұмыстылықты сақтауға және табыстардың деңгейінің өсуіне, халықтың әлеуметтік тұрғыдан әлсіз топтарын әлеуметтік қорғауға бағытталған.

Мақалада Қазақстан аумақтарында 2002-2013 жылдар аралығындағы негізгі алты әлеуметтік және экономикалық индикаторлардың негізінде халықтың өмір сүру сапасының көрсеткіштерінің сандық және сапалық талдауы көрсетілген. Бағалау мен талдау үшін аумақтардың әлеуметтік және экономикалық даму деңгейін жұмыстылықтың өзгеруі, экология жағдайының, халықтың білімділік және денсаулық деңгейінің, аумақаралық кедейлік пен тұтынудың дифференциациясының өзгеруінің тұрғысынан бағалауға мүмкіндік беретін көрсеткіштер қолданылды.

Түйін сөздер: аумақтар, халықтың өмір сүру сапасының көрсеткіші, әлеуметтік-экономикалық даму, талдау.

**ОЦЕНКА И АНАЛИЗ
ДИНАМИКИ
ПОКАЗАТЕЛЕЙ
КАЧЕСТВА ЖИЗНИ
НАСЕЛЕНИЯ
В РЕГИОНАХ
КАЗАХСТАНА**

Важным условием развития Казахстана является высокий уровень социально-экономического развития регионов республики, в основе которого лежит задача достижения высокого качества жизни населения в них. Современные концепции качества определяют категорию «качество жизни» в виде комплекса социальных, экономических, культурных, идеологических, политических, экологических факторов и условий существования личности, положения человека в обществе [1]. Другими словами, для населения важно ожидаемое решение таких вопросов качества жизни, как экономическое развитие страны/региона в перспективе, эффективное жилищно-коммунальное хозяйство, социальные гарантии для наименее обеспеченных групп людей, эффективные меры по оздоровлению окружающей среды, равный доступ к получению образования и услуг здравоохранения и др.

По общепринятой методологии оценки качества жизни, важно использовать основные две группы показателей, которые характеризуют качество и уровень жизни населения в той или иной стране/регионе:

Качество жизни населения оценивается:
состоянием окружающей среды –Environment;
уровнем здоровья населения – Health;
показателем образованности населения – Education;
Уровень жизни населения оценивается:
занятостью населения –Employment;
показателем бедности – Poverty;
потреблением населения – Consumption.

При этом, немаловажную роль играет сложившийся уровень социально-экономического развития региона, приоритеты проводимой социальной и инвестиционной региональных политик в нем. В этой связи, главными приоритетами государственной политики нашей республики, в соответствии с установками Президента страны, были и остаются развитие человеческого капитала и повышение качества жизни населения. Реализуемые в этих целях стратегические программы развития направлены, прежде всего, на сохранение занятости и повышение уровня доходов, социальную защиту наиболее уязвимых категорий населения.

Для сравнительного анализа качества жизни регионов Казахстана в статье автор опирается на официальную статистическую базу Комитета по статистике РК (КС РК), данные которого сравниваются в разрезе всех регионов республики за период 2002-2013 гг. по шести социально-экономическим индикаторам регионов Казахстана, влияющих на благосостояние населения в них [2; 3]:

1. Численность занятого населения, тыс. человек;

2. Потребительские расходы населения, в среднем на душу населения, тенге;

3. Доля населения, имеющего доходы ниже прожиточного минимума, %;

4. Охват образованием населения в возрасте 6-24 лет, %;

5. Объем выбросов загрязняющих веществ в атмосферу, тонн;

6. Средняя продолжительность жизни населения, лет.

Результаты расчетов темпов роста вышеуказанных индикаторов за период 2002-2013 гг. представлены в Таблице 1.

Таблица 1 – Средние темпы роста/снижения* социально-экономических показателей в разрезе регионов за 2002-2013 гг., %

Регионы	Показатель интенсивности ПИИ	Показатель занятости населения	Показатель состояния окружающей среды	Показатель уровня здоровья населения	Показатель образованности населения	Показатель бедности населения	Показатель уровня потребления населения
1	2	3	4	5	6	7	8
Акмолинская область	141,01	101,44	107,18	100,50	99,87	80,84	116,28
Актюбинская область	109,54	102,92	101,16	100,93	98,93	76,72	115,84
Алматинская область	127,44	103,36	99,22	100,45	99,71	73,64	121,95
Атырауская область	105,84	103,88	100,12	100,88	98,70	77,18	115,42
Западно-Казахстанская область	94,20	101,40	98,90	100,74	100,11	78,72	116,95
Жамбылская область	251,18	102,42	108,44	100,42	100,13	77,07	120,06
Карагандинская область	112,40	100,57	93,79	100,64	99,64	77,01	116,59
Костанайская область	153,54	100,38	99,73	100,49	99,60	77,34	116,89
Кызылординская область	117,23	103,03	97,30	100,70	99,36	77,15	119,77
Мангыстауская область	118,27	106,24	96,12	101,02	98,68	75,59	115,66
Южно-Казахстанская область	135,60	103,50	106,28	100,47	99,63	81,92	117,96
Павлодарская область	134,85	101,05	103,65	100,61	99,14	73,66	118,21
Северо-Казахстанская область	134,52	98,82	103,62	100,45	99,47	82,47	115,91
Восточно-Казахстанская область	132,16	100,50	96,64	100,59	99,48	78,16	116,70
г. Астана	116,66	105,89	98,65	100,73	102,61	79,43	111,66
г. Алматы	117,88	103,49	98,54	100,64	99,30	75,55	116,09

Примечание – составлено автором на основе самостоятельных расчетов [2;3]; * – значения меньше 100% показывают снижение показателей.

В республике позитивные изменения последнего десятилетия проявились в улучшении показателей уровня жизни населения страны: сократились доля низкодоходного населения, доля населения имеющего доходы ниже стоимости продовольственной корзины. В текущем году принят Закон «О минимальных социальных стандартах и их гарантиях» (19 мая 2015 г.) [4], направленный на улучшение качества жизни населения республики, это позитивное решение и необходимая реалия сегодняшнего дня, потому что современное государство может развиваться только при условии, что его экономическая политика имеет своим ориентиром рост уровня и качества жизни своих граждан.

Для нахождения доли занятого населения, были использованы статистические данные КС РК по индикаторам «численность занятого населения» и «численность населения на начало периода», затем рассчитывался средний темп роста доли занятого населения за исследуемый период. В отношении индикатора «объем выбросов загрязняющих веществ в атмосферу» было применено подушевое его исчисление, затем на основе показателя на душу населения был рассчитан средний темп его роста.

Анализ рассчитанных значений Таблицы 1 выявил различную динамику шести социально-экономических индикаторов в региональном разрезе за исследуемый период. Важно обратить внимание на общую тенденцию динамики показателей, другими словами, для некоторых из них важно снижение, а для других – повышение, что в результате будет означать положительную тенденцию. Например, для показателей бедности и уровня загрязнения атмосферы – снижение в динамике характеризует позитивное влияние на уровень благосостояния населения в регионах. Наоборот, для показателей занятости, потребления населения, грамотности населения и уровня здоровья важен рост в динамике, который, в общем виде, характеризует улучшение благосостояния и качества уровня жизни населения в регионах.

Исходя из этого, наблюдается рост занятости во всех регионах Казахстана за исследуемый период, тем не менее, наблюдаемые темпы прироста невысоки. Результаты расчетов показывают, что наибольший темп роста занятости за весь период наблюдается в Мангыстауской области – 6,24%; наименьший – в Карагандинской области – 0,57%. Кроме этого, фиксируется снижение занятости в СКО – на 1,18%. На рост занятости в регионах Казахстана влияют, главным образом,

два фактора – численность населения, в т.ч. занятого, и миграция рабочей силы. В отношении влияния инвестиционной деятельности предприятий с участием иностранного капитала, то высокие значения темпов роста ПИИ положительно взаимосвязаны с ростом доли занятых во всех регионах республики. Хотя в западных регионах интенсивность вложений ПИИ низка по сравнению с другими регионами, тем не менее, в них наблюдается высокая доля занятости, что связано с тем, что отраслевая специфика данных регионов и очень высокий уровень оплаты труда, превышающий в разы республиканский, привлекают сюда трудовых мигрантов со всех регионов и из-за рубежа в их числе. Учитывая невысокие темпы прироста занятости по всей территории Казахстана, можно утверждать, что это серьезное, потенциально негативное, социальное явление, однако, в связи с реализацией в республике широкомасштабной программы «Занятость-2030» в настоящее время, можно прогнозировать изменение ситуации в перспективе.

Наряду с показателем занятости населения, тенденцию роста в разрезе регионов в течение всего исследуемого периода показывают показатели уровня здоровья и потребления населения. Позитивную тенденцию демонстрируют и снижающиеся показатели бедности населения и загрязнения окружающей среды (лишь в отдельных регионах), негативную тенденцию можно наблюдать, главным образом, у показателя образованности населения. Таким образом, самый высокий темп роста потребления, в среднем, на душу населения наблюдается в Алматинской области – на 21,95%, меньше всего рост потребления наблюдается в г.Астана (на 11,66%). В остальных областях республики значения показателя различные, но все они демонстрируют общее увеличение потребления населения в них, и данный факт свидетельствует о его положительном влиянии на качество жизни населения в регионах.

Снижение доли бедного населения по всей территории Казахстана – очевидное «официальное» свидетельство уменьшения доходного неравенства и бедности, а, значит, улучшения благосостояния населения в регионах. Однако на практике очень сложно утверждать, что это в действительности так, потому что для полноценного анализа бедности необходимо исследовать множество показателей. Важно заметить, что в данной статье не ставится задача анализа бедности в Казахстане, однако,

показатель доли бедного населения в качестве одной из характеристик бедности, влияющей на качество жизни населения, вполне может дать описание общей картины динамики уровня жизни наименее обеспеченных людей в регионах республики. Таким образом, в течение всего рассматриваемого периода, самое большое снижение доли бедного населения наблюдается в Павлодарской и Алматинской областях – на 26,34% и 26,36%, самый низкий темп снижения в г.Алматы – 24,45%. Снижение значений данного индикатора является, с одной стороны, следствием реализуемых государственных программ поддержки населения, способствующих росту занятости и доходов в республике, в то же время немаловажна роль предприятий, в их числе и предприятий с участием иностранного капитала, деятельность которых способствует данному процессу. К примеру, вышеназванные регионы имеют высокий уровень темпов роста ПИИ [5] по проведенным расчетам автора, что говорит о достаточно значимом влиянии этих предприятий на экономическое развитие регионов в сфере поступления налогов в бюджет, воздействия на доходы населения, следовательно, на сокращение их наименее обеспеченных групп.

В отношении показателя прироста охвата образованием населения в возрасте от 6 до 24 лет, он показал любопытные результаты – его среднегодовая динамика показывает снижение практически во всех регионах Казахстана, за исключением г.Астана, ЗКО и Жамбылской области. В г. Астана наблюдается самый высокий темп роста грамотности населения – на 2,61%, в среднем, что объясняется ростом численности населения в новой столице Казахстана, и, как следствие этого, ростом объектов социальной инфраструктуры в сфере образования и, в особенности, ростом количества людей, желающих получать высшее образование в вузах столицы. Самое большое снижение показателя охвата образованием населения наблюдается в Атырауской и Мангистауской областях – 1,3% и 1,4%. Данные регионы, хотя и являются лидерами по показателю среднемесячной номинальной заработной платы населения по республике, к примеру в 2013 г. он составил 165 975 тг и 157 358 тг, соответственно, в противовес республиканскому значению – 90 028 тг. Однако по показателю уровня безработицы к экономически активному населению они тоже лидируют – в 2013 г. 5,0% и 5,7%, соответственно (респ. значение – 5,4%)[6]. Эти данные свидетельствуют о действительно слабом социальном

положении населения в нефтедобывающих регионах страны. Таким образом, расчеты среднего темпа роста охвата образованием населения показали, что наблюдается негативная тенденция в данной сфере, речь идет именно о тенденции потому, что результаты расчетов выявили снижение роста сначала в период 2005-2008 гг., которое снова повторяется с 2012 г.

Однако, по мнению автора, ситуация может измениться в ближайшей перспективе, аргументом этой гипотезе могут служить, во-первых, реализуемая в стране Государственная программа развития образования РК на 2011-2020 гг. [7], и, во-вторых, принятие и реализация Закона «О недрах и недропользовании» (2010), в частности. Для эффективного решения охвата образованием всего населения регионов республики, следовательно, решения проблемы занятости, важно и необходимо на всех уровнях вовлечение всех экономических агентов регионов в решение данной задачи, в том числе и предприятий с участием иностранного капитала. Среди них, компании-недропользователи, вносят свою ощутимую лепту в рамках законодательно закрепленных для них контрактных обязательств по финансированию обучения несотрудников компаний из числа жителей регионов. К примеру, нефтегазовые компании совместно с учебными заведениями Казахстана активно участвуют в программе повышения образования населения страны, не задействованного на работах на месторождениях. Автор исследовал и оценил вклад компаний-недропользователей в решение задачи повышения образования и занятости населения в регионах, где они осуществляют свою деятельность, результаты можно увидеть в [8].

Следующим, не менее важным показателем, влияющим на благосостояние населения является состояние окружающей среды, для анализа которой был выбран показатель объема выбросов загрязняющих веществ в атмосферу на душу населения в разрезе всех регионов. Общеизвестно, что ухудшение экологии отрицательно влияет на здоровье и уровень жизни людей, а значит и на качество населения регионов. Поэтому важно наличие отрицательной тенденции данного показателя, которая свидетельствует об уменьшении загрязнения окружающей среды, следовательно, о благоприятном влиянии на здоровье и жизнь людей. Отсюда, уменьшение выбросов в атмосферу на душу населения наблюдается в девяти регионах Казахстана, хотя, по общему объему загрязнения, к примеру, Карагандинская область является ли-

дером в республике (Таблица 2). Тем не менее, при рассмотрении тенденции снижения данного показателя в динамике за весь период, Карагандинская область показывает неплохие

результаты – это позволяет предположить, что в регионе проводятся эффективные меры по снижению уровня загрязнения атмосферы всеми предприятиями области, в их числе и ДПУИК.

Таблица 2 – Средний удельный вес регионов в загрязнении атмосферы, 2002-2013 гг., %

Акмолинская область	Актюбинская область	Алматинская область	Атырауская область	ЗКО	Жамбылская область	Карагандинская область	Костанайская область	Кызылординская область	Мангистауская область	ЮКО	Павлодарская область	СКО	ВКО	г. Астана	г. Алматы
2,6	5,8	2,6	4,2	2,3	0,9	38,0	4,5	1,2	2,6	1,5	22,4	2,7	6,1	2,0	0,5

Примечание – составлено автором на основе самостоятельных расчетов из [2; 3].

Во всех оставшихся регионах среднегодовая динамика показателя положительная: больше всего загрязняющих веществ в атмосферу выбрасывается в Жамбылской области (11,8%), хотя удельный вес региона в республиканском значении относительно невысок – 0,9%, тем не менее, средний рост показателя за исследуемый период свидетельствует о негативной тенденции. Самый низкий темп роста выбросов – в Костанайской области (0,73%) при удельном весе в республиканском значении в 4,5%, это может означать, что в регионе осуществляются достаточно эффективные меры по воздействию на этот показатель. Очевидно также, что рост показателя в отдельных регионах связан с отраслевой структурой экономики региона, но с учетом последних тенденций в сфере принятия решений по охране окружающей среды и ресурсосбережения – речь идет о Концепции перехода на «зеленую экономику» – можно надеяться на улучшение всех экологических показателей регионов в перспективе.

Наконец, последний индикатор, выбранный в качестве характеристики социально-экономического уровня развития регионов для последующего выявления и оценки социального эффекта ПИИ – это показатель здоровья населения, характеризуемый индикатором средней продолжительности жизни населения в регионах, который, в свою очередь, является важным

показателем качества жизни населения. Здесь наблюдается положительная динамика среднего темпа роста показателя во всех регионах Казахстана: самое большое значение показала Мангистауская область (на 1,02%), а самый низкий прирост – в Жамбылской области (на 0,42%). В свете реализуемой в стране широкомасштабной государственной программы по развитию здравоохранения в республике «Саламатты Қазақстан – 2015», в которой было заложено достижение показателя 69,5 лет к 2015 году [9], можно утверждать, что оно выполнено.

Таким образом, проведен качественный и количественный анализ показателей качества жизни в регионах Казахстана на основе шести важнейших индикаторов за период 2002-2013 гг. Важно отметить, что для оценки и анализа были использованы не просто те количественные показатели, по которым обычно осуществляется подобный вид анализа, как например ВРП (в т.ч. на душу населения), объемы промышленности и сельского хозяйства, количество объектов социальной инфраструктуры и др., а те показатели, которые позволяют оценить социально-экономический уровень развития регионов с качественно другой стороны, а именно с позиции изменения занятости, состояния экологии, уровня образованности и уровня здоровья населения, межрегиональной бедности и дифференциации потребления.

Литература

- 1 Айгазин Ж.Ж., Туленов Т.Б. Анализ индикаторов, характеризующих качество жизни населения в Республике Казахстан. – Астана: ЧУ «Центр исследований прикладной экономики», 2012. – 62 с.
- 2 Комитет по статистике Министерства национальной экономики РК //www.stat.gov.kz
- 3 Информационно-аналитическая система ТАЛДАУ Министерства национальной экономики РК / Комитет по статистике //www.taldau.stat.gov.kz
- 4 Закон Республики Казахстан от 19 мая 2015 года № 314-V «О минимальных социальных стандартах и их гарантиях»
- 5 Рахматуллаева Д.Ж., Бобков В.Н., Жатканбаев Е.Б. Моделирование социального эффекта прямых иностранных инвестиций в регионах Казахстана //Научный аналитико-информационный экономический журнал «Экономика региона». – Екатеринбург, 2015. – № 2. – С. 285-300.
- 6 Регионы Казахстана // Брошюра. – Астана: Агентство по статистике РК, 2014. – 28 с.
- 7 Указ Президента Республики Казахстан от 7 декабря 2010 года № 1118 «Об утверждении Государственной программы развития образования Республики Казахстан на 2011-2020 годы» (с изменениями и дополнениями по состоянию на 12.08.2014 г.)
- 8 Рахматуллаева Д.Ж., Какижанова Т.И. Социальные эффекты деятельности нефтегазовых компаний-недропользователей в Республике Казахстан //Научный журнал «Казахстан-Спектр». – Алматы, 2014. – №3 (69). – С.66-77.
- 9 Указ Президента Республики Казахстан от 29 ноября 2010 года № 1113 «Об утверждении Государственной программы развития здравоохранения Республики Казахстан «Саламатты Қазақстан» на 2011-2015 годы» (с изменениями и дополнениями по состоянию на 02.07.2014 г.)

References

- 1 Aigazin Zh., Tulenov T. Analis indikatorov, harakterizuyushih rfchestvo zhizni naseleniya v Respublike Kazakhstan. – Astana: ChU «Center issledovaniyi prikladnoi ekonomiki», 2012. – 62 s.
- 2 Komitet po statistike Ministerstva nacionalnoi ekonomiki RK //www.stat.gov.kz
- 3 Informacionno-analiticheskaya sistema TALDAU Ministerstva nacionalnoi ekonomiki RK / Komitet po statistike //www.taldau.stat.gov.kz
- 4 Zakon Respubliki Kazakhstan ot 19 maya 2015 goda № 314-V «O minimalnyh socialnyh satandartah i ih garantiyah»
- 5 Rakhmatullayeva D.Zh., Bobkov V.N., Zhatkanbayev E.B. Modelirovanie socialnogo effekta pryamyh inostrannyh investicii v regionah Kazakhstan//Nauchnyi analitiko-informacionnyi ekonomicheskii zhurnal «Ekonomika regiona». – Ekaterinburg, 2015. – № 2. – S. 285-300.
- 6 Regiony Kazakhstan // Broshura. – Astana: Agentstvo po statistike RK, 2014. – 28 s.
- 7 Ukaz Prezidenta Respubliki Kazakhstan ot 7 dekabrya 2010 goda № 1118 «Ob utverzhdanii Gosudarstvennoi programmy razvitiya obrazovaniya Respubliki Kazakhstan na 2011-2020 gody» (s izmeneniyami i dopolneniyami po sostoyaniyu na 12.08.2014 g.)
- 8 Rakhmatullayeva D.Zh., Kakizhanova T.I. Socialnye efekty deyatelnosti neftegazovyh kompanii-nedropolzovatelei v Respublike Kazakhstan //Nauchnyi zhurnal «Kazakhstan-Spektr». – Almaty, 2014. – №3 (69). – S.66-77.
- 9 Ukaz Prezidenta Respubliki Kazakhstan ot 29 noyabrya 2010 goda № 1113 «Ob utverzhdanii Gosudarstvennoi programmy razvitiya zdavoohraneniya Respubliki Kazakhstan «Salamatty Kazakhstan» na 2011-2015 gody» (s izmeneniyami i dopolneniyami po sostoyaniyu na 02.07.2014 g.)

Zhorabayeva Zh.K.,
Ushkempirova G.Zh.

**Types of innovation in the
commercial bank: in Kazakhstan**

In this article we analyze the way of innovative products introduction of many commercial banks, and also the introduction of foreign innovations with a focus on the practices, which helps to accelerate operational process. The new banking products and services are introduced by first class leading banks in order to increase the relevance of bank. By the way, in order to maintain its leadership, the banks are proceeding improvement of new products and services for its clients. It considers first introduction and use of new advanced equipment and technology. In this article we considered the concepts of banking innovation and also the different interpretations of this concept. Thus, credit institutions not only care about preserving, but also the increase of capital of its clients by continuously offering new products and services that contribute to the development of business activity of the people. The article also describes issues and recommendations for improvement of innovative banking products.

Key words: plastic cards, electronic payment systems, electronic cash systems, magnetic cards, e-cards, non-cash money.

Жорабаева Ж.К.,
Үшкемпірова Г.Ж.

**Коммерциялық банктердегі
инновация түрлері:
Қазақстанда**

Бұл мақалада коммерциялық банктердің көптеген инновациялық өнімдерді енгізу жолында болғандықтан, шет елдік тәжірибелерге назар аудару арқылы жаңалықтарды енгізу процестерін неғұрлым жедел қарастырылған. Жаңа банктік қызметтер ең бірінші және бірінші қатарлы банктер арасында болғандықтан өз қызметтерін арттыруға тырысуда. Олар өздерінің лидерлігін сақтау мақсатында өз клиенттеріне жаңа өнім мен жаңа қызметтер түрін одан ары жетілдіру процесін ұлғайту үстінде. Олар жаңа озық техника мен технологияларды бірінші болып енгізуге және оны шебер пайдалануды қарастырады. Және де мақалада банктік инновациялық ұғым және сол ұғым туралы әр түрлі мазмұн қарастырылады. Қарапайым халықтың қаржылық – іскерлік ынтасын арттыру үшін әрдайым жаңа өнім мен жаңа қызметтерді ұсыну жолы арқылы несиелік ұйымдар сақтау қамқорлығын ғана емес, сонымен қатар өздерінің клиенттерінің капиталының көбеюін де қамқорлыққа алғандығы туралы айтылады. Сонымен қатар инновациялық банктік өнімдерді жетілдіру жолдарының ұсынысы мен мәселелері сипатталып көрсетіледі.

Түйін сөздер: пластикалық карточка, электронды төлем жүйесі, электронды есеп айырысу жүйесі, магниттік карталар, электронды карталар, қолма-қолсыз ақша.

Жорабаева Ж.К.,
Үшкемпірова Г.Ж.

**Виды инноваций в коммерчес-
ком банке: в Казахстане**

В данной статье нами рассмотрен анализ коммерческих банков во введении различных инновационных продуктов, также рассмотрены внедрение зарубежного опыта инновационных процессов. В настоящее время, коммерческие банки стремятся использовать банковские инновационные продукты для повышения своей конкурентоспособности. Новые банковские услуги и продукты, в первую очередь являются важными среди ведущих банков и с каждым днем банки увеличивают свою актуальность в данной проблеме. Для того, чтобы сохранить свое лидерство в новых инновационных продуктах и услугах для своих клиентов, необходимо дополнительно улучшить процесс. В рамках данной статьи рассматриваются понятия банковских инноваций, также рассмотрены различные трактовки данного понятия. Таким образом, коммерческие банки и кредитные организации не только заботятся о сохранении, но также и о приумножении капитала своих клиентов, путем постоянного предложения новых инновационных продуктов и услуг, которые способствуют развитию деловой активности населения. В данной статье также описываются проблемы и даются рекомендации по совершенствованию инновационных банковских продуктов.

Ключевые слова: пластиковая карточка, электронная платежная система, магнитные карты, электронные карты, безналичные деньги.

**TYPES OF INNOVATION
IN THE COMMERCIAL
BANK: IN KAZAKHSTAN**

Nowadays more than 200 countries around the world use plastic payment cards. In banking the plastic card is an important element as a «technological revolution». Electronic banking system is a key element of a plastic card. There are 2 main types of plastic cards:

1. Magnetic cards;
2. Multi-functional electronic cards.

This type of cards can do various banking operations via its multi-functioning. Because of such operations with the plastic cards, the electronic payment system, which occupies an important place in connection with transactions with the same device, we can call it – ATM. Electronic payment system of automatic teller machines (ATM – Automated Teller Machine) – multi-functional machines, automatic banks, magnetic plastic cards and multi-functional electronic card controlled by the latest innovations. ATMs have operated in the Euro Card/Master Card system. Using the ATMs for simple banking services operation have decreased the work volume of bank employees and in the future will allow us to reduce the costs of long-term public service. The use of automated teller machines in banks attempt to bring more services to their client. Customer value their time and space for it to expand the limit, the client can conduct banking operations, for example, take the money in cash and investment can be carried out [1,5].

For banks the ATM is an effective tool to reduce staff and it helps to get large profit, and also can help to get a competitive advantage in the consumer market. Automatic technology is effective for making ATMs, because in this case there is no need for additional expenditures of the building and service personnel. From clients' side, there are many benefit for them of using ATM services. The most important thing it is convenience for the customer, because operational ATM banking services provide round-the-clock operation, which is connected to the network and is characterized by ease of access to the ATM. So frequently in recent years, customers of the banks' often use ATM services. More than half of the banks customers use the ATM. Disadvantages of the ATM include the following:

A) write-off of funds in the customer's account on the day of operation (except Saturdays and Sundays), in the department circulation of the bank doesn't function in a certain period of time (except branch of the client where account has been opened, etc.);

B) the possibility of loss or theft of a card (for example, in the United States against the absence of such an opportunity ATMs have a camera, so when a client on the ATM uses keyboard to enter a pin code number capture operation is performed that time);

C) Possibility of difficulties in ATM, if ATM doesn't work for various reasons at a certain time (the experts' evaluation of the failure of the ATM does not exceed 5% of the time during the working day. ATM's not operating badly effect to the bank and its customers).

- Transfer money from card to card and cash.

Currently, it is no difference, where the recipient take money, in Kazakhstan or abroad, so JSC «Halyk Bank» card holders may transfer money at any time during the day or provide financial assistance to relatives;

- JSC «Halyk Bank» clients can use «Halyk Bank» ATM to any non-cash foreign currency type of operation between the purchase and sale of currency. There is a possibility of three-currency transaction: Tenge, the US dollar and Euro. Some ATMs provide taking money in cash in certain currencies;

- Non-cash money transfer from the card to the current account. JSC «Halyk Bank» customers have an opportunity to get a new self-service system in the process of the current account to transfer money from the card for customer convenience. For example, in order to pay for consumer loans (mortgage, auto loan, express loan);

- Payments to operators of mobile communication services such as K-cell, K-mobile.

This type of service is getting popular among Halyk Bank card holders. Mobile telephone payments transfer a few minutes [2.15].

What is the difference between a simple transfer and ATM transfer? ATM transfer is easy, fast and convenient. Eliminating the need to go to the bank branch; There is no need to fill out any forms; the transfer of money can be made at any time of the day any day of the week [3,20].

Nowadays there is an additional Cash-in transaction. ATMs can give all money. Halyk Bank it is the first bank that has introduced cash-in ATM in Kazakhstan. Cash-in operation is used for deposit card account. It is convenient because there is no need to fill out documents for the cash in the money. Depositing of money to the account can be done at any convenient time, thus, 24 hours a day, 7 days a week.

Currently, the city of Taldykorgan has round-the-clock JSC «Halyk Bank» 4 ATM services. They are: the building of the Branch, «Akniet» and «Daulet» trade centers. Cash-in money ATM's operating technology:

- money package is put in to special place, and there is an identification of the banknotes.

- the ATM calculates the amount of money and then the non-cash transaction requires authenticity;
- after this operation money transfers to the card

In addition to the above-mentioned operations Halyk Bank provides Home-banking services to clients, it means the clients can use banking services at home or in the workplace. The use of automatic teller machines, electronic payment system and payment through the banking operations at home (Home-banking), shows a special form of banking services to the people. Accessing new opportunities in business is creating a virtual economy. Many enterprises and companies use global network access products and their transactions are settled through advertising, marketing research and they set up virtual stores. This news effect to the banking sector. For the first time banks used computers in the United States in 1950, but was looking for ways of their optimization. It is considered that the most effective way is through a network of Internet services. 1970s developed to optimize the view of banking services, but it is treated with a large-scale information system, which need a lot of investments. At the same time there was a high level of technical ability and because of operations of the «paper system» a new type of operation was developing slowly. The emergence of new software products and the emergence of new processors today help all banks with automatization [4.37].

- Electronic processing of paper based financial documents;

- Computerization of billing and payment transactions;

- Developing among the separate job system and the banking system new communication system;

- Introduction of the instructions;

- An opportunity of receiving a checkbook and control the cash flow movement in the account of the customer in the particular period of time;

- Making payments by customer's accounts;

- Rendering services of different companies (for example, with the help of the home computer make advance payments for companies that produce credit and debit plastic cards);

- Making operations with operations and so on.

There is no restriction, if a customer is rendered service with cash operations in a national currency at home under different conditions. For example, Japanese banks give full information to customers about the money in their accounts, opened in New York, London. Hence, there is no limit from the bank's side for customers' operations at home. Cus-

tomer is able to conduct bank operations either at night or daytime, anytime he wants, but the bank still has right to control these operations afterwards. [5.2]

Nowadays, 300 thousand of customers have direct connection with the bank in France. In the end of 1980s such services were provided for 33 thousand Americans, while 41 banks had the right to use such electronic software. Today American large banks render services to their customers to conduct operations at home. In recent years Kazakhstani commercial banks render electronic services to conduct banking operations at home or at office. Customers receive a password and a key disk from a bank, then after the electronic signature it creates a payment order. Bank receives the documents and checks it, if there is a lack of money, it automatically writes off it from the customer's account. The payment order is received from the Kazakhstan's reporting center not later than 5 p.m. of that current day, and the next day he can withdraw money from the Bank's central cash. Another specificity is «Optimum cash» system works online as domestic «Customer-bank» system, which means that customers can conduct several operations in one connection. Nowadays, all large banks in USA provide such services [6, 325].

Home-banking system is an element of a payment system, which functions via Internet, because each participant can connect and conduct operations.

Such an automated system provides all trading and banking business sphere with payments. Payments are recognized through a 2 principle structure:

1. Render services, in order to meet the business (wholesale) business-to-business;
2. Render services to private persons (retail) business-to-consumer.

All participating parties provide electronic signature, which is the security of payments. Customer's electronic signature consists of 512 digits, as today's technical instruments are able to break 48-52 digit, therefore it proves that it is impossible to forge it [7,285].

Internet payment technologies allow making advance payments between corporations. According to the laws of the Republic of Kazakhstan, the presence of appropriate documents enables to register all corporate customers in one system. All participants fill the electronic signature, which provides security of payment system, rendering services at home is getting a new shape; therefore it can be an universal system, which combines the cash machines with home-banking services in order to provide a complex of services by further development of technical opportunities of new telecommunication connection. JSC 'Halyk Bank' plans to increase the number of cash-machines and functioning of the Home-bank system, in order to create convenient conditions for customers.

References

- 1 Akhmetov.A.T Oh strategiyah and planah KKB. // News.2004, №6 – S. 3 – 5
- 2 Aydarova N.I., O Banke KKB. // News. 2004, 8 – S. 12 – 18
- 3 Aydarov NI Ekinshi deńgeyli bankter qyzmetinde Zhana qyzmetter tyri. // Banki Kazahstana.2005, number 1-16 C-29
- 4 Aitkulov ZH.E., Puti stanovleniya. // Qarzhy-Qarazhat.2006 №21 – S. 35 – 40
- 5 Apsenbetov R.D., Tet-a-tet s multibankom. // Informacionnyi vestnik.2005, 2 – 3 S.2
- 6 Bankovskoe delo. Pod red. G.S. Seytkasimova – Almaty; Economy, 2008. – 450 s.
- 7 Bankovskoe delo. Pod red.. Tavasieva N. – M., 2008. – 385s.

Ермекова Ж.Ж.,
Ермеков Д.Ж.

Финансовое развитие как продукт накопления капитала

В современных условиях национальные экономики разных стран становятся все более взаимосвязанными и взаимозависимыми. Конкурентоспособность национальных экономик зависит от их возможности рационально и эффективно использовать внутренние финансовые ресурсы и привлекать иностранные инвестиции на условиях выгодных для своей страны.

Инвестирование в инновационные проекты является одним из ключевых элементов устойчивого экономического развития. Инновации в современных условиях являются движущей силой развития.

Важным фактором финансового развития является взаимосвязь финансового и реального секторов экономики. Страны сталкиваются с проблемой постоянного роста фиктивного капитала, который не создает прибавочной стоимости, снижает ценность денег. В условиях дефицита финансовых ресурсов в странах постсоветской экономики наблюдается отток капитала, который происходит в виде «белого», «серого», «черного» капитала. Транснациональные корпорации являются одним из примеров оттока капитала из страны, переводя полученную прибыль в зарубежные материнские компании.

Ключевые слова: финансы, финансовое развитие, национальная экономика, конкурентоспособность, инвестиции, финансовое развитие государства.

Yermekova Zh.Zh.,
Yermekov D.Zh.

Financial development as a product of capital accumulation

Under current conditions of different national economies are becoming increasingly interconnected and interdependent. The competitiveness of national economies depends on their ability to effectively and efficiently use internal financial resources and attract foreign investment on terms favorable to the country.

Investing in innovation projects is a key element of sustainable economic development. Innovations are the driving force of development.

The relationship between the financial and real sectors of the economy is an important factor of financial development. Countries are faced with constant growth of fictitious capital that does not create surplus value, reducing the value of money. Given the lack of financial resources in the post-Soviet economy there is an outflow of capital, which is in the form of «white», «gray», «black» capital.

Multinational corporations are one example of an outflow of capital from the country, transferring profits to overseas parent companies.

Key words: Finance, financial development, the national economy, competitiveness, investment, financial development of the state.

Ермекова Ж.Ж.,
Ермеков Д.Ж.

Қаржылық даму капиталды жинақтау өнімі ретінде

Қазіргі шарттарда бөлек-бөлек елдің ұлттық экономикалары іліктес болып табылады. Ұлттық экономиканың бәсекеге қабілеттілігі ішкі қаржы ресурстарды және шетелдік инвестицияларды өзіміздің ел үшін берекелі пайдалану мүмкіндіктерімен байланысты.

Инновациялық жобаларға инвестициялау экономикалық дамуының бір төзімді бұлақты элементтерінің бірі болып табылады. Бүгінгі кезде инновациялар даму күші болып саналады.

Қаржы және нақты экономиканың өзара байланыстары қаржы дамуының маңызды факторы болып қарастырылады. Қазіргі уақытта әлемдік экономикада жалған капитал көлемдерінің өсу мәселесі көп кездеседі. Ара шарттар жаһандану және қаржы ресурстар тапшылық жағдайында посткеңестік елдерінде «ақ», «қара» «сұр» капитал ретінде қаржының жылыстауы болып жатыр. Транснационалды корпорациялар қаржының жылыстау мысалы. Қазақстанда табылған пайданы транснационалды корпорациялар аналық компанияларына ауыстырады.

Түйін сөздер: қаржы, қаржылық даму, ұлттық экономика, бәсекеқабілеттілік, инвестициялар, мемлекеттің қаржылық дамуы.

**ФИНАНСОВОЕ
РАЗВИТИЕ
КАК ПРОДУКТ
НАКОПЛЕНИЯ
КАПИТАЛА**

Финансовая система – это канал, через который финансовая глобализация влияет на экономическое развитие. Если глобализация способствует этому, то это проистекает, по крайней мере, частично, из влияния на финансовое развитие.

Э.Д. Товар Гарсиа на основе двухшаговой GMM-оценки М.Ареллано и С. Бонда исследовал влияние финансовой глобализации на финансовое развитие.

Для определения финансовой развитости страны в исследовании используются шесть наиболее известных показателей, три из которых касаются кредитного рынка: ликвидная задолженность – денежный агрегат M2/ВВП (ILY); кредит, предоставляемый банковским сектором и другими финансовыми учреждениями частному сектору, разделенный на ВВП; депозиты финансовой системы, разделенные на ВВП. Другие три показателя – для рынка ценных бумаг: капитализация фондового рынка, разделенная на ВВП; полная стоимость обращенных в товар акций, разделенная на ВВП; обращенные в товар акций, пропорция к объему продаж.

Кроме того, в этом исследовании используются четыре новых показателя, которые лучше отражают четыре функции финансовой системы и благодаря этому характеризуют финансовое развитие.

Первый показатель – это банковская концентрация, активы трех крупнейших банков, разделенные на полные активы банковской системы.

Применяются также банковские депозиты, разделенные на сумму депозитов коммерческих банков и центрального банка. Этот показатель позволяет измерять вторую функцию – влияние на корпоративное управление, потому что аппроксимирует переход сбережений в инвестиции, способствует контролю фирм и управлению рисками со стороны центрального банка.

Третью функцию финансовой системы – диверсификацию риска – можно измерять показателями изменчивости потребления. Сначала рассчитывается ежегодный темп роста потребления, потом используется среднеквадратическое отклонение каждые пять лет – это и будет требуемый показатель. Таким же образом можно вычислить изменчивость дохода исходя из динамики ВВП. Если изменчивость потребления разделить

на изменчивость дохода, то получается мера диверсификации риска.

Четвертый показатель – кредит банка, разделенный на депозит в банке, измеряет способности банков к переводу общественных сбережений в частный сектор, поэтому отражает четвертую финансовую функцию – мобилизацию и соединение сбережений.

Для определения степени финансовой открытости в исследовании были введены такие показатели, как международные валовые потоки частного капитала (FLOW) и интеграция ставки процента (INTERE).

Финансовая открытость – основная характеристика финансовой глобализации, и величина международных валютных потоков капитала представляет собой основное отражение процесса глобализации.

Международные валовые потоки частного капитала (FLOW) определяются как сумма абсолютных величин прямых, портфельных и других иностранных инвестиций, включая отток и приток финансового капитала и исключая изменения актива и пассива государства. Важно понимать, что речь идет о валовых потоках. Потоки в пассиве и активе важны для финансовой глобализации, поэтому они должны суммироваться. Нельзя думать, что мы правильно определим уровень глобализации, вычислив разность притока и оттока капитала, потому что это чистое сальдо, которое может сильно отличаться от валовой величины.

Интеграция ставки процента (INTERE) – показатель финансовой взаимозависимости, или интеграции. Напомним, что цена капитала – это ставка процента. Поэтому, если международные потоки капитала свободно перемещаются между странами, их ставки процентов совпадают. Чтобы измерить этот процесс совпадения, вычисляется переменная интеграции реальной ставки процента INTERE. Используется реальная процентная ставка кредитора, вычисляется средняя ставка по странам «Большой семерки» (G7): США, Канада, Англия, Италия, Франция, Япония, Германия, которые больше способствуют международным потокам капитала. Если ставка процента той или иной страны приближается к стране процента G7, данная страна имеет большую степень интеграции, следовательно, большую степень финансовой глобализации. Интеграция ставки процента (INTERE) – это разница между ставкой процента страны и ставкой процента G7 в абсолютных величинах.

Таким образом, чем ближе этот показатель к нулю, тем выше интеграция.

По результатам исследования, ни один из показателей финансовой глобализации не отразил важного доказательства в пользу главной гипотезы – финансовое развитие страны тем выше, чем выше степень ее вовлеченности в мировую финансовую систему. Тем не менее международные потоки частного капитала (FLOW) оказывают позитивное влияние на рынок ценных бумаг, с другой стороны, открытый внешнеторговый режим (ХМ) ухудшает качество информации системы, но влияет положительно на корпоративное управление.

Финансовые системы имеют различные уровни развития, но в рамках финансовой глобализации они взаимодействуют таким образом, что наименее развитые из них могут приобретать самые лучшие финансовые потоки с процессом *catching up* и способствовать эффективному выполнению основных функций национальной финансовой системы.

Рекомендации Товара Гарсиа Э.Д. для тех, кто принимает решения об экономической политике в странах с переходной экономикой, – продолжать интеграцию и процесс либерализации и способствовать движению капиталов, потому что переходные страны имеют очень низкий уровень по сравнению с развитыми [1, с.47].

Для того, чтобы финансовая открытость могла принести стране реальные выгоды для экономического развития и одновременно снижала риск кризиса в каждой стране необходимы определенные условия, такие как уровень развития финансового сектора, институциональная инфраструктура, качество внутренней макроэкономической политики, торговая интеграция.

Развитие финансового сектора или финансовое развитие, в частности, является одним из ключевых факторов, определяющих масштабы экономического роста и выгод в плане стабильности, которые может принести финансовая глобализация. Чем выше уровень развития финансового сектора страны, тем больше выгоды от притока капитала для экономического роста и ниже уязвимость этой страны по отношению к кризисам как в прямых, так и косвенных отношениях.

Институциональная инфраструктура, как представляется, играет важную роль в определении не только результатов финансовой интеграции, но и ее фактического уровня. Кроме того, оно, по-видимому, существенно влияет

на структуру потоков капитала в развивающиеся страны, что является еще одним из механизмов его воздействия на макроэкономические результаты. Более высокое качество институтов способствует большему удельному весу ПИИ и потоков портфельных инвестиций в акционерный капитал в структуре капитала страны, что, как правило, приносит больше сопутствующих выгод от финансовой интеграции [2, с.12].

Качество внутренней макроэкономической политики влияет на уровень и структуру притока капитала, равно как и на степень уязвимости страны по отношению к кризисам. Взвешенная налогово-бюджетная и денежно-кредитная поли-

тика увеличивают выгоды от либерализации операций с капиталом для экономического роста и помогает предотвратить кризисы в странах с открытым счетом операций с капиталом. Кроме того, для стран со слабыми финансовыми системами открытый счет операций с капиталом и режим фиксированного валютного курса не является благоприятным сочетанием.

Торговая интеграция улучшает альтернативный выбор между издержками и выгодами, связанными с финансовой интеграцией. Кроме того, она снижает вероятность кризисов, связанных с финансовой открытостью, и уменьшает издержки таких кризисов в случае их возникновения.

Рисунок 1 – Взаимодействие условий экономического роста и финансовой глобализации [2, с.12]

Финансовая глобализация приводит к лучшим макроэкономическим результатам при выполнении определенных пороговых условий.

Финансовая глобализация имеет как положительные, так и отрицательные стороны. По мнению Товара Гарсиа Э.Д. и его единомыш-

ленников положительное влияние финансовой глобализации не определяется финансовым развитием страны, но частично улучшает ее влияние. В целом же страны с лучшим финансовым развитием, развитые страны имеют большие выгоды, чем развивающиеся и слабо развитые.

Литература

- 1 Товар Гарсиа Э.Д.. Влияние глобализации на финансовое развитие формирующихся экономик. // Financial journal/ Финансовый журнал. – №1. – 2012. – с.37-48
- 2 Эйхан М. Коуз, Ишвар Прасад, Кеннет Рогофф и Шан Цзюнь Вей. Финансовая глобализация: не ограничиваясь порицаниями. // Финансы и развитие. – март 2007
- 3 Фукуяма Ф.. Конец истории и последний человек – Москва: АСТ. – 2004. – 592 с.
- 4 Стиглиц. Дж. Глобализация: тревожные тенденции – Москва: Мысль. – 2003. – 300 с

- 5 Томлисон Дж. Глобализация и социальное государство / Дж. Томлисон // Государственная служба за рубежом: приоритеты социальной политики. – 2012. – № 5. – с. 152 – 162.
- 6 Панарин, А. С. Испытание глобализмом. – Москва: Эксмо. – 2003. – 416 с.
- 7 Тулегенова М.С. Теория капитала и экономического развития. – Алматы. – Издательство «Қазақ университеті» – 2011. – 294 с.
- 8 Казбеков Б.К., Ермакбаева Б.Ж., Казбекова Ж.Б., Казбекова С.Б. Государственное регулирование экономики. – Алматы. – Издательство «Қазақ университеті» – 2011. – 290 с.

References

- 1 Tovar Garsia Je.D.. Vlijanie globalizacii na finansovoe razvitie formirujushhihsja jekonomik. // Financial journal/Finansovyj zhurnal. – №1. – 2012. – s.37-48
- 2 Jeihan M. Kouz, Ishvar Prasad, Kennet Rogoff i Shan Czjun' Vej. Finansovaja globlizacija: ne ogranichivajas' poricanijami. // Finansy i razvitie. – mart 2007
- 3 Fukujama F.. Konec istorii i poslednij chelovek – Moskva: AST. – 2004. – 592 s.
- 4 Stiglic. Dzh. Globalizacija: trevozhnye tendencii – Moskva: Mysl'. – 2003. – 300 s
- 5 Tomlison Dzh. Globalizacija i social'noe gosudarstvo / Dzh. Tomlison // Gosudarstvennaja sluzhba za rubezhom: priority social'noj politiki. – 2012. – № 5. – s. 152 – 162.
- 6 Panarin, A. S. Iskushenie globalizmom. – Moskva: Jeksmo. – 2003. – 416 s.
- 7 Tulegenova M.S. Teorija kapitala i jekonomicheskogo razvitija. – Almaty. – Izdatel'stvo «Қазақ universiteti» – 2011. – 294s.
- 8 Kazbekov B.K., Ermekbaeva B.Zh., Kazbekova Zh.B., Kazbekova S.B. Gosudarstvennoe regulirovanie jekonomiki. – Almaty. – Izdatel'stvo «Қазақ universiteti» – 2011. – 290 s.

Турлыбекова Н.М.,
Белғожақызы М.

**Интернет-маркетинг заманауи
маркетингтік концепцияның
жаңа бағыты**

Ғаламдық Интернет желісінің пайда болуы мен қарқынды дамуы жаңа коммуникативті ортаның, сонымен қатар сатып алушылары және әлеуетті тұтынушылары бар электронды коммерция нарығының пайда болып, дамуын қамтамасыз етті. Қазіргі таңда коммуникациялық технологиялардың дамуы заманауи қоғамдағы үрдістердің трансформациясына әкеліп отыр. Ол бизнес сферасында шет айналып өткен жоқ. Электронды бизнестің қарқынды дамуы заманауи маркетингтік концепцияның жаңа бағыты – Интернет-маркетингтің дамуының базасы болды.

Интернет-маркетинг электронды коммерцияның құрамдас бөлігі болып табылады. Оны online-маркетинг деп те атайды. Интернет-маркетингке интернет-интеграция, ақпараттық менеджмент, PR, сатып алушылармен жұмыс және сату бөлімінің қызметі кіреді.

Түйін сөздер: маркетинг, Интернет-маркетинг, Интернет-дүкен, ақпараттық технологиялар, электронды бизнес, бизнес-бизнес, бизнес-тұтынушы, тұтынушы-тұтынушы, бизнес-әкімшілік, тұтынушы-әкімшілік, онлайн-сатып алулар.

Turlybekova N.M.,
Belgozhakzy M.,

**Internet marketing is a new trend
in modern marketing concept**

The emergence and rapid development of the global Internet network has led to the emergence of new communication media, as well as e-commerce market with many buyers and potential customers. The development of communication technologies are currently transforming many processes in the modern society. Is no exception and the business sphere. The rapid development of e-business was the basis for the development of the newest trends in the modern concept of marketing – Internet marketing.

Internet marketing is a component of electronic commerce. It is also called online-marketing. It may include such parts as Internet integration, information management, PR, Customer Service and sales.

Key words: marketing, Internet-Marketing, Internet-shop, information technology, e-business, business-to-business, business-to-consumer, consumer-to-consumer, business administration, consumer-to-administration, online-shopping.

Турлыбекова Н.М.,
Белгожакызы М.

**Интернет-маркетинг – новое
направление в современной
концепции маркетинга**

Возникновение и бурное развитие глобальной сети Интернет привело к появлению новой коммуникативной среды, а также рынка электронной коммерции с большим количеством покупателей и потенциальных потребителей. Развитие коммуникационных технологий в настоящее время трансформирует многие процессы в современном обществе. Не является исключением и сфера бизнеса. Бурное развитие электронного бизнеса послужило базой для развития новейшего направления современной концепции маркетинга – интернет-маркетинга.

Интернет-маркетинг является составляющей электронной коммерции. Его также называют online-маркетингом. Он может включать такие части, как интернет-интеграция, информационный менеджмент, PR, служба работы с покупателями и продажи.

Ключевые слова: маркетинг, интернет-маркетинг, интернет-магазин, информационные технологии, электронный бизнес, бизнес-бизнес, бизнес-потребитель, потребитель-потребитель, бизнес-администрация, потребитель-администрация, онлайн-покупки.

ИНТЕРНЕТ-МАРКЕТИНГ ЗАМАНАУИ МАРКЕ- ТИНГТІК КОНЦЕП- ЦИЯНЫҢ ЖАҢА БАҒЫТЫ

Маркетинг тауарлар мен қызметтерге деген сұранысты қалыптастыруға және өсіруге, ұсынысты оптимизациялауға, кәсіпорындардың қызметінің тиімді стратегияларын әзірлеуде және жүзеге асыруда ықпал етеді.

Кәсіпорынның тиімді жұмыс етуін қамтамасыз етуде маркетингті, маркетингтік коммуникацияларды, маркетингтік технологияларды қолдану өзектілігі артып отыр. Дұрыс, әрі тиімді ұйымдастырылған, жоспарланған маркетингтік қызмет кәсіпорынға көптеген бәсекелестік артықшылықтарды береді.

Дәстүрлі маркетингтік концепция сатып алушыларға бағытталған және де нарық қажеттіліктерін қанағаттандыруға бағытталған шаралар кешенімен ерекшеленеді. Маркетинг концепциясы бойынша келесідей қағидаларды ұстану керек:

сатуға болатын тауарларды шығару;

тұтынушыларды зерттеу;

тауарларды сатпай, ең алдымен қажеттіліктерді қанағаттандыру;

нарық қажеттіліктерін зерттеу және қажеттіліктерді қанағаттандыру үшін жоспар әзірлеу;

тұтынушылардың мақсаттары мен талаптарын ескеріп,

оларды кәсіпорынның ресурстық мүмкіндіктерімен үйлестіру;

нарықтағы болып жатқан өзгерістерге бейімделе білу;

кәсіпорын қызметіне әсер ететін мемлекеттік реттеуді, бәсекелестерді және басқа да сыртқы факторларды бағалау;

ұзақ мерзімді перспективаға бағытталу;

клиенттермен тиімді қарым қатынас орнату.

Клиенттермен қарым-қатынас орнату да титиімді жүйе құрудың негізі *заманауи ақпараттық технологияларды* қолдану болып табылады. Заманауи ақпараттық технологиялар клиенттер туралы ақпараттарды жинауға, сақтауға, шешім қабылдау үшін сол ақпараттарды талдауға мүмкіндік береді.

Заманауи ақпараттық технологиялар бизнесті жүзеге асыру әдістерінің ішіндегі революциялық әдістің бірі болып табылады. Заманауи ақпараттық технологиялар нарық субъектілерінің өзара қарым-қатынас орнатуының таптырмас құралы және бизнесті жүзеге асыруда қолданылатын құрал.

Үнемі қарқынды өсу үстіндегі және жылдам төзу мүмкіндігіндегі заманауи ақпараттық технологиялар жекеле-

ген корпорациялар, сондай-ақ қоғамдағы еңбекті ұйымдастыру, еңбекпен қамтудың жаңа формалары үшін үлкен мүмкіндіктер ашады. Заманауи ақпараттық технологиялар дегеніміз – есептеу техникасының бағдарламалық-техникалық жиынтығы, сондай-ақ нақты салаларда ақпараттарды жинау, өңдеу, беру және пайдалану, сақтау сияқты функцияларды орындау үшін қолданылатын компьютерлік технологиялар. Ақпараттық технологиялардың мүмкіндіктері бизнесте де, басқаруда да өте кең және әр түрлі.

Бизнесті тиімді жүргізу үшін ақпараттық технологиялардың дамып отырған құраушыларын атап өтсек:

Ғаламдық компьютерлік Интернет желісінің пайда болуы және дамуы;

Компаниялардың бизнес үрдістерін автоматтандыруды қамтамасыз ететін аппараттық және бағдарламалық кешендердің құруы;

Ақпараттық жүйелердің өзара қатынас құралдарының және стандарттарының дамуы.

Көптеген компаниялар қазіргі таңда Интернеттің дамуына байланысты электронды коммерциямен айналысады, яғни өздерінің тауарлары мен қызметтерін Интернет арқылы жылжытады. Компаниялар үшін Интернет бизнес-серіктестермен және клиенттермен тиімді қарым-қатынас орнатуда интерактивті арна ретінде қолданыла бастады, ол өз кезегінде интерактивті маркетингі (Интернет-маркетинг) және тікелей онлайн сатуларды жүзеге асыруды қамтамасыз етті.

Электрондық бизнестің және электрондық коммерцияның қарқынды өсуі Интернет-маркетингінің (он-лайн маркетинг) пайда болуының негізі болды. Интернет-маркетингінің құралдары дәстүрлі маркетингінің құралдарынан ерекшеленеді.

Субъектілердің өзара қарым-қатынасы бойынша электронды бизнесті келесідей негізгі категорияларға бөлуге болады:

бизнес-бизнес (business-to-business, B2B);

бизнес-тұтынушы (business-to-consumer, B2C);

тұтынушы – тұтынушы (consumer-to-consumer, C2C);

бизнес-әкімшілік (business-to-administration, B2A);

тұтынушы – әкімшілік (consumer-to-administration, C2A).

Интернетте бұл модельдердің бизнес-бизнес (business-to-business, B2B), бизнес-тұтынушы (business-to-consumer, B2C), тұтынушы – тұтынушы (consumer-to-consumer, C2C) модельдерін қолдануға болады. Электрондық бизнестің және

электрондық коммерцияның қарқынды өсуі Интернет-маркетингінің (он-лайн маркетинг) пайда болуының негізі болды.

Интернет-маркетинг (internet marketing) – бұл дәстүрлі маркетингінің барлық аспектілерін Интернетте қолдану, яғни маркетинг кешенінің негізгі элементтері баға, өнім, сату орны және жылжытуды пайдалану. Оның негізгі мақсаты – бизнес үшін максималды пайда табу мақсатында сайт арқылы клиенттерді тарту және оларды тұрақты клиенттер ретінде ұстап қалу, сайттың әлеуетті аудиториясынан максималды тиімділікті алу.

Интернет-маркетинг кешенінің негізгі элементтері:

Тауар (Product) – Интернет арқылы сатылатын өнім немесе қызмет. Ол басқа сайттармен ғана емес, сонымен қатар дәстүрлі сату орындарымен де бәсекеге түседі.

Баға (Price) – дәстүрлі сату орындарындағы тауар немесе қызмет бағаларына қарағанда Интернеттегі тауардың немесе қызметтің бағалар шығындардың аздығына байланысты төмен болып келеді.

Жылжыту (Promotion) – ғаламдық торда сайт пен тауарларды жылжытудың кешенді шаралары. Сайтты және тауарды жылжыту шаралары көптеген құралдардың көмегімен жүзеге асырылады: іздеу арқылы жылжыту (поисковое продвижение), контекстік жарнама, баннерлік жарнама, e-mail маркетинг, вирустық маркетинг, жасырын маркетинг, интерактивті жарнама, блогтармен жұмыс жасау және т.б.

Сату орны (Place) – сату орнына сайттар жатады. Тұтынушылар үшін сайттың дизайны, пайдалылығы, қолдану мүмкіндігі және де сайтта тауарға тапсырыс беру үрдісі өте маңызды. Сонымен қатар, сайтта тауардың ақысын төлу жүйесіне, жеткізу шарттарына, клиенттермен сатып алу кезінде және сатып алғаннан кейінгі жұмыстарға көңіл бөлу керек.

Интернет-маркетинг электронды коммерцияның құрамдас бөлігі болып табылады. Интернет-маркетингі кейде online-маркетинг деп те атайды. Оның құрамына келесілер кіреді: интернет-интеграция, ақпараттық менеджмент, PR, интернет-жарнама, сатып алушылармен жұмыс істеу қызметі және сатулар, әлеуметтік торларда жылжыту, [email](#), [RSS](#) қолдану арқылы тікелей маркетинг, вирустық маркетинг.

Интернет-маркетингінің негізгі артықшылықтары келесідей:

тауарлар мен қызметтер туралы ақпараттарды клиенттер оперативті түрде алады;

сату және жарнама бөлімінің қызметкерлері үшін ақшалай қаражаттарды үнемдеу мүмкіндігі;

мақсатты аудиторияларды кең ауқымда қамту;

клиенттермен қарым-қатынастарды дербестендіру;

сауда үшін географиялық шектеулердің болмауы;

қолжетімді жарнамалық арналардың болуы;

клиенттер бойынша толық статистиканы алу және оны талдау (постклик-талдау) мүмкіндігі;

транзакциялық шығындардың төмендеуі.

Интернет-маркетингтің сегменті тұтыну секторының сегменті сияқты күнен күнге өсіп келеді, оның дәлелі ретінде В2В нарығында (бизнес-бизнес, электронды коммерция жүйесі) жаңа интернет-дүкендердің пайда болуы. Тапсырыс беру, әлеуетті тұтынушылар мен өнім туралы ақпарат көздерін іздеуге оңтайлы интернет-дүкендердің белсенді дамуы тұтынушылар үшін де, компания қызметкері үшін де тиімді болды.

Қазақстанда қазіргі таңда интернет желісін қолданушылардың саны 10 млн-нан 13 млн-ға дейін, бұл бүкіл халықтың 60-70% пайызын құрайды. Казнеттің табыс табуының негізгі көзі бұл – электронды коммерция. Электронды коммерция нарығының көлемі 2014 жылы 700 млн. долларды құрады, басқа мемлекеттермен салыстырсақ Украинада бұл нарықтың көлемі 1,6 млрд доллар, ал Ресейде –17 млрд доллардан аса. Біздің елімізде электронды нарықтың көлемі үлкен болмағанымен, ол қарқынды даму үстінде, мысалы 2011 жылдан бері интернет арқылы сатылымдар көлемі жыл сайын 3 есеге немесе 40-50% өсіп отыр.

«Қазақстандық Инترنت Бизнес және Мобильді Коммерция Ассоциациясының» Президенті Константин Горожанкиннің айтуы бойынша Қазақстанда электронды коммерция саласы басқа салалармен салыстырғанда қарқынды дамып келеді.

Қазақстандағы e-commerce негізгі сегменттері – бұл киім мен аяқ-киім (150 млн долл), теміржол және әуе көлігінің билеттері (130 млн долл), тұрмыстық техника және электроника (85 млн долл). Сонымен қатар белсенді дамып келе жатқан сегмент бұл кино, спорт, театрға билеттер сату.

ҚР банк саласында да интернет-трейдинг пен банктік онлайн-сервисер қарқынды дамуда. Интернет және мобильді банкинг көшбасшылары – Kaspi Bank (700 мың қолданушы Kaspi.kz сервисін қолданады), «Казкоммерцбанк»

(600 мың қолданушы Homebank приложение-сін), «Сбербанк», «Халықбанк» (более 850 мыңнан аса мобильді банкинг қолданушылары), «Евразийский банк», АТФ.

E-commerce сегментіндегі тұтынушылардың ең көп кіретін сайттары бұл – халықаралық шетелдік компаниялардың құрамына кіретін olx.kz, satukz, lamoda.kz., ал жарнама беруде және оқуда тұтынушылар kolesa.kz, krisha.kz сайттарына, жаңалық оқу үшін жаңалық порталдары nurg.kz, tengginews.kz сайттарына кіреді. Сонымен қатар, қазақстандық сатып алушылар жиі Aliexpress.com, Amazon.com, Ebay.com. сияқты сайттарда сатып алуларды жүзеге асырады.

«Қазақстандық Инترنت Бизнес және Мобильді Коммерция Ассоциациясының» бағасы бойынша қазақстандықтар жасайтын онлайн төлемдердің басым бөлігі шет елдерге кетеді. «Ұлттық инфокоммуникациялық холдинг «Зерде»АҚ Төрайымы Б.Круманғалиева қазақстандықтардың интернеттегі сатып алушылық белсенділігін 1,2 млрд. Долларға бағалап отыр. Оның бағасы бойынша ақшаның 70% шетелдік дүкендерге, ал 30% ғана жергілікті дүкендерге тиесілі.

«Қазақстандық Инترنت Бизнес және Мобильді Коммерция Ассоциациясының» бағасы бойынша 2014 жылы қазақстандықтар интернет-дүкендерде 2 млрд доллардан аса жұмсаған. Қуантатын жәйт, бұл 2012 жылы жергілікті дүкендерде карточкалар арқылы жасалынған төлем транзакциялары 10% құраса, 2014 жылы бұл көрсеткіш 29% өсті.

Елімізде 1000-нан астам жұмыс істейтін интернет дүкен бар. Олар электронды нарықта 700 миллион долларды қамтып отыр. Электронды сауда-саттықта Алматы қаласының үлесі 55 пайыз болса, екінші орында 17 пайызбен елорда келе жатыр. Ал, үштікті 11 пайызбен Қарағанды халқы қорытындылайды. Осы тұста, электронды бизнестің дамуы жағынан Қазақстан ТМД елдерінің ішінен 3-орында келеді.

Қазақстандық интернет-дүкендерінің негізгі бөлігі келесілерге бағытталады:

- компьютерлер, оргтехника;
- эмбебап интернет-магазиндер;
- кітаптар, баспа өнімдері;
- автомобильдер, мотоциклдар, бөлшектер;
- киімдер, аяқкиімдер, тері галантереясы;
- тұрғын үй техникасы, электроника;
- ойыншықтар, балалар тауарлары.

Жарнамалық индустрияның Интернет желісіндегі маңыздылығын айта кеткен жөн. Өйткені қазіргі таңда көптеген компаниялар, фирмалар,

банктер өздері туарлы ақпаратты, тауарлары мен өнімдері, көрсететін қызметтері, әлеуметтік іс-шаралар туралы ақпараттарды интернет-жарнама арқылы таратады, ол өз кезегінде интернет-жарнамаға кететін шығының аз болуымен байланысты. Интернет-жарнаманың келесідей түрлері бар:

1. *PopUp жарнама* – сайт трафигін арттыруға бағытталған интернет жарнама. Жарнама негізі браузерде сайтпен бірге экран бетіне қалқып шығатын баннерде орналасады. Бұл мақсатты трафикке жатпайды, қалқымалы баннерді жапқан кез-келген адам сайтқа шыға алады. PopUp жарнама берушінің сайтына келушілер санын арттыру үшін қолданылады, мақсатты тұтынушылар жинау ықтималдығы аз.

2. *BodyClick* – жарнама берушінің сайтына адамдарды тарту үшін қолданылатын интернет жарнамасының бір түрі. Негізгі ерекшелігі қандай да бір жарнамалық жадығаттардың болмауында. Жарнама берушінің сайты тұтынушы отырған сайттың кез-келген жерін шерткенде пайда болады. Онымен мақсатты тұтынушылар жинау қиын, тек сайтта көбірек адам жинау үшін қолданылады.

3. *TopLine (Cozy)* – жарнамалық мәтіні бар кішігірім жарнама форматы. Әдетте браузердің жоғарғы жағында созыла орналастырылады. TopLine – кез-келген сайттың дизайнына оңай бейімделетін қызықты форматтардың бірі.

4. *Баннерлік жарнама* – сайтқа келушілер санын арттыруға бағытталған, сайт брендин танымал жасауға бағытталған кең тараған жарнамалардың бірі. Компания имиджін қалыптастыруға таптырмас құрал.

5. *Сілтемелердің жылжымалы блогы*, жарнама сілтемелері орналастырылған кішігірім блок. Сайт парағын жоғары-төмен қозғағанда экран бетіндегі контент бетінде қоса жылжып отырады.

6. *Контекстік жарнама* – сайтқа мақсатты тұтынушыларды жинауға кепілдік беретін күшті жарнамалардың бір түрі. Бұл жарнама сайтқа тез арада мақсатты тұтынушыларды жинақтау үшін, іздестіру жүйелерін оңтайландыру үшін қолданылады. Ол тақырыбы, қысқаша сипаттамасы және адресі көрсетілген қысқа мәтін блогынан тұрады.

7. *Тизерлік жарнама* – қазір күшті дамып келе жатқан жарнама берушілер мен сайт иелерінің кең қолданысына айналған жарнама түрі. Тизер деп контекстік және баннерлік жарнаманың қосындысын атайды. Кішігірім баннерден және «контекстік бөлігі» деп аталатын мәтін-

нен тұрады. Баннерлер мен мәтіндер арқылы құрастырылған жарнаманың ықпалу көп болады.

8. *Peel-Down* – үлкен жарнамалық баннерді (500x500px) жауып тұратын экранның анимацияланған бұрышы. Курсорды осы бұрышқа әкелгенде, өздігінен басқа жарнамаларды көрсетіп парақтала бастайды (екінші үлкен баннер іске қосылады – 500x500px).

9. *ICQ-window* – жүйеге мақсатты тұтынушыларды жинауға арнаған жаңа жарнаманың түрі. Сайтыңызға кішігірім Java-код орналастығаннан кейін, экранның төменгі бөлігінде ICQ терезе стиліндегі жарнама қалқып шығады. Крестикті шерткеннен кейін жарнама 24 сағатқа жабылып қалады. Терезеге шерту санына байланысты ақы төленеді.

10. *Электрондық пошта (e-mail)* – тұтынушыларға өзара ақпараттармен алмасуға мүмкіндік беретін желілік қызмет, яғни элетронды хат алмасу.

Интернетте жарнама беретін қазақстандық жарнама берушілер келесілер: Kaspi bank, Kcell, «КаР-Тел» (TM Beeline), Samsung Electronics, Nokia, Altel, «Базис-А», Kraft Foods, Coca-Cola Almaty Bottlers, Kazkom.

Қазақстандағы интернет-жарнама құрылымының басым бөлігі баннерлік және де басқа дисплейлік жарнамалар құрайды. Ал контекстік жарнама жылжытудың жеке маңызды құралы ретінде 2012 жылы ғана дами бастады. J'son & Partners Consulting компаниясының бағасы бойынша 2013 жылы контекстік жарнаманың үлесі 20% құрады. Қазақстанда Интернет-жарнама берушілердің ішінде қазақстандық жарнама берушілердің үлесі 50%. J'son & Partners Consulting компаниясының эксперттері Қазақстан нарығындағы ірі жарнама берушілер ретінде Mars, Henkel/Shewarzkopf және Procter&Gamble сияқты компанияларды көрсетеді.

J'son & Partners Consulting компаниясының мамандары интернет-жарнама нарығындағы ірі жарнамалық агенттіктер ретінде DASMInteractive, Adnet, Onetwothree, [Apex](#), [2click](#) сияқты агенттіктерді атап отыр.

Интернет-маркетингтің негізгі мақсаты интернетте компанияның немесе фирманың сайттарын жылжыту, танымал ету. Яғни, компаниялар өздерінің Веб-сайттарын жасаған кезде ол бизнесті дамытудың жан-жақты құралы екендігін ескерулері қажет. Веб-сайт тұрақты тұтынушылар мен әлеуетті тұтынушыларға ұсынылатын тауарлар мен қызметтер жайлы, компания туралы толық ақпарат беретін ақпараттық портал болып табылады. Интернет-маркетинг компаниялар мен

фирмаларға географиялық аумағы бойынша шектелмейтін интернет-сауда алаңын ұйымдастыруға, пайда мен қызметтер сапасын ұлғайтуға мүмкіндік береді.

Өкінішке орай көптеген қазақстандық бизнесмендер, кәсіпкерлер әлі күнге дейін интернет-маркетинг құралдарының тиімділігін түсіне қойған жоқ. Бірақ та бұл құралдардың тиімділігін түсінгендер Интернет желісінде өздерін жайғастырып, тұтынушылармен әлеуметтік желілерде аккаунттар арқылы байланыс орнатқан, *онлайн-промотурларды жүзеге асыруда және де видеоблогтар жүргізуде.*

Интернет желісі жылдан жылға қарқынды дамуда, жыл сайын қолданушылар саны

ұлғаюда. Интернет желісі компаниялар мен фирмалардың бизнесін жүргізу, дамыту, маркетингтік іс шараларды тиімді жүзеге асыру үшін зор мүмкіндіктер мен артықшылықтарды береді. Заманауи маркетингтік технологияларды қолдану арқылы компаниялар өздерінің сату көлемдерін арттырып, тұтынушылардың сатып алушылық қабілеттерін қанағаттандыра алады.

Қазіргі заманда интернет тауарлар мен қызметтер, компаниядағы өзгерістер, жаңалықтар жайлы жаппай ақпарат таратудың тиімді құралы болып табылады, сондықтан компаниялар мен фирмалар өздерінің сайты арқылы тауарлар мен қызметтерді тұтынатын, тұтынғысы келетін әлеуетті тұтынушыларды таба алады.

Әдебиеттер

- 1 Успенский И.В. *ИНТЕРНЕТ-МАРКЕТИНГ* Учебник.- СПб.: Изд-во СПГУЭиФ, 2003.
- 2 Брайан Халлиган, Дхармеш Шах Маркетинг в Интернете: как привлечь клиентов с помощью Google, социальных сетей и блогов – М.: «Диалектика», 2010. – С. 256.
- 3 Новикова К.В. Интернет-маркетинг и электронная коммерция: учеб.-метод. пособие / К.В. Новикова, А.С. Старатович, Э.А. Медведева; Перм. гос. нац. исслед. ун-т. – Пермь, 2013. – 78 с.
- 4 Байков Владимир Дмитриевич Интернет: поиск информации и продвижение сайтов – Санкт-Петербург: «БХВ-Санкт-Петербург», 2000. – С. 288.
- 5 Голик В.С. Эффективность интернет-маркетинга в бизнесе – Дикта, 2008. – С. 196.
- 6 Ақпараттық және коммуникациялық технологияларды дамыту жөніндегі 2010–2014 жылдарға арналған бағдарлама / 4.3.3 Қазнетті дамыту
- 7 <http://kzcontent.kz>.
- 8 Власенко В. Как выглядит интернет-рынок Казахстана и зачем компаниям туда идти. <https://roem.ru/12-11-2015/212921/kaznet/>
- 9 <http://forbes.kz> 50 крупнейших интернет-компаний
- 10 <http://www.retail-loyalty.org/news/rynok-internet-reklamy-kazakhstan-demonstriruet-vysokie-tempy-rosta>

References

- 1 Uspenskii I.V. Internet-marketing Uchebnik.- SPb.: Izd-vo SPGUEiF, 2003.
- 2 Braian Xalligan, Dharmesh Shah Marketing v Internete: kak privlech klientov s pomoshyu Google, cottsialnyh cetei i blogov – М.: «Dialektika», 2010. – s. 256.
- 3 Novikova K.B Internet-marketing i electronnaiya kommertsiya: ucheb.-metod-pocobie/ K.B.Novikova, A.S Staratovich, E.A Medvedeva, Perm. gos. nas. issled. un-t. – Perm 2013. – 78 s.
- 4 Baikov Vladimir Dmitreevich Internet: poisk informatsii i prodvizhenie saitov – Sank Peterburg., 2000. – s. 288.
- 5 Golik B.C Effectivnost internet –marketinga v bisnese – Dicta, 2008. – s. 196.
- 6 Akparattyk zhane kommunikatsiyalyk tehnologialardy damytu zhonindegi 2010-2014 zhyldarga arналган bagdarlama/4.3.3 Kaznetti damytu
- 7 <http://kzcontent.kz>.
- 8 Vlasenko V. Kak vyglydit internet-rynok Kazakhstana i zashem kompaniyam tuda idti. <https://roem.ru/12-11-2015/212921/kaznet/>
- 9 <http://forbes.kz>
- 10 <http://www.retail-loyalty.org/news/rynok-internet-reklamy-kazakhstan-demonstriruet-vysokie-tempy-rosta>

Шарапиева М.Д.
**Совершенствование
логистической деятельности
предприятия
путем внедрения
информационных технологий**

В статье рассматриваются логистической деятельности предприятия. В статье анализируется растущее влияние информационных технологий на логистические процессы. XX век стал временем весьма интенсивного развития информационных технологий. Отечественные транспортные предприятия одними из первых в новых экономических условиях почувствовали необходимость внедрения информационных технологий в управление производственными процессами. Конкуренция на рынке транспортных услуг в связи с возникновением множества мелких частных компаний и удорожанием ресурсов поставили транспортные компании перед необходимостью мобилизовать все внутренние резервы. Очевидным стало то, что эффективная деятельность транспортных компаний уже невозможна без широкого использования информационных технологий и персональных компьютеров. Именно это делает внедрение информационных технологий актуальной темой транспортной логистики.

Актуальность данной проблемы вызвала интерес со стороны отечественных экспертов. Проводятся различные семинары, форумы, тренинги, конференции, исследования.

Целью данной статьи будет обоснование необходимости внедрения информационных технологий в транспортных компаниях.

Ключевые слова: логистика, информационные технологии, интеграция, интернет, интеллектуальный анализ.

Sharapiyeva M.D.
**Improving the logistics of
the company through the
introduction of information
technologies**

The article deals with the logistics of the company. The article examines the growing impact of information technology for logistics processes. XX century was a time of very intensive development of information technologies. Domestic transport companies were among the first in the new economy have felt the need for the introduction of information technologies in the production process management. Competition in the market of transport services in connection with the emergence of many small private companies and the appreciation of the resources put transport companies faced with the need to mobilize all internal resources. The obvious is that the effective functioning of the transport companies is no longer possible without the extensive use of information technology and personal computers. This is what makes the introduction of information technologies relevant topic of transport logistics.

The urgency of this problem has sparked interest from local experts. Conducted various seminars, forums, workshops, conferences, research.

Key words: logistics, information technological, integration, internet, intellectual analysis.

Шарапиева М.Д.
**Ақпараттық технологияларды
енгізу арқылы компанияның
логистикасын жетілдіру**

Мақалада кәсіпорынның логистикалық қызметі қарастырылады, қазіргі заманда логистикалық процестерде ақпараттық технологиялардың маңызының өсуіне байланысты жағдай талданады. XX ғасырдың логистикасында ақпараттық технологиялардың қарқынды даму кезеңі болып табылады және оның әсері зерттеледі. Шетелдік және отандық көлік компаниялары заманауи жағдайға байланысты ақпараттық технологиялардың даму үрдісіне байланысты өндірістік процестерді басқаруда оларды енгізу қажеттілігін сезінді. Тасымалдау қызметіндегі бәсекелестік жағдай көптеген шағын кәсіпорындарда ресурстар бағасының жоғарылауына байланысты ішкі резервтерді жұмылдыруға әкеледі. Көліктік компаниялардың қызметінің тиімділігі ақпараттық технологиялар мен дербес компьютерлерді кең ауқымда қолдану арқылы қол жетімді болады. Ал ол компанияларға ақпараттық технологияларды енгізу өзекті болып табылады.

Берілген тақырыптың өзектілігі отандық эксперттер тарапынан қызығушылық тудырды. Өртүрлі ғылыми зерттеулер, семинарлар, форумдар, конференциялар өткізіледі.

Түйін сөздер: логистика, ақпараттық технологиялар, интеграция, интеллектуалды талдау, интернет.

**СОВЕРШЕНСТВОВАНИЕ
ЛОГИСТИЧЕСКОЙ
ДЕЯТЕЛЬНОСТИ
ПРЕДПРИЯТИЯ
ПУТЕМ ВНЕДРЕНИЯ
ИНФОРМАЦИОННЫХ
ТЕХНОЛОГИЙ**

В транспортной логистике без информационных технологий не обойтись. Сложно себе представить формирование и организацию работы цепей доставки товаров без интенсивного оперативного обмена информацией между участниками транспортного процесса, без возможностей быстрого реагирования на потребности рынка транспортных услуг. Сегодня практически невозможно обеспечить требуемое потребителями качество обслуживания и эффективность транспортных операций без применения информационных систем и программных комплексов для анализа, планирования и поддержки принятия коммерческих решений. Более того, именно благодаря развитию информационных систем и технологий, обеспечившему возможность автоматизации типовых операций в транспортных процессах, логистика стала доминирующей формой организации товародвижения на технологически высококонкурентном рынке транспортных услуг. Все более важным становится обеспечение непрерывности управляемых процессов в узловых точках, где осуществляется прохождение грузов между сетями различных транспортных агентов и тем самым там, где осуществляется прохождение информации между различными сетями.

Крупные зарубежные транспортные компании сегодня ориентируются на применение сложных интегрированных информационных систем. На их разработке специализируются отдельные фирмы. В Западной Европе есть фирмы, которые разрабатывают специальное программное обеспечение для управления транспортными компаниями. К сожалению, использовать сегодня в Казахстане эти программы в большинстве случаев затруднительно из-за несовместимости технологий учета и расчетов. На отечественном рынке имеются разработки, подобные американским бухгалтерским системам для малых и средних предприятий, однако они позволяют выполнять лишь часть операций типового характера и их полная адаптация к нынешним условиям работы транспортных компаний достаточно сложна.

Использование компьютерной техники и современного программного обеспечения позволяет значительно улучшить скорость и качество управленческих решений. Современное состояние логистики и её развитие во многом сформировалось

благодаря бурному развитию и внедрению во все сферы бизнеса информационно-компьютерных технологий. Реализация большинства логистических концепций (систем) таких как SDP, JIT, DDT, и других была бы невозможна без использования быстродействующих компьютеров, локальных вычислительных сетей, телекоммуникационных систем и информационно-программного обеспечения.

Разнообразные информационные потоки, циркулирующие внутри и между элементами логистической системы, логистической системой и внешней средой, образуют своеобразную логистическую информационную систему, которая может быть определена как интерактивная структура, состоящая из персонала, оборудования и процедур (технологий), объединенных связанной информацией, используемой логистическим менеджментом для планирования, регулирования, контроля и анализа функционирования логистической системы.

Если в информационной системе осуществляется автоматизированная обработка информации, то техническое обеспечение включает в себя компьютерную технику и средства связи между компьютерами.

Широкое проникновение логистики в сферу управления производством в существенной степени обязано компьютеризации управления материальными потоками. Компьютер стал повседневным орудием труда для работников самых разнообразных специальностей, с ним научились обращаться ему поверили. Программное обеспечение компьютеров позволяет на каждом рабочем месте решать сложные вопросы по обработке информации. Эта способность микропроцессорной техники дает возможность с системных позиций подходить к управлению материальными потоками, обеспечивая обработку и взаимный обмен большими объемами информации между различными участниками логистического процесса.

Информационные технологии в логистике несут две полезные функции. С их помощью ускоряется процесс получения заказов, доставки грузов, управления автопарком. Чем быстрее все это происходит, тем меньше длительность цикла выполнения работ с точки зрения заказчика, меньше бумажной работы и ошибок, а значит, и затрат. Также информационные технологии плодотворно сказываются на планировании и оценке альтернатив. Если компания ставит себе цель выйти на отечественный или зарубежный рынки, то информационные технологии становятся центральным инструментом, обеспечивающим

контроль за бизнес-процессами организации. И это особенно важно для повышения финансовой прозрачности и инвестиционной привлекательности организации.

Организация связей между элементами в информационных системах логистики может существенно отличаться от организации традиционных информационных систем. Это обусловлено тем, что в логистике информационные системы должны обеспечивать всестороннюю интеграцию всех элементов управления материальным потоком, их оперативное и надежное взаимодействие.

Взаимная связь средств вычислительной техники на территории предприятия или между несколькими близко расположенными частями предприятия (например, в одном городе) реализуется, как правило, стационарной линией, предназначенной только для этой цели. У передвижных средств и у бортовых вычислительных машин некоторая часть трассы линии связи бывает беспроводной. ЭВМ и абонентские пункты соединяются в так называемые локальные сети.

Недостаточная эффективность информационных систем может иметь и другие причины: например, организационные барьеры между подразделениями предприятия, низкое качество (по критериям «верность» и «актуальность») данных, неподготовленность подразделений предприятия к внедрению системы.

Использование средств ИТ в логистике направлено на обеспечение товародвижения и взаимодействия между подразделениями предприятия и между предприятиями в процессе закупки и распределения товаров. Поэтому в качестве основного направления исследования следует принимать деление логистических систем по фазам материального потока с характеристикой обеспечивающих функций логистики (запасы, транспортировка). Следует отметить, что в практике организации товародвижения информационные технологии не обладают ценностью «сами по себе». То есть просто покупка и установка дорогостоящего специализированного программного обеспечения не приводит к решению проблем предприятия в области логистики. Для того, чтобы логистическая система работала эффективно, необходимо детальное описание всех физических процессов и уже затем «накладывание» на существующую систему (или усовершенствование существующей системы перед установкой программного обеспечения) компьютерной программы или разработка ПО. Эффективным ПО становится

тогда, когда при внедрении и эксплуатации консультанты и программисты собирают все мнения и пожелания от пользователей, анализируют их, выбирают нужное и дописывают программу под конкретное предприятие.

Обеспечение качества и доступности необходимой информации для специалистов, возможность её удобного представления и использования для решения различных производственных задач имеют сегодня главенствующий приоритет. Намечается создание новых информационно-коммуникационных служб, внешне напоминающих бывшие вычислительные центры, но с совершенно новой концепцией и на иной технико-экономической основе. Это так называемые логистические центры, призванные обслуживать транспортные процессы и обеспечивать перевозчиков необходимой для их работы информацией на коммерческой основе. С возникновением логистических центров и интегрированных транспортных систем концепция информационно-вычислительного обслуживания транспортно-логистической деятельности становится не только реальной, но и востребованной. Ключевым направлением в развитии логистических центров является интеграция информационных потоков и коммуникационное обеспечение транспортировки товаров.

Анализ зарубежного и отечественного опыта компьютеризации предприятий позволяет сделать ряд обобщений и использовать их при разработке стратегии и тактики внедрения информационных технологий.

Процесс внедрения информационных технологий включает несколько этапов:

начальный этап связан с накоплением опыта использования ЭВМ и автоматизацией бухгалтерских расчетов на позадачном уровне;

контрольный этап характеризуется стабилизацией парка ЭВМ, определением сфер их применения, информационным поиском в Интернете и организацией локальных сетей в предприятии;

интеграционный этап характеризуется использованием сетевых решений разного уровня, децентрализацией управления с помощью ЭВМ и новой организационной основой предприятий, базирующейся на широком применении информационных технологий в управлении, применении сложных корпоративных информационных систем, интегрированных в Интернет.

Для последнего этапа характерно создание корпоративных сетей, подключение предприятий к единой глобальной информационной системе страны, активное использование тех-

нологий электронного документооборота, организация логистических центров, предоставляющих пользователям на коммерческой основе доступ к удаленным базам данных и приложениям для автоматизации всех расчетных и поисковых операций, а также наличие соответственно обученного персонала. На этом этапе широко используются многофункциональные интегрированные информационно-вычислительные системы на низшем и среднем уровнях управления и специализированные экспертные системы и системы интеллектуального анализа данных для составления прогнозов и поиска оптимальных решений на верхнем уровне.

Благодаря развитию сети Интернет и активизации деятельности многочисленных виртуальных служб цикл услуг по доставке товаров конечному потребителю начинает приобретать вполне конкретные, основанные на типизации транспортно-технологических, информационных и финансовых операций формы. В силу этого логистика все теснее связывается и все чаще ассоциируется с разработкой сложных проектов доставки – распределения товаров, ресурсов. Начинают создаваться центры по разработке и продаже таких проектов.

Современные информационные технологии, под которыми понимается вся совокупность методов обработки информации в рамках обоснования принимаемых управленческих решений, направлены на удовлетворение определенных требований, предъявляемых к этой обработке условиями эксплуатации.

Характерной особенностью информационных систем в логистике является наличие обратной связи. Совокупность производственно-сбытовой системы, органов логистического управления и системы сбора, передачи, хранения и переработки информации образуют «замкнутый контур».

Это соответствует известному в теории автоматического регулирования и управления принципу обратной связи по регулируемому параметру. Примером такого типа является обычный домашний холодильник. Здесь термостат реагирует на температуру в холодильной камере (регулируемый параметр) и с помощью реле включает или выключает прокачку хладагента, тем самым запуская или останавливая процесс охлаждения и определяя (регулируя) уровень температуры.

Информационные системы в логистике, как и всякие системы с обратной связью, помимо структуры, характеризуются такими количественными показателями, как величина запаздыва-

ния и степень усиления. Запаздывания в принятии логистических решений по сравнению с поступлением информации, приведшей к этим решениям, могут быть различными по величине и возникать в разных местах регулируемого материального потока.

Понятию степени, или коэффициента усиления, звена системы автоматического регулирования в логистике соответствует набор правил, моделей и алгоритмов, ставящих в соответствие изменениям в информации о ходе производственно-сбытовой деятельности те или иные управляющие директивы. Поведение лица или органа, принимающего решения, определяемое полученной им информацией, может представить собой простейшую реакцию на колебания материального потока относительно одного или между двух уровней. Оно может определяться также длинной и подробно разработанной и формализованной цепью вычислений. Во всех случаях ту или иную роль играют интуиция, личные качества и талант лица или лиц, принимающих решения. Эта роль может изменяться от вспомогательной до определяющей.

Опираясь на получаемую информацию, лицо или органы, принимающие решения, должны обеспечивать качественное логистическое управление, т. е. под воздействием логистического управления производственно-сбытовая система должна переходить из одного установившегося состояния, определяемого условиями окружающей экономической среды, в новое состояние, соответствующее произошедшим в этой среде изменениям. Такой переход должен происходить с соблюдением требуемых показателей качества.

Рано или поздно все переходные процессы в системе закончатся, и в ней возникнет новое

установившееся состояние. Но такой процесс может быть и неустойчивым. Это означает, что в тех или иных случаях изменение внешней экономической среды выводит производственно-сбытовую систему из равновесия и инициирует в ней переходные процессы, которые не закончатся никогда. Иными словами, система никогда не успокоится и не придет к новому установившемуся значению.

Такая потеря устойчивости может иметь место, когда управляющие воздействия будут запаздывать по отношению к вызвавшим их причинам, либо будут неадекватными им по величине (слишком сильными или слишком слабыми). Тогда такие воздействия вместо того, чтобы компенсировать происходящие отклонения, могут еще больше их усиливать, что и приведет к нарастанию размаха колебаний в системе.

При этом оно использовало свои формы документов и организацию документооборота, собственные архивы, каналы связи, методы, средства и пункты сбора данных. Такие информационные системы принято называть организационно-функциональными. Системный подход предусматривает создание информационных систем, ориентированных на весь производственно-сбытовой процесс в целом. В результате такого подхода информационная система обособляется от систем производства, снабжения и сбыта (сбор, хранение, переработка, поиск и выдача информации производится своими, присущими только информационным процессам, методами и средствами).

Использование интегрированных информационных систем позволяет осуществить централизацию всех работ по информационной технологии в рамках производственно-сбытовой системы как единого целого.

Литература

- 1 Нагина Е.К., Ищенко В.А. Информационная логистика. Теория и практика. УМП для ВУЗов: Воронеж 2007.
- 2 Дроздов А. Использование средств описания процессов при внедрении корпоративных информационных систем / А. Дроздов, А. Коптелов // Проблемы теории и практики управления. – 2006. – №10. – с. 54-70.
- 3 Еремин Л. Информационные технологии в системах организационно-экономического управления: перспективы развития и применение / Л. Еремин // Проблемы теории и практики управления. – 2006. – №5. – с. 64-78.
- 4 Миротин Л.Б. Логистика интегрированных цепочек поставок: Учебник. – М.: Экзамен, 2003. – 256 с.
- 5 Семенов А.И. Предпринимательская логистика. А.И. Семенов. – СПб.: Политехника, 1997. – 349 с.

References

- 1 Nagina E.K., Ishchenko V.A. Informacionnaya logistika. Teoriya i praktika. UMP dlya VUZov: Voronezh 2007.
- 2 Drozdov A. Ispol'zovanie sredstv opisaniya processov pri vnedrenii korporativnyh informacionnyh sistem / A. Drozdov, A. Koptelov // Problemy teorii i praktiki upravleniya. – 2006. – №10. – s. 54-70.
- 3 Eremin L. Informacionnye tekhnologii v sistemah organizacionno-ehkonomicheskogo upravleniya: perspektivy razvitiya i primeneniye / L. Eremin // Problemy teorii i praktiki upravleniya. – 2006. – №5. – s. 64-78.
- 4 Miroitin L.B. Logistika integrirovannyh cepochek postavok: Uchebnik. – M.: EHKzamen, 2003. – 256 s.
- 5 Semenenko A.I. Predprinimatel'skaya logistika. A.I. Semenenko. – SPb.: Politekhnik, 1997. – 349 s.

Nurmanova B.
**Theory of J. M. Keynes as
a revolutionary approach
to economics**

In 2016 been celebrated the 80th anniversary of publication of the work of Keynes' «General Theory of Employment, Interest and Money». This date are updated by exploration of the phenomenon of labor, forces to search for the answer to the question about the causes of heated discussions that have unfolded around her. Keynes refuted many provisions of the preceding economic science, he has criticized the basic principles of the classical theory. First of all, in contrast to the classical school, he discovers that the market mechanism has no internal self-regulating mechanisms, and demonstrates the need for state regulation of the economy. Keynes changed the methods of studying the economic reality: introduced the macroeconomic approach, take into account the psychological aspects of human behavior, paid much attention to the uncertainty factors and expectations.

Key words: methodology of. Keynes, paradox of thrift, effective demand, multiplier, Keynesian methods of economic regulation.

Нурманова Б.З.
**Дж. М. Кейнстің теориясы
экономикалық көзқарастың
төңкерісі ретінде**

2016 жылы Кейнстің «Жұмыспен қамтудың, пайыздың және ақшаның жалпы теориясы» атты еңбегінің жарық көргенінің 80 жылдығы аталады. Бұл күн аталған еңбек феноменінің зерттелуін өзектендіреді, аталған еңбек аясында орын алған қызу пікірталастардың себептерін іздеуге итермелейді. Кейнс алдыңғы экономикалық ғылымның көптеген ережелерін теріске шығарды, классикалық теорияның негізгі қағидаларын сынға алды. Ең әуелі, классикалық мектеп өкілдерінен ерекше, Кейнс нарықтық механизмде өзін-өзі реттеудің ішкі механизмдері жоқ екендігін ашады және экономиканың мемлекеттік реттелуінің қажеттілігін дәлелдейді. Ол экономикалық шындықты зерттеудің әдістерін өзгертті: макроэкономикалық тәсілді енгізді, адам мінез-құлқының психологиялық аспектісін ескерді, анықталмағандық және күтім факторларына аса көңіл бөлген.

Түйін сөздер: Кейнс әдістемесі, ұқыптылық парадоксы, тиімді сұраныс, мультипликатор, экономиканы реттеудің кейнстік әдістері.

Нурманова Б.З.
**Теория Дж.М. Кейнса как
революция экономического
мировоззрения**

В 2016 г. отмечается 80 лет со дня выхода в свет работы Кейнса «Общая теория занятости, процента и денег». Эта дата актуализирует исследование феномена данного труда, заставляет искать ответ на вопрос о причинах бурных дискуссий, развернувшихся вокруг нее. Кейнс опроверг многие положения предшествующей экономической науки, подверг критике основополагающие принципы классической теории. Прежде всего, в отличие от представителей классической школы, он обнаруживает, что рыночный механизм не имеет внутренних механизмов саморегулирования, и доказывает необходимость государственного регулирования экономики. Кейнс изменил методы изучения экономической действительности: ввел макроэкономический подход, учитывал психологические аспекты человеческого поведения, большое внимание уделял факторам неопределенности и ожиданий.

Ключевые слова: методология Кейнса, парадокс бережливости, эффективный спрос, мультипликатор, кейнсианские методы регулирования экономики.

**THEORY OF
J. M. KEYNES AS A REV-
OLUTIONARY
APPROACH TO
ECONOMICS**

The work of J.M. Keynes «The General Theory of Employment, Interest and Money» is, without doubt, the most significant work in the field of economic theory in the twentieth century. And this view is held by Keynesian supporters and opponents. All 80 years after the invention of this theory there have been ongoing debates around the main ideas of this work. The reasons for such an ambiguous attitude towards Keynes's work a lot. But, apparently, the main thing is a refutation of the main postulates of all previous economics, which argued that the volume of production and, consequently, the ability to meet the needs depending on the rarity and limited resources. And the efficient allocation of resources is only possible as a result of the free market mechanism with minimal state. Keynes, in contrast to the classical school, came to the conclusion that all the vital problems of the economy should be studied not on the side of production, but on the demand side, ensuring the implementation of the results of production. And it is possible to influence the production and income through a combination of fiscal and monetary policy.

During the Great Depression there was the problem of employment, and to the analysis of the problem by Keynes suited radically different than the classics. Representatives of the classical theory proceeded from the fact that the market mechanism is able to provide full employment of the population, assuming the existence of a «voluntary unemployment» (Pigou). Equilibrium in the labor market is provided by wage and price flexibility betting board as the upward and downward. But to the 20-30-th years of the twentieth century the situation had changed: monopoly laws on minimum wages, trade union policies have led to the fact that prices and wages have become inflexible, especially downward. As a result, there is no reduction in prices and reduction in output and employment while reducing demand. Equilibrium is restored at the expense of unemployment. Accordingly, Keynes concludes that the equilibrium state of the economy with full employment is not typical; involuntary unemployment has an intrinsic in its appearance.

Keynes had changed the method of investigation. For the previous theories there was a typical microeconomic approach, which consists in the fact that the analysis is conducted in terms of individual economic units. Terms of the individual firm prosperity in

this case identified with the terms of the prosperity of the nation as a whole. Keynes used the same model of the interaction of a limited number of aggregated values that are needed in order to explain what it depends on the volume and dynamics of the production level. This gave rise to a new branch of economics – macroeconomics that allowed to make quantitative predictions of how «the economy» will behave in response to any change in government policy. According to well-known economist N. Kaldor, «the main reason why Keynes's book found such a widespread echo so soon after its publication was that it brought economics «back to earth» – back to its original purpose of being an instrument for formulating rational policies concerning the economy» [1, c. 2].

The key provision of Keynes's theory is a scientific system of effective demand. Investigating the causes of unemployment, the scientist concludes that the level of employment, and hence the volume of production are determined by demand factors, not supply. In contrast to the classics, which have not made the demand significant, Keynes put it at the center of his theory. As noted by one of Keynes' contemporary, modern depression are not caused by the lack of goods but market failures, not by the supply, but by the lack of demand.

Under the effective demand Keynes realizes the effective demand, which determines the level of employment. Its components are consumer spending and investment. Considering the factors that determine the amount of consumer spending, the author, along with such as income, purchasing power of money, people's desire to secure a reserve of money, selects the psychological aspects. Keynes formulated the «fundamental psychological law is that men are disposed, as a rule and on the average, to increase their consumption as their income increases, but not by as much as the increase in their income» [2].

From the basic psychological law that the richer a society, the higher the income, which it has, the lower part of this income is directed to the consumption and increasing – for savings. In order to maintain full employment is necessary that the growing savings absorbed by increasing demand for investment. Keynes considers investment a major factor in effective demand, and one of the major problems in his theory – the achievement of such a level of investment which would ensure full employment. The volume of investment depends, firstly, by limiting the effectiveness of capital and, secondly, the rate of interest in investment decision making based on the comparison these two values. Marginal efficiency of capital is, the expected income from additional unit of capital. En-

trepreneurs will invest up to as long as it is expected that future income from capital exceeds the percentage. Marginal efficiency of capital depends on the assessment of future income, so it is very sensitive to speculation, panic, expectations, etc. Such approach allows us to explain why the amount of investments are reduced at lower interest rates, and, conversely, grow at its rising. If entrepreneurs are very pessimistic about the future, and sufficiently cheap loans will not attract them. In conditions of economic growth and the optimistic forecasts, will increase the demand for expensive enough investment resources. The determining factor is not the absolute value of the interest rate, and its relation to expected income. The rate of interest determines the lower limit of the investment profitability.

In the theory of interest Keynes also departs from the traditional classical school explanation percent as a payment for saving or expectation, pushing with a fairly simple counter-argument: if people keep their savings in the form of cash, he receives no interest, although these savings are not worse than others. Thus, the percentage could be pay-per-savings. In the Keynesian interpretation of the interest is a purely monetary phenomenon, reflecting the demand for and supply of money.

The demand for money is determined by the «liquidity preference» proposal – the amount of money in circulation. In this connection necessary to address to the theory of «liquidity preference». In almost all models created by the representatives of the classical school, the money is only considered as a medium. In the opinion of J. Keynes, money plays an active role in the economy, are a privileged part of the assets, which tends to any economic transactor. He identifies three reasons for which people prefer liquidity, that is, the wish to carry the cash: 1) transactional motive, arising from the needs of commodity-money circulation; 2) the precautionary motive, that is, just in case people want to have on hand a bit more money than is necessary for the transaction (transactions); 3) speculative motive, directly related to the rate of interest. Arguing about the speculative motive of liquidity preference, Keynes refers to stock trading. In general it was one of the great hobbies of the scientist, to whom he frequently enough returned, although engaged in various activities, and stock speculation allowed him to increase personal wealth. As part of the income is saved, there is the problem of choosing the form in which to store assets: a liquidity or securities (of course, the forms in which it is possible to keep the assets much more, but Keynes focuses on these two). When you select the important role played by people's expectations about the future behavior of in-

terest rates. If the percentage is too high, then people expect that we should wait for it to decrease, while the rate securities will rise. In this situation – is preferable to hold the securities as money. If the percentage is low enough, and in the future it may increase, the liquidity should be held, and the securities to buy later when their price will fall. Keynes concludes that the market actors prefer liquidity, and this preference increases in times of uncertainty and instability of the money market. The interest rate is, in his words, «payment for parting with liquidity» and is to a large extent a psychological phenomenon. We can see that in the consideration percentage, as in the case of consumer spending, Keynes refers to the psychological aspects of human behavior. In this he also departs from the classical theory of the inherent method of «economic man» involves consideration of a person exclusively from the point of view of rationality.

Has already been noted that in the structure of effective demand, Keynes considered the most important element of the investment. Firstly, compared to consumption expenditures, they are more volatile, unstable, and therefore, significantly affect the fluctuations and the total production level of employment. Second, Keynes establishes a connection between the growth of investment and income growth, called a multiplier. Keynesian investment multiplier developed based on the employment multiplier R. Kahn. The idea of the multiplier is: investment growth is ultimately an increase in someone's income; the resulting income is spent on consumption and income is converted into new persons (snowball effect). Important to note that the Keynesian multiplier model are not talking about an increase in national income due to the effect of productive investment. On returns on investments could have been talk only in the long term, and the analysis would be conducted using a production function. Keynes also explores the impact of investment from the perspective of the formation of monetary income, depending on the propensity to consume society. The higher portion of their income spent on consumption society, the greater the multiplier.

And in this moment, Keynes refuted one of the basic imperatives of the classical theory – thrift. In the previous times, the thrift was considered the virtue, a source of savings, contributing to prosperity. Keynes believed that thrift, reducing consumer spending, leading to overproduction, which affects the level of production and national income. And one should not expect an increase in investment as a result of the savings were considered representatives of the classical school. Under the conditions

of demand reduction entrepreneurs will not increase their spending. In Keynesian theory, this situation is called «paradox of thrift».

Keynes rejected the doctrine of laissez faire, the belief that in this case the value will be insufficient demand relative to output, and any unemployment, depression, and other adverse events. The state should stabilize the economy, affecting the effective demand. Keynes is considering two main methods of regulation of the economy: monetary and fiscal policies. The first method is directed to intensify investment demand by lowering the interest rates. But in conditions deep recession investments almost do not react to lower the interest rate. Furthermore, the limitations of monetary policy is explained by the «liquidity trap»: beyond a certain threshold, an increase in the money supply does not lead to a reduction in interest rates. In this regard, Keynes believed that the more efficient and effective control method is budget policy. The lack of private investments should be covered by an increase in government spending, and Keynes believed that even a deficit spending is valid.

Methods of increasing effective demand, Keynes recommended, requires the money supply growth. If there is unemployment of resources, unemployment, the increase in the money supply affect the level of employment and production volume. But if economy has reached full employment, further increase in the money supply lead to inflation. « When full employment is reached, any attempt to increase investment still further will set up a tendency in money-prices to rise without limit, irrespective of the marginal propensity to consume; i.e. we shall have reached a state of true inflation» [2].

In spite of initial negative reaction to the book of Keynes, new ideas have spread fairly quickly. The provisions of that public policy should be directed to the expansion of production and employment included in the official documents of the UK, USA, France, in the postwar period. Before the appearance of the work Keynes's «maintaining full employment» was never seen by economists as a political goal.

And until 1973 the Western world has developed with virtually no economic recessions, showing unprecedented economic growth in combination with full employment. Of course, it is difficult to say that this process was the result only of Keynesian policies, operated by other factors, in particular, the prolonged effect of the post-war economic boom. Nevertheless, the period from the 40s to 1973 – was called the «age of Keynesianism.»

In the 1970s, high inflation caused by primarily

an increase in commodity prices, brought an end to era of prosperity. Economies of many countries for the first time encountered the such a phenomenon as the stagflation: inflation, while reducing production. All this has resulted to a decline in the popularity of Keynesian theory, as many researchers believed that the cause of the recession was a violation of the market mechanism as a result of active government intervention, leading to higher prices, exacerbate the problem of the budget deficit. In the changed conditions the state has been forced to switch to support growth and employment to ensure price stability, external balance, competitiveness and efficiency. As in science, and politics have intensified the position of the neo-liberals, who strongly against state intervention in the market, even in such sensitive limits, both in theory J. M. of Keynes.

But the crisis of 2008-2009 forced many governments to return to of Keynes theory and the idea of regulation of the economy. Of the major economies, the crisis has affected in the least degree China, whose growth the economy has slowed, but still remained at a high level. The growth of China's GDP decreased from 14.2% in 2007 to 9.6% in 2008 and 9.1% in 2009. In the opinion of Russian economists at the susceptibility of the Chinese economy to the global crisis has contributed a range of factors. And among them the emphasizes that «domestic demand has become the main engine of development China's economy. This process is determined by the growth of China's GDP, incomes and high levels of investment» [3, p.5]. As a result of the measures taken has been stimulated

domestic demand (both consumption and production), which contributed to the realization of a large part of export products in China. Thus, on the one hand, the government has taken steps to stimulate demand, but on the other hand, China's economy has been able to respond to this demand, which ensured high rates of economic growth even during the crisis period. In the countries European Union a package of measures designed by the European Commission, involves the allocation of 200 billion. Euro, in particular unemployment benefits, state support of industrial production [4].

In our country, as a result of stabilization policy economic growth in 2009, although it declined in comparison with the pre-crisis period, they remained in a positive segment and amounted to 1.2%. «Almost \$ 20 billion – 14 percent of Kazakhstan's GDP – has been allocated for maintenance employment, repair and construction of roads, improvement of towns and villages» [5].

Today, economic development takes place in the new global reality, and public policy must take account of these changing conditions. For the successful development it is necessary to stabilize the financial and monetary system and, of course, you need to trust the state. Exactly these areas is emphasized by the modern policy of Kazakhstan.

After the appearance of Keynes's «General Theory» is impossible to imagine a return to the old principles of the free market, almost all states in varying degrees in the development of their programs are based on the Keynesian methods of regulating the economy.

References

- 1 Kaldor N. Keynesian Economics After Fifty Years // Keynes and the Modern World: Proceedings Keynes Centenary Conference. – Cambridge, 1983, pp. 1-48.
- 2 The General Theory of Employment, Interest, and Money by John Maynard Keynes // URL: http://etext.library.adelaide.edu.au/k/keynes/john_maynard/k44g/k44g.html
- 3 Mirovaya ekonomika: viod iz krizisa / Pod red. G.I. Machavariani. – M.: IMEMO RAN, 2010. –100 s.
- 4 Osadchaya I. Postindustrialnaya ekonomika: menyaetsua li rol' gosudarstva // МЭиМО, 2009, №5, 31-42 s.
- 5 Poslanie Prezidenta Respubliki Kazakhstan N. Nazarbaeva narodu Kazakhstana «Kazakhstan v novoi globalnoi realnosti: rost, reformy, razvitiye». // Kazakhstanskaya pravda, 1 dekabrya 2015 g.

Литература

- 1 Kaldor N. Keynesian Economics After Fifty Years // Keynes and the Modern World: Proceedings Keynes Centenary Conference. – Cambridge, 1983, pp. 1-48.
- 2 The General Theory of Employment, Interest, and Money by John Maynard Keynes // URL: http://etext.library.adelaide.edu.au/k/keynes/john_maynard/k44g/k44g.html
- 3 Мировая экономика: выход из кризиса/ Под ред. Г.И. Мачавариани.–М.: ИМЭМО РАН, 2010. –100с.
- 4 Осадчая И. Постиндустриальная экономика: меняется ли роль государства? // МЭиМО, 2009, №5, с.31-42
- 5 Послание Президента Республики Казахстан Н.Назарбаева народу Казахстана «Казахстан в новой глобальной реальности: рост, реформы, развитие». // Казахстанская правда, 1 декабря 2015 г.

Мустафина А.К.

**К вопросу функционирования
налогов на собственность**

В данной статье рассмотрено функционирование налогов на собственность в налоговой системе РК. Раскрыт механизм функционирования налога на имущество, земельного налога, налога на транспортные средства. Проведен анализ роли налогов на собственность в налоговых поступлениях государственного бюджета за 2013-2015 г.г. Налоги на собственность являются прямыми налогами, они направлены на объект обложения, налоги на собственность являются налогами, которые сложно скрыть от налогообложения. Налоги на собственность относятся к закрепленным налогам и поступают полностью в доходы местных бюджетов. В статье раскрыты некоторые проблемы функционирования налогов на собственность. Всестороннее изучение теоретических аспектов функционирования налогов на собственность и подходов к его построению в мировой практике может способствовать оптимизации действующих в Казахстане имущественного налога и налога на землю и налога на транспортные средства. Поэтому исследования методов и способов оценки имущества и определения базы налогообложения в этой сфере представляется достаточно актуальным.

Ключевые слова: бюджет, налоги на собственность.

Мустафина А.К.

**Меншікке салынатын
салықтардың қызмет етуі**

Бұл мақалада Қазақстан Республикасының салық жүйесіндегі меншікке салынатын салығының жұмыс істеуін талқылайды. Мүлік салығы, жер салығы, көлік құралы салығы меншікке салынатын салықтың құрамына жатады. 2013-2015 ж.ж. арналған мемлекеттік бюджет салық түсімдерінің ішіндегі меншікке салынатын салықтың рөлі талданды. Меншікке салынатын салық тікелей салықтар болып табылады, олар салық салу объектісіне бағытталған. Меншікке салынатын салықтардан жасырыну қиын болып табылады. Мақала меншікке салынатын салықтардың істеуінің кейбір мәселелерімен айналысады. Меншікке салынатын салықтардың және оның өлемдегі құрылысына кешенді зерттеу жүргізілген. Қазақстанның салық жүйесіндегі өзекті мәселе мүлік салығы және жер салығы, көлік құралдарына салынатын салық бюджеттің қайнар көзіне айналуы керек. Сондықтан зерттеу әдістері мен тәсілдері меншікті бағалау және осы саладағы салық базасын анықтау өте өзекті болып табылады.

Түйін сөздер: бюджет, меншікке салынатын салықтар.

Mustafina A.K.

**On the question of the
functioning of property taxes**

This article discusses the functioning of property taxes in the tax system of the Republic of Kazakhstan. The mechanism of functioning of the property tax, land tax, vehicle tax. The analysis of the role of property taxes in the tax revenues of the state budget for 2013-2015 GG Property taxes are direct taxes, they are directed to the object of taxation, property taxes are nalogami- are difficult to hide from the tax. Property taxes are fixed taxes, and enter fully into the local budget revenues. The article deals with some problems in the functioning of property taxes. Comprehensive study of theoretical aspects of the property taxes and the approaches to its construction in the world can help to optimize operating in Kazakhstan, property tax and land tax, and tax on transport funds. Therefore, the research methods and techniques of property assessment and the determination of the tax base in this area is quite relevant.

Key words: budget, property taxes.

К ВОПРОСУ ФУНКЦИОНИРОВАНИЯ НАЛОГОВ НА СОБСТВЕННОСТЬ

В рыночных условиях в связи с тем, что происходит материализация финансово-экономических отношений, роль и значение проблем связанных с собственностью становится актуальной.

В рыночных условиях земля, имущество, транспорт и т.д. являются не только собственностью юридических и физических лиц, они становятся предметом залога, наследования, дарения, налогообложения.

В соответствии с Налоговым Кодексом к налогам на собственность относятся:

- Земельный налог;
- а) единый земельный налог;
- налог на транспортные средства;
- налог на имущество.

В целях налогообложения и в соответствии с назначением в Республике Казахстан земли подразделены на категории:

- земли сельскохозяйственного назначения;
- земли населенных пунктов;
- земли промышленности транспорта, связи, обороны и иного не сельскохозяйственного назначения;
- земли особо охраняемых природных территорий, земли;
- земли лесного фонда;
- земли водного фонда;

Носителями земельного налога, то есть плательщиками, являются: юридические лица, в том числе не резиденты, их филиалы, представительства и иные обособленные структурные подразделения и физические лица имеющие в собственности, постоянном пользовании или первичном безвозмездном временном пользовании земельные участки, кроме плательщиков единого земельного налога

Объектом земельного налога являются земельные участки. Единицей обложения земельного налога является – площадь земельного участка.

Размер земельного налога определяется в зависимости от качества, местоположения и водообеспеченности земельного участка и не зависит от результатов хозяйственной и иной деятельности землевладельца и землепользователя.

Одним из налогов на собственность является налог на транспортные средства.

Объектами налогообложения транспортным налогом являются – все виды транспортных средств находящиеся на территории Республики Казахстан.

Не являются объектами обложения налогом на транспортные средства:

- карьерные автосамосвалы, грузоподъемностью 40 тонн и выше;
- специализированные медицинские транспортные средства.

Единицей обложения данным налогом является рабочий объем двигателя: в кубических сантиметрах, лошадиных сил. Носителями данного налога являются:

- физические лица,
- юридические лица, имеющие транспортные средства на праве собственности, доверительного управления собственностью, хозяйственного ведения или оперативного управления, которые состоят на государственном учете.

Единицей обложения по данному налогу являются: для легковых автомобилей – объем двигателя в кубических сантиметрах; для грузовых, специальных автомобилей – грузоподъемность; для автобусов – посадочные места; для мотоциклов, мотороллеров мотосаней, для летательных аппаратов – киловатт мощности; для катеров, садов, буксиров, барж и яхт – мощность двигателя в лошадиных силах.

Еще одним из налогов на собственность является налог на имущество, источником данного налога является капитал.

Объектом налогообложения налогом на имущество являются:

- остаточная стоимость амортизируемых активов, юридических и физических лиц, занимающихся предпринимательской деятельностью без образования юридического лица, кроме транспортных средств.
- стоимость жилых помещений, дачных строений, гаражей, иных строений, сооружений, помещений физических лиц, не используемых в предпринимательской деятельности,

находящихся в личном пользовании граждан расположенных на территории в РК.

Налоги на собственность являются достаточно стабильным бюджетным источником, поскольку поступления от данных налогов не зависят на прямую от результатов хозяйственной деятельности, то есть от уровня производства и других экономических показателей, связанных с деловой активностью, а определяются балансовой стоимостью и обеспечивают заранее гарантированную долю поступлений в бюджет.

О том, что долю налогов на собственность в бюджете надо увеличить говорилось немало. Ведь собственность, в виде имущества, земельного участка, транспорта и их объекта обложения имеют множества преимуществ по сравнению с объектами обложения других налогов. Налогообложение земли, зданий, сооружений, например, исключает возможность сокрытия объекта обложения, и возможность вывоза капитала за пределы государства в оффшорные зоны. Известно что, во многих странах утечка налоговых поступлений в налоговые оазисы очень актуальна.

Так же всем известный факт, что любые доходы когда-то ушедшие от налогообложения, в конечном итоге материализуются в каком-либо виде собственности: транспортном средстве, имуществе, земельном участке.

В общем, объеме поступлений платежей в государственный бюджет, налоги на собственность занимают скромное место, однако эти поступления стабильны и в связи с ростом числа собственников недвижимости и транспортных средств растут год от года.

Доходы государственного бюджета на 2013-2015 гг. определены на базе прогнозных параметров макроэкономических показателей на среднесрочный период с учетом положений Налогового кодекса и других нормативных правовых актов. В таблице 1 рассмотрен прогноз доходов государственного бюджета.

Таблица 1 – Анализ налоговых поступлений в государственный бюджет РК за 2013-2015 гг.

Показатели	годы			2014 г. в % к 2013 г.	2015 г. в % к 2014 г.
	2013 г.	2014 г.	2015 г.		
Всего доходов (млн. тенге)	6281,1	7321,3	7634,8	116,5	104,3
Из них налоговых поступлений (млн. тенге)	4364,8	5115,7	4883,9	108,6	95,4
Доля налоговых поступлений в доходной части бюджета РК (%)	74,9	69,8	63,9		
<i>Источник</i> : http://www.minfin.gov.kz					

В 2015 доходы бюджета составили 7634,83 млн. тенге, из них на долю налоговых платежей приходится 63,9% всех доходов бюджета.

Темп роста доходов бюджета РК в 2014 году по отношению к 2013 году составил 116,5%, в 2015 году по отношению к 2014 году темп роста составил 104,3%.

Темп роста налоговых поступлений в бюджет РК в 2014 году по отношению к 2013 году составил 108,6%, в 2015 году по отношению к 2014 году темп роста составил 95,4%

Из таблицы 2 видно, что в 2013 году основную долю доходов бюджета составляют корпоративный подоходный налог – 26,3%, сре-

ди косвенных налогов, в первую очередь налог на добавленную стоимость – 21,7%, а также индивидуальный подоходный налог – 9,6%, социальный налог – 6,9%. Кроме того, в целом налоговые поступления ежегодно растут. Темп роста в 2014 году по сравнению с 2013 годом – 102,8%. Рост налоговых поступлений связан с ростом всех видов налогов, так рост индивидуального подоходного налога составил – 16,6%; рост налогов на собственность составил – 6,8%. Удельный вес корпоративного подоходного налога к общим налоговым поступлениям в 2013 году составил 26,3%, в 2014 году – 25,4% и в 2015 году – 28,3%.

Таблица 2 – Структура налоговых поступлений в государственный бюджет Республики Казахстан за 2013–2015 годы

Наименование	Поступления, млрд. тенге			Темп роста, %	
	2013 год	2014 год	2015 год	2014/2013	2015/2014
Налоговые поступления всего	4364,8	5115,7	4883,9	117,2	95,5
КПН	1237,6	1169,6	1224,6	94,5	104,7
ИПН	440,2	552,2	598,8	125,4	108,4
НДС	1214,7	1198,2	944,4	98,6	78,8
Акцизы	94,5	147,1	161,1	155,7	109,5
Соц.налог	335,2	427,9	464,6	127,7	108,6
Налог на собственность	181,4	227,2	267	125,2	117,5
Прочие налоги	861,2	1393,5	1223,4	161,8	87,8

Источник : <http://www.minfin.gov.kz>

Удельный вес в налоговых поступлениях индивидуального подоходного налога к общим налоговым поступлениям в в 2013 году составил 9,6% и в 2014 году – 10,7%, а в 2015 году – 10,1%. Удельный вес в налоговых поступлениях социального налога к общим налоговым поступлениям в 2013 году – 6,9% и в 2014 году – 8,3%, а в 2015 году – 7,7%. Налог на добавленную стоимость в 2013 году – 21,7% , в 2014 году – 22,3%, в 2015 – 27,8%. . Удельный вес акцизов к общим налоговым поступлениям в 2013 году составил 1,9% и в 2014 году – 2,3%, а в 2015 году – 2,2%. Таким образом, анализ структуры поступлений показывает стабильность удель-

ного веса налога на добавленную стоимость и акцизов. Изменения доли корпоративного подоходного налога и индивидуального подоходного налога обусловлены макроэкономическими факторами. Следовательно, удельный вес налога на добавленную стоимость и акцизов менее подвержены таким макроэкономическим факторам как финансовые кризисы, рост безработицы и пр.

Рассмотрим теперь соотношение поступлений в государственный бюджет прямых и косвенных налогов за исследуемый период в таблице 3.

Данные таблицы 3 показывают, что соотношение прямых и косвенных налогов за три исследуемых года значительно не изменяются.

Таблица 3 – Соотношение прямых и косвенных налогов в государственном бюджете РК за 2013–2015 гг.

Вид налога	2013 год		2014 год		2015 год	
	Млрд. тг	%	Млрд. тг	%	Млрд. тг	%
Прямые налоги	3095,7	75,2	3707,4	73,7	37783,4	77,4
Косвенные налоги	1025,7	24,9	1345,3	26,3	1105,5	22,6
Всего	4121,4	100	5115,7	100	4883,9	100

Источник : <http://www.minfin.gov.kz/>

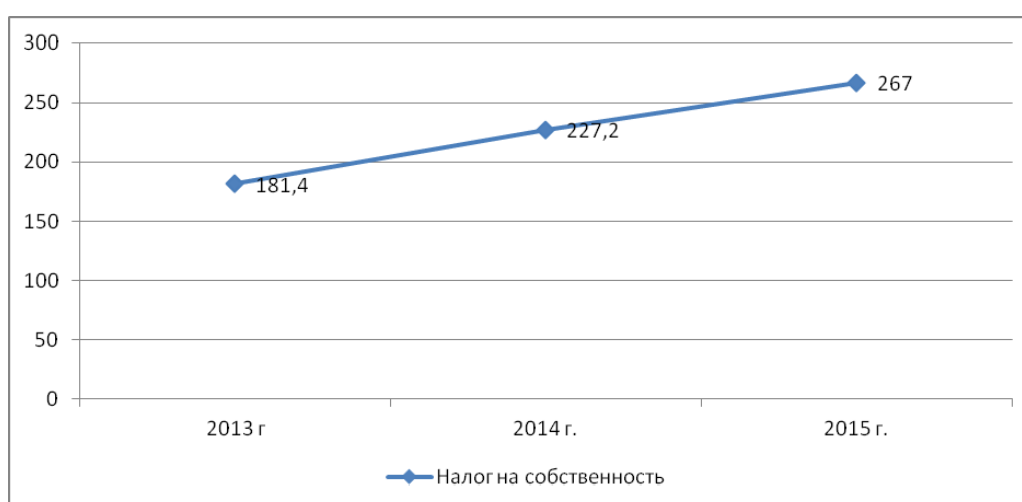
В 2013 году доля косвенных налогов составила 24,9%, а доля прямых налогов составила 75,2%, в 2014 году в налоговых поступлениях косвенные налоги – составили 26,3%, а прямые налоги 73,7%. В 2015 году доля прямых налогов составила 77,5%, доля косвенных налогов составила 22,6% всех налоговых поступлений.

Таблица 4 – Доля налогов на собственность в структуре налоговых поступлений в 2013-2015 гг.

	2013 год		2014 год		2015 год	
	Млрд. тг	%	Млрд. тг	%	Млрд. тг	%
Налоговые поступления всего	4364,8	100	5115,7	100	4883,9	100
Налог на собственность	181,4	4,15	227,2	4,44	267	5,46
Прочие налоги	4183,4	95,85	4888,5	95,56	4616,9	94,54

Источник : <http://www.minfin.gov.kz/>

В 2013 году в структуре налоговых поступлений доля поступлений по налогам на собственность составила 4,15%, в 2014 году составила – 4,44%, и в 2015 году доля платежей по налогам на собственность составила 5,46% все налоговых платежей бюджета.

Рисунок 1 – Темп роста налоговых поступлений по налогам на собственность в 2013-2015 гг. в государственном бюджете РК.

Источник: таблица 4

Проблемы налоговой политики и совершенствования налоговой системы занимают одно из центральных мест в социально экономической жизни Республики Казахстан, осуществляющую реформирование экономики. Эффективная система налогообложения, учитывающая рыночные условия хозяйствования не может быть создана одновременно, этот процесс неизбежно будет проходить отдельные этапы.

Одним из основных направлений развития налоговой системы, мы считаем необходимым увеличение поступлений от налогов на собственность в общей сумме налоговых доходов бюджета.

В теории налогообложения и в практической деятельности область обложения земель, имущества, транспортных средств слабо разработана. Исследованию сущности налогов на собственность по нашему мнению уделяется недостаточно внимания.

Разделяю позицию, что необходимо повысить роль имущественного и земельного налогообложения, и налогообложение транспортных средств. Как основного стабильного и постоянного источника формирования местных бюджетов. Хотелось бы обратить внимание и на тот факт, что налогам на собственность помимо фискальной, присуща и экономическая роль. Поэтому целесообразно более активно использовать эту сторону налогообложения собственности.

Рассматривая, перспективы развития налогообложения собственности, хотелось бы еще раз отметить, что более прогрессивное построение, основанное на принципе личного обложения. Об этом свидетельствует и зарубежная практика, когда налогом облагается вся собственность в совокупности (включая недвижимость и неосязаемую собственность), но обязательно учитываются долги и обязательства, которые связаны с владением этой собственностью. Во внимание принимается и семейное положение плательщика, поэтому необлагаемый минимум предоставляется на каждого члена семьи.

Право на налогообложение имеет большое значение для устойчивого развития органов местного самоуправления. Мировая практика свидетельствует, что, несмотря на значительную роль межбюджетных трансфертов, их недостаточно для того, чтобы органы местного самоуправления стали действительно самостоятельной, независимой сферой государственного управления. В условиях отсутствия надежного, контролируемого на местном уровне источника пос-

туплений исчезает самостоятельность органов местного самоуправления – они просто превращают в отделение центральных или региональных органов власти. Для обретения полной самостоятельности органы местного самоуправления должны иметь право на определение базы налогообложения и ставки налога.

Налоги на собственность является единственным наиболее важным местным налогом в развивающихся странах. Более чем в 130 странах мира существуют определенные формы имущественного налога, однако их значимость неодинакова.

Эффективные налоги на собственность должны обладать следующими свойствами:

Открытость. Процесс и результаты оценки собственности должны быть прозрачными, понятными и приемлемые для всех налогоплательщиков.

Законность. Налоговые обязательства должны определяться в соответствии с четкими законодательно установленными нормами.

Справедливость. Механизм исчисления налога должен предусматривать единый и справедливый подход ко всем налогоплательщикам. При этом следует предусмотреть возможности снижения налогового бремени на основе универсальных оценок налогового потенциала.

Техническая компетентность. Процесс оценки должен осуществляться соответствующей административной структурой, в которой задействованы специалисты – оценщики.

Налог должен применяться профессионально и независимо от политических условий.

При построении налогообложения собственности необходимо учитывать как политические, так и административные аспекты с целью получения максимальной выгоды. Исследования зарубежной практики функционирования налогов на собственность позволили сделать вывод о необходимости соблюдения определенных принципов при построении этого налога. В частности это общепринятые принципы нейтральности, простоты и справедливости.

Для нейтральности налогообложения необходимо, чтобы налоги оказывали минимальное воздействие на принятые экономические решения. Налогоплательщики могут оказаться в состоянии скорректировать свои действия с целью переложения налогового бремени на других и полностью избежать уплаты налога. В таких условиях налог деформирует экономические решения настолько, насколько экономические субъекты меняют свое поведение, чтобы избежать налога.

На экономические решения в меньшей степени влияют те налоги, от которых трудно уклониться. В частности, имущественный налог, ко-

торый определяется зависимостью от стоимости недвижимости, не поддается переложению и является более нейтральным.

Литература

- 1 Налоговый Кодекс Республики Казахстан на 1.01.2016 года.
- 2 Горемыкин В.А. «Недвижимость: экономика, управление, налогообложение, учет», Москва 2013 г.
- 3 Статистический бюллетень 2013-2015 гг.
- 4 Сердюков А.Э., Вылкова Е.С., Тарасевич А.Л. «Налоги и налогообложение», учебник для ВУЗов, Питер, 2013 г.

References

- 1 Nalogovyy Kodeks Respubliki Kazahstan na 1.01.2016 goda.
- 2 Goremykin V.A. «Nedvizhimost': jekonomika, upravlenie, nalogooblozhenie, uchet», Moskva 2013 g.
- 3 Statisticheskij bjulleten' 2013-2015 g.g.
- 4 Serdjukov A.E., Vylkova E.S., Tarasevich A.L. «Nalogi i nalogooblozhenie», uchebnik dlja VUZov, Piter, 2013 g.

Есенжігітова Р.Ф.
**Корпоративтік әлеуметтік
жауапкершіліктің шетелдік
модельдері**

Бүгінгі таңда корпоративтік әлеуметтік мәселесі бизнес-қауымдастық өкілдерінің талдаулары мен пікір-таластарының ерекше тақырыбына айналып отыр. Халықаралық тәжірибеде КӘЖ тұжырымдамаларының, түсінігінің және модельдерінің көп болуы корпоративтік әлеуметтік жауапкершіліктің құбылыс ретінде кең етек алуын айғақтайды. Компаниялардың корпоративтік әлеуметтік жауапкершіліктің әртүрлі нысандары мен модельдерін қолдануын бірыңғай үрдіске айналдыру шарт емес. Әрбір компания нарықта қызмет ету мен даму жолдарын өзі таңдауы қажет. Дегенмен де, халықаралық тәжірибені білу және оны тарату жинақталған тәжірибені қолдануға және қандай да бір модельді енгізу мүмкіндігі мен салдарын бағалауға мүмкіндік береді.

Осыған байланысты мақалада әр түрлі елдердің КӘЖ модельдері қарастырылады, оларға тән ортақ белгілер мен айырмашылықтар айқындалады. Кәсіпорын қоғам мен мемлекеттің тиімді ықпалдасуын қамтамасыз етуге бағытталған, компания қызметінің маңызды бағыттарының бірі ретінде КӘЖ ерекшелігіне көңіл бөлінген.

Түйін сөздер: корпоративтік әлеуметтік жауапкершілік, шағын және орта бизнес, мемлекеттік ынталандыру, бәсекелестік, қайырымдылық, демеушілік.

Esenzhygytova R.G.
**Foreign models of corporate
social responsibility**

Today, the topic of corporate social responsibility (CSR) is becoming more popular in the business community. The variety of existing concepts, approaches and models of CSR in the international practice shows about the extent, which has received the CSR as a phenomenon. The use of various forms of companies and CSR models can not be unified process. Each company has to choose their own path of development and strengthening of the market. However, the knowledge and dissemination of international experience gained can be used to evaluate the tools and the opportunity to impact and prospects of implementation of a particular model.

In this regard, the present article examines the CSR model in different countries, identify their similarities and distinctive properties. Particular attention is paid to the peculiarities of corporate social responsibility as one of the most important activities of the company, designed to ensure effective communication of the enterprise, society and the state.

Key words: corporate social responsibility, small and medium businesses, government incentives, charity, sponsorship, competitiveness.

Есенжигитова Р.Г.
**Зарубежные модели
корпоративной социальной
ответственности**

Сегодня тема корпоративной социальной ответственности (КСО) становится все более востребованной в деловом сообществе. Многообразие существующих концепций, подходов и моделей КСО в международной практике свидетельствует о масштабе, которое получило КСО как явление. Применение компаниями различных форм и моделей КСО не может быть унифицированным процессом. Каждая компания вынуждена выбрать свой путь развития и укрепления на рынке. Тем не менее, знание и распространение международного опыта позволяет использовать наработанный инструментарий и оценить возможность последствия и перспективы внедрения той или иной модели.

В связи с этим в настоящей статье рассматриваются модели КСО различных стран, выявляются их схожие или отличительные свойства. Особое внимание уделено особенности корпоративной социальной ответственности как одного из важнейших направлений деятельности компании, призванного обеспечивать эффективное взаимодействие предприятия, общества и государства.

Ключевые слова: корпоративная социальная ответственность, малый и средний бизнес, государственное стимулирование, благотворительность, спонсорство, конкурентоспособность.

**КОРПОРАТИВТІК
ӘЛЕУМЕТТІК
ЖАУАПКЕРШІЛІКТІҢ
ШЕТЕЛДІК
МОДЕЛЬДЕРІ**

Қазіргі қоғамдағы кәсіпкерліктің рөлі тек жұмыс орындарын ашу, материалдық құндылықтар жасау және кіріс алумен шектелмейді. Кәсіпкерліктің әлеуметтенуі, яғни әлеуметтік жауапкершілік саясатын ұстануы – әлемнің көптеген елдерінің әлеуметтік-экономикалық дамуының басты тенденциясына айналған. Оған басты себеп – жаһандану үдерісінің және соның негізінде бәсекелестіктің дамуы, компания қызметінің іріленуі және оның ықпалының артуы, мемлекеттік реттеу тетіктерінің күшейуі, компаниялар арасында үздік мамандар үшін бәсекелестіктің болуы, қоғам белсенділігінің артуы, материалдық емес активтер рөлінің өсуі (бедел, абырой).

Бизнесті жүргізудің бірден-бір алғышартына айналған әлеуметтік жауапкершілік саясаты барлық ұйымдарда қолданылса да, ол бизнес – қауымдастықта корпоративтік әлеуметтік жауапкершілік (КӘЖ) атауымен неғұрлым кең тараған. Негізінен корпоративтік әлеуметтік жауапкершілік термині жалпыға түсінікті, көпшілікке мәлім болғанымен бұл ұғымға әр түрлі әдебиеттерде әрқилы анықтамалар берілген. Солардың бірнешеуін келтіруге болады [1].

Корпоративтік әлеуметтік жауапкершілік – қоғам мен бизнеске пайдасын тигізетін және бизнестің қоғамға оң ықпалын арттыру мен қоршаған ортаға қолайсыз әсерін төмендету арқылы әлеуметтік, экономикалық және экологиялық тұрақты дамуды қамтамасыз ететін бизнестің әлеуметтік жауапкершілік тәжірибесін насихаттау.

Тұрақты экономикалық дамуға, қызметкерлермен еңбек қатынастарына, жергілікті қауымдастыққа және жалпы қоғамға олардың өмір сүру сапасын арттыру мақсатында бизнестің үлес қосу міндеті.

Қоғам мүшелеріне, қауымдастыққа және қоршаған ортаға деген құрметке және этикалық нормаларға негізделген жолдар арқылы коммерциялық табысқа қол жеткізу жолдары.

Заң талаптарына қатысты қосымша іске асыратын және ұйымның негізгі қызметімен тікелей байланысты болатын қоғамның әлеуметтік, экономикалық және экологиялық салалары бойынша дамуына ұйымның ерікті түрде үлес қосуы.

Жоғарыда келтірілген КӘЖ анықтамаларының бірқатар айырмашылықтарының бар екендігіне қарамастан, олардың түпкі

мәні бір және барлығының негізінде келесідей тұжырым жасауға болатындай ортақ ой жатыр:

қазіргі ұрпақтың қажеттіліктерін қанағаттандыратын және келер ұрпақтың өз қажеттіліктерін қанағаттандыру мүмкіндіктеріне қауіпкертер төндірмейтін қоғамның тұрақты даму мақсаттарына қол жеткізу КӘЖ негізгі мақсаттарының бірін құрайтындығын білдіреді;

КӘЖ компания қызметкерлері, акционерлер, іскерлік әріптестер және жалпы қоғам мүшелерінен тұратын мүдделі топтардың мүдделерін ескеріп, олардың өмір сүру сапасын арттыру қажеттілігін көрсетеді. Ол үшін шешімдер қабылдау мен іске асыру процесінде осы мүдделі тарап өкілдерінің ой-пікірлерін ескеру мақсатында олармен тығыз байланыста болу маңызды болып табылады.

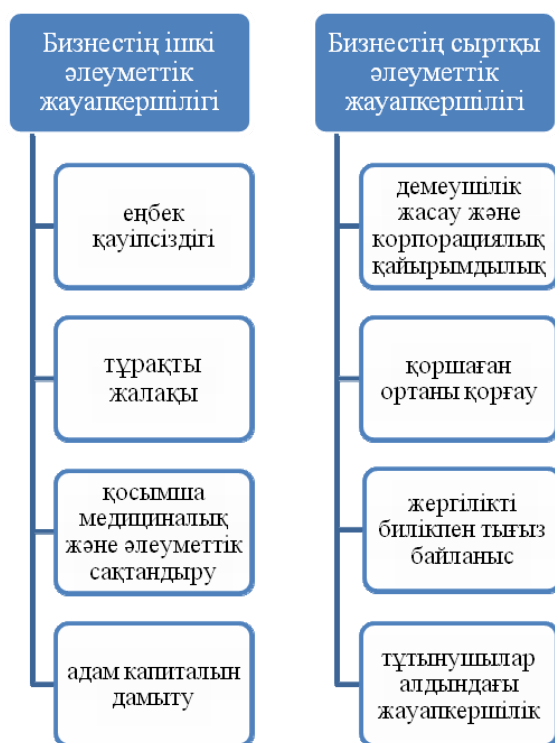
Компанияларға шешімдер қабылдау барысында өз қызметтерінің қоғам мен қоршаған

ортаға әсерін басқаруға және ол үшін есеп беруге мүмкіндік беретін тек экономикалық қана емес, сонымен қатар әлеуметтік және экологиялық факторларды ескеру керектігін көрсетеді.

Компанияларға өз қызметтері барысында әлеуметтік жауапкершілік қағидаларын басшылыққа алу олардың стратегиялық мақсаттарына неғұрлым тиімді жолдармен қол жеткізуге ықпал етеді, себебі қолайлы әлеуметтік ортаны қалыптастыруға ұзақ мерзімді инвестициялар салуға мүмкіндік береді.

Осылайша бизнес өзінің қызметін қалыпты деңгейде сақтап қалуға, оны тұрақты дамытуға және қауіпсіздікке деген қажеттілігін қамтамасыз етеді.

Жалпы бизнестің әлеуметтік жауапкершілігі ішкі және сыртқы деп қарастырылады және оны 1-сурет арқылы келтіруге болады [3].

1-сурет – Бизнестің әлеуметтік жауапкершілігінің ішкі және сыртқы түрі

Бизнестің әлеуметтік жауапкершілік тәжірибесі шет елдерде тым ертеректе қалыптасқан және уақыт талабына сай дамып келе жатқан құбылыс. XX ғасырдың ортасында қалыптасқан кәсіпкерліктің әлеуметтік

жауапкершілік тұжырымдамасына сәйкес, кәсіпкерлік тек қоғамда қабылданған заң талаптарын сақтап және сапалы өнім өндіріп қана қоймай, сонымен қатар қоғам алдындағы қосымша міндеттерді де өз мойнына алып,

қоғам мүшелерінің өмір сапасын арттыруға өз үлесін қосуы қажет [2].

АҚШ бизнестің әлеуметтік жауапкершілігін түсінгендердің алғашқыларына жатады. Ұзақ уақыт бойы, корпоративті әлеуметтік жауапкершіліктің тек американдық құбылыс екендігі жайлы пікірлер айтылып жүрді. Шындығында, бизнестің филантропия және ерікті көмек көрсету дәстүрі АҚШ-та сонау 19 ғасырда кең тараған. Америка бизнестің қоғамды әлеуметтік қорғау мәселесі бойынша көптеген механизмдерін жасап шығарды, мысалы: бизнестің есебінен алуан түрлі әлеуметтік бағдарламаларды шешуге бағытталған шексіз корпоративті қорлар саны. Американың кәсіби мектебі, бәріне белгілі жеке сектормен қаржыландырылады, ал бұндай жүйе әлемнің еш бір елінде жоқ (дегенмен, білім беру, денсаулық сақтау, және өзгеде әлеуметтік маңызды аумақтардың мемлекет тарапынан қаржыландырылатын жүйе қалыптасқан елдермен салыстырмағанда). Корпорацияның қоғам алдындағы әлеуметтік жауапты ісі тиісті салықтық жеңілдіктермен және заңды деңгейде бекітілген шегерімдермен ынталандырылады. АҚШ үшін мемлекеттің жеке секторға мүмкіндігінше аз араласуы тән. Бұған қарамастан, Америка дәстүрлі түрде бизнесімен және оның өкілдерінің алуан түрлі коммерциялық емес жобаларды жүйелі түрде қаржыландыруымен белгілі.

Еуропадағы континентальды корпоративті әлеуметтік жауапкершілік моделі. Корпоративті әлеуметтік жауапкершіліктің европалық моделі компания әрекетінің ашық бағыты бола алмайды. Керісінше, АҚШ-та корпоративті әлеуметтік жауапкершілік ретінде дәстүрлі түрде қарастырылатын корпоративті әрекет (яғни, бизнес-қауымдастықтың өз ұсынысымен жүргізілетін), Еуропада ережеге сай елдің тиісті заңдары, стандарттары және нормаларымен реттеліп отырады. Еуропада қайырымдылық қызметі АҚШ-пен салыстырғанда аса кең тарамаған. Бұл Еуропада Америкамен салыстырғандағы салық ауырпалығымен түсіндіріледі. Нәтижесінде, европалық компаниялар филантропиялық акцияларға заңды бекітілген механизмдер арқылы ғана қатысады. Корпоративті әлеуметтік жауапкершіліктің континентальды моделінің ең негізгі ерекшелігі – оның мемлекеттік тарапынан реттеліп отыруы. Сондықтан, бұл модельді әлеуметтік жауапкершіліктің жасырын түріне жатқызады. Континенттің көптеген елдерінде міндетті медициналық сақтандыру және жұмысшылардың

денсаулығын қорғау, зейнетақы жүйесін реттеу және тағы басқа әлеуметтік маңызды мәселелер заңды түрде бекітілген. Сонымен қатар, Еуропада жұмысшы-жұмыс беруші құқықтық қатынастары АҚШ-қа қарағанда, аса жіті реттелген[2].

Корпоративті әлеуметтік жауапкершіліктің британдық моделі.

Ұлыбританияда КӨЖ америкалық және континентальды модельдердің элементтерін біріктіреді. Континентальды модельмен ұқсастығы, ең алдымен мемлекет тарапынан бизнестің белсенді қолдауға ие болуы. Британия жақсы қалыптасқан мемлекеттік әлеуметтік қамсыздандыру және денсаулық сақтау жүйелерімен ерекшеленеді.

Британдық үкіметтің белсенді рөлі өз қызметін әлеуметтік және қоршаған ортаны қорғау саласындағы және қызметкерлермен қарым-қатынасында айқын жариялайтын компанияларды қолдау саясаты арқылы көрінеді. Бірқатар заңнамалық актілер іскерлік этика тұрғысынан, әсіресе электр энергиясын тиімді қолдану, өндіріс қалдықтарының қайта өңделуі мәселесінде өз қызметін әлеуметтік жауапты жүргізетін компаниялар үшін салық салымында жеңілдіктер қалыптастырады.

Корпоративті әлеуметтік жауапкершіліктің континентальды та, британдық та моделі үшін жалпы тенденция, олардың жасырын формадан ашық модельге біртіндеп өтуі болып табылады.

Әлеуметтік жауапкершіліктің азиаттық (жапондық) моделі. Жапониядағы корпоративтік әлеуметтік жауапкершілік елдің мәдени дәстүріне негізделген. КӨЖ азиаттық моделі компания деңгейінде әлеуметтік, ал индустриялық топ деңгейінде іскерлік ынтымақты білдіреді. Бұл модельге бизнесті стратегиялық тұрғыдан жоспарлауға белсенді түрде қатысатын мемлекеттің рөлінің артуы тән. Жапондық көзқарас тұрғысынан бизнесті басқару тек ұйымдастырушылық даму және пайда табумен шектелмеуі тиіс. Ол қоғамды, қоршаған ортаны қабылдау философиясына, қоғам алдындағы өзінің жауапкершілігін сезінуге және жалпы өркениеттің дамуына ұмтылыс жасауға негізделуі тиіс. Сонымен қатар, аталмыш модельге кәсіпорынға «өндірістік отбасы» ретінде қарау тән. Компания қызметкері осындай отасының бір мүшесі болып табылады, демек оның жауапкершілігі мен құқықтары атқаратын еңбек міндеттерінің шеңберінен шығып кетеді. Өз кезегінде корпорация қызметкерге оның бүкіл өмір жолында қолдау көрсетеді: баспана

алу мәселесін шешеді, баланың тууына, баланы мектепте оқытуға байланысты қаржылай көмек көрсетеді, корпорациялық зейнетақы төлеуде дарқандық танытады. Азиаттық модель шеңберінде әлеуметтік жауапкершілікті түсіну еңбек ақыны төлеу және қызмет бабымен жоғарылау барысында «өмір бойы жалдану» тәртібімен, «үлкендік жол» қағидасымен ерекшеленеді. Мұндай модельдің көптеген тетіктері заң жүзінде бекітілмеген, бірақ іс жүзінде көптеген ірі компаниялар қолданатын әлеуметтік заңдылық болып табылады.

Сонымен, халықаралық тәжірибеде КӘЖ

тұжырымдамаларының, түсінігінің және модельдерінің көп болуы корпоративтік әлеуметтік жауапкершіліктің құбылыс ретінде кең етек алуын айғақтайды. Елдердің және жеке компаниялардың КӘЖ бағытында жинақтаған тәжірибесінің көп ғасырлық тарихы бар. КӘЖ ұзақ уақыт бойы пікірталас тудыратын тақырыпқа айналуы, компанияның әлеуметтік жауапкершілігі – бұл жеке меншік институты қалыптасуының ажырамас бөлігі, компанияның бәсекеге қабілеттілігі және қоғамның ұзақ мерзімді тұрақтылығы деп айтуға негіз болады.

Әдебиеттер

- 1 Корпоративная социальная ответственность. Новая философия бизнеса. Внешэкономбанк. Учебное пособие.- Москва, 2011. 56 стр.
- 2 Корпоративная социальная ответственность в Европе: что нужно знать предпринимателю, выходящему на Европейские рынки. Пермь, 2014, 37 стр.
- 3 Бакша Н.В., Данилюк А.А. Корпоративная социальная ответственность. Учебное пособие. – Тюмень, 2012, с.112.

References

- 1 Korporativnaya social responsibility . New business philosophy. Vnesheconombank . Study posobie. – Moscow, 2011.56 p.
- 2 Korporativnaya social responsibility in Europe : what you need to know businessman looking out onto European markets . Permi 2014, 37 p.
- 3 Baksh NV, A. Danyluk Corporate Social Responsibility . Training allowance. – Tyumen, 2012, p.112 .

Турлыбекова Н.М.
**Қазақстан Республикасының
көліктік-логистикалық
инфрақұрылымы**

Заманауи экономикалық жағдайда елдің көліктік-логистикалық инфрақұрылымын жоспарлауға және инфрақұрылымдық бөлімдердің орналасуына үлкен көңіл бөлінуде. Экономиканың инновациялық даму жағдайында, көлік мемлекеттің әлеуметтік және экономикалық өркендеуінің аса маңызды факторы ретінде қарастырылады. Мемлекеттің көліктік жүйесі: – елдің экономикалық кеңістігінің бірлігін; – аймақаралық және халықаралық тасымалдау мен экономикалық байланыстарды жетілдіруді; – өндіріс күштерін ұтымды бөлуді; – елдің табиғи ресурстарын неғұрлым тиімді пайдалануды; – кәсіпкерлік қызметті дамытуды, халықаралық ынтымақтастықты дамыту мен кеңейтуді қамтамасыз етеді. Көліктік-логистикалық нарықтағы ғаламдық үрдістердің қарқынды дамуы елдің логистикалық компанияларынан өздерінің бәсекеге қабілеттіліктерін арттыру және логистикалық инфрақұрылымның дамуы үшін өз қызметтерінде озық технологияларды және инновациялық схемаарды қолдануды талап етуде.

Түйін сөздер: логистика, көліктік-логистикалық инфрақұрылым, транзиттік потенциал, логистикалық хаб, көлік, порт, автомобильді көлік, әуе көлігі, теміржол көлігі, теңіз көлігі.

Turlybekova N.M.
**Transport and logistics
infrastructure of the Republic of
Kazakhstan**

In the current economic conditions of the infrastructure and the design departments of transport and logistics infrastructure of the country is important. In terms of innovation development of economy, transport is seen as a major factor of social and economic growth of the state. The transport system of the country provides: – unity of the economic space of the country; – improvement of inter-regional and international transport and economic links; – rationalizing the distribution of productive forces; – more efficient use of natural resources; – business development and the development and expansion of international cooperation. Accelerated development of the processes of globalization on the world of transport and logistics market, logistics companies require the country's widespread use in the work of advanced technology and innovative schemes to enhance the company's competitiveness and further development of logistics infrastructure.

Key words: logistics, transport and logistics infrastructure, transit potential, logistics hub, transport, port, road transport, air transport, railway transport, sea transport.

Турлыбекова Н.М.
**Транспортно-
логистическая инфраструктура
Республики Казахстан**

В современных экономических условиях размещению инфраструктурных подразделений и проектированию транспортно-логистической инфраструктуры страны придается большое значение. В условиях инновационного развития экономики транспорт рассматривается в качестве важнейшего фактора социально-экономического роста государства. Транспортная система страны обеспечивает: единство экономического пространства страны; совершенствование межрегиональных и международных транспортно-экономических связей; рационализацию размещения производительных сил; повышение эффективности использования природных ресурсов страны; развитие предпринимательской деятельности и развитие, а также расширение международного сотрудничества. Ускоренное развитие процессов глобализации на мировом транспортно-логистическом рынке требует от логистических компаний страны широкого использования в своей работе передовых технологий и инновационных схем для повышения конкурентоспособности компании и дальнейшего развития логистической инфраструктуры.

Ключевые слова: логистика, транспортно-логистическая инфраструктура, транзитный потенциал, логистический хаб, транспорт, порт, автомобильный транспорт, воздушный транспорт, железнодорожный транспорт, морской транспорт.

**ҚАЗАҚСТАН
РЕСПУБЛИКАСЫНЫҢ
КӨЛІКТІК-
ЛОГИСТИКАЛЫҚ
ИНФРАҚҰРЫЛЫМЫ**

Қазақстан Еуразия материгінің ортасында орналасқан. Континенттің шығыстан батысқа, оң түстіктен сол түсітке созылатын меридиандарының қиылысы еліміздің аумағынан өтеді. Осындай стратегиялық орынды мемлекет барынша қолданып, оны ұлттық мүддеде ел экономикасы мен тұрақтылығын нығайту мақсатында қолдану керек. Ондай жолдардың бірі әрі бірегейі – көлік инфрақұрылымын дамыту. Сол арқылы мемлекеттің барлық көлік түрлері бойынша транзиттік потенциалын арттыру және Еуразиядағы ең маңызды хабтардың біріне айналдыру.

Қазіргі таңда ел Үкіметі көлік инфрақұрылымын дамыту мақсатымен түрлі стратегиялық бағдарламалар әзірлеу үстінде. Әлемдік тәжірибе көрсеткендей, көлік саласы дамыса, ол мультипликативті эффект беріп барлық экономиканың салаларын ілгері тартады. Көлік сегменті өзі өте ерекше, әрі күрделі сала болып табылады. Ол еш өнім түрін өндірмейді, оның басты қызметі экономиканың түрлі салаларын бір-бірімен байланыстырып, оларға қызмет көрсету. Яғни, көлік саласы барлық қызмет көрсету салаларының ішінен ең маңызды, әрі мемлекеттік дәрежеде қолдауды қажет етеді. Жапония елінің аумағы Қазақстаннан бірнеше есе аз болғанымен де, бұл елдегі тек автомобиль жолдарының жалпы ұзындығы 1 200 000 км асады. Қазақстан 2020 жылы көлік-логистикалық инфрақұрылымы дамыған 40 елдің қатарына кірмекші, ол бұл өз кезегінде елге өте жоғары пайда алып келеді. Көлік саласының неғұрлым дамыса, елдің стратегиялық түрде логистикалық хабқа айналуы мемлекеттің халықаралық сахнадағы геосаяси жағдайын да жақсартады.

Осы таңда ел аумағында көлік-логистикалы кешенді дамыту мақсатымен ірі-ірі трансконтиненталды магистральдар, темір жолдар, теңіз порттары, әуе байланысына қатысы жобалар іске асырылуда. Олардың ең басты инвесторы ретінде мемлекет танылады. Бұл жобалар шетелдермен және әлемдік қаржы институттарыме бірлескен мега жобалар болып табылады. Олардың қатарында «Батыс Еуропа – Батыс Қытай», «Қорғас» ШБХО, «Ақтау порты», Лялюньган, Клайпеда секілді әлемдік порттарда өз логистикалық кешенін құрып, Астана мен Алматы халықаралық әуежайларын дамыту бағдарламалары қолға

алынып жатыр. Қытай тарапынан ұсынылып, Қазақстанның зор қолдауын тапқан «Жаңа Ұлы жібек жолы» жобасы да бар.

Қазіргі әлемдік көлікте автомобильді транспорттың даму тенденциясы байқалуда. Автомобиль көлігінің бар мүмкіншілігін қолдану арқылы оның транзиттік потенциалын арттыру мәселесі Қазақстан үшін өте өзекті болып табылады. Әлемде жер аумағы бойынша 9 орын алатын еліміз үшін бұл проблеманың өзектілігі кеуеннен күнге сезіліп келеді. Мемлекет тарапынан қабылданған «Нұрлы жол» бағдарламасы өз категориясында әлем кеңістігінде тек Қытайда ғана бар бағдарламамен сай келіп, саланың проблемаларын шешу жолында таптырмас құрал болып отыр. Іске асырылып жатқан жоба бойынша елордадан еліміздің барлық аймақтарына сәулелі принциппен автобандарды салу ел дамуына үлкен серпін береді. Астана – Оңтүстік, Астана – Солтүстік, Астана – Шығыс, Астана – Батыс, Алматы – Өскемен бағыттары бойынша құрылысы жүріп жатқан жолдар елдің аймақтарын елордамен байланыстырып, өз араларында бір-бірімен байланыстырып, арақашықтықты күрт төмендетеді. «Батыс Еуропа–Батыс Қытай» жобасы Қазақстан, Қытай, Германия елдерінің инвестициясына салынып, ел тарихында ең маңызды инфрақұрылымдық жоба болып табылды, ал континент шеңберінде ең заманауи және стратегиялық потенциалы жоғары деп танылды. Сол жол арқылы индустриалды Қытайдан, Оңтүстік-Шығыс Азиядан Еуропаға бағытталған контейнерлер 16 тәулік ішінде жетеді, ал альтернативті су жолымен жүрсе 45 тәулік жүреді. Бұл жоба 2016 жылы толығымен құрылысы бітіп, эксплуатацияға берілмекші.

Қазақстан әлемдік мұхит ең алшақ орналасқан және ең ірі мемлекет болып табылады. Мұхитқа шыға алған мемлекеттердің даму потенциалы жоғары. Сол себептен Қазақстан Қытайдың Ляньюнган сияқты, Клайпеда Балтық теңізінің жағалауындағы, Грекияда бірнеше портты құруды іске асырып жатыр. Сол порттар арқылы Қазақстан өзінің өндірістік тауарларын басқа елдерге, өзге елдерге жүктерді буып-тиеу қызметін көрсету арқылы кірісін арттыруға мүмкіндік алады. Қазақстандағы Каспий жағалауында орналасқан Ақтау порты да өте стратегиялық мағынаға ие. Ол арқылы еліміз Кавказ елдерінен Жерорта теңізіне шыға алады. Теңіз жолдарын дамытып, сол жерде көрсетілетін қызмет түрлерін арттыру, соның арқасында стратегиялық хабқа айналу маңызы зор. Бірақ су жолдарына шығу мүмкіндігіміз шектеулі

болғандықтан мемлекет ел аумағында құрғақ порттарды да салуды бастап, Алматы обласында Қытаймен шекарада халықаралық келісіммен Қытаймен бірігіп «Қорғас» құрғақ портын дамытып жатыр. Біздің ел шеңберінде тек 1 ғана бұндай порттың болуы аздық етеді. Сондықтан елдің Оңтүстік өңірінде және солтүстік өңірде де осындай порттар қажет. Олардың бірнеше ірісі болса, онда ол өз кезегінде шекаралас мемлекеттермен сауда-саттықты дамуына, соның көлемінің ұдайы өсуіне алып келеді. Қазақстан үшін «Қорғастың» мәні зор болғандықтан оны ірі логистикалық хаб ретінде де дамыту істері жүзеге асырылуда. Қорғастан 240 км темір жол желілері тартылып, оны Қытаймен байланысына терең мән берілуде.

Еліміздің аумағы үлкен, ал халық тығыздығы өте төмен болғандықтан мемлекеттің азық-түлік қауіпсіздігін қамтамасыз етуде логистикалық хабтардың болуы міндетті. Олар тауар бағасына қосылатын пайызды төмендетіп, ел арасына тек жаңа тауар таратуға мүмкіндік береді. Елде сол бағыт бойынша бірнеше жұмыстар атқарылып келеді. Ақтөбе, Шымкент, Алматы, Астана қалаларында ірі бөлу логистикалық орталықтарын құру, оларды дамыту сияқты шаралар бар. Сол кешендерді құру барысында тек ел ішінде ғана емес, көрші мемлекеттерге де логистикалық сақтау қызметтерін ұсыну керекпіз. Қазақстан Орталық Азия аумағында ең негізгі стратегиялық логистикалық хаб болуы керек. Ол үшін ел аумағында қиылыс орталықтарды құрып, сол көрші елдер мұқтаж логистикалық операцияларды өз елімізде орындау арқылы пайда табу жолдарын қарастыру керек.

Қазақстан тек жер беті көлік қызметін емес, жер үсті көлік қызметін де ұсыну потенциалы өте жоғары деңгейде. Ел Үкіметі Алматы мен Астананы әлемдік авиа көлік хабтарына айналдыру жұмыстарын жүргізуде. Олардың ең бастыларының бірі ретінде әуежайларды барлық ұшақ типтерін қабылдай алатындай етіп халықаралық талаптарға сай етіп модернизациялау, азаматтық авиациядағы бар мәселелерді шешіп, елде қызмет көрсетіп жүрген әуекомпанияларының барлығының халықаралық «ИКАО» стандарттарына сай болуы. Мемлекеттің мүдделелілігі бұл жерде Қазақстанның әуе кеңістігінің транзиттік потенциалын арттыруда жатыр. Әлемдік транзитте осы уақытта ең қарқынды темппен автомобиль, әуе, су транзиті дамып, болашақ ойыншыларға айналады деп күтілуде. Сол тенденцияларды бақылай отырып еліміз осы

үш көлік түрін өте жоғары қарқынмен дамыту керек. Қазақстан 2020 жылға дейін Астанада «Астана» халықаралық қаржы орталығын құруды жоспарлады. Соның тиынақты, дұрыс әрі пайдалы жұмыс істеуі, ең бастысы, Астананың халықаралық қаржы астаналарымен байланысы деңгейіне тәуелді. Сондықтан ел Үкіметі 2020 жылға дейін әлемнің қаржы орталықтарына тікелей әуе рейстерін ашуды жоспарлады. Олардың ішінде Нью-Йорк, Цюрих, Токио, Сингапур, Бангкок, Гонконг секілді қалалар бар. Бұл елдің экономикасына инвестор тартудың бірден бір жолы болып табылады.

Елдің транзиттік потенциалын арттыру ісінде темір жол жүйесінің де маңызы өте зор. Елдегі темір жол қызметін дамыту әрі желі ұзындығын арттыру мақстанымен Жезқазған – Бейнеу, Арқалық – Шұбаркөл темір жол магистральдары, Иранға дейінгі темір жол эксплуатацияға берілді. Бірақ, Израиль ғалымдарының зерттеуі бойынша, әлемдік темір жол желісінің 30 пайызға жуығы өз қолдану уақытынан асып, модернизацияны талап етеді деген. Егер отандық ескі темір жолдарды Еуропалық стандарттарға сай етіп, оларды Халықаралық аренаға ұтымды шағара білсек абзал болар еді. Қазіргі Еуразиялық экономикалық одақтың құрамына кіретін Қазақстан, Беларусь пен Ресей арасындағы келісім бойынша Астана-Алматы-Мәскеу, Минск қалаларынан өтетін жоғарғы жылдамдықтағы теміржол магистральдарын салу жоспарланған. Қазақстанның темір жол желілері кеңестік дәуірден мирас болып қалып, олардың стандарттары сол заманғы болып қалды, ал оларды халықаралық байланыста басты күшке айналдыру үшін біз оларды халықаралық жол жүйесі бойынша жаңғыртып, Қытайдан шыққан поезд еш тоқтаусыз Қазақстан арқылы Еуропаға жете алу мүмкіндігіне ие болу керек. Бірақ елімізде 70 пайыз темір жолдары мен вагондары тозу деңгейіне жеткендіктен, оларды жаңарту өте жоғары көлемдегі шығын мен қаражатты, уақытты талап етеді.

Еліміздің осындай орналасуын барынша пайдалана білсек, әлемдегі стратегиялық ойыншылардың біріне айналып, геосаяси және геоэкономикалық позицияларымызды нақталап алар едік. Қазіргі елде жүргізіліп жатқан көлік

және логистикалық кешендерді дамыту бағдарламасы, шетелдік сарапшылардың айтуы бойынша, әлемдегі баламасы жоқ жобалар болып табылады. Қазақстанның шикізатқа байланған экономикасынан индустриалды-инновациялық экономикаға айналуының ең басты шарты, әрі талабы – экономика салаларын бір-бірімен байланыстырушы рөлін атқаратын көлік-логистикалық кешеннің өте жоғары деңгейде болуы және де елдің транзиттік әлеуетін арттыру. Осы екі категория мемлекеттің дамуын ілгерітеді.

ҚР-ның Көліктік Стратегиясында Қазақстанның әлемдік көліктік-коммуникациялық жүйенің бөлігі болу керектігі айтылған, ол өз кезегінде елдің көліктік инфрақұрылымын қарқынды дамытуды талап етеді.

Инфрақұрылымның дамуының деңгейі көліктік жүйенің тиімділігін анықтайды. Инфрақұрылымды дамыту келесі бағыттарда жүзеге асырылады:

көліктік құралдарды ақпараттық қамтамасыз ететін ғаламдық жүйені құру;

логистика қағидаларына сүйеніп оңтайлы көліктік инфрақұрылымды қалыптастыру, жолаушылар мен жүктерді тасымалдауды жүзеге асыру үрдісінде барлық көліктердің арасында өзара байланысты қамтамасыз ету үшін мультимодальды көліктік дәліздерді құру, терминалдар мен көліктік-логистикалық желілерді құру.

ҚР-ның көліктік-логистикалық инфрақұрылымын дамытудың арқасында елдің көліктік жүйесі сапалы қызмет етудің жаңа деңгейіне ауысады, оңтайлы көліктік желі құрылады. Қазақстанның көліктік кешені әлемдік көліктік жүйемен интеграцияланады. Жағымды инвестициялық климат жасаудың арқасында көліктік кешеннің ұзақ мерзімді активтері жаңарады, еңбекті ұйымдастырудың озық технологиялары енгізіледі. Қазақстандағы барлық көлік түрлері өзара үйлесімді қатынаста болады. Интермодальды тасымалдаудың көліктік-логистикалық орталықтарының желілері құрылады. Көліктік жүйенің тиімділігін арттыру оны қазақстандық экономиканың бәсекегеқабілетті саласы болуын қамтамасыз етеді.

Әдебиеттер

1 Қазақстан Республикасының Президенті Н.Назарбаевтың Қазақстан халқына Жолдауы. Нұрлы жол – болашаққа бастар жол. // <http://www.akorda.kz>

2 Романько Е.Б., Мусабекова А.О. Совершенствование транспортно-логистической инфраструктуры и транзитного потенциала Казахстана. <http://articlekz.com/article/11852>

- 3 Модуль транспортно-логистической системы Казахстана. <http://www.logists.kz>
- 4 www.government.kz/

References

- 1 Kazakstan Respublikasynyn Prezidenti N.Nazarbaevtyн Kazakstan khalkyna Zholdauy halqyna . Nurly jol – bolashakka Bastar jol . <http://www.akorda.kz>
- 2 Romanko E.B., Musabokov A.O. Sovershenctvovanie transportno-logisticheskoi infrastruktury i tranzitnogo potentsiala Kazakhstana. <http://articlekz.com/article/11852>
- 3 Modul transportno-logisticheskoi sistemy Kazakhstana. <http://www.logists.kz>
- 4 www.government.kz/

Akhmetzaki Y.Zh.

**Eurasian Economic Union:
investment climate and FDI
overview**

The article examined the investment climate of Eurasian economic union (EEU) countries and dynamics of foreign direct investment (FDI) flows in the region. Most theoretical and empirical studies refer to the positive impact of integration on economic performance, trade and foreign direct investment. The FDI flows to the Eurasian economic union members follow an increasing tendency, with an exception for Russia, which experiences a downturn in FDI inflows from the European countries. In the intraregional aspect, Kazakhstan obtained more FDI since the adoption of Customs union, which partially verifies the positive impact of intraregional cooperation and liberalizing reforms on FDI. The investment climate characteristics are relatively satisfactory for all three countries; however, some institutional reforms are required for more favorable conditions of establishing a foreign firm, additionally the allowed shares of foreign ownership in such sectors as: media, telecommunication, insurance, transportation and electricity can be increased for expanding investment opportunities in the EEU region.

Key words: Eurasian economic union, FDI (foreign direct investment), investment climate.

Ахметзаки Е.Ж.

**Еуразиялық экономикалық
одақ: инвестициялық климат
және тікелей шетелдік
инвестициялар**

Мақалада Еуразиялық экономикалық одақ (ЕЭО) елдерінің тікелей шетелдік инвестициялары (ТШИ) мен инвестициялық климаты қарастырылған. Интеграцияның экономикалық көрсеткіштерге, сауда және тікелей шетелдік инвестицияларға әсері жағымды екендігін көптеген теориялық және эмпирикалық зерттеулер дәлелдейді. Еуразиялық экономикалық одақ мүшелеріндегі жалпы тікелей шетелдік инвестициялары артқанымен, Еуропа елдерінен Ресейге келетін ТШИ ағымы қысқарды. Реформалар ырықтандыру мен ішінара ынтымақтастық өңірдегі тікелей шетелдік инвестицияларға жағымды әсер етті – Кеден одағының құрылуынан кейін Қазақстанға келетін ТШИ саны арта түсті. Үш елдің инвестициялық климат сипаттамалары қанағаттанарлық; алайда, шетелдік фирманы құруға жағдайларды жақсарту үшін кейбір институционалдық реформалар қажет, ЕЭО өңіріндегі инвестициялық мүмкіндіктерді көбейту үшін медиа, телекоммуникация, сақтандыру, тасымалдау және электр салаларындағы шетелдік фирмалардың меншігіндегі акциялар үлесін арттыру қажет.

Түйін сөздер: Еуразиялық экономикалық одақ, ТШИ (тікелей шетелдік инвестициялар), инвестициялық климат.

Ахметзаки Е.Ж.

**Евразийский экономический
союз: инвестиционный климат
и обзор прямых иностранных
инвестиций**

В статье рассмотрен инвестиционный климат стран Евразийского экономического союза и динамика прямых иностранных инвестиций (ПИИ) в регионе. Большинство теоретических и эмпирических исследований свидетельствует о положительном влиянии интеграции на экономические показатели, торговлю и прямые иностранные инвестиции. В странах Евразийского экономического союза наблюдается возрастающая тенденция прямых иностранных инвестиций, за исключением России, которая переживает спад объемов ПИИ из европейских стран. Во внутрирегиональном аспекте Казахстан привлек большее количество прямых иностранных инвестиций после принятия Таможенного союза, что частично подтверждает благоприятное воздействие внутрирегионального сотрудничества и либерализации реформ на ПИИ. Характеристика инвестиционного климата трех стран относительно удовлетворительна, однако, некоторые институциональные реформы необходимы с целью создания более благоприятных условий для открытия иностранной фирмы; вместе с тем, для расширения инвестиционных возможностей в регионе ЕЭС необходимо разрешение на владение большей доли акций иностранной собственности в следующих секторах: медиа, телекоммуникация, страхование, транспорт и электричество.

Ключевые слова: Евразийский экономический союз, ПИИ (прямые иностранные инвестиции), инвестиционный климат.

EURASIAN ECONOMIC UNION: INVESTMENT CLIMATE AND FDI OVERVIEW

Integration and its impact: the Eurasian Economic Union

In 2010 the Customs Union (CU) started its work on the territory of Belarus, Kazakhstan and Russia with an adoption of Unified Customs Code, under which the common regulations on import duties, procedures of assessing the imported goods' value and introducing the country of origin became effective. The introduced regulations refer to the indirect taxes that are collected from mutual trade on the territory of Customs Union. According to the agreement on the import, the common import duties are to be paid to the unified account of the CU country, which afterwards will be transferred to the country budgets following the ratio: Russia – 87.8 percent, Kazakhstan – 7.3 percent, Belarus – 4.7 percent [1].

In January 2015 the Eurasian Economic Union (EEU) was officially launched on the territory of the three mentioned member countries. Integration is expected to re-enforce the existing trade relations by excluding tariffs, likewise allowing for free capital flows and labor migration among countries. It is also to be noted that Eurasian Economic Union regulations have abolished the customs control, phytosanitary and veterinary control which will decrease the expenses for the local business; additionally, producers will be able to get a unified certification of their product's quality and origin.

The Eurasian Development Bank's Integration Research Center reported that by 2030 the future total economic effect of further integration will be approximately 900 bn. USD. The estimated results of enhanced trade relations, production cooperation and leveling the technology development among the EEU countries will lead to a long-term annual GDP growth of 2.5 percent for each of the EEU members [2].

In addition to mentioned economic benefits, the consumers will be better off by having more choices of higher quality products on the market; also the prices are expected to decrease due to more imported goods and higher competition among importers and the local producers. New workplaces, anticipated to occur on the local market due to future enhancing production and launching the joint firms, are most likely to help the unemployed and improve welfare of some part of citizens.

The Customs Union adoption may lead to an overall economic growth of member countries, anticipated trade creation or trade di-

version, moreover to the attraction of investment flows from outside the integration region as well as allocation of higher amounts of FDI within the region. In his study Clausing neglected the gravity model results due to difficulty of differentiation in trade volumes between US and Canada before and after the Canada-United States Free Trade Agreement (CUSFTA) adoption. Instead, Clausing used the supply and demand equations in order to derive the relationship equation of the imports' fluctuation with changes in tariffs and share of imports from Canada before the CUSFTA adoption while capturing the unstable periods by the time dummy variable. The author's estimation outcome suggests a large import growth from Canada which implies a strong evidence of trade creation and additionally, the results indicate a less trade diversion of imports from other countries [3].

A large strand of literature is aimed at research of integration impact on trade and overall economic performance, however, fewer papers are devoted to the effect of foreign direct investment and change in investment patterns as a result of launching a free-trade area. A research by Guerin examines FDI directed to developing economies from developed countries during 1992-2004; the outcome strongly supports the positive effect of economic integration on FDI [4].

Likewise, Jaumotte argues that a financially stable economy with a better level of education, which adopted a regional trade agreement (RTA), will get higher volumes of FDI than the other RTA members. Additionally, the author provided results on diversion of foreign investments from non-member countries to member countries of RTA which clearly points to additional advantage of adopting such an agreement. Jaumotte deployed the GLS model and corrected the heteroskedasticity problem, the findings of which reveal that FDI is not significantly correlated with a domestic market size, on the contrary the regional market size of RTA is found to be positively correlated with FDI. Further, the sensitivity tests determined that population variable also exerts some positive impact on FDI attraction, therefore Jaumotte concluded that it is most likely FDI will be directed in accordance with the higher labor supply in a country [5].

Berger et al. used the gravity model, incorporating a large sample of FDI bilateral flows in developing and developed countries as a dependent variable. Apart from the traditional independent variables of gravity model, Berger et al. added the detailed variables on the presence of liberalizing and dispute settlement provisions in RTA or bilateral investment

treatment and dummy variables (double-taxation, common currency) and a control variable (political constraint). The study results show that liberalizing admission mechanisms using the national treatment and MFN (most favored nation) clause have a strong positive effect on FDI flows, in contrast the dispute settlement provisions are found to be of little importance for FDI [6].

In order to deal with the serial correlation and heteroskedasticity, Medvedev used the feasible generalized least squares (FGLS) method, which allows estimation in the presence of mentioned problems. Some new dependent variables incorporated in the model are: the GNI per capita, a consumer price index, a common market for the preferential trade agreement (PTA) countries, the trade-weighted real effective exchange rate. The outcomes are in line with the traditional view that the preferential trade agreements lead to a higher FDI inflows, while the distance increase to PTA members by 1 percent will lead to decrease of the net FDI inflows to a host country by 0.18 percent. Moreover, most FDI were allocated in developing countries implying a prevailing tendency of the North-South or the South-South trade patterns [7].

Although the regional integration's impact on FDI patterns might be very complex and different depending on the level of the member countries' economic development, available natural resources, population and other factors, the effect of liberalizing reforms and enhancing cooperation among countries is expected to be positive.

Investment characteristics in EEU

The investment climate characteristics that may considerably affect the multinational enterprises' investment decisions are: an allowed share of foreign equity ownership in Greenfield FDI, foreign merger and acquisition, the «easiness» of doing business, the arbitrating process and access to industrial land. Investing Across Borders (IAB) report is the World Bank's indicators of foreign direct investment regulations, which presents the quantitative estimation of the aforementioned characteristics for 104 countries.

The manufacturing and primary sectors such as: agriculture, mining oil and gas, banking, construction and healthcare management are allowed for maximum share of foreign ownership in Greenfield as well as merger and acquisition in Russia, Belarus and Kazakhstan. Kazakhstan has the highest indicators for almost all sectors except for the telecommunication and media, in which only 49 and 20 percent stakes of foreign participation are allowed. Russia restricts the foreign owner-

ship, merger and acquisition in international and domestic air transportation, insurance sectors to a less than 50 percent, while television broadcasting to – 50 percent stake. Among the EEU economies Belarus has the most restrictive regulative rules, which prohibit the Greenfield projects, merger and

acquisition in the fixed-line telephony services, the electric power transmission and distribution and the railway freight transportation sectors. Also the Belarus government restricts the insurance and media sectors' foreign ownership to 49 and 30 percent respectively (Table 1) [8].

Table 1 – Investing across sectors. Investing Across Borders, the World Bank Group

Sector Group	Belarus	Kazakhstan	Russia	Regional Average	Global Average
Mining, oil & gas	100	100	100	96,2	92
Agriculture & forestry	100	100	100	97,5	95,9
Light manufacturing	100	100	100	98,5	96,6
Telecom	75	49	100	96,2	88
Electricity	64,3	100	100	96,4	87,6
Banking	100	100	100	100	91
Insurance	49	100	49	94,9	91,2
Transport	80	100	79,6	84	78,5
Media	30	20	75	73,1	68
Construction, tourism & retail	100	100	100	100	98,1
Health care & waste management	100	100	100	100	96

On the other hand, Belarus is the country with a higher regional and global index of starting a foreign business – 78.9; it is required to complete only 6 procedures and it takes 7 days for establishing a foreign firm. In Russia and Kazakhstan the number of necessary procedures is increased up to 10, and it will take considerably longer time to start a new business – 31-34 days [9].

The «strength of ownership rights» index is high in Belarus and Russia (100), whereas in Kazakhstan it equals 66.7 which is lower than the regional and global average levels. The longest leasing time for public and private lands is permitted in Russia -239 and 62 days respectively. In Kazakhstan time to lease is shorter: 159 days for public and 37 days for private lands, in Belarus the allowed time equals – 97 and 34 days. The leasing contracts' limitation for public land in Belarus is 99 years, for Kazakhstan and Russia – 49 years. The access to land information in Russia and Kazakhstan is rather low – 44 and 37 respectively, the availability of land information is poorer in Belarus (60), in contrast for Russia and Kazakhstan the

latter index equals – 90 and 95, relatively better than the regional level -78.9 [10].

The «strength of laws» index is the highest in Belarus – 78, but still lower than the regional average (Eastern Europe and Central Asia) of 82.5 and the world average of 85.2. The extent of judicial assistance for Belarus reaches 85, while the regional result is 64.4 [11]. The «easiness of doing business» index given by the World Bank database indicates a relative improvement for all three countries during 2010-2014 time period [12].

The IAB report indicates that Kazakhstan and Russia need the reforms in institutional procedures, mainly aimed at organizing the process of the foreign business establishment and reducing bureaucracy so that the registration process will be simplified and less time-consuming. For Belarus allowing a foreign ownership in all segments of the telephony, transportation and electricity sectors will expand the investment opportunities for foreign firms.

FDI inflows to Kazakhstan, Russia and Belarus

Total amount of net FDI during 2005-2014 allocated in Russia equals 461 292 mln. USD, in Kazakhstan – 105 634 mln. USD, in Belarus – 17 503 mln. USD. A huge amount of FDI from Germany, Netherlands, Ireland, Luxemburg, Cyprus, United Kingdom, Swiss and Austria were directed to Russian Federation. Largest FDI attracted to Kazakhstan are from Netherlands, France, USA, China, Switzerland, Great Britain, Russia, Italy and Cana-

da. In case of Belarus the largest investors are: Russia, Cyprus, Turkey, Germany, Austria, Netherlands, Great Britain and Iran. The FDI patterns to Kazakhstan and Belarus have followed an increasing trend, without any dramatic peaks or downfalls, whereas Russia is experiencing a decreasing tendency of foreign investments starting from 2014, which appears to be the part of an overall economic slowdown in Russia (Figure 1) [13].

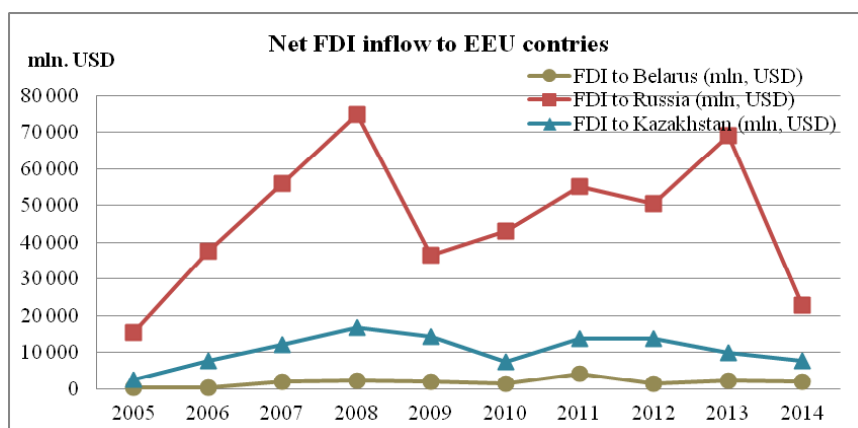

Figure 1 – FDI inflow to Eurasian economic union countries

In the EEU intraregional aspect, Russia is one of the main FDI investors, in 2010-2014 Russia has invested nearly 43 bn. USD in Belarus, and 5.9 bn. USD in Kazakhstan. During the same period gross FDI flows from Russia to Kazakhstan increased to 40 percent, from Belarus investment flows augmented to

80 percent (Figure 2) [14]. Total gross FDI outflow from Kazakhstan to Russia amounted 703.8 mln. USD, to Belarus – 1.8 mln. USD (Figure 3) [15]. For the case of Belarus and Russia we need more credible data on mutual FDI flows between two countries, currently the available data is not sufficient.

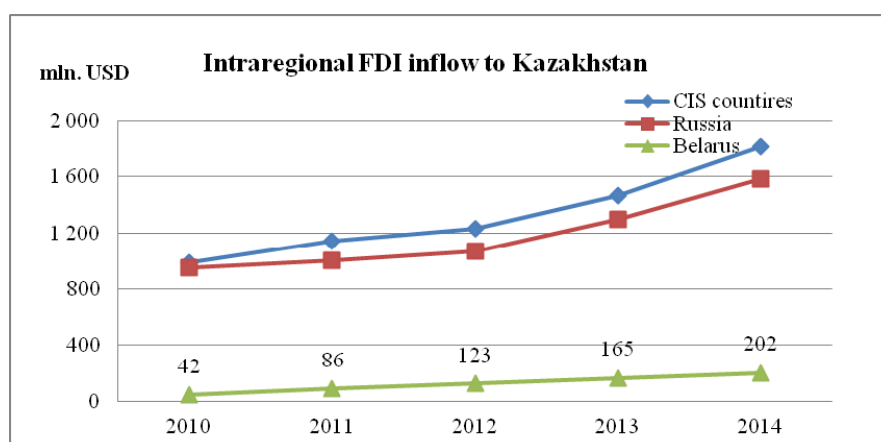

Figure 2 – Intraregional FDI inflow to Kazakhstan

Conclusion

The dynamics of foreign capital flows to Kazakhstan and Belarus is increasing, whereas for the case of Russia, FDI follows a declining trend due to less amount of FDI from European countries. During 2010-2014 the intraregional FDI flows from Russia to Kazakhstan have grown to 40 percent and from Belarus to 80 percent, which may serve as an

evidence of integration's positive influence on foreign direct investment flows.

Investment climate of the three countries can be improved by implementing the organizational reforms aimed at bureaucracy reduction, also allowing more shares in foreign ownership stakes, merger and acquisition in media, telecommunication, insurance, transportation and electricity sectors.

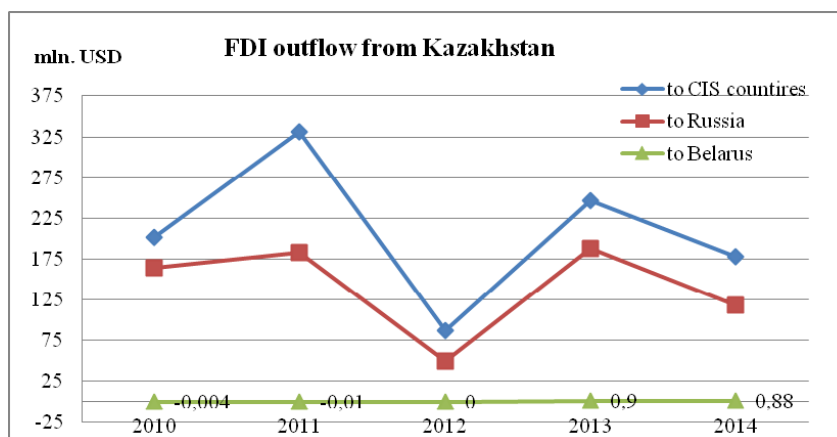

Figure 3 – FDI outflow from Kazakhstan

References

- 1 The Commission Decision of Customs Union. – 2011. – № 615.
- 2 The Eurasian Development Bank, available at: <http://eabr.org/e/research/centreCIS/aboutCIS/index.php> (accessed February 10, 2016).
- 3 Clausing K.A. Trade creation and trade diversion in the Canada – United States Free Trade Agreement // Canadian Journal of Economics. – 2001. – Vol. 34. – № 3. – P. 677-696.
- 4 Guerin S.S., Manzocchi.S. Political regime and FDI from advanced to emerging countries. The Relationship between FDI and Regional Economic Integrations: An Empirical Analysis of BSEC Countries // Review of World economics. – 2009. – Vol. 145. – № 1. – P. 75-91.
- 5 Jaumotte F. Foreign direct investment and regional trade agreements: The Market size effect revisited // IMF Working Paper. – 2004. – WP/04/206.
- 6 Berger A., Busse M., Nunnenkamp P., Roy. M. Do trade and investment agreements lead to more FDI? Accounting for key provisions inside the black box // International Economic Policy. – 2013. – № 10. – P. 247–275.
- 7 Medvedev D. 2012. Beyond Trade: The Impact of Preferential Trade Agreements on FDI Inflows // The World Bank, World Development. – 2012. – Vol. 40. – № 1. – P. 49–61.
- 8 Investing Across Borders World Bank group, available at: <http://iab.worldbank.org/> (accessed March 1, 2016).
- 9 Investing Across Borders World Bank group, available at: <http://iab.worldbank.org/> (accessed March 1, 2016).
- 10 Investing Across Borders World Bank group, available at: <http://iab.worldbank.org/> (accessed March 1, 2016).
- 11 Investing Across Borders World Bank group, available at: <http://iab.worldbank.org/> (accessed March 1, 2016).
- 12 World Bank data, available at: www.worldbank.org (accessed February 10, 2016).
- 13 World Bank data, available at: www.worldbank.org (accessed February 10, 2016).
- 14 Data from the National Bank of Kazakhstan, available at: www.nationalbank.kz (accessed February 10, 2016).
- 15 Data from the National Bank of Kazakhstan, available at: www.nationalbank.kz (accessed February 10, 2016).

Шилимбетова Г.Т.
**Креативные индустрии как
движущая сила городского
развития**

В последние годы идеи возрождения городов получили новый импульс благодаря актуализации социальных задач. Одним из концепций, где можно найти ответы на многие вопросы о развитии городов – это концепция «креативных городов». Данная концепция может придать новое качество и содержание мероприятиям, направленным на возрождение городских регионов. Эта концепция меняет традиционное представление о городском развитии. «Креативный город» распознает, воспитывает, привлекает и поддерживает таланты так, что способен мобилизовать идеи, таланты и творческие идеи, создавать условия для планирования и действия людей с воображением в решении серьезных городских проблем. Отличие концепции «креативного города» в том, что она обращает внимание на потенциал культурного наследия и культурной среды.

В данной статье сделаны попытки рассмотреть основные направления развития креативных индустрий и концепции «креативного города» как движущей силы развития городов.

Ключевые слова: креативные индустрии, городское развитие, креативные города, креативные кварталы, возрождение города.

Shilimbetova G.T.
**Creative industries as a driving
force of urban development**

In recent years, urban renewal ideas gained new momentum thanks to the mainstreaming of social objectives. One concept, where you can find answers to many questions of urban development is the concept of «creative cities». This concept can give a new quality and content of the measures aimed at the revival of urban areas. This concept changes the traditional concept of urban development. «Creative City» recognizes, nurtures, attracts and supports the talents so that he is able to mobilize the ideas, talents and creative ideas, the conditions for the planning and actions of people with imagination in solving the serious urban problems. The difference between the concept of the «creative city» in that it draws attention to the potential of the cultural heritage and cultural environment.

This article attempts to examine the main directions of development of creative industries and the concept of the «creative city» as the driving force of urban development.

Key words: creative industries, urban development, creative city, creative blocks, the revival of the city.

Шілімбетова Г.Т.
**Креативті индустриялар қала
дамуының қозғаушы күші
ретінде**

Соңғы жылдары қалалық жандану мәселелері әлеуметтік міндеттердің алдыңғы орынға шығуына байланысты жаңа импульске ие бола бастады. Қала дамуы бойынша көптеген сұрақтарға жауап табуға болатын тұжырымдамалардың бірі – ол «креативті қалалар» тұжырымдамасы болып табылды. Бұл тұжырымдама қалалық дамуы туралы дәстүрлі көзқарастарды өзгертеді және қалалық аймақтарды жандандыруға бағытталған іс-шараларға жаңа сапа мен мазмұн береді. «Креативті қала» талантты тұлғаларды тәрбиелейді, өзіне тартады және оларға қолдау көрсетеді, сондай-ақ маңызды қалалық мәселерді шешуде адамдардың шығармашылық қабілеттерін пайдалану арқылы ойлауына, жоспарлауына және сәйкесінше әрекет етуіне жағдайлар жасайды. «Креативті қала» тұжырымдамасының ерекшелігі оның мәдени мұра және мәдени орта әлеуетін назарға алатындығында.

Бұл мақалада креативті индустриялардың дамуының негізгі бағыттары және «креативті қала» тұжырымдамасының қалалық жанданудың қозғаушы күші ретіндегі мәнін қарастыруға талпыныстар жасалды.

Түйін сөздер: креативті индустриялар, қалалық даму, креативті қалалар, креативті кварталдар, қаланың жандануы.

**КРЕАТИВНЫЕ
ИНДУСТРИИ КАК
ДВИЖУЩАЯ СИЛА
ГОРОДСКОГО
РАЗВИТИЯ**

Креативные индустрии становятся важнейшим элементом индустрии и экономического благосостояния двадцать первого века, а креативность человека основным экономическим ресурсом [1, 2]. Креативность приобретает все большее значение в развитии общества знаний [3].

Популярность креативных индустрий обусловлена признанием того, что мир и его экономические, социальные и культурные структуры в корне изменились, в том числе под влиянием информационно-технологической революции. ЮНЕСКО определяет культурные и креативные индустрии как виды деятельности, основной целью которых является производство или воспроизведение, продвижение и распространение, а также коммерциализация культурных и художественных товаров и услуг.

ЮНЕСКО определяет культурные и креативные индустрии как деятельности основной целью которых является производство или воспроизведение, продвижение и распространение, а также коммерциализация товаров и услуг культурной и художественной деятельности.

По исследованиям компании Ernest & Young [4] в 2013 году культурные и креативные индустрии (ККИ) во всем мире принесли доход в размере 2250 млрд. долларов США и обеспечили работой 29 млн. человек (таблица 1).

Как мы видим, из данных таблицы, из всех секторов ККИ телевидение приносит наибольший доход в размере 477 млрд. долларов США по сравнению с другими секторами. В данный сектор включены телевизионное программирование, производство и вещание, в том числе кабельное и спутниковое. Данный сектор обеспечивает работой около 3,3 млн. человек. На втором месте по уровню доходности находится сектор изобразительного искусства, включающий в себя создание изобразительного искусства, музеи, деятельность в области фотографии и дизайн с уровнем дохода в размере 391 млрд. долларов США. И в данном секторе занято 6,7 млн. человек.

Развитие ККИ рассмотрено в разрезе пяти регионов мира: Европа (страны Европейского Союза, Норвегия, Швейцария, Исландия, Балканские страны, которые не входят ЕС, Турция и Россия, страны Центральной Азии как Казахстан, Узбекистан и др. не включая Израиль); Азиатско-Тихоокеанский регион, включающий страны Центральной Азии и кавказские страны

как Азербайджан, Армению и Грузию; Африка и страны Среднего Востока включая Израиль; Латинская Америка и Карибские страны (Мек-

сика, страны Южной и Центральной Америки, Карибские страны); Северная Америка (США и Канада).

Таблица 1 – Объем дохода и количество рабочих мест, создаваемые секторами культурными и креативными индустриями по всему миру в 2013 г.

Сектора ККИ	Доход, млрд. США	Количество созданных рабочих мест, ед.
Телевидение	477	3 257 000
Изобразительное искусство	391	6 732 000
Газеты и журналы	354	2 865 000
Реклама	285	1 953 000
Архитектура	222	1 668 000
Книги	143	3 670 000
Исполнительские виды искусства	127	3 538 000
Видеоигры	99	605 000
Кино	77	2 484 000
Музыка	65	3 979 000
Радио	46	502000
Итого (до вычитания двойного счета)	2 285*	31 524 000*
Итого (минус двойной счет)	2 253	29 507 000

Примечания:
 1) Источник: Cultural times: the first global map of cultural and creative industries, EY, 2015;
 2) *округленная цифра

Азиатско-Тихоокеанского регион является самым большим рынком ККИ, который приносит доход в размере 743 млрд. США, составляющий 33% от глобальной продажи ККИ и создал 12,7 млн. рабочих мест, или 43% работ от общего количества рабочих мест в сфере ККИ по всему миру. У рынка самая большая потребительская база. Лидирующие сектора ККИ в данном регионе – Tencent, ключевой игрок в индустрии видеоигр и мгновенного обмена сообщениями, который в 2013г. консолидировала доход в размере 20 млрд. США, Японский Yomiuri Shimbun лучший в мире по продажам газет, печатает 10 миллионов экземпляров в день. В 2014г. Индийская книжная индустрия стала 10-ой по величине книжного рынка во всем мире.

Европейский регион – второй по размеру ККИ рынков, с доходом 709 млрд. США (32% от глобального), обеспечивает 7,7 млн. рабочих мест (26% всех рабочих мест ККИ). Культурная экономика Европы коренится в его истории: регион пользуется уникальной концентрацией

наследия и институтов искусства. Однако Европа также остается законодателем моды на мировой арене. Например, Великобритания является лидером на рынке искусства, особенно благодаря своему современному искусству, и французская компания Publicis является ключевым игроком глобальной рекламной индустрии. Европейская культурная экономика также опирается на хорошо структурированную экосистему ККИ с наличием крупных игроков как WPP Group, Pearson, Axel Springer, Universal, Ubisoft и другие.

Северная Америка является третьим по величине ККИ рынка с доходом 620 млрд. USD (28% глобального дохода) и 4,7 млн. рабочих мест (16% от общего числа рабочих мест). Североамериканский рынок работает под ведущими игроками креативных индустрий и индустрии развлечения: является крупнейшим рынком для телевидения (182 млрд. США), фильмы (28 млрд. США) и радио (21 млрд. США). Также Северная Америка на передовом фронте цифрового преобразования, с наибольшим количеством

потребителей креативных цифровых устройств (47% цифрового распространения и дохода от общемирового объема, опережая Азию (25%) и Европу (24%)).

Экономика ККИ Латинской Америки генерирует доход в размере 124млрд. США (6% от мирового рынка ККИ) и 1,9млн. рабочих мест (7% от общего числа рабочих мест ККИ). Регион Латинской Америки и Карибского бассейна обладает богатым культурным и природным наследием, с 131 местами, внесенный в Список мирового наследия и многие латиноамериканские писатели получили мировое признание. Региональный рынок ККИ также набирает все больше тяги. Мультимедийные конгломераты, такие как Grupo Globo в Бразилии, Grupo Televisa в Мексика и Grupo Clarin в Аргентине распространяют собственные ТВ и радио программы, захватывая большие аудитории и производя свои собственные телевизионные программы.

Африка и Ближний Восток достигают 58 млрд. США в доходах (3% от общего) и 2,4млн. рабочих мест (8% от всех рабочих мест ККИ). Африканская музыка занимает центральное место в развитии популярной музыки в Северной и Южной Америке, также в Европе. Производство и просмотр фильмов являются движущей силой роста занятости в ККИ, с поразительными успехами, такими как киноиндустрия нигерии Nollywood, которая в настоящее время обеспечивает работой около 300,000 человек. Тем не менее, африканский рынок структурирован слабо и культурные товары в основном производятся все-таки неформальной экономикой, которая, как полагают, использует 547,500 человек и приносит доход в объеме 4,2 млрд. США.

Таким образом, таково общее положение на миром рынке культурной и креативной индустрии и его вклад на развитие мировой экономики.

Креативные индустрии, в первую очередь, стали движущей силой развития городов. В 1990-е годы Ч.Лэндри предложена концепция «креативного города». В его книге «Креативный город» концепция была описана как инструментарий городского новаторства, а его идеи стали основой современной парадигмы планирования городов. Города, где качество городской среды и дизайна было низким, теряли свою привлекательность и конкурентоспособность. Для преодоления этих негативных процессов потребовалось по-новому взглянуть и переоценить ресурсы и потенциал городов. Ч.Лэндри предполагает, что существует 15 основных элементов для проведения оценки, которые можно

сгруппировать на четыре группы: материальные активы; виды деятельности; отношения и восприятия; организационные проблемы. Одним из методов анализа городских активов является размышление о различных «капиталах» города, таких как капитал идентичности, финансовый капитал, отношенческий (социальный) капитал, индивидуальный человеческий капитал, коллективный человеческий капитал, капитал инструментальных знаний.

Концепция «креативного города» утверждает, что должны быть созданы необходимые условия для людей, чтобы они думали, планировали и действовали с воображением в решении, казалось бы, неразрешимых городских проблем. В «креативном городе» креативность может исходить из любого источника, будь то социальный работник, бизнесмен, ученый или государственный служащий [4].

Как видим, понятие «креативного города» включает в себя различные аспекты, но основная его идея в том, что творчество или креативность так или иначе связано с определенным местом. Это важно как для креативной экономики, так и для политики, поддерживающей творческие индустрии с одной стороны, также для развития городов и городской политики с другой стороны.

По утверждению Ч. Лэндри «креативный город» распознает, воспитывает, привлекает и поддерживает таланты так, что способен мобилизовать идеи, таланты и творческие идеи. Творческая среда – это место, которое содержит необходимые требования с точки зрения твердой и мягкой инфраструктуры для создания потока идей и изобретений. Средой может быть здание, определенная улица, город или регион. А городская политика, с этой точки зрения, становится ключевым инструментом привлечения талантливых людей и креативных индустрий.

Творческие кварталы становятся главным инструментом развития креативной экономики. Лэндри, в свою очередь, подчеркивает роль кластеризации и творческих кварталов. Кластеризация таланта, навыка и мастерства, а также инфраструктура поддержки являются центральными для развития креативной экономики и творческой среды. По его мнению: «Центральное место в каждой дискуссии по городской жизнедеятельности и процветания занимает кластеризация. А хорошо известные аргументы данного утверждения: взаимная финансовая, техническая и психологическая поддержка, повышение эффективности рынков, сводящих продавцов и покупателей; частичные

совпадения между смежными дисциплинами или доступные центры передового опыта; и стимулирование конкуренции, генерирующей «мультипликативный» эффект, синергию дополнительных транспортных развязок и перекачу ресурсов».

Ч.Лэндри подчеркивает, что прямой контакт лицом к лицу остается ключевым и предлагает некоторые «концептуальные триггеры», которые могут выступать в качестве катализаторов и мультипликаторов создания новых активов города. К ним он относит:

1. Мобильность и доступность транспорта;
2. Новые экологические принципы управления отходами с целью превращения их в ресурсы;
3. Переход от парадигмы развития города, зависимой от городской инженерной инфраструктуры к парадигме развития инфраструктуры, ориентированной на креативный город. Это означает создание мест для людей, где поддерживается связь между местами и людьми, природой и строением фабрик, а также процесс создания успешных населенных пунктов [5].

Потребность в городской регенерации стала результатом более широких социально-экономических процессов, таких как переход в постиндустриальную эру и субурбанизация, результат которых стал упадок городских промышленных центров. Благодаря креативным индустриям эти районы местом, где креативный класс стимулирует возрождение городов снизу вверх [1].

Том Флеминг понимает формирование креативных кварталов как основной и хаотичный процесс. Он считает, что заброшенные районы восстанавливаются мигрантами художниками и другими альтернативными авторами, которые используют эти районы для поиска вдохновения и доступного жилья [6]. Заброшенный район, населенный художниками, становится интересным для других членов творческого класса, которые ускоряют процессы активизации и возрождения. Поэтому этот процесс считается самоорганизующимся, и функционирует «снизу вверх» как инициатива местных жителей. Если

эта инициатива найдет поддержку в городской политике, то она может стать эффективным инструментом городского возрождения [6].

По словам Флеминга Британское правительство было одним из первых, кто признал потенциал творческого сектора. В результате обеспечения поддержки «мягкой» и «твердой» инфраструктурой в британских городах ускорилось создание креативных кластеров в районах, которые начинали частично восстанавливаться с помощью инициаторов. Основной стратегией возрождения городских районов стало стимулирование культурного потребления.

Основными условиями для развития креативных кварталов являются: доступное жилье, жизнь социальной общности, живое культурное событие, нечеткие границы между местами работы и отдыха – образ жизни 24/7, близость институтов ориентированных на обучение, неформальный нетворкинг и т.д. [7].

Соединяя эти условия в трех основных измерениях жизни любой окрестности, можно сказать, что основу любого креативного квартала составляют:

Пространство или место – следуя примеру креативного города;

Экономика – в виде креативных отраслей, следуя специализированным способам обмена, воздействия и коммуникации;

Люди, то есть члены креативного класса, социальный и культурный капитал, социальный нетворкинг и т.д.

Таким образом, креативные индустрии являются одним из секторов, которые несут большой вклад в развитие национальной и мировой экономики. Развитие сектора креативных индустрий города, креативных кластеров, адаптация парадигмы «креативного города» в городской политике стимулирует создание новых рабочих мест, нового качества занятости и потребления, нового качества жизни города. На наш взгляд, идеи креативного города могут найти широкое применение и в г. Алматы, что позволит возродить образ Алматы, как культурной столицы Казахстана.

Литература

- 1 Флорида Р. «Креативный класс: люди, которые меняют будущее». Пер. с англ. – М.: Издательский дом «Классика XXI», 2005. – 421 с.
- 2 Bianchini F. Cultural planning for sustainability. Kalmar: The Swedish Urban Environmental Council, 1999.
- 3 Kozina J. Exploring creativity, creative class and its living environment – the case of Slovenia, Creative industries in the periphery. Creative regions in Central and Eastern Europe: challenges and opportunities, Second Research Seminar of the Regional Studies Association Research Network «Creative Regions in Europe Challenges and Opportunities», Poznan, 21st-22nd September 2011.
- 4 Доклад «Cultural times: the first global map of cultural and creative industries», EY, 2015. Режим доступа URL: [http://www.ey.com/Publication/vwLUAssets/ey-cultural-times-2015/\\$FILE/ey-cultural-times-2015.pdf](http://www.ey.com/Publication/vwLUAssets/ey-cultural-times-2015/$FILE/ey-cultural-times-2015.pdf) дата обращения к источнику 22.03.2016
- 5 Лэндри Ч. Креативный город. – Перевод с англ. – М: Классика-XXI, 2006. – 399 с.
- 6 Study «Potentials of creative urban regeneration – Spatial distribution of creative industries», IPoP, Inštitute za politike prostora, Ljubljana, November 2011. // http://www.creativecitiesproject.eu/en/doc_download/Other-Documents-file/22-11-2011/Potentials_of_Creative_urban_regeneration.pdf дата обращения к источнику 22.03.2016.
- 7 Bell D., and Jayne M. City of quarters: urban villages in the contemporary city. London: Ashgate, 2004.

References

- 1 Florida R. «Creative class: people who change the future.» Trans. from English. – М.: «Classic XXI» Publishing House, 2005. – 421 p.
- 2 Bianchini F. Cultural planning for sustainability. Kalmar: The Swedish Urban Environmental Council, 1999.
- 3 Kozina J. Exploring creativity, creative class and its living environment – the case of Slovenia, Creative industries in the periphery. Creative regions in Central and Eastern Europe: challenges and opportunities, Second Research Seminar of the Regional Studies Association Research Network «Creative Regions in Europe Challenges and Opportunities», Poznan, 21st-22nd September 2011.
- 4 Report of the «Cultural times: the first global map of cultural and creative industries», EY, 2015. Access mode URL: [http://www.ey.com/Publication/vwLUAssets/ey-cultural-times-2015/\\$FILE/ey-cultural-times-2015.pdf](http://www.ey.com/Publication/vwLUAssets/ey-cultural-times-2015/$FILE/ey-cultural-times-2015.pdf) reference to the source of the date 22.03.2016
- 5 Lendri. Creative City. – Translated from English. – Moscow: Klassika-XXI, 2006. – 399 p.
- 6 Study «Potentials of creative urban regeneration – Spatial distribution of creative industries», IPoP, Inštitute za politike prostora, Ljubljana, November 2011. // http://www.creativecitiesproject.eu/en/doc_download/Other-Documents-file/22-11-2011/Potentials_of_Creative_urban_regeneration.pdf дата обращения к источнику 22.03.2016.
- 7 Bell D., and Jayne M. City of quarters: urban villages in the contemporary city. London: Ashgate, 2004.

Утебаева Н.М.

**Қазақстан Республикасындағы
екінші деңгейлі банктердің
жиынтық несиелік портфелінің
талдауы**

Қазіргі таңда экономиканың нақты секторы Қазақстан экономикасының өсуінің негізгі көзі. Қарыз қаражаттарын пайдалану негізгі қорларды жаңарту, айналым қаражатын толықтыру, технологиялық процесті ұстап тұру және т.б. үшін ақшалай қорларға сұраныстарды қамтамасыз ету мақсатында агенттердің экономикалық өсуінің өмірлік қажетті қалпы болып табылады. Осыған байланысты Қазақстанның банктік секторы және отандық экономиканың нақты секторының дамуындағы оның рөлі туралы талдау жүргізілді.

Жиынтық несиелік портфеліне ретроспективті талдау және әсіресе дағдарыс кезіндегі жалпы үрдістері өзгерістер анықталды. Сондай-ақ, тікелей банктік несиелеу көлемі өнеркәсіптік секторлар бөлінісіндегі нақты сектор бойынша қаралды. Банк секторының дамуын болжамды талдау, несиелік беру және тұтастай алғанда ақша-кредит саясаты негізіне жататын банк секторының түпкілікті даму тенденциялары анықталды. Болжам макроэкономикалық көрсеткіштер ретінде ЖІӨ-нің және ақша массасы, инфляция, валюта бағамы сияқты маңызды көрсеткіштерді қамтиды және олардың өзара байланысын және банктік сектордың несиелік портфельге әсерін қарайды.

Түйін сөздер: қаржы, қаржы тұрақтылығы, ЕДБ несиелік портфелі, нарықтардың құбылмалылық жағдайлары.

Utebaeva N.M.

**An analysis of the combined
credit brief-case of bank is the
second level in Republics of
Kazakhstan**

In recent years, urban renewal ideas gained new momentum thanks to the mainstreaming of social objectives. One concept, where you can find answers to many questions of urban development is the concept of «creative cities». This concept can give a new quality and content of the measures aimed at the revival of urban areas. This concept changes the traditional concept of urban development. «Creative City» recognizes, nurtures, attracts and supports the talents so that he is able to mobilize the ideas, talents and creative ideas, the conditions for the planning and actions of people with imagination in solving the serious urban problems. The difference between the concept of the «creative city» in that it draws attention to the potential of the cultural heritage and cultural environment.

This article attempts to examine the main directions of development of creative industries and the concept of the «creative city» as the driving force of urban development. There are given the data on the dynamics of the revenue in the industry and dynamics, they create jobs. Made a short review of the development of cultural and creative industries, at the regional level by countries of the world.

Key words: creative industries, urban development, creative city, creative blocks, the revival of the city.

Утебаева Н.М.

**Анализ совокупного кредитного
портфеля банка второго
уровня в Республике Казахстан**

На сегодняшний день реальный сектор экономики является основным источником экономического роста Казахстана. Использование заемных средств является жизненно необходимой нормой для экономического роста агентов в целях удовлетворения спроса на денежные ресурсы для обновления основных фондов, пополнения оборотных средств, поддержания технологического процесса и т.п. Ретроспективный анализ совокупного кредитного портфеля показал общие тенденции изменений, объемы банковского кредитования в кризисные периоды. Автором рассматриваются такие важные макроэкономические показатели, как ВВП, денежная масса, инфляция, валютный курс, и их взаимосвязь и влияние на кредитный портфель банковского сектора.

В данном анализе показаны перспективы дальнейшего развития банковского сектора, сделан прогноз по росту кредитного портфеля с учетом объектов кредитования.

Ключевые слова: финансы, финансовая стабильность банка, кредит, кредитный портфель БВУ, условия волатильности рынков.

**ҚАЗАҚСТАН
РЕСПУБЛИКАСЫН-
ДАҒЫ ЕКІНШІ
ДЕҢГЕЙЛІ БАНКТЕРДІҢ
ЖИЫНТЫҚ НЕСИЕЛІК
ПОРТФЕЛІНІҢ
ТАЛДАУЫ**

Банк секторы елдің экономикалық дамуында маңызды рөл атқарады. Бұл рөл айтарлықтай негізгі қорларды жаңғырту капитал үшін инвестиция, сондай-ақ дағдарысты еңсеруге және тұрақты экономикалық өсуге қол жеткізу мақсатында талабы экономиканың нақты, уақытша бос қаражатты үздіксіз қозғалысының орнына құру қабілеті анықталады.

Экономикадағы банк секторының рөлі туралы айта келіп, ол елдің ЖІӨ банк заемдары үлесінің төмендеуін атап өткен жөн. 2015 жылдың алдын ала қорытындысы бойынша бұл көрсеткіш дағдарысқа дейінгі 2005-ден төмен. Бұл төмендеуі девальвация процестерді, қаржыландыру жетіспеушілігі, жұмыс істемейтін заемдардың өсуі, басқа да көптеген экономикалық және саяси факторлар сыртқы міндеттемелерін қамтуы көптеген сыртқы және ішкі факторларға байланысты болып табылады. Несие портфельдің әр тараптандыру үлесін төмендеуіне сапалық көрсеткіштері экономикаға әлсіз және теңгерімсіз несиелендіруді жатқызуға болады.

Негізгі капиталға қатысу банктік несиелендірудің қаржыландыру инвестициялардың көзі ретінде өте төмен болып табылады және 5-6% тәртібін болып табылады. Жылдық инвестициялық артады мөлдір көлемі, 2015 жылы ол 7 трлн. теңге. 1-суретте көрсетілгендей шамамен 18-22% – Негізінен, компания, оның үлесі жалпы инвестиция, сондай-ақ сол уақытта 2015 жылы 58%-ға дейін өсті, жыл сайынғы мемлекеттік субсидиялар үлесі бір деңгейде өзгеріп отырады өз қаражатын, пайдаланады.

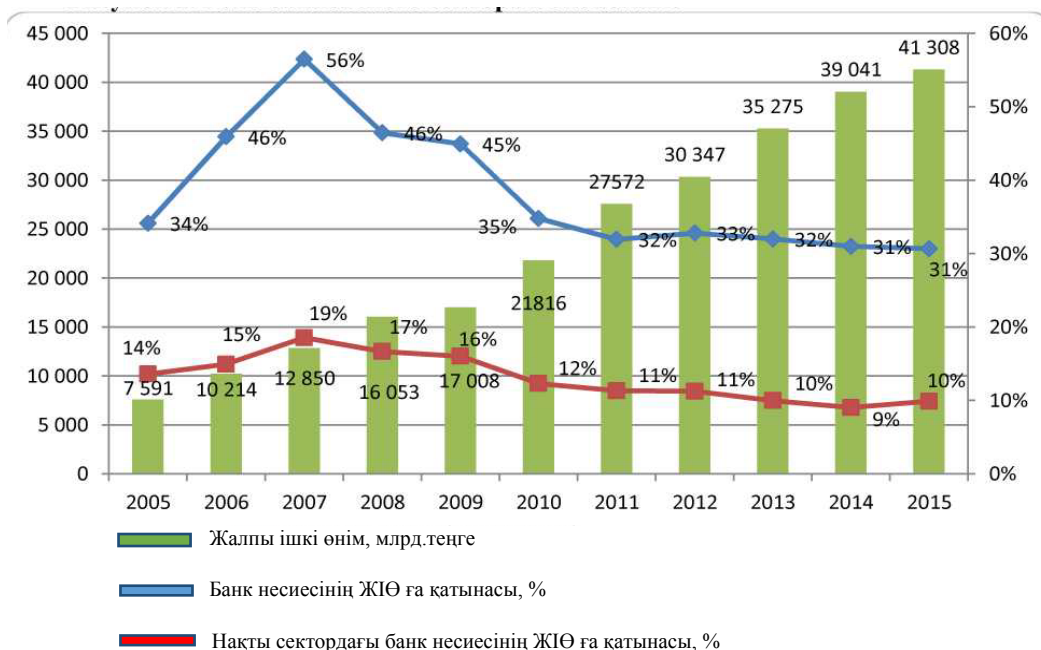
2005 жылдан бастап 2015 жылға дейінгі кезеңде банктер шығарған экономикаға несиелердің көлемі, 75,7 млрд. теңге. Ипотекалық несиелендіру дағдарыс салдарынан қарыздардың жалпы көлемін қысқарту бірнеше жыл өткен соң, 2011 жылдан бастап, банктік заемдар өсу оң динамикасы болды. 2015 жылдан бастап байқалады мұнай өндіріс орындарына дағдарысқа тікелей қысқа-орта мерзімді несиелендірудің төмендеуі әсер ететін, өз түзетулер енгізеді.

Берілген несиелердің несиелендіру портфелі негізінен сауда және қызмет, тауар айналымының жоғары үлесі сипатталады өндірістік емес секторының арттыру концентрациясын, бөлінген және жылдам және жоғары оралады тарту, бірақ

түпкі өнім құруға қатыспайды және нақты ЖІӨ ұлғайтуға емес.

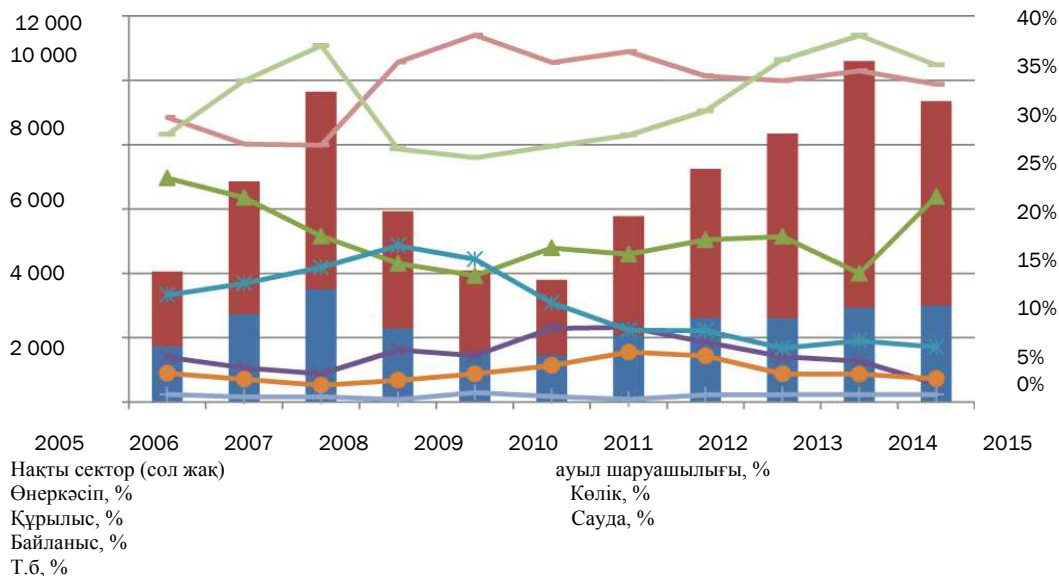
Нақты секторды несиелендіру үлесі негізінен, ипотекалық несиелендірудегі ипотекалық дағдарыстан кейін құрылыс саласындағы қарыз қысқаруына, 2015 жылы 32,1% -ға дейін, 2005

жылы 42,8% дейін төмендеді. Бұл талдау 2-суретте көрсетілгендей, нақты өнеркәсіп секторы, ауыл шаруашылығы, құрылыс, және атап айтқанда, көлік және байланыс, нақты экономиканы қызметтер секторын енгізуді қамтиды.

Дереккөз: ҚР Ұлттық банкі, АӨҚО РА

1-сурет – Экономикадағы банк секторының рөлі

2-сурет – Екінші деңгейлі банктердің несиелеу динамикасы, млрд.тенге

Дереккөз: ҚР Ұлттық банкі,

Теңгемен орташа пайыздық мөлшерлемелер несиелер көлеміндегі өзгерістерге сәйкес қарыз қаражаты сұраныстың сәйкес циклі өзгерді. Дағдарыс кезінде банктер, орнына қарыз алушылар борыштық пайыздық жүктемені жеңілдету үшін, сол арқылы да жоғары құны бойынша қарыз беруге экономикалық агенттер мәжбүрлейтін, берілген заемдар бойынша пайыздық ставкаларды арттыру. Банктер пайыздық маржа үшін ең тартымды сектор өндірістік емес сала (16,6%) және сауда (12,6%) болып табылады. Оның арқасында жоғары ауыл шаруашылығы тәуекелдерге ауыл шаруашылығы бойынша орташа бағамы бірге байланыс секторының (11,2%) құрылыс (12,4%) кейін 13,2%, көлік (11,5%) және өнеркәсіп болып табылатынын.

Кезеңнің соңында банктердің жиынтық несиелік портфелін ұлғайтуды жалғастыруда. 2008-2009 жылдардағы ипотекалық дағдарыс, алдағы 3 жылда портфелінің тоқырауды зардап шеккен 2015 жылы мұнай өндіру қайта дағдарыс және біздің бағалауымыз бойынша, «Авто дүмпуі» девальвация 2015-2016 жылдар арасында, сондай-ақ, кезеңде несиелер портфелінің өсуіне теріс әсерін тигізеді 2016-2020 жылдар арасында. Жұмыс істемейтін қарыздардың жоғары деңгейде қамтамасыз ететін банктердің несиелік қызметі туралы көптеген жағымсыз және тұрақсыздандыру әсері. Бұл жағдайларда, проблемаларды шешу тұтастай алғанда қаржы секторын одан әрі дамыту үшін маңызды фактор болып табылады. 2012 жылы, осындай берешекті қайта құрылымдау ретінде құралын пайдалану әлеуетін сарқып банктердің активтерінің сапасын жақсарту үшін, орнында бірнеше тетіктерін енгізілді: АҚ-ның проблемалық активтерді сату «Проблемалық несиелер қоры» және еншілес компаниялары бас банктің күмәнді және үмітсіз активтерін сатып банктердің, сондай-ақ шарттар банктер үшін қосымша салық міндеттемелерін

жоқ, 2015 жылдың соңына дейін үмітсіз борыштар кешірімек. Осы іс-шаралар 2015 жылдың соңында жиынтық несиелер портфелінің мерзімі өткен кредиттердің көлемі 7,3% дейін төмендеді, ал 2009 жылдың деңгейіне сәйкес.

Проблемалық қарыздарды азайту үшін Мемлекет басшысының тапсырмасы бөлігі істемейтін несиелер азайту үшін Үкіметпен бірлесіп, 2016 жылдың 1 қаңтарынан 2015 жылы 15%-ға дейін және 10%-ға дейін жұмыс көп Ұлттық банк деңгейі ретінде банктерге атқарылған және олардың көлемінің одан әрі өсуіне жол бермеу жөнінде шаралар қабылдауға болатын жұмыс істемейтін несиелер азайту үшін бағалау және бақылау іс-шаралар жөніндегі комиссия құрылған проблемалық қарыздарды азайту жөніндегі іс-шараларды мониторинг және үйлестіруді қамтамасыз ету. Әрі қарай 10% жұмыс істемейтін қарыздар ең жоғарғы шекпен негізінде 2016 жылдың 1 қаңтарынан банктер үшін пруденциалдық реттеуші стандартты болжамды енгізумен кредиттік портфельдерінің сапасын жақсарту үшін. Бірақ бұл стандарттың талаптарына несиелер портфелін келтіру үшін қажетті уақыт ұзындығы ескере отырып, ол 2018 жылдың 1 қаңтарына дейін кейінге қалдыруға шешім қабылданды.

Дәстүрлі елдің қаржы жүйесінің басым сегменті болып табылады банк секторы, 35 коммерциялық банктердің тұрады және банктер, банктік емес конгломераттарының үстемдік сипатталады. Сондықтан, банк секторының жиынтық активтерінің шамамен 59,2% және акцияларының жиынтық несиелер портфелінің 63,4% -ын құрайды («Сбербанк» АҚ қоспағанда) банк конгломераттарының мүшелері, 1-кестеде көрсетілгендей 2016 жылдың 1 қаңтарынан 5 банктерінің үлесі ретінде 69,2%-ға дейін несиелер істемейтін.

1-кесте – Жоғарғы – 5 банктердің активтер көлемі бойынша несиелер портфелінің нарықтығы үлесі

№	Банк	Мың теңге активтер. Теңге	Мың несиелер портфелі. Теңге	Несиелер портфелінің нарықтық үлесі, %
1	«Қазкоммерцбанк» АҚ	5 051 837 273	3 972 117 942	25,5
2	АҚ «Қазақстан Халық Банкі»	4 053 885 722	2 279 303 125	14,7
3	АҚ «Цеснабанк»	1 939 194 777	1 536 112 065	9,9
4	АҚ «Сбербанк»	1 596 599 552	1 093 934 771	7
5	АҚ «Банк ЦентрКредит»	1 440 498 528	984 501 676	6,3
	Барлығы	14 082 015 853	9 865 969 579	63,4

Дерек көзі: Қазақстан Республикасының Ұлттық Банкі

2012 жылдан бастап 2014 жылға дейінгі кезеңде экономиканың нақты секторында үздік 5 банктердің кредиттік портфельдерін талдадық. Банктердің жиынтық несиелік портфеліндегі нақты секторындағы орташа үлесі шамамен 32% -ды құрайды. Жоғарғы 5 банктердің орташа үлесі концентрациясын және жүйе құраушы банктер деректер қаржылық тұрақтылығын нақты секторының тәуелділігін көрсететін, бұл 21% құрайды.

2014 жылдың қорытындысы бойынша ең көп салалы портфель өндірістік емес іс жүзінде киім үшін өңдеуші секторының қатынасы «Казкоммерцбанк» АҚ-ның несиелік портфелі. Осыған ұқсас динамика «Цеснабанк АҚ және» Сбербанк көрсетеді. 2014 жылдың 3-тоқсанының соңына дейін нақты секторында «Қазақстан Халық Банкі» АҚ несиелік портфелінің үлесі банк табыстылығының жоғары деңгейін түсіндіреді айналасында 23% болып табылады. Соңында, өндірістік активтерін дамытуға «Банк ЦентрКредит» рөлі істемейтін несиелердің сомасын азайту арқылы 2014 жылдың қорытындысы бойынша аздап төмендеді жиынтық несиелік портфелінің, 30% -ға дейін орта есеппен азаяды. Барлық дерлік жоғарғы 5 банктердің секторларының тұрғысынан, құрылыс экономиканың коммерциялық және өнеркәсіптік, ауыл шаруашылығы және тау-кен, екі секторларын үлестіреміз. Жалпы алғанда, қарауында банктердің кредиттік портфельдерінің құрылымын талдай отырып, белгілі бір салаларында банктің мамандануын атап өтуге болады. «Казкоммерцбанк» өзге де

металл емес минералды өнімдер өндіру (2012 жылға арналған несиелік портфелінің 5,9% орташа жылдық – 2014) сияқты химия өнеркәсібі, онда секторына несиелік қоржынын концентраттары; Ауыл шаруашылығында (5,9%) және (2,1%) – «Қазақстан Халық Банкі». – 2015 жылдарға 2010 АҚ «Банк ЦентрКредит» орташа портфелі. мұнай және газ (2%) және азық-түлік (5,2%), өнеркәсіп, ауыл шаруашылығы (4,4%) және өңдеу (6,4%) сияқты салаларда ең әртараптандырылған болып табылады. 12,2% және 15,3% тиісінше, және ауыл шаруашылығы – – 10,5%, және 8,6 «Цеснабанк» АҚ және «Сбербанк», өндіріс несиелендіру ірі көлеміндегі саланың ұқсас мағынасы кредиттік портфельдерінің әртараптандыру олардың несиелік портфелінің жиынтық сомасының тиісінше%.

Қорыты келе, соңғы жалдары біздің мемлекетіміздің тұтас алғанда қаржы жүйесі, соның ішінде екінші деңгейлі банк секторы әлемдік қаржы дағдарысының салдарларын сезінуде. Қазақстандық банк жүйесінің сыртқы нарыққа жоғары тәуелділігі байқалды. Екінші деңгейлі банктердің қарыз портфелінің несиелік тәуекелдері өсті, бұл банктердің үлкен шығынына әкелді және мемлекеттің банк секторы және бүкіл экономикасының даму тұрақтылығына қауіп төндірді. Қалыптасқан жағдайларда екінші деңгейлі банктер үшін базалық технологияларды жетілдірудің жаңа жолдарын іздестіру технология қажеттілігін туындады. Осы мақсатта несиелік нарығының даму мүмкіндіктері және қатерлерін, күшті және әлсіз тараптарын саралай отырып, несиелік саясатын дұрыс бағалау және жетілдіру қажет.

Әдебиеттер

- 1 Қазақстан Республикасындағы банк секторының жиынтығы 2016ж//АҚ «Рейтинг агенттігінің өңірлік қаржы орталығы Алматы қаласы» мақаласы
- 2 www.nationalbank.kz
- 3 www.stat.kz.
- 4 www.kase.kz

References

- 1 Analysis of bank sector in Republics of Kazakhstan 2016//is the article of propulsion MODULE the «Rating agency of the Regional financial center of Almaty city «
- 2 www.nationalbank.kz
- 3 www.stat.kz.
- 4 www.kase.kz

Альдибаева М.
**Основы межбюджетного
регулирувания**

В данной статье проанализированы особенности бюджетного планирования в рамках межбюджетных отношений и выявлено, что вне зависимости от типа экономической системы решение проблемы финансового выравнивания практически полностью является компетенцией органов управления областей, а сами задачи входят составной частью в проблематику бюджетного и налогового планирования на разных уровнях. В отношении увеличения дифференциации местных органов по уровню доходов следует отметить, что, во-первых, как правило, наибольшие налоговые доходы на душу населения сосредоточены в городах, в которых и расходные потребности на душу населения существенно выше за счет более развитой социальной и инженерной инфраструктуры, необходимости предоставления широкого набора бюджетных услуг по сравнению с сельскими муниципалитетами. Во-вторых, субъект имеет возможность осуществлять изъятие и последующее перераспределение части налоговых доходов наиболее обеспеченных муниципальных образований в рамках фондов финансовой поддержки муниципалитетам с низким уровнем социально-экономического развития.

Ключевые слова: бюджет, межбюджетные отношения, уровни бюджета.

Альдибаева М.
Basics of budgetary control

In this article features of budgetary planning within the interbudget relations are analysed and it is revealed that regardless of type of an economic system the problem resolution of financial equalization almost completely is competence of governing bodies of areas, and tasks enter a component a perspective of a budgetary and tax planning on different level. With regard to increasing the differentiation of local authorities in terms of income it should be noted that, firstly, as a rule, the greatest tax revenues per capita are concentrated in cities, where and supplies per the needs of the population is much higher due to more developed social and engineering infrastructure, the need to provide a wide range of public services compared to rural municipalities. Secondly, the subject has the ability to carry out the seizure and the subsequent redistribution of the tax revenues of the wealthiest municipalities in the funds of financial support to municipalities with low levels of socio-economic development.

Key words: budget, interbudget relations, budget levels.

Альдибаева М.
**Бюджетаралық реттеудің
негіздері**

Бұл мақалада бюджеттік жоспарлау ерекшеліктеріне талдау жүргізілген. Бюджетаралық қарым-қатынастар шеңберінде бюджеттік жоспарлау ерекшеліктері қарастырылған және экономикалық жүйенің типіне қарамастан қаржылық теңестіру мәселесін шешу облыстық басқарма органдарының құзіретінде, бұл міндеттер әр түрлі деңгейдегі бюджеттік және салықтық жоспарлау мәселесінің құрамдас бөлігі болып табылды. Табыс деңгейін көтеру бойынша жергілікті органдарды дифференциациялауды ұлғайтуға қатысты біріншіден жан басына шаққандағы салықтық табыстың басым бөлігі қала тұрғындарына бағытталған, әлеуметтік және инженерлік инфрақұрылымының дамуына қарай жан басына шаққандағы қажеттілік шығындары жоғары болып келеді. Бюджеттік қызмет көрсету кешенін ұлғайту қажет. Екіншіден, салықтық табысты алу және қайта бөлуді субъектілер жүзеге асыра алады. Екіншіден, пәндік әлеуметтік-экономикалық даму деңгейі төмен ұстама және муниципалдық қаржылық қолдау қорына бай муниципалитеттер салық түсімдерінің кейінгі қайта бөлуді жүзеге асыруға мүмкіндігі бар.

Түйін сөздер: бюджет, бюджетаралық қатынастар, бюджет деңгейі.

ОСНОВЫ МЕЖБЮДЖЕТНОГО РЕГУЛИРОВАНИЯ

В основе межбюджетного регулирования лежит механизм, реализующий на практике функции и принципы бюджетной системы и бюджетной политики в условиях необходимости повышения эффективности межбюджетных отношений на основе норм бюджетно-налогового права (рис. 1).

Рисунок 1 – Механизм межбюджетного регулирования

*Примечание – разработано автором

Субъектами межбюджетного регулирования являются органы власти, которые осуществляют свои функции в целях обеспечения бюджетов средствами для исполнения возложенных на них полномочий и повышения качества управления финансами на подведомственных им территориях. Объектом выступают доходы и расходы бюджетов и возникающие вследствие их регулирования финансовые потоки в форме отчислений от налогов, предоставления финансовой помощи, взаимных расчетов между бюджетами на субрегиональном и межмуниципальном уровнях.

Цели межбюджетного регулирования по масштабности и долговременности их достижения рассматриваются как тактические и стратегические. Тактические цели направлены на достижение сбалансированности бюджетной системы, выравнивание бюджетной обеспеченности, обоснование целевых ориентиров при формировании расходов и осуществлении бюджетных расходов. К стратегическим целям межбюджетного регулирования относятся повышение качества жизни населения на основе предоставляемых бюджетных услуг, достижение устойчивой динамики экономического роста и создание равных условий для их развития.

Достижение целей межбюджетного регулирования осуществляется через реализацию функций планирования, прогнозирования, организации и координации, контроля и мониторинга [1].

Функция планирования реализуется через определение конкретных направлений распределения средств между местными бюджетами на основе соответствующих бюджетно-финансовых нормативов, установление гарантированного объема доходов муниципалитетам с низким уровнем социально-экономического развития и т.д. Функция организации и координации заключается в непосредственном осуществлении процесса межбюджетного регулирования на различных уровнях бюджетной региональной системы. Функция контроля и мониторинга проявляется в отслеживании правильности, своевременности и соблюдении установленных пропорций при перечислении средств между бюджетами, установлении контроля за целевым использованием бюджетных средств, применении санкций при нарушении норм бюджетного законодательства.

Методы межбюджетного регулирования направлены на сглаживание асимметрии в развитии муниципальных образований и представлены финансово-экономическими и организационными методами. К финансово-экономическим методам относятся нормирование расходных потребностей, распределение финансовой помощи, установление нормативов отчислений от налоговых платежей, расчет коэффициентов, учитывающих удорожание стоимости бюджетных услуг, и пр. Организационные методы реализуются через комплекс мер административного характера, обеспечивающих межбюджетные взаимодействия на субрегиональном и межмуниципальном уровне региональной бюджетной системы.

Бюджетный механизм используется для воз-

действия на конкретные отрасли экономики через:

- 1) формы организации отношений в бюджетной сфере;
- 2) методы концентрации бюджетных средств;
- 3) принципы расходования бюджетных средств;
- 4) объем средств бюджета, которые используются государством, регионами, органами местного самоуправления.

В структуре бюджетного механизма определены три звена:

- 1) концентрация денежных средств в бюджеты различных уровней;
- 2) использование денежных средств бюджета юридическими и физическими лицами;
- 3) распределение бюджетных средств между бюджетами различных уровней.

Данные звенья бюджетного механизма функционируют при взаимодействии методов, способов, условий, объемов, движений бюджетных средств. Выделяют следующие блоки бюджетного механизма:

- 1) блок планирования и прогнозирования бюджета;
- 2) блок исполнения бюджета;
- 3) блок бюджетного контроля.

Каждый из вышеперечисленных блоков имеет свои собственные специфические методы, и с их помощью решаются поставленные задачи и достигаются желаемые

- 5) метод балансов и др.[2]

Бюджетный механизм выполняет функцию обеспечения финансовыми ресурсами, функцию использования финансовых ресурсов и функцию регулирования социально-экономических процессов в государстве. Функции обеспечения финансовыми ресурсами и их использования непосредственно связаны с функцией регулирования. Регулятивный процесс одновременно также означает обеспечение финансовыми ресурсами и их использования.

Функционирование бюджетного механизма определяется количественными и качественными характеристиками. Количественная характеристика бюджетного механизма определяется объемом финансовых ресурсов, что мобилизуются и используются бюджетной системой для выполнения целей и задач, очерченных бюджетной политикой. А качественная характеристика показывает технологию формирования и использования финансовых ресурсов с применением бюджетных инструментов (ставки, нормы, сроков, санкции, стимулов и т.д.) с це-

лью обеспечения выполнения количественных характеристик. Организационное строение бюджетного механизма, по нашему мнению, имеет трехуровневую структуру. На первом (определяющем) уровне действуют методы бюджетного механизма. Функционирования бюджетной системы на втором уровне обеспечивают бюджетные инструменты, а на третьем уровне действуют рычаги бюджетного механизма.

Методы бюджетного механизма выступают как средства влияния на процесс формирования оптимального объема ресурсов бюджета и их наиболее экономного размещения и использования. Они включают такие элементы, как бюджетное прогнозирование и планирование, налогообложение, финансирование, бюджетное регулирование и бюджетный контроль.

Инструменты бюджетного механизма – это средства, которые применяются для выполнения задач, предусмотренных бюджетной политикой. Они указывают на экономическое содержание отдельной совокупности бюджетных отношений таких, как бюджеты разных уровней, перспективное, текущее и оперативное бюджетное планирование, различные виды налогов и сборов, бюджетные нормы и нормативы, бюджетные стимулы и межбюджетные трансферты, формы и методы бюджетного контроля и т.д. Инструменты бюджетного механизма тесно связаны между собой. Каждый инструмент порождает определенное экономическое нагружение и имеет объективные пределы применения. Поэтому расширение действия одних инструментов за счет ограничения действия других может негативно повлиять на функционирование бюджетного механизма в целом.

Рычаги бюджетного механизма действуют в пределах бюджетного инструмента. С их помощью осуществляется стимулирование или ограничения влияния на процесс формирования и использования финансовых ресурсов. К ним относятся методы и методология бюджетного планирования и прогнозирования, определение налоговой базы, объектов налогообложения и налоговых ставок, ставки заработной платы, стипендий и нормы расходов, штрафы и льготы, ревизия, аудит, мониторинг и т.д. Рычаги бюджетного механизма вытекают из бюджетного инструмента и конкретизируют его функционирование в бюджетном механизме.

Диапазон действия методов, инструментов и рычагов бюджетного механизма ограничен бюджетным законодательством.[3]

Рычаги бюджетного механизма действуют

в пределах бюджетного инструмента. С их помощью осуществляется стимулирование или ограничения влияния на процесс формирования и использования финансовых ресурсов. К ним относятся методы и методология бюджетного планирования и прогнозирования, определение налоговой базы, объектов налогообложения и налоговых ставок, ставки заработной платы, стипендий и норм расходов, штрафы и льготы, ревизия, аудит и мониторинг. Рычаги бюджетного механизма вытекают из бюджетного инструмента и конкретизируют его функционирование в бюджетном механизме.

Целенаправленное воздействие бюджетного механизма на процесс формирования ресурсов бюджетов различных уровней и их наиболее рациональное размещение и использование обеспечивается вертикальной и горизонтальной координацией его элементов. Вертикальная координация осуществляется с помощью элементов высшего уровня (методов бюджетного механизма), разнесенных по элементам низшего уровня (инструментах бюджетного механизма), которые непосредственно конкретизируют их действенность за определенными элементами механизма (рычаги бюджетного механизма). Горизонтальная координация, что обеспечивается саморегулирующейся настроенностью каждого элемента на выполнение только свойственного ему нагрузки, согласовывает действия непосредственно не связанных между собой элементов бюджетного механизма по вертикальным уровням и элементам, принадлежащих к разным вертикальным уровням.

Бюджетный механизм включает комплексное взаимодействие бюджетных методов, бюджетных средств и бюджетных рычагов, с помощью которых определяются оптимальные параметры формирования финансовых ресурсов бюджетов различных уровней и максимальная эффективность их размещения и использования для обеспечения социально-экономического развития общества. Функционирование только одного бюджетного механизма не может обеспечить оптимального объема формирования ресурсов бюджетов различных уровней и их рационального использования, эффективность функционирования бюджетного механизма может быть достигнута за согласованного взаимодействия всех составляющих хозяйственного механизма

Межбюджетные взаимодействия получают свое выражение в движении финансовых потоков между соответствующими бюджетами,

а именно: восходящими потоками в форме налоговых платежей, субвенций (отрицательных трансфертов) и прочих поступлений; нисходящими потоками в форме отчислений от налогов в соответствии с утвержденными нормативами, дотаций, субвенций, субсидий и прочих в нижестоящие бюджеты.

Под бюджетной политикой, понимается политика, направленная на реализацию собственных целей и задач республиканского бюджета, а также целей и бюджетов нижестоящих уровней, с учетом имеющих место финансовых взаимодействий в форме налогов, субвенций и финансовой помощи.

Специфика бюджетной политики на местном уровне определяется, во-первых, наличием двухуровневой системы бюджетов муниципальных образований, возникшей в русле административной реформы для обеспечения самостоятельности и самодостаточности городских и сельских поселений;

во-вторых, установлением единых методических подходов к формированию доходной и расходной части местных бюджетов в целях выравнивания бюджетной обеспеченности муниципальных образований;

в-третьих, возможностью достижения высокого качества, социально значимых услуг для определенных категорий населения вследствие максимальной близости органов власти к потребителям соответствующих бюджетных услуг [4].

Целью бюджетной политики является обеспечение финансовыми ресурсами бюджетов муниципалитетов, необходимых для реализации их полномочий, закрепленных бюджетным законодательством, в направлении достижения социально-экономического эффекта, определяемого степенью удовлетворения потребностей населения и хозяйствующих субъектов в бюджетных услугах.

В зависимости от стратегической направленности межбюджетного регулирования, лежащего в основе бюджетной политики, следует различать сдерживающую и стимулирующую бюджетную политику.

Стимулирующая бюджетная политика представляет собой систему мер, побуждающую органы власти всех уровней бюджетной системы к активизации деятельности, направленной на увеличение собственной доходной базы и, на этой основе, достижение целей и приоритетов социально-экономического развития страны и ее территорий. Тем самым стимулирующая бюджетная политика дает возможность форми-

ровать финансовые ресурсы не только для удовлетворения воспроизводственных потребностей любого системного бюджетного образования, но и для его развития.

Практический аспект стимулирующей бюджетной политики имеет широкий спектр функциональных проявлений, а именно: 1) способность уравнивать разнонаправленные финансовые интересы бюджетов всех уровней за счет экономически обоснованного набора мер в рамках межбюджетных взаимодействий (дополнительные нормативы отчислений по налогам, финансовая помощь и т.д.); 2) способность обеспечивать заинтересованность каждого конкретного бюджета в формировании собственной доходной базы вне межбюджетных взаимодействий (самостоятельность в выборе источников дохода, установлении налоговых ставок, порядка исчисления и уплаты, а также льгот по налогам, самостоятельность в расходовании бюджетных средств нецелевого характера и т.д.).

В реализации стимулирующего характера бюджетной политики четко прослеживается республиканский аспект, определяемый особенностями финансовых взаимодействий между регионом и муниципальными образованиями по поводу дополнительных налоговых отчислений и финансовой помощи. Стимулирующий аспект данных межбюджетных взаимодействий может быть реализован через экономически обоснованную систему мер, нацеленную на эффективное использование бюджетных средств и достижение наилучшего социально-экономического эффекта в бюджетных отношениях.

Цели и задачи бюджетной политики определяют содержание бюджетного регулирования, под которым следует понимать деятельность, связанную с разработкой и реализацией органами власти управляющих воздействий на различных уровнях бюджетной системы.

Бюджетное регулирование затрагивает все формы регулирующей деятельности государства в бюджетной сфере: распределение доходных и расходных полномочий между бюджетами различных уровней, налоговое регулирование во всех его проявлениях, регулирование экономики социальной сферы и т. д. При этом современные реалии межбюджетных отношений вынуждают уделять особое внимание применяемым в государстве методам и инструментам межбюджетного регулирования.

Это определяется значимостью межбюджетных взаимодействий в реализации целей и задач бюджетной политики на современном этапе.

Таким образом, основными целями межбюджетного регулирования на субрегиональном и межмуниципальном уровне является формирование самостоятельности местных бюджетов за счет увеличения доли собственных доходов и поиска адекватных источников их формирования; покрытие, в первую очередь, тех расходов, которые направлены на финансирование не бюджетных учреждений, а на оказание приоритетных, социально значимых высококачественных бюджетных услуг; закрепление за каждым местным бюджетом собственных доходных источников и расходных обязательств.

Литература

- 1 Ермасова Н. Б. Государственные и муниципальные финансы: Теория и практика в России и зарубежных странах: Учеб. пособие, 2-е изд. перераб. и доп. – М.: Высшее образование, 2008
- 2 Подъяблонская Л.М. Финансы. – М.: ЮНИТИ. 2012.
- 3 Бабич А.М., Павлова Л.Н. Государственные и муниципальные финансы. – М.: Юнити-Дана. 2012.
- 4 Лушина С.И., Слепова В.А. Государственные и муниципальные финансы. – М.: Высшее образование, 2012

References

- 1 Ermasova N. B. Gosudarstvennye i municipal'nye finansy: Teorija i praktika v Rossii i zarubezhnyh stranah: Ucheb. posobie, 2-e izd. pererab. i dop. – M.: Vyshee obrazovanie, 2008
- 2 Pod#jablonskaja L.M. Finansy. – M.: JuNITI. 2012.
- 3 Babich A.M., Pavlova L.N. Gosudarstvennye i municipal'nye finansy. – M.: Juniti-Dana. 2012.
- 4 Lushina S.I., Slepova V.A. Gosudarstvennye i municipal'nye finansy. – M.: Vyshee obrazovanie, 2012

Альдибаева М.

К вопросам исполнения государственного бюджета РК за 2013-2015 г.г.

В данной статье рассматриваются вопросы исполнения государственного бюджета. Проведен анализ доходной части государственного бюджета РК за 2013-2015 г.г., государственный бюджет рассмотрен в разрезе местного и республиканского бюджета. Исполнение бюджета – это практическая реализация бюджета по всем предусмотренным показателям его доходной и расходной частей, в статье рассмотрена доходная часть бюджета за три года. Исполнение бюджетов относится к функциям исполнительной ветви власти. Анализ исполнения бюджета проделан. Источниками доходной части государственного бюджета являются налоги, уплачиваемые в бюджеты всех уровней, а также различные виды неналоговых поступлений. Состав уплачиваемых налогов и порядок их исчисления определяется налоговым законодательством, пропорция распределения между уровнями бюджетной системы – законом о бюджете. Получателями налогов являются органы, имеющие лицевые счета в банках. Налоговый орган, в котором зарегистрирован налогоплательщик, работает с определенным территориальным органом казначейства, решая с ним все вопросы по учету, возврату и зачету налогов.

Ключевые слова: бюджет, межбюджетные отношения, уровни бюджета.

Aldibaeva M.

The issues of execution of the state budget of the Republic of Kazakhstan 2013-2015g.g

This article deals with the execution of the state budget. An analysis of the revenue side of the state budget of Kazakhstan for 2013-2015 y.y. state budget is considered in the context of local and national budget. Implementation of the budget – it is the practical implementation of the budget for all specified indicators of its revenue and expenditure sides, the article examined the revenue part of the budget for three years. Implementation of the budget relates to the functions of the executive branch. The analysis done by the execution of the budget. The sources of the state budget are the taxes paid to the budgets of all levels, as well as various types of non-tax revenues. The composition of taxes paid and the procedure of their calculation is determined by the tax legislation, the distribution ratio between the levels of the budget system – the budget law. Recipients are tax authorities, who have personal accounts in banks. The tax authority where the taxpayer is registered, working with a specific territorial treasury authority, deciding with him all the questions on accounting, tax refund and offset.

Keywords: budget, interbudget relations, budget levels.

Альдибаева М.

2013-2015 ж. ҚР мемлекеттік бюджеттің орындалуына сұрақтар

Бұл мақала ҚР мемлекеттік бюджеттің 2013-2015 ж. атқарылуы қарастырылады. ҚР мемлекеттік бюджеттің кіріс бөлігіне талдау жүргізілді. Бюджетті іске асыру – бұл оның кіріс және шығыс жағынан барлық көрсетілген көрсеткіштер бойынша бюджеттің практикалық іске асыру болып табылады. Мақалада үш жылдық бюджеттің кіріс бөлігі қамтылды. Бюджетті іске асыру атқарушы биліктің функцияларына қатысты. Мемлекеттік бюджет көздері барлық деңгейдегі бюджеттерге төленетін салықтар, сондай-ақ, салықтық емес түсімдер түрлі болып табылады. Бюджет туралы заңға төленген салық құрамы және оларды есептеу тәртібі салық заңнамасына, бюджет жүйесінің деңгейлері арасында бөлу коэффициентіне байланысты анықталады. Салық төлеуші салықтық органында тіркелген есепке алу, қайтару және салыққа есептеу мәселелері бойынша әр түрлі территориялық қазынашылық мекемелермен жұмыс жасайды. Салық алушылар болып банктерде жеке шоттары бар салық органдары болып саналады.

Түйін сөздер: бюджет, бюджетаралық қатынастар, бюджет деңгейлері.

**К ВОПРОСАМ ИСПОЛ-
НЕНИЯ ГОСУДАРСТ-
ВЕННОГО БЮДЖЕТА
РК ДА 2013-2015 Г.Г.**

«Поступления бюджета» понятие более узкое, чем доходы государства. Тем не менее, в структуре государственных доходов республики доходы бюджета имеют решающее значение.

Главный материальный источник доходов бюджета – национальный доход. Рост национального дохода обеспечивает постоянное увеличение объема доходов государства и доходов государственного бюджета. Значительная часть государственных доходов представляет собой чистый доход общества, создаваемый в сфере производства и обращения, на предприятиях различных форм собственности. Вместе с тем, государство аккумулирует в свои доходы для удовлетворения общегосударственных потребностей и часть дохода граждан, занятых в производственной и непроизводственной сфере, а также любой предпринимательской деятельностью.

Совокупность доходов, включаемых в бюджет, формы и методы их мобилизации составляют систему поступлений в государственный бюджет. Такие поступления представляют собой установленные Бюджетным кодексом обязательные платежи, зачисляемые в бюджет в определенных размерах и в установленные сроки.

Основу поступлений в бюджет составляют платежи, мобилизуемые в виде налогов и сборов. Все расположенные на территории Республики Казахстан юридические лица, независимо от форм собственности, форм хозяйствования и подчиненности, а также граждане в соответствии с действующим законодательством привлекаются к уплате налогов, сборов и обязательных платежей в бюджет.

Установлено, что юридические и физические лица – плательщики налогов, сборов и платежей обеспечивают приоритетность их уплаты в бюджет над другими платежами и несут ответственность за своевременность и полноту их уплаты согласно законодательству РК.

Доходы государственного бюджета составляют львиную долю от суммарных поступлений в бюджет в периоды относительно устойчивого экономического развития. Следует отметить, что в периоды долговременного экономического спада доля доходов в общих бюджетных поступлениях может быть значительно ниже, чем внутренних и внешних займов, а также от продажи финансовых активов.

Доходы бюджета подразделяются на отдельные элементы: налоговые и неналоговые поступления, поступления от продажи основного капитала и поступления трансфертов. Доходы, за исключением целевых трансфертов, не имеют це-

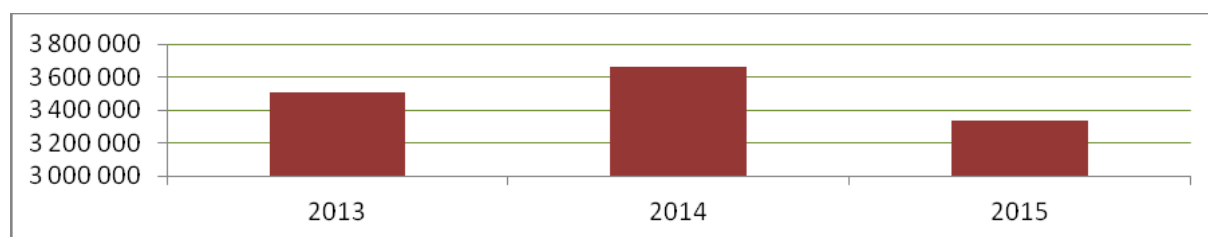
левого назначения. Значение нецелевого назначения доходов в том, что государственным органам предоставляется возможность, в соответствии с выбранной стратегией развития страны, финансировать те или иные приоритетные направления.

Таблица 1 – Динамика поступлений налогов в государственный бюджет

Наименование бюджета	2013 г.		2014 г.		2015 г.	
	тенге	%	Тенге	%	тенге	%
Государственный	4 779 004	100	5 115 743	100	4 883 913	100
Республиканский	3 510 585	73,5	3 666 093	71,7	3 332 925	68,2
Местный	1268419	26,5	1449650	28,3	1550988	31,8

*Примечание – составлено автором на основе источника [2]

Как видно из таблицы 1 поступления в государственный бюджет в 2015 году повысились на 104909 млн. тенге

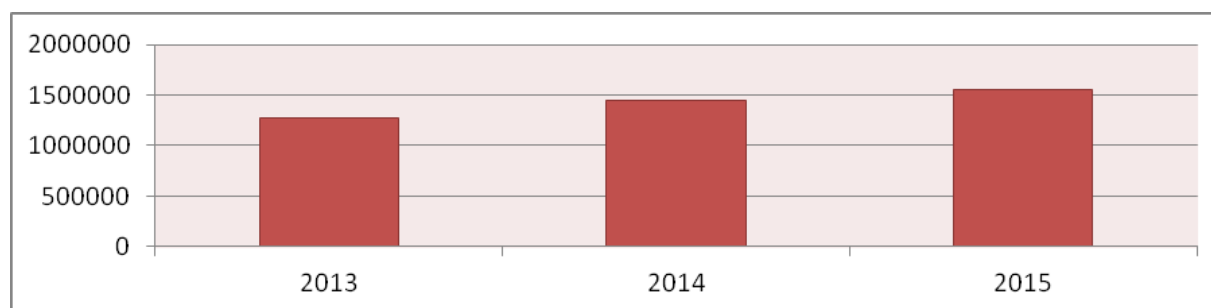

Рисунок 2 – Структура поступлений в республиканский бюджет в 2013-2015 гг.

*Примечание – составлено автором на основе источника [2]

Как видно из рисунка 2 поступления в республиканский бюджет в 2015 году понизились

на 177660 млн. тенге.

Рисунок 3 – Структура поступлений в местный бюджет в 2013-2015 гг.

*Примечание – составлено автором на основе источника [2].

Как видно из рисунка 3 поступления в местный бюджет в 2015 году повысились на 282569 млн. тенге.

Рассмотрим структуру доходной части государственного бюджета Республики Казахстан за 2015 год.

Поступлениями трансфертов являются поступления трансфертов из одного уровня бюджета в другой, из Национального фонда Республики Казахстан в республиканский бюджет. Они составляют 28% в структуре доходов бюджета. Как известно, источниками Национального фонда Республики Казахстан является доходы нефтегазового сектора, доходы от продажи казахстанских стратегических объектов, и отрасль образующих предприятий.

Неналоговыми поступлениями являются обязательные, невозвратные платежи в бюджет, установленные Бюджетным кодексом и другими законодательными актами Республики Казахстан – 3%.

Итак, налоговые поступления составляют значительную долю доходной части государст-

венного бюджета Республики Казахстан. Рассмотрим их более подробно.

Налоговые поступления характеризуются устойчивыми внутренними свойствами, закономерностями развития и отличительными формами проявления. Они обусловлены реально существующими денежными отношениями и, как часть финансовых отношений, постоянно находятся в движении.

Налоги, сборы, пошлины могут способствовать ускоренному развитию приоритетных отраслей хозяйства, отдельных экономических территорий или замедлять их развитие, играть антимонопольную и антиинфляционную роль, регулировать доходы отдельных групп населения, стимулировать определенную экономическую деятельность, или заставляют отказаться от нее.

Налоги играют важную роль в перераспределении чистого национального продукта между хозяйствующими субъектами (юридическими и физическими лицами) и государством, в распоряжении которого концентрируется более одной трети чистого национального продукта.

Таблица 2 – Налоговые поступления в государственный бюджет (млн. тенге)

	2013 г.	%	2014 г.	%	2015 г.	%
Налоговые поступления, всего	154 197 589	100	41 170 953	100	4883912	100
Подходный налог на доходы	60 697 020	39,4	11 515 826	30,0	1823452	36,1
Социальный налог	10 331 806	6,7	5 557 652	13,2	464673	8,2
Налоги на собственность	13 609 359	8,8	2 911 961	7,1	172 304 651	4,2
Внутренние налоги на товары, работы и услуги	53 380 215	34,6	19 685 153	47,5	1 331 757 016	32,4
Налоги на международную торговлю и внешние операции	15 366 031	9,9	900 766	1,7	744 443 812	18,1
Прочие налоги	0	0	352	0,08	2 954	0,2
Обязательные платежи	813 157	0,6	599 242	1,5	26 146 321	0,8
<i>*Примечание – составлено автором на основе приложения</i>						

Таблица 2 показывает, что в результате сокращения объемов налоговых поступлений в государственный бюджет Республики Казахстан в 2015 году произошло снижение их доли. Сокращение сумм платежей в бюджет обусловлено изменением налогового законодательства.

По оценке Счетного комитета, для обеспечения снижения потерь доходной части рес-

публиканского бюджета необходимо решить системные проблемы налогового и таможенного администрирования в части совершенствования налогового, таможенного и иного законодательства, усиления взаимодействия уполномоченных государственных органов.

Под неналоговыми поступлениями понимаются обязательные, невозвратные платежи

в бюджет, установленные Бюджетным кодексом, кроме предусмотренных в Налоговом кодексе платежей. Эти платежи не относятся к поступлениям от продажи основного капитала, но в составе неналоговых поступлений учитываются также гранты и деньги, переданные в бюджет на безвозмездной основе (кроме официальных трансфертов).

Неналоговые формы мобилизации финансовых ресурсов имеют характерные черты, отличающие их от налоговых поступлений:

– порядок установления, исчисления и взимания регламентируется комплексом нормативных документов, согласно которым неналоговые доходы могут носить обязательный и необязательный характер, взиматься на добровольной и принудительной основе;

– не определены конкретные ставки, сроки уплаты, льготы и другие налоговые элементы;

– большая целевая направленность использования поступлений, закреплённая в правовых актах по порядку исчисления и взимания каждого конкретного платежа;

– нет жёсткого планирования; на практике оно осуществляется исходя из фактических поступлений за предыдущие периоды, с учётом динамики, темпов инфляции и изменений в законодательстве.

Основным источником неналоговых доходов бюджетов всех уровней бюджетной системы РК являются доходы от использования имущества, находящегося в государственной собственности. В рассматриваемой группе неналоговых доходов учитываются: поступления части

чистого дохода государственных предприятий, Национального банка РК: дивиденды на государственные пакеты акций, находящихся в государственной собственности: доходы от аренды имущества, находящегося в государственной собственности: вознаграждения за размещение бюджетных средств на банковских счетах и по кредитам, выданным из государственного бюджета и др. Поступления от реализации товаров (работ, услуг) государственными учреждениями, финансируемыми из государственного бюджета включают в себя поступления от реализации товаров (работ, услуг) государственными учреждениями, финансируемыми из республиканского и местного бюджетов.

Таким образом, по итогам анализа поступлений в государственный бюджет можно сделать следующие выводы:

– бюджетная политика Республики Казахстан направлена на снижение налогового бремени с отечественных товаропроизводителей;

– наблюдается тенденция к увеличению реальных объёмов налоговых поступлений в государственный бюджет за счёт роста товарооборота с зарубежными странами, роста активности казахстанских предприятий, увеличения объёмов производства и пр.;

– ужесточение бюджетной политики в сфере акцизов ставит перед собой цель не только дополнительного пополнения государственного бюджета, но и социальную защиту подрастающего поколения от дешёвого и доступного табака и алкоголя.

Литература

- 1 Статистический сборник 2013-2015 гг
- 2 Официальный сайт налогового комитета министерства финансов Республики Казахстан // <http://www.salyk.gov.kz>
- 3 Отчет об исполнении республиканского бюджета за 2013,2014,2015 г год. Министерство финансов Республики Казахстан. Астана. 2015
- 4 Мацкуляк И. Д. Государственные и муниципальные финансы: Учебник. Изд. 2-е, перераб. и доп. – М.: Изд-во РАГС, 2007.

References

- 1 Statisticheskij sbornik 2013-2015 g.g
- 2 Oficial'nyj sajt nalogovogo komiteta ministerstva finansov Respubliki Kazahstan. // <http://www.salyk.gov.kz>
- 3 Otchet ob ispolnenii respublikanskogo bjudzhetza za 2013,2014,2015 g god. Ministerstvo finansov Respubliki Kazahstan. Astana. 2015.
- 4 Mackuljak I. D. Gosudarstvennye i municipal'nye finansy: Uchebnik. Izd. 2-e, pererab. i dop. – М.: Изд-во RAGS, 2007

Авторлар жайлы мәліметтер

Ли В.Д. – экономика ғылымдарының докторы, профессор, әл-Фараби атындағы ҚазҰУ
Казбеков Б.К. – экономика ғылымдарының докторы, профессор, әл-Фараби атындағы ҚазҰУ
Аубакирова Ж. Я. – экономика ғылымдарының докторы, профессор, әл-Фараби атындағы ҚазҰУ
Сагиева Р.К. – экономика ғылымдарының докторы, профессор м.а., әл-Фараби атындағы ҚазҰУ
Ермекбаева Б.Ж. – экономика ғылымдарының кандидаты, доцент, әл-Фараби атындағы ҚазҰУ
Ермекова Ж.Ж. – экономика ғылымдарының кандидаты, әл-Фараби атындағы ҚазҰУ
Өтепберген К.Е. – экономика ғылымдарының кандидаты, доцент, әл-Фараби атындағы ҚазҰУ
Жангирова Р.Н. – экономика ғылымдарының кандидаты, доцент, әл-Фараби атындағы ҚазҰУ
Джумамбаев С. К. – экономика ғылымдарының кандидаты, доцент, әл-Фараби атындағы ҚазҰУ
Тумбай Ж.О. – экономика ғылымдарының кандидаты, доцент, әл-Фараби атындағы ҚазҰУ
Даулиева Г.Р. – экономика ғылымдарының кандидаты, доцент, әл-Фараби атындағы ҚазҰУ
Жоламанова М.Т. – экономика ғылымдарының кандидаты, доцент, әл-Фараби атындағы ҚазҰУ
Ахметова З.Б. – экономика ғылымдарының кандидаты, доцент, әл-Фараби атындағы ҚазҰУ
Жорабаева Ж.К. – экономика ғылымдарының кандидаты, әл-Фараби атындағы ҚазҰУ
Какижанова Т.И. – экономика ғылымдарының кандидаты, доцент м.а., әл-Фараби атындағы ҚазҰУ
Казбекова Ж.Б. – PhD докторы, доцент м.а., әл-Фараби атындағы ҚазҰУ
Бейсенбаев Ж.Т. – экономика ғылымдарының кандидаты, аға оқытушы, әл-Фараби атындағы ҚазҰУ
Нургазина А.М. – экономика ғылымдарының кандидаты, аға оқытушы, әл-Фараби атындағы ҚазҰУ
Рахматуллаева Д. Ж. – PhD докторы, аға оқытушы, әл-Фараби атындағы ҚазҰУ
Табеев Т.П. – аға оқытушы, әл-Фараби атындағы ҚазҰУ
Турлыбекова Н.М. – аға оқытушы, әл-Фараби атындағы ҚазҰУ
Шарапиева М.Д. – аға оқытушы, әл-Фараби атындағы ҚазҰУ
Нұрманова Б.З.- аға оқытушы, әл-Фараби атындағы ҚазҰУ
Садыханова Д.А.- аға оқытушы, әл-Фараби атындағы ҚазҰУ
Мустафина А.К. – аға оқытушы, әл-Фараби атындағы ҚазҰУ
Есенжігітова Р.Ғ. – аға оқытушы, әл-Фараби атындағы ҚазҰУ
Турлыбекова Н.М. – аға оқытушы, әл-Фараби атындағы ҚазҰУ
Аликбаева А.Б. – аға оқытушы, әл-Фараби атындағы ҚазҰУ
Белғожақызы М. – оқытушы, әл-Фараби атындағы ҚазҰУ
Шүренов Н.Б. – оқытушы, әл-Фараби атындағы ҚазҰУ
Ахметзаки Е.Ж. – PhD докторанты, әл-Фараби атындағы ҚазҰУ
Шилимбетова Г.Т. – PhD докторанты, әл-Фараби атындағы ҚазҰУ
Утебаева Н.М. – магистранты, әл-Фараби атындағы ҚазҰУ
Альдибаева М. – магистранты, әл-Фараби атындағы ҚазҰУ
Биболатова А.Д. – магистранты, әл-Фараби атындағы ҚазҰУ
Нурхаликов Ж. – магистранты, әл-Фараби атындағы ҚазҰУ
Ақыжанов С.М. – магистранты, әл-Фараби атындағы ҚазҰУ
Муратова С.М. – магистранты, әл-Фараби атындағы ҚазҰУ
Досболова Д. М. – магистранты, әл-Фараби атындағы ҚазҰУ
Мұратханұлы Ә. – магистранты, әл-Фараби атындағы ҚазҰУ
Ахметова А.Е. – магистранты, әл-Фараби атындағы ҚазҰУ
Калмакова Д.Т. – магистранты, әл-Фараби атындағы ҚазҰУ
Ягудина М.А. – магистранты, әл-Фараби атындағы ҚазҰУ
Жақсығұлова Қ.О. – магистранты, әл-Фараби атындағы ҚазҰУ
Гапбаров Р.А. – магистранты, әл-Фараби атындағы ҚазҰУ
У Цинин – магистранты, әл-Фараби атындағы ҚазҰУ
Ермеков Д.Ж. – магистранты, әл-Фараби атындағы ҚазҰУ
Үшкемпірова Г.Ж. – магистранты, әл-Фараби атындағы ҚазҰУ
Мұхаділ Ж.Е. – студенті, әл-Фараби атындағы ҚазҰУ

МАЗМҰНЫ – СОДЕРЖАНИЕ

<i>Ли В.Д.</i> Модернизация финансового сектора и ее влияние на реализацию антикризисных мероприятий в Казахстане	4
<i>Казбеков Б.К., Биболатова А.Д.</i> Глобализация финансового сектора Республики Казахстан	10
<i>Аубакирова Ж. Я., Нурхаликов Ж.</i> Қазақстан Республикасы экономикасының дамуына Кедендік Одақтың әсері	18
<i>Ли В.Д., Акыжанов С.М.</i> Состояние и проблемы модернизации региональной бюджетной политики в Республике Казахстан	24
<i>Сагиева Р.К., Муратова С.М.</i> К вопросам развития финансовых инструментов охраны окружающей среды.....	30
<i>Ермекова Ж.Ж.</i> Анализ ДҚП и выявление проблем в экономике РК в динамике лет.....	38
<i>Өтепберген К.Е.</i> «Нұрлы жол»: Тиімді инфрақұрылымның бағыт-бағдары	44
<i>Жангирова Р.Н.</i> Проблемы и перспективы развития инвестиционной деятельности в Казахстане	50
<i>Жутамбаев С. К., Досболлова Д.М.</i> Regional aspects of the employment problem in Kazakhstan	56
<i>Тұмбай Ж.О., Мұратханұлы Ә.</i> Зарубежный опыт государственной поддержки малого и среднего бизнеса	66
<i>Тұмбай Ж.О., Ахметова А.Е.</i> Зарубежные теории регионального управления.....	74
<i>Dauliyeva G.R., Kalmakova D.T.</i> The problems of the modern world monetary system	82
<i>Zholamanova M.T., Sadykhanova D.A.</i> Currency-financial integration of EAEU countries.....	88
<i>Ахметова З.Б., Аликбаева А.Б., Шуренов Н.Б.</i> Тауардың бәсекеге қабілеттілігін анықтау әдістерін талдау	94
<i>Ермекбаева Б.Ж., Мұхаділ Ж.Е.</i> Салық ауыртпалығының әлемдік модельдерінің ерекшеліктері	100
<i>Akhetmetova Z.B., Belkozhaqyzy M., Yagudina M.A.</i> The current state of the market of fitness services in the Republic of Kazakhstan and the city of Almaty.....	106
<i>Akhetmetova Z.B., Alikbaeva A.B., Zhaksygułova K.O.</i> Overview of promising manufacturers in the oil and gas sector of the Republic of Kazakhstan.....	112
<i>Қакижанова Т.И.</i> Қазақстан Республикасының валюта нарығының проблемаларын талдау	118

<i>Нургазина А.М.</i> Выпуск акций как стратегия финансирования	124
<i>Нургазина А.М., Гапбаров Р.А.</i> Аспекты и проблемы рынка ценных бумаг Республики Казахстан	130
<i>Казбекова Ж.Б., У Цзинин</i> Проблемы привлечения и использования заемных ресурсов предприятий в Казахстане	136
<i>Бейсенбаев Ж.Т., Табеев Т.П.</i> Агроөнеркәсіп кешенін экономикалық дамытудың маңыздылығы тұрақтылықты қамтамасыз ету	146
<i>Рахматуллаева Д. Ж.</i> Оценка и анализ динамики показателей качества жизни населения в регионах Казахстана	152
<i>Zhorabayeva Zh.K, Ushkempirova G.Zh.</i> Types of innovation in the commercial bank: in Kazakhstan	160
<i>Ермекова Ж.Ж., Ермеков Д.Ж.</i> Финансовое развитие как продукт накопления капитала	164
<i>Турлыбекова Н.М., Белгожақызы М.</i> Интернет-маркетинг заманауи маркетингтік концепцияның жаңа бағыты.....	170
<i>Шарапиева М.Д.</i> Совершенствование логистической деятельности предприятия путем внедрения информационных технологий.....	176
<i>Nurmanova B.</i> Theory of J. M.Keynes as a revolutionary approach to economics	182
<i>Мустафина А.К.</i> К вопросу функционирования налогов на собственность	188
<i>Есенжігітова Р.Ф.</i> Корпоративтік әлеуметтік жауапкершіліктің шетелдік модельдері	196
<i>Турлыбекова Н.М.</i> Қазақстан Республикасының көліктік-логистикалық инфрақұрылымы	202
<i>Akhmetzaki Y.Zh.</i> Eurasian Economic Union: investment climate and FDI overview.....	208
<i>Шилимбетова Г.Т.</i> Креативные индустрии как движущая сила городского развития	214
<i>Утебаева Н.М.</i> Қазақстан Республикасындағы екінші деңгейлі банктердің жиынтық несиелік портфелінің талдауы	220
<i>Альдибаева М.</i> Основы межбюджетного регулирования.....	226
<i>Альдибаева М.</i> К вопросам исполнения государственного бюджета РК да 2012-2015 г.г.	232

CONTENTS

<i>Lee V.D.</i> The modernization of the financial sector and its impact on the implementation of anti-crisis measures in Kazakhstan.....	4
<i>Kazbekov B.K., Bibolatova A.D.</i> Globalization of the financial sector of the Republic of Kazakhstan.....	10
<i>Aubakirova Zh.Y, Nurkhalikov Zh.</i> Effect of the Customs Union on the development of economy of the Republic of Kazakhstan	18
<i>Lee V.D., Akyzhanov S.M.</i> State and problems of modernization of regional fiscal policy in the Republic of Kazakhstan	24
<i>Sagieva R.K., Muratova S.M.</i> For the development of financial instruments for environmental protection.....	30
<i>Yermekova Zh.Zh.</i> Analysis of MCP and identification of problems in Kazakhstan 's economy in the years dynamics.....	38
<i>Otepbergen K.E.</i> «Nurly zhol»: he direction of the efficient infrastructure	44
<i>Zhangirova R.N.</i> Problems and prospects of development of investment activity in Kazakhstan.....	50
<i>Jumambaev S. K., Dosbolova D.M.</i> Regional aspects of the employment problem in Kazakhstan	56
<i>Tumbay Zh.O., Muratkhanuly A.</i> Foreign experience of the state support of small and medium business.....	66
<i>Tumbay Zh.O., Akhmetova A.E.</i> Foreign theories of regional management.....	74
<i>Dauliyeva G.R., Kalmakova D.T.</i> The problems of the modern world monetary system	82
<i>Zholamanova M.T., Sadykhanova D.A.</i> Currency-financial integration of EAEU countries.....	88
<i>Ahmetova Z.B., Alikbayeva A.B., Shurenov N.B.</i> Methods of analysis for determining the competitiveness of the product	94
<i>Ermekbayeva B.Zh., Mukhadil Zh.E.</i> Features of world models of tax burden	100
<i>Akhmetova Z.B., Belkozhaqyzy M., Yagudina M.A.</i> The current state of the market of fitness services in the Republic of Kazakhstan and the city of Almaty.....	106
<i>Akhmetova Z.B., Alikbaeva A.B., Zhaksygulova K.O.</i> Overview of promising manufacturers in the oil and gas sector of the Republic of Kazakhstan.....	112
<i>Kakizhanova T.I.</i> Analysis of the foreign exchange market issues in the Republic of Kazakhstan	118

<i>Nurgazina A.M.</i> Shares issue as a strategy of financing.....	124
<i>Nurgazina A.M., Gapbarov R.A.</i> Aspects and problems of the securities market of the Republic of Kazakhstan	130
<i>Kazbekova Zh.B., U Czinin</i> Problems of bringing in and the use of borrowed funds of enterprises in Kazakhstan	136
<i>Beisenbev J.T., Tabeev T.P.</i> Importance of providing of economic stability with development of agroindustrial complex for translation	146
<i>Rakhmatullayeva D.Zh.</i> Assessment and analysis of the dynamics of indicators of the quality of life of the population in the regions of Kazakhstan	152
<i>Zhorabayeva Zh.K., Ushkempirova G.Zh.</i> Types of innovation in the commercial bank: in Kazakhstan	160
<i>Yermekova Zh.Zh., Yermekov D.Zh.</i> Financial development as a product of capital accumulation	164
<i>Turlybekova N.M., Belgozhakzy M.</i> Internet marketing is a new trend in modern marketing concept.....	170
<i>Sharapiyeva M.D.</i> Improving the logistics of the company through the introduction of information technologies	176
<i>Nurmanova B.</i> Theory of J. M.Keynes as a revolutionary approach to economics	182
<i>Mustafina A.K.</i> On the question of the functioning of property taxes	188
<i>Esenzhygytova R.G.</i> Foreign models of corporate social responsibility	196
<i>Turlybekova N.M.</i> Transport and logistics infrastructure of the Republic of Kazakhstan.....	202
<i>Akhmetzaki Y.Zh.</i> Eurasian Economic Union: investment climate and FDI overview.....	208
<i>Shilimbetova G.T.</i> Creative industries as a driving force of urban development	214
<i>Utebaeva N.M.</i> An analysis of the combined credit brief-case of bank is the second level in Republics of Kazakhstan	220
<i>Al'dibaeva M.</i> Basics of budgetary control	226
<i>Al'dibaeva M.</i> The issues of execution of the state budget of the Republic of Kazakhstan 2013-2015g.g	232

УСПЕЙТЕ ПОДПИСАТЬСЯ НА СВОЙ ЖУРНАЛ

АКЦИЯ!!!

**Каждому подписчику
ПУБЛИКАЦИЯ СТАТЬИ
БЕСПЛАТНО!!!**

- Акция действительна при наличии квитанции об оплате годовой подписки.
- Статья должна соответствовать требованиям размещения публикации в журнале.
- Статья печатается в той серии журнала, на которую подписался автор.
- Все нюансы, связанные с публикацией статьи, обсуждаются с ответственным секретарем журнала.

Издательский дом
«Қазақ университеті»
г. Алматы,
пр. аль-Фараби, 71
8 (727) 377 34 11, 221 14 65

АО «КАЗПОЧТА»
г. Алматы,
ул. Бөгенбай батыра, 134
8 (727 2) 61 61 12

ТОО «Евразия пресс»
г. Алматы,
ул. Жибек Жолы, 6/2
8 (727) 382 25 11

ТОО «Эврика-пресс»
г. Алматы,
ул. Кожамкулова, 124, оф. 47
8 (727) 233 76 19, 233 78 50